30

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
10 I
26
B.VI.n°31
13.9.41.7

Digitized by Google

HUBERTI GIPHANII A GIFFEN JURISCONSULTI CELEBERRIMI ET S. CÆS. MAJESTATIS CONSILIARII, Imp. Aulici,

TRACTATUS *DE DIVERSIS REGULIS Juris antiqui utiliſſimus.*

CUM INDICE RERUM AC verborum copioſiſſimo.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cum Gratia & Privilegio, S. Cæſ. Majeſtatis.

ARGENTORATI.
Sumptibus LAZARI ZETZNERI Bibliopolæ,

CIↃ IↃCVII.

NOBILISSIMO VIRO:

DN. LEOPOLDO A STRALENDORFF, S. C. M. INTIMO CONSILIARIO ET S. R. I. PROCANCELLARIO AMPLISSIMO.

Domino & Fautori ſuo colendiſſimo.

Haſce operum parentis ſui p. m. primitias

debitæ obſervantiæ & gratitud. ergo

D. D.

JOHANNES à GIFFEN.

INDEX LEGUM HUJUS TITULI, CUM SUIS PARAGRAPHIS

ſecundum literarum ſeriem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

	A.	
CXL.	ABSENTIA.	*pag.* 193
LXX.	*Actus legitimi.*	140 153
CLVII.	*Ad ea quæ.*	131.165.238
§.1.	*Semper, qui dolo.*	119.190
§ 2.	*In contractibus.*	244
CLX.	*Aliud eſt.*	91.127.185.237
§.1.	*Refertur.*	143
§.2.	*Abſurdum eſt,*	214
XLIX.	*Alterius.*	175.241
	B.	
CXXXV.	*Bona fides tantundem.*	*pag.* 192
	C.	
CL XIV.	*Capienda.*	*pag* 107
§.1.	*Quod factum.*	94.95.97
XLVII.	*Conſilij.*	133 240 248
§.1.	*Socij mei.*	234
XXIII.	*Contractus.*	154.248
CLVIII.	*Creditor.*	233
CLXIII.	*Cujus eſt donandi.*	194
CXLVIII.	*Cujus effectus.*	261
LIII.	*Cujus per errorem.*	232.248
L.	*Culpa caret.*	73
XXXVI.	*Culpa eſt.*	7.139.220

LXXXIV.	*Cum amplius.*	232.248
§.1.	*Is naturâ.*	217
CLIV.	*Cum par.*	30 191.244
§ 1.	*Illi debet permitti.*	246.
CXXVII.	*Cum Prætor.*	14.87.244
CLXXVIII.	*Cum principalis.*	13..47
CLXV.	*Cum quis poſſit.*	127.185.194
CVII.	*Cum ſervo.*	161.244
XVII.	*Cum tempus.*	110,101 224

D.

LXVI.	*Deſinit. vide Marcellus.*	
XXVIII.	*Divus.*	258.260
LXXXII.	*Donari.*	82,194

E.

LXV.	*Ea eſt.*	pag.7.14.72
CXXXV.	*Ea quæ dari.*	46.221
CXCII.	*Ea quæ in.*	181.204
§.1.	*In re dubia.*	94.96.108
LXIV.	*Ea quæ rarò.*	45
XCVII.	*Ea ſola.*	239
III.	*Ejus eſt nolle.*	68.122
CLXXXIII.	*Etſi nihil.*	64.106
LVIII.	*Ex pœnalibus.*	23.245.248
CXCV.	*Expreſſa.*	146.156
CXLIX.	*Ex qua perſona.*	19.143

F.

CLXX.	*Factum à Judice.*	255
CLV.	*Factum cuique.*	24.143.227
§.1.	*Non videtur vim.*	15.91.92
§.2.	*In pœnalibus.*	108

CXXV.

CXXV.	*Favorabiliores.*	27.31.102.109.111.201.243
CVIII.	*Ferè in omnibus.*	238
CLIII.	*Ferè quibuscunque.*	149.184.197.225
XCIII.	*Filiusfamiliâs.*	190
II.	*Fœminæ.*	170.255
§.1.	*Item impubes.*	173
LXXIX.	*Fraudis.*	14.33.65.83
LXXII.	*Fructus.*	7.14.84
XL.	*Furioſi.*	125.175 176

G.

LXXVIII.	*Generaliter.*	pag. 14.83

H.

LIX.	*Heredem.*	pag.197.202.213
LXII.	*Hereditas.*	7.14.195
CLII.	*Hoc iure.* §.1. *Deiicit.*	14.117.226
§.2.	*In maleficio.*	117.129.235.238
§.3.	*In contractibus.*	244.247

I.

XI.	*Id quod noſtrum.*	pag.182.186
XVI.	*Imaginaria.*	235
CLXXXV.	*Impoſsibilium.*	47.221
XCVI.	*In ambiguis orationibus.*	94 96.112
LXXXV.	*In ambiguis pro.*	94.100.109
§.1.	*Non eſt novum.*	151
§.2.	*Quotiens æquitatem.*	42.64.105
CLXXIII.	*In condemnatione.*	94 173.260
§.1.	*Cum verbum.*	14.90
§.2.	*Unicuique ſua.*	26.227

§.3.	*Dolo facit.*	79
CLXXXII.	*In contrahenda.*	102.237
§.1.	*Ambigua autem.*	103
CX.	*In eo quod plus. §. 1. Nemo alienæ.*	14.86
§.2.	*Pupillus pati.*	14.173
§.4.	*Mulieribus tunc.*	171
XXXIII.	*In eo quod vel is.*	29.244
CLXXV.	*In his quæ.*	161
CLXI.	*In iure civili.*	115
V.	*In negotiis.*	174.175
CLXXIX.	*In obſcura voluntate.*	94.99
CXIV.	*In obſcuris.*	94.97
LXVIII.	*In omnibus cauſis id.*	13.55
XXXIX.	*In omnibus cauſis pro.*	94.115
XIV.	*In omnibus obligationibus.*	223
XC.	*In omnibus quidem.*	47.62
CXXVIII.	*In pari cauſa.*	191
§.1.	*Hi qui in univerſum.*	118
XXII.	*In perſonam.*	159.163.216
§.1.	*Generaliter probandum.*	71
XII.	*In teſtamentis.*	109.200
CXIII.	*In toto & pars.*	180
LXXX.	*In toto iure.*	55.120
LXXVI.	*In totum.*	128
LXIX.	*Invito beneficium.*	57
CLVI.	*Invitus nemo.*	139.250
§.1.	*Cui damus actiones.*	249
§.2.	*Cum quis in alii.*	197.202.205.244
§.3.	*Plerunque emptoris.*	236.244
§.4.	*Quod cuique.*	58.139
CLXIX.	*Is damnum.*	226

§.1.

§.1.	*Quod pendet.*	145
XV.	*Is qui actionem.*	14 65.115.243.251
VIII.	*Iura ſanguinis.*	45.169
CCVI.	*Iure naturæ.*	24 45
VII.	*Ius noſtrum.*	197

L.

CVI.	*Libertas ineſtimabilis.*	pag.157.181
CXXII.	*Libertas omnibus.*	109.111.158

M.

LXVI.	*Marcellus.*	pag.61.225.250
CXXXIII.	*Melior.*	20.166.238
CCIV.	*Minus.*	243.251

N.

XXVII.	*Nec ex Prætorio.*	pag.47.51.200.229
CXXIII.	*Nemo alieno.*	76.139.156
§.1.	*Temporaria.*	255
CIII.	*Nemo de domo.*	257
XCV.	*Nemo dubitat.*	14.76.91
LXXXVII.	*Nemo enim in perſequendo.*	245.258
XLIII.	*Nemo ex his.*	249
§.1.	*Quoties concurrunt.*	241
CXX.	*Nemo plus commodi.*	187.197.202
LIV.	*Nemo plus iuris.*	186.203.214
LXX.	*Nemo poteſt gladii.*	254
LXXV.	*Nemo poteſt mutare.*	134
CXXVI.	*Nemo prædo.*	14 88
§.1.	*Locupletior.*	14 33.86
§.2.	*Cum de lucro.*	29.191

XXXVII.	*Nemo qui condemnare.*	258. 259
CXLV.	*Nemo videtur.*	129
CXCVIII.	*Neq; in interdicto.*	175
XLV.	*Neq; pignus.*	220
§.1.	*Privatorum.*	51.230
CXCI.	*Neratius.*	55.59
CXVI.	*Nihil conſenſui.*	37.126.136
§.1.	*Non capitur.*	1431.71
§.2.	*Non videntur.*	137
CXXIX.	*Nihil dolo.*	14.78
§.1.	*Cum principalis.*	13.147
CXII.	*Nihil intereſt.*	225.251
CLXXXVI.	*Nihil peti.*	47.222.
XXXV.	*Nihil tàm naturale.*	148.150.169.224
CXIX.	*Non alienat.*	14.68.185
XLI.	*Non debet actori.*	112
§.1.	*In re obſcura.*	27.94.104
LXXIV.	*Non debet alteri.*	24.227
XXI.	*Non debet cui.*	51.128.194
LII.	*Non defendere.*	14.75
CLXXVI.	*Non eſt ſingulis.*	152
§.1.	*Infinita aſtimatio.*	158.181
CXXXIV.	*Non fraudantur.*	14.33.83.184
§.1.	*Nemo ex ſuo.*	238
CXLIV.	*Non omne.*	38
§.1.	*In ſtipulationibus.*	222
CXCIX.	*Non poteſt dolo.*	76.190 253
XCIX.	*Non poteſt improbus.*	14 85.137
CCVIII.	*Non poteſt videri.*	71.185 186
XCIV.	*Non ſolent quæ abundant.*	145
LXXXVI.	*Non ſolet deterior.*	258
CLXVII.	*Non videntur data.*	14.73

§.1.

§.1.	*Qui juſſu judicis.*	76.133.253
LXXXIII.	*Non videntur rem.*	70 185
XIII.	*Non videtur cepiſſe.*	24.65.71.250
LI.	*Non videtur quiſquam.*	14.66.71.117
CLIX.	*Non ut ex pluribus.*	73.183
VI.	*Non vult heres.*	206.210
LXXXVIII.	*Nulla intelligitur.*	226
CIX.	*Nullum crimen.*	73
LV.	*Nullus videtur.*	77.92
CXXX.	*Nunquam actiones.*	141 142
XXX.	*Nuptias.*	197

O.

CXXXIX.	*Omnes actiones.*	246.258
§.1.	*Non videtur perfectè.*	182
CXCIII.	*Omnia fere.*	118.208
LXXI.	*Omnia quæcunq;.*	253
CCI.	*Omnia quæ ex.*	144.198
C.	*Omnia quæ jure.*	150.224
CCII.	*Omnis definitio.*	1.3.15
CXXXVIII.	*Omnis hereditas.*	118.208
§.1.	*Nunquam creſcit.*	139

P.

CL.	*Parem eſſe.*	119.190
XXV.	*Plus cautionis.*	249
CLXIV.	*Pœnalia.*	244 245
CXVII.	*Præter bonorum.*	45.118.206
CXCXI.	*Privilegia.*	13.55.197
CXI.	*Pupillum.*	174.237
§.1.	*In heredem.*	244
CLXXXIX.	*Pupillus.*	273

Q.

CCX.	*Quæ ab initio.*	pag.145.199
LXXXI.	*Quæ dubitationis.*	145.
XVIII.	*Quæ legata.*	110.118.187.214.215
CLXII.	*Quæ propter.*	113.
LXXXIX.	*Quamdiu poſſit.*	124.211.212.
XXIV.	*Quatenus.*	247.
XV.	*Qui actionem. vide, is qui actionem.*	
CXXXVII.	*Qui auctore.*	76.189.253.
XLVIII.	*Quicquid in calore.*	138.169
XIX.	*Qui cum alio.*	137.203.215
CXXXI.	*Qui dolo.*	119.190
XLII.	*Qui in alterius.*	112.137.213.243
CLXXVII.	*Qui in jus. §.1. Nemo videtur.*	137
CXVIII.	*Qui in ſeruitute.*	161.189
CXXI.	*Qui non facit.*	14.81
CXCIV.	*Qui per ſucceſſionem.*	206
CLXXIV.	*Qui poteſt facere.*	116
§.1.	*Quod quis ſi velit.*	125.186.210
XXVI.	*Qui poteſt invitis.*	137.139.185
CLXVI.	*Qui rem alienam.*	14.34.76.86.257
LXIII.	*Qui ſine dolo.*	226
CXLII.	*Qui tacet.*	126
CII.	*Qui vetante.*	14
§.1.	*Ejus eſt actionem.*	255.259
XLVI.	*Quod à quoquo.*	231
XXXII.	*Quod attinet.*	45.159.162.189.215
CXLI.	*Quod contra.*	112
§.1.	*Uni duo.*	204
XXIX.	*Quod initio vitioſum.*	144.199
CXLIII.	*Quod ipſis.*	244

CLXXX.

CLXXX.	Quod juſſu.	117.120.131.133.225
CLXXXII.	Quod nullus.	47.227
CXLVI.	Quod quis dum.	164
CCIII.	Quod quis ex culpa.	117
XX.	Quotiens dubia.	94.99
XCI.	Quotiens duplici.	210
LXVII.	Quotiens idem.	94.95.96
CC.	Quotiens nihil.	32
XCVIII.	Quotiens utriusq.	28
LXXIII.	Quo tutela.	18 172
§.1.	Nemo poteſt tutorem.	167.172
§.2.	Vi factum.	14.15.73.91
§.3.	Quæ in teſtamento.	200
§.4.	Nec paciſcendo.	144 220.230

R.

CLXVIII.	Rapienda vide Capienda.	
I.	Regula eſt.	pag. 2.4
CCVII.	Res judicata.	258

S.

X.	Secundum naturam.	pag. 18. 26.45
CXCVII.	Semper in conjunctionibus.	35 38.39.168
LVI.	Semper in dubiis.	94.95.99.108
IX.	Semper in obſcuris.	94
XXXIV.	Semper in ſtipulationibus.	94.101.112
C XLVII.	Semper ſpecialia.	181
L X.	Semper qui non prohibet.	136.235
CCIX.	Servitutem.	163
CCXI.	Servus.	162
XXXVIII.	Sicuti pœna.	88.244
C IV.	Si in duabus.	256

Si

CLXXXI.	*Si nemo ſubiit.*	207.210
CXV.	*Si quis obligatione.*	65.67
ſ.1.	*Non poteſt videri.*	14.65.250
CLXXXVII.	*Si quis prægnatem.*	14.90.117

T.

XLIV.	*Totiens in heredem*	18.244

V.

CLXXXIV.	*Vani timoris.*	137
CI.	*Ubi lex.*	7.14.87
CXXIV.	*Ubi non voce.*	89.178
ſ.1.	*Furioſus abſentis.*	125.175.177
CLXXXVIII.	*Ubi pugnantia.*	200
ſ.1.	*Quarerum natura.*	44.46
CV.	*Ubicunq;*	254
IV.	*Velle,*	125.135.138.162.167
XXXI.	*Verum eſt.*	47.228.

INDEX

INDEX REGULARUM IURIS PONTIFICII, IN LIBRO ſexto decretalium: quæ his in commentariis citantur.

A.

XLII.	Acceſſorium.	pag.147
L.	Actus legitimi.	153

C.

LXVI.	Cum non ſtat.	pag.116
XXXIX.	Cum quid prohibetur.	47
LXXXIV.	Cum quid una via.	50
XIV.	Cum quis in jus.	214

D.

XVI.	Decet	pag.59
LIX.	Dolo facit.	79

F.

LXXIII.	Factum legitime.	pag.150

G.

XXXIV.	Generi.	pag.55.120

I.

XIII.	Ignorantia.	pag.54

LXXVIII.

LXXVIII.	In argumentum.	113
XVII.	Indultum.	60
LXXXVII.	Infamibus.	179
LXV.	In pari delicto.	191
XLIX.	In pœnis.	108
XLV.	Inſpicimus.	97
LXXX.	In toto.	180
XLIV.	Is qui tacet.	126

L.

XLVIII.	Locupletari.	pag.24

M.

XXV.	Mora.	pag.26
XXXIII.	Mutare.	134

N.

VI.	Nemo poteſt ad.	pag.222
XXII.	Non debet,	26
LVIII.	Non eſt obligatorium.	35
LII.	Non præſtat.	156

O.

XV.	Odia reſtringi.	pag.111

P.

LXVIII.	Poteſt quis.	pag.141
XXXVI.	Pro poſſeſſore.	119

Q.

LXIV.	Quæ contra jus.	pag.51
LXXII.	Qui facit per alium.	142
XLIII.	Qui tacet.	126

X.Ra

R.

X.	Ratihabitionem.	pag.131
IX.	Ratum.	130

S.

III.	Sine poſſeſſione.	pag.189

U.

XXXVII.	Utile per inutile.	pag.156

IN

Digitized by Google

IN TIT. D. DE DIVERSIS REGULIS JURIS ANTIQUI, Commentarij in 2. tomos diſtributi.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PROLEGOMENA.

CAPUT I.

De tituli hujus utilitate, eiq; conjuncta difficultate.

PRIUSQUAM ſingulas leges aut regulas explicemus opera preciũ eſt breviter quædam præmunire ad illas melius intelligendas. Capita autem pręmunitionum ſunt hæc: Utilitas: Definitio: diviſio: Ordo: præterea de vulgaribus interpp. regulis, quæ Brocardicæ vocantur: & poſtremò de vitiis quæ huic titulo ineſſe videntur. Utilitas igitur hujus tractationis ſive diſputationis de R. J. prima ad conſtitutionem aut perfectionem artis aut ſcientiæ juris pertinet. Nulla enim ars aut ſcientia eſſe poteſt ſine certis præceptis aut generalibus definitionibus; Græci καθολικὰ vocant, teſte Quintiliano *lib. 2.* Regulæ autem Juris nihil ſunt aliud, quàm præcepta ac definitiones, quibus ſcientia & ars juris continetur. *l. omnis definitio h. t.* Conqueritur Cic. *lib. 1. de orat.* Jus Civile ſua ætate nondum in artem redactum fuiſſe, & ipſe de eo in artem redigendo librum

poſteà edidit, cujus mentionem facit Agellius. Sed eum conſecuti JCti magno ſtudio Regularum libros conſcripſerunt, ut jus in artem redigerent: quorum nomina Pandectis ſunt præfixa; ut Scævolæ, Gaii, Ulpiani, Pomponij, Modeſtini, &c. Sed inprimis eo nomine laudatur Papinianus à Cuja. *ad l. 38. de pactis:* Nullus, inquit JCtus eſt, qui tot Regulas nobis confecerit, quam Papinianus, quod ſummæ illius peritiæ fuit, &c. Scævola quoq; Servilius multorum præcept. ut Triphonini, Pauli, &c. laudatur ut peritus conficiendarum Regularum ad artem juris conſtituendam. Altera utilitas ad memoriam pertinet. Regula namq; eſt quaſi conjectio, ait Paulus, & multa breviter complectitur, quę ut brevitate ingenium exercet, ita memoriam non onerat *l. 2. §. ſed quia C. de vet. Jur. enucl.* Huc pertinet quod Galenus de regulis ſive aphoriſmis Hippocratis, ita ait: *Forma doctrinæ aphoriſticæ, quæ omnes rerum proprietates verbis breviſsimis circumſcribit, eſt illis utiliſsima, qui volunt artem brevi tempore diſcere aut docere*: Et poſtea: *hic*, inquit, *docendi modus aphoriſticus ſive per regulas, cum ad primam adoleſcentum inſtitutionem: tum ad ea quæ iam adulti & eruditi didicerunt, retinenda, aut etiam quæ quis oblitus fuerit in memoriam revocanda, eſt utiliſsimus.* Tertia utilitas eſt in deciſionibus cauſarum & in litibus, Eſt enim vulgaris interpretum ſententia, Eum qui pro ſe regulam juris habet intentionem ſuam fundatam habere. *Bart. ad l. quotiens D. Si quis cautionib. Decius & alij*

& alij ad l. 1. *h.t. Zaſ.lib.* 1. *conſ.22 quod*, inquit, *optimum eſt præceptum adverſus vitiligatores & litium moratores cauſidicos.* Eodem pertinet alterum ad judices pertinens præceptum. *Eos ſecundum regulam pronunciare debere, niſi exceptio ipſis evidenter approbetur. num. 7. l.5. ab ea parte. §. de probationibus, c. ad decimas. extr. de reſtit. ſpoliat. in 6. Bart. ad d. l. 2. Jaſon. ad auth. Et qua mulier C. de SS. Eccleſiis.* & illud: Actorem qui contra Regulam quid adducit non eſſe audiendum: de quo *Felin, ad c. quod ad conſultationem. extr. de ſentent. & re judic.* Sed ut utiliſſimum eſt Regulas noſſe; ita difficilimum eas rectè conficere: Omnis enim in jure definitio periculoſa eſt, *l. omnis h. t.* Cujus difficultatis ratio & cauſa exponitur ab Ariſtot. 2. *Ethicorum:* hæc nimirum; quia jus in actionibus ſive actibus humanis, tanquam in materia verſatur; quarum actionum magna eſt varietas; propter attributiones ſive circumſtantias perſonarum, rerum, temporum, modorum, &c. Et hoc eſt quod ait JCtus, jus in facto eſſe poſitum: hoc eſt, aliud atq; aliud jus eſſe pro diverſitate facti & caſus *l. 52. Si ex plagis §. in clivo. D. ad l. Aquil.* Et hinc quoque eſt, quod cum in hac arte noſtra alia ſint juris, alia facti: illa quidem, quæ ſunt juris, poſſint; ea verò quæ ſunt facti, non poſſint definiri, id eſt regulis certis conſtringi & circumſcribi, *l. 32. mora. D. de uſur. l. 91. ſi ſervum. §. ſequitur. D. de verb. obl.* Quod quia non attenderunt Interpp. Accurſiani, ut eos vocat Zaſius, faciles fuerunt in Broçar-

Digitized by Google

dicis & Reg. innumerabilib. commiſcendis, *de quibus infra.* contra autem JCti veteres propter hanc difficultatẽ, valde ſibi temperarunt à definitionibus ſive regulis novis introducendis: adeo ut interdum nominatim indicent hunc aut illum aliquid generale conſtituiſſe, & celebratur regula Catonis, *t. ff. de reg. Catoniana.*

CAPUT II.

De Definitione Regulæ.

Explic. l. 1. h. t.

NUNC videamus definitionem regulæ, quam affert Paul. *l. 1. h. t. Regula eſt,* inquit, *quæ rem breviter enarrat, &c.* In qua definit. Regulæ Paulina; hæc ſunt obſervanda. 1. quod regulã Paulus definit argumento Rhetoricæ Narrationis: quæ eſt duplex: plena ſive copioſa, & brevis: illa dicitur Latinè oratio: hæc dicitur cauſæ conjectio, teſte Pediano, *in 3. orat. Cic. in Verrem,* de qua & *L. 12. tab.* apud Agellium *l. 17. c. 2. Ante meridiem cauſam conjicito.* Sed de cauſæ conjectione Duaren. editis Pandectis Florentinis primus explicavit *cap. 46. lib. 1. diſp. anniverſ.* Alterum in hac definitione Regulæ quod ſit obſervandum, eſt poſitum in his verbis. *Non ut ex regula jus ſumatur, ſed ex jure, quod eſt, regula fiat:* Quibus verbis quædam antitheſis ſive contentio continetur: Nimirum hæc; non ex regula jus, ſed ex Jure regula, quæ antitheſis Interpp. perturbare ſolet: Sed hoc genus loquendi Paulo noſtro eſt familiare. Videantur hi loci præter iſtum, *l. 121. qui non facit in h. t. l. 2. D. de reb. cred. l. 1. D. de uſuf. legat.* in verbis: *quia*

neque

neq; in bonis neq; extra bona ſunt. Quarto in *l.* 14. *Si non dominus D. qui potiores in pignore,* Ubi non dominus duob. eandem rem oppignerans opponitur pignori à duobus non dominis dato, Quinto in *l.* 10. *Si arbitro D. qui ſatisdare cogantur*, in verbis *qui ex cauſa improbat ab arbitro probatos, aliàs improbatos probat l.* 14. *qui in teſtamento D. qui teſtamentum fecere poſſ. l.* 4. *D. de agnoſcendis lib.* Cuja. quoq; vidit has Antitheſes ſive contradictiones eſſe ſæpè in Paulo; adjicit & in Ulpiano, *lib.* 7. *obſ. c.* 24. Sed in Ulpiano non tam facile reperies. Pauli enim magis ſunt propriæ & inſignes diſtinctiones *l.* 6. *D. de adimend. legat. l.* 16 *§. in ſumma D. quod vi aut clam l. ult de cap. diminutis.* & diſputationes & ſolidę juris rationes. Vult igitur hic Paulus hoc potiſſimum, Regulam ſumi ex jure, ſed adjicit ſuo more, per Antitheſin, Ius non ſumi ex regula, quod tamen ei non erat propoſitum; ſed illud; nimirum, Regulæ originē eſſe ex diverſis legib. in unam generalem ſententiam contractis, & judicio ſive obſervatione JCti ex diverſis velut ſonis in unam Harmoniam, ut ait Hottom. conductio, *lib.* 2. *obſ. c.* 18. V. g. Legibus prohibetur mulier à tutela; Edicto prætoris à poſtulando: SCto Vellejano ab intercedendo. Ex his igitur variis & multis legibus JCtus unam tandem colligit regulā: Fœminas à civilib. officiis removeri. Hæc igitur verba quoad originem regularum ſunt vera, eas ſcilicet ex jure ſumi, non vero jus ex Regulis, Edictis, & SCtis: Uſus autem regularum ad decidendos caſus

maximè legibus non comprehenſos pertinet, Tertium in hac definitione quod obſervandum eſt in his verbis, *quæ ſimul cum in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum*: quorum hæc mihi videtur eſſe ſententia: Regulę uſum non eſſe in iis quæ ſpecialiter aut ſpeciali jure aut ratione ſunt excepta. Hæc enim verba de exceptionibus, ſive ut vulgo limitationibus, accipienda puto cum plerisq; interpretibus: & Regulam Exceptionibus vitiari, non quidem ſemper, ſed in caſu non excepto. Anto. Maſſa tamen *lib.* I. *de exercitatione juris*, eumque tacitè ſecutus, ni fallor Hottom. *d.c.18.* contendunt regulas non vitiari exceptionibus ſed declarari potius.

CAPUT III.

De Regularum diviſionibus.

ET hæc breviter de regulę definitione: Proximum eſt ut de diviſione agamus. Et primùm quidem, Regulæ aliæ ſunt generales, ſive communes, aliæ ſunt propriæ. Communes appello, quæ ad omnes articulos juris pertinent, ut ad perſonas, res, actiones. Cujus generis regulæ ſub hoc tit. ſunt plurimæ: Ut, *Nõ omne quod licet, honeſtum eſt: Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri*: Propriæ ſunt, quę ad unum juris locum pertinent, ut ad libertates, ad nuptias, ad teſtamenta, ad contractus. Sed & harum rurſus eſt ſubdiviſio quædam: Nam ex propriis quædam pertinent ad unum quidem articulum, ſed univerſum ſive totum: ut, ad omnes contractus: quædam pertinent ad unum

1 Diviſio.

Subdiviſ.

unum, V.G. contractum, ut mutuum, depoſitum. Sic, quædam pertinent ad locum uniuerſum, de teſtamentis: quædam ad ejus loci partem, ut ad acquiſitionem hereditatis, ad inſtitutionem heredis, ad legata, &c. Sic & communes, aliæ aliis ſunt, communiores & latiores. Quas, principio à communioribus ſumpto, prius, poſtea ſingulas ordine explicabimus. Notanda eſt & altera regularũ diuiſio, qua aliæ ſunt veræ regulę, aliæ q. Regulę. Veras voco, ut modò definivit eas Paulus, qua ſcilicet regula eſt generalis quædam ſententia ex plurium legum mente à JCtis animadverſa. Quaſi Regulam voco; ſimplices ac nudas JCtorum ſententias. V.G. *Magna negligentia eſt culpa. Plebs eſt cæteri cives ſine ſenatorib. Petitio hereditatis non datur heredi, neq; contra heredem.* Hujus generis quaſi regulæ ſunt innumerabiles in Pandectis, ſumptæ ex libris regularum Modeſtini, Pauli, Ulpiani, Marciani, &c. & *ſub h. t.* videntur eſſe *reg. 38. 62. 65. 72. & 101.* Dividunt quoq; nonnulli in prohibitivas & permiſſivas: Sed hæc diviſio, Legis magis propria eſt; cujus virtus eſt imperare, prohibere, permittere, *l. 7. Legis virtus. D. de legib.* Poſſunt deniq; regulæ dividi & in veteres & recentes. Veteres voco quę ſunt *ſub h. t.* ita inſcripto *de diverſis regulis juris antiqui.* Sic enim Iuſtinianus ſuę ætatis reſpectu vocat jus in libris prudentum comprehenſum *l. 51. Si quis in conſcribendo. C. de Epiſcop. & cleric. l. pen. C. de pactis. Cum* inquit, *alia ſit regula juris antiqui*: & in *l. pen. C. de furtis: Cum* inquit, *genera-*

2. Diuiſ.

3. Diviſ.

4. Diviſ.

lis regula ab antiqua prudentia expoſita, ſic & antiquam ſapientiam vocat *l. ult. C. per quas perſonas nobis acquiritur*, & antiquam prudentiam, *l. 2. C. de conſtit. pecunia.* Hinc & antiquæ regulæ juris dicuntur, in *l. ult. C. de adquir. poſſ. l. ult. C. de heredib. inſtit. & veteres regulæ in §. ſi vero Inſtit. de ſatisd.* Novas voco quæ vulgo Brocardicę dicuntur: *de quibus infra.*

CAPUT IV.

De ordine Regularum.

QUARTUM præmunitionis caput de Ordine regularum eſt. Et Imp. quidem, ſive Tribonianus, hunc ordinem *ſub. h. t.* eſt ſecutus, quem & ſub aliis Titt. nempe ordinem non materiæ, ſed librorum; ut in C. temporis & non materiæ. Nam ut hujus tituli ordo ſit clarior faciemus eum quinquemembré: & primo membro regulæ continentur 40. ex libris ad Sabinum. Secundo membro continentur Reg. ex libris ad edictum, *nempe in l. 41. non debet & ſeqq. uſq; ad l. 58.* Tertio membro continentur regulæ ex variis Prudentum libris ſumptæ, ut diſputationum, digeſtorum, &c. nempe in *l. 58. ex pœnalib. uſq; ad l. 101. Ubi.* Quarto membro rurſus afferuntur regulæ ex libris ad Edictum puta in *l. 102. qui vetante, uſq; ad l. 167. non videntur.* Quinto & poſtremo rurſus afferuntur ex variis libris, ut ad Plautium, Digeſtorum, Regularum, Epiſtolarum: *uſq; ad finem tituli.* Fuerat quidem ante editionem Pandectarum Florentinarum ordo *Legibus ſub h. t.*

per-

Digitized by Google

perturbatus, ſed beneficio & animadverſione Lætij Taurelli in integrum reſtitutus. In his autem regulis explicandis ordinem materiæ ſequimur, ad exemplum inſtitutionum juris: ita tamen, ut quæ ſunt generales regulæ, primum explicentur, quæ ſunt pluriſ[illegible]æ. Simile quid præſtitit olim Petrus Loriotus, & Ioan. Ramus: Sed hic breviſſimè: ille nimis confuſè & omiſſis multis regulis. Nos nullam, Deo adjuvante, prætermittemus.

CAPUT V.

De Brocardicis D.D. Regulis.

SEQUUNTUR Brocardicæ ſive novæ Regulæ Interpretum, quas multi congeſſerunt, Socinus, Duennas, Azo, Damaſus Gabrielius, & alij, uno volumine nuper edito Lugduni: & diligentiſſimè Claud. Prateus in libro regularum generalium juris, Lugduni ab hinc quadriennium edito. Has regulas vulgares valde reprehendit Duarenus: tuetur & defendit Matthæus Weſenbecius, & in primis Matthęus Gribaldus: ille in præfatione paratitlorum hic in lib. de ratione ſtudendi juris civilis *cap. 7 & 4. ſeqq.* Duarenus autem paſſim in eas invehitur; ut, *ad l. 1. §. ſi ſtipulanti. D. de verb. oblig. l. 140. plurib. d. t. ad l. 24. §. ſi quis, in fine. de leg* 1. easque vocat regulas nunc Brocardicas, nunc Quodlibeticas. Eaſdem & alij reprehendunt recentiores: Ut Franciſ. Balduin. *in comment. ad Reg. Catonianam in fine: Ego*, inquit, *valde vereor ne hæc Interpretũ audacia potius, quàm ars ingenioſa*,

Digitized by Google

Juriſprudentiam propè totam corruperit; & *regularum loco, multorum errorum nebulas offuderit.* Cujac. *init. conſil.* & Hottom. *in JCto.* Harum defenſio nititur his argumentis. Primò, Quia in cauſis forenſibus decidendis ſunt utiliſſimæ: *ait VVeſenbecius.* Secundò, Quia ad rationes Legũ valdè cõducũt. Tertiò, Quia & ipſi JCti veteres, in regulis conficiendis elaborarunt. *ut ſup. d.* Quartò, Quia regularum cõfectio ad artẽ perficiendam prodeſt *ut ſup. d.* Sed hæc quidem argumenta vera ſunt de Regulis veris & veteribus: harum autem novarum vitia ſunt duo gravia. Primum: quod his regulis confundantur ſcientiæ. Sunt enim non ex jure ſolo, ſed etiam aliis ſcientiis & artibus. Ut ex Dialecticis; Privatio præſupponit habitum: ex Phyſicis, In Symbolizantib. facilis eſt tranſitus: Ex Metaphyſicis; Qualis cauſa talis effectus: A privatione ad habitum non datur regreſſus. *l. 98. quires §. aream D. de ſolutionib. l. poſt diem D. de lege commiſſoria.* Sic aiunt: Mixta ſapiunt & imitantur naturam ſimplicium. *l. 7. adeo. §. voluntas. D. de adquirend. rerum dominio.* Materia & materiatum ſunt diverſa, & proinde ab uno ad alterum nihil concluditur. *l. 18. ſi convenerit. §. pen. D. de pigno. action.* Incorporalia ſunt individua. Ergo, inquit Hottom. *tota quæſt. illuſtri 18.* Dominium, Uſusfructus, & Hereditas, quia ſunt res incorporales, ſunt individua: quod pugnat cum univerſo jure, in quo certum eſt, tria illa eſſe dividua: Dominium; *l. 3. pro derelicto:* Uſusfructus, qui eſt pars dominij, ſive id in multis imi-

imitatur; *l. 4 D. de uſufruct. l. 81. ſed uſuſfructus. D. ad l. Falcid.* de Hereditate conſtat *ex t. de heredib. inſtituend. §. hereditas.* Sic ex Metaphyſicis: Actus & potentia ſimul eſſe nequeunt. *§. ſic itaq; diſcretis, Inſtitut. de actionib.* Defectus potentiæ impedit actum. *l. 6. multum C. ſi quis alteri vel ſibi.* &c, Potentia proxima actui habetur pro actu. *l. pen. D. de teſt. mil.* et, Nō entis nulla eſt qualitas. *l. 3. D. de actionib. empti.* Item ex Mathematicis: In numeris nulla eſt ratio *l. 1. §. pueritiam D. de poſtulando.* Et, Quod eſt jus totius ad totum, idem eſt partis ad partē. *l. 76. qua de tota D. de rei vind.* Hoc igitur vitium quo ſcientię confunduntur, in his Brocardicis paſſim reperitur. Vetant autem Philoſophi, ut Ariſt *lib. 1. poſteriorum Analyticorum*, migrare, ſive mutare genus ſcientiæ: id eſt, Principium Phyſicum accommodare ſcientiæ civili. Velut; qualis cauſa talis effectus. Ergo, ut, Manumiſſio, quæ eſt, libertatis datio, eſt Juris Civilis; ita & Libertas erit Juris Civilis: Et ut Uſucapio & Teſtamentum ſunt Juris Civilis, ita & Dominium, cujus illæ ſunt cauſæ acquirendi, erit Juris Civilis: Quod eſt abſurdum *l. 5. D. de juſt. & jure.* Intelligo autem manumiſſionem ſolennem, quæ olim fiebat cenſu; vindicta, Teſtamento. Nam vulgaris manumiſſio eſt Juris Gentium. *l. 4. D. d. t.* Quemadmodum & traditio olim erat duplex: Civilis ſive ſolemnis, quæ propriè mancipatio dicitur; & vulgaris ſive Juris gentium, qua hodiè ſola utimur. *§. per traditionem Inſtit. de rerum diviſione.* Alterum harum regularum vitium eſt in de-

fectu:

fectu: hoc eſt. quòd in his regulis ſæpè tot ſunt caſus excepti, quot proprij, ſive, ut vulgo loquimur, tot limitationes, quot ampliationes: quo vitio artem noſtram Auctores ferè infinitam ex arte, quæ finita eſſe debet. *l. 2. D. de juris & facti ignorantia*, Non artem, ſed inertiam effecerunt, V G. Hujus regulæ, ***Exceptiones merita cauſæ reſpicientes non poſſe opponi ante litem conteſtatam***: Philip. Franc. affert 45. limitationes ***ad*** *t. 1. n. 28 & ſeqq. de litis conteſtatione lib. 6. &c.* Sic ejus regulæ: ***In quolibet actu citationem requiri***, ampliationes. 116. limitationes. 124. Affert Porcius *lib 1. concluſ. & reg juris in fine*. Sic illius: ***Spoliatum ante omnia reſtituendum.*** Gabrielius affert limitationes 70. Sed hæc horum infinitas, non modo in his regulis, ſed etiam in aliis, jus civile ferè obruit: ut Maranta affert 40. cauſas recuſandi judicem: Afflict. 72. cauſas amittendi Feudi: Francus Herculanus 64. probandæ negativæ: Menoch. 798 quæſtiones de poſſeſſione. Halicius affert 418. quibus bona confiſcantur: Socinus affert 802. fallentias, quibus non eſt neceſſaria litis conteſtatio: & hoc pulcherrimum, Simoncellus *in tractatu de decretis* affert decreti ſignificationes viginti quinque. His duobus vitiis accedat Tertium, Imprudentiæ. Eſt enim temerarium, ex una hypotheſi ſtatim theſin facere: hoc eſt, ex particulari concludere generale: ex una facti ſpecie ſive cauſa elicere regulam generalem, id eſt, quæ non ad unam ſpeciem ſed ad infinitas trahatur. Cujus vitij uno tantùm exemplo erimus cõtenti. Ait JCtus

in

in *l.* 12. *naturaliter §. nihil. D. de adquiſit. poſſeſſ.* Proprietatẽ nihil habere commune cum poſſeſſione. Qui §. continet ſpecialem proprietatis & poſſeſſionis doctrinam: ex ea tamen hæc generalia ἀξιώματα illi eliciunt: Ex diverſis & ſeparatis non fit illatio: Item, ſeparatorum ſeparata eſt determinatio: Item, ſecretorum ſecreta debet eſſe ratio. Separatarum poteſtatum ſeparati ſunt effectus: Item, inducta ad unum finem non operantur contrariũ. Breviter, ex una iſtius §. ſpecie, 18. ἀξιώματα ſive regulas conficit Gribald. *lib.* 1. *c.* 9. & adjicit hanc clauſulam, *alia permulta ſtudioſi elicere poterunt*, Planè negari non poteſt, quin aliquot ἀξιώματα Interpretum ſunt utilia, tàm ad rationes legum, quàm ad deciſiones cauſarum: Sed prius aſſuefaciendi ſunt ſtudioſi, & inducendi animi, regulis in jure comprehenſis, quàm aliunde importatis, aut in ventis: Ut eruditè admonet Nicolaus Vigelius *in epiſtola libri de jure publico.*

CAPUT VI.

De vitiis hujus tituli: & aliis quibuſdam.

POSTREMO & hìc obſervandum quædam & hujus noſtri tit. vitia videri. Primum iterationis. Sunt enim quędam regulę bis poſitæ: ut, *l.* 68. cum 198. & *l.* 129 §. 1. cum *l.* 178. Alterum vitium eſt omiſſionis. Sunt enim aliquot inſignes omiſſæ Regulæ: ut eſt regula in *l.* 21. *apud C. de furtis*: & Reg. in *l.* 7. *Juris Gentium. §. Idem reſponſum. D. de pactis*: Alia in *l.* 9. *regula. D. de juris & facti ignorantia*: Alia in *l.* 1. *D. de*

de auctorit. tutorum: Alia in *l.* 20 *ventri. D. de tutor. & curat. dat.* Alia *l.* 12. *ſi mihi D. de leg. 1.* Alia *l.* 13. *ſi ita ſcriptum ſ. regula. D. de liberis & poſth.* Alia in *l.* 6. *Sed ſi conditioni. ſ. ult. de heredib. inſtituendis*: Alia in *l.* 1. §. *veteres. D. de adquir. poſſeſs.* Alia in *l.* 21. *verius D. de probationibus.* Alia in *l.* 91. *ſi ſeruum.* §. *ſequitur. D. de verborum oblig.* Alia in *l.* 1. *D. de privat. delictis.* Itemque in *ſ. ſciendum. Inſt. de SCto Orfic.* Sed hoc excuſari poteſt: quòd Triboniano non fuerit propoſitũ omnes juris regulas hìc congerere: Cum ſint penè innumerabiles, & alios in titulos priores iam relatæ: Sed eas duntaxat, quæ ſuperioribus titulis ferè ſunt prætermiſſę. Eſt & Tertiũ vitium: quo quædam pro regulis hic afferuntur, quę ſunt definitiones potius Dialecticæ, quàm regulę juris: ut eſt definitio hereditatis, & cavillationis, Gręci ſoriten vocant. His accedit Quartum: quo verborum potius quàm regularũm juris interpretatio affertur. Sunt autem verba ſub h. t iſta: Accepiſſe *l.* 115. §. 1. Adverſus Edictum *l.* 102. Alienare. *l.* 119. Capere *l.* 13. & 51. Capi, ſive Non capi *l.* 116. §. 1. Cavillatio *l.* 65. clàm factum. *l.* 73. *ſ.* 2. Datum *l.* 167. Defendere. *l.* 52. Dejicit. *l.* 152. *ſ.* 1. Dolo facere, *l.* 129. Facere quod quis nõ debet, & Non facere quod quis debet *l.* 121 Fraus *l.* 78. *& ſeq.* Fraudari 134. Fructus 72. Habere. 15. Hereditas 62. Idoneus expromiſſor. 110. *ſ.* 1. Improbus 99. Locuples. 166. Locupletior factus *l.* 126. *ſ.* 1. Menſes duo, 61. dies 101. Pervenire 127. Prędo 126. Pati. 110. *ſ.* 2. Reſtituere 173. *ſ.* 1. Sine liberis decedere 187.

Sol-

Digitized by Google

Solvendo 95. vi factum 73. § 2. Vim non facere 155. §. 1. Has tamen leges, licet de verbis, ſuo quaſq; in loco nos interpretabimur. Quod autem ſuprà dictum, difficile eſſe aliquid in jure definire propter varietatẽ negotiorum ac temporum: id & JCti ſępe admonent: *l. 32. mora. D. de uſuris l. 14. pr. D. de diverſ. temporalibus præſcript.* eoque dictum eſt pertinere regulam 202. qua omnis definitio in jure civili periculoſa eſſe dicitur: rarum enim eſſe ut non ſubverti poſſit. Sic & Quintilianus loquitur *lib. 2. inſtitutionum oratoriarum*: *Propter quæ*, inquit, *mihi ſemper moris fuit, quàm minimè alligare me ad præcepta, q̃ catholica vocant, id eſt, (ut dicamus quomodo poſſumus) univerſalia & perpetualia: Rarò enim reperitur hoc genus, ut non labefactari parte aliqua, & ſubrui poßit.* Sic & JCti admonent: Regulas non eſſe perpetuas *l. 140. plurib. §. 2. de verb. obl. Etſi*, inquit, *placeat, &c. non tamen hoc in omnibus verum eſt.* & *l. 40. qui exceptionem D. de condictione indebiti.* Ubi Martianus *lib. 3. Reg.* de hac regula: Qui exceptionem perpetuam habet, ſolutum per errorem repetere poteſt: ita ipſe ait, *ſed hoc non eſt perpetuum.* Et hęc eſt ſententia *d. l. omnis definitio.* Ubi definitio idem valet, quod regula: ut & in *l. 25. ſed etſi §. idem Julianus. D. de uſufructu. Et regulariter*, inquit, *definit, l. 22. §. 1. D. quando dies legatorum.* Non rectè igitur Philip. Decius, Menerius, aliiq; Gloſſographi, multa hic fabulantur ex Dialecticis de rationibus definiendi. Latinè enim hę Regulæ dicuntur & definitiones, & conſtitutiones,

L. 202. Omnis definitio.

nes,

nes juris,& pręcepta, & determinationes. *l. 15. in fine D. de teſtamento militis.*

In hunc autem titulum Pandectarum prę-ter vett. Gloſſog. extant recentiorũ varij commentarij; ut Decij, Mænerij, Cagnoli, Ioannis Ferrarij Hier. Franci. Ioannis Rami, Henrici Reiſvuicij, Petri Fabri, Iacobi Ravardi, Hippolyti à collibus. Sed inter eos familiam ducere mihi videtur Petrus Faber.

Supereſt iam, ut & breviter ordinem & partitionem hujus operis & inſtituti noſtri indicemus. Tota igitur hęc tractatio duobus libris conſtabit: & Primus quidem erit bimembris; partim de jure & Æquitate: partim de materia juris, ſive de actionibus & factis humanis in genere. Alter verò ſive ſecundus liber, de juris materia in ſpecie: isq; tripertitus erit. Nam prima pars de jure perſonarum: Altera de rebus: Tertia de Actionibus, tractabit.

LIBER PRIMUS.

EJUSQUE MEMBRUM primum:

DE JURE ET ÆQUITATE.

CAPUT I.

De principiis Iuris: & primò de Utili: ſive de Lucro & damno.

EXEMPLO Pandectarum & Inſtitutionum, primùm de Jure ipſo & Æquitate eſt explicandum; id eſt, de Regulis hujus tituli eò pertinentib. Meminiſſe igitur o-

portet, virtutes eſſe mediocritates, ſive medietates inter duo vitia: ut eſt Liberalitas inter Avaritiam & Profuſionem: Sic & Juſtitia inter hæc duo, Damnum & Lucrum, eſt media, teſte Ariſtot. *lib. 5. Ethicorum.* Hinc eſt quod toto jure noſtro lucri & damni, ejus quod intereſt, & utilitatis, quæ & à poëta Horatio dicitur juſti mater & æqui, plurima fiat mentio. Eoque pertinet quod apud Ciceron. *lib. 3. de Repub.* diſputatur de origine juris; Eam eſſe utilitatẽ. Quam tamen opinionem *ibi, ut & toto lib. 1. de leg.* refellit Cicero: ac demonſtrat, naturam ſive rationem naturalem eſſe juris ac legum cauſã. JCti tamen in omnibus fere juris articulis utilitatis tàm publicæ ſive communis, quàm privatæ rationem habent. V. G. Servitus nulla conſtitui poteſt, quę non afferat aliquam utilitatem, ſive iam ſtatim ſive poſteà *l. 19. ei fundo. D. de ſervitutib.* ut poſſeſſori, qui impenſas facit in fundum alienum mala fide, conceditur detractio ſive abraſio impenſarum, ſi modo ea detrahenti ſit utilis. Non enim, inquit JCtus, malitiis indulgendum, *l. 38. in fundo D. de rei vindi.* Sic, cur dies legat, uſusfructus, aut libertatis cedat, poſt aditam hereditatem non ante aditam hereditatem: ratio affertur iſta; quia illorum, ut antecederet dies nulla eſſet utilitas; ut ait. *l. 3. & 8. D. quando dies legat cedat.* Sic, cur cum eſt actio vel remedium civile, non detur prætorium utilitas eſt in cauſa. Eſt enim utilius habere civilem actionem quàm prętoriam: Nec prætor ſe interponit. Ubi civilia remedia ſup-

Vtilitas in toto jure ſpectatur.

petunt, *l. 14. interdum D. de precario. l. 14. ſ. 9. is qui precario. D. de furtis.* Hinc quoq; eſt, quod ubi aliqua ſuppetit Actio, non inducatur alia. *l. 13 ſi cujus §. de prateritis D. de uſufructu. l. 3. ſ. 1. D. nauta, caupon. ſtabul. l. 1. §. dixerit D. de publican. & vectig. l. 14. hæc ſtipulatio ſ. Divus. D. ut legat. nom.* Ad ſummam, hinc eſt, quòd ut in natura, ita & in jure nihil fiat fruſtrà: nimirùm, quòd jus omne ad utilitatem ſpectet, publicam & ſingulorum. Poſſent de lucro & damno, atque de utilitate, plurima afferri: Sed hæc attigiſſe ſufficiat: propter regulas hujus tit. de lucro & damno. Quarum hæc eſt prima: *Secundum naturam eſt commoda cujusq; rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda. l. 10. Secundum naturam. l. 15. is qui ſ. ult. D. de legat. præſtandis. l. unic. ſ. 9. ne autem in fine, C. de caducis tollendis, l. ult. ſ. 3. ſed cum C. de furtis.* Ratio regulæ eſt perſpicua, & omnibus nota: Quia ſcil. æquitas naturalis poſtulat, ut ſit quædam damni & lucri quaſi permutatio: & ut ne lucrum ſine labore & opera quis conſequatur. Uſus autem Regulæ, primò eſt in *l. 73. ȷ h. t.* Ut qui hereditatem, id eſt, commodum pupilli ſperat, idem quoque tutelam ejus non recuſet, id eſt, onus hoc ſuſtineat: ut ſunt agnati, ad quos & hereditas & tutela devolvitur ex hac regula. Excipitur tamen fœmina *d. l. 73.* Quia tutela eſt officium virile: & proinde ab ea removetur mulier: excepta matre & avia, ex novis conſtitutionibus, *tit. Cod. Quando mulier tutelæ officio fungatur.* Et hinc eſt, quòd Tribunianus articulum, *plerumq;* interierit,

l. 10. Secundum naturam.

Ratio Regula.

Uſus Reg.

interierit, in *l. 16. tutela D. de Tutelis.* Secundò, in Uſufructu. Ad fructuarium pertinet omnis rei utilitas ſive fructus *l. 7. Uſusfructu. D. de Uſufruct:* Quare ex hac regula onera quoq; ad eum pertinent; ut tributum, & vectigal publicum, *l. 7. §. quoniam D. d. t.* idemque ob eandem cauſam cogitur in locum, arborum demortuarum ſubſtituere novellas, *l. 18. agri. D. eod.* Tertiò, in Dote: cujus utilitas & fructus omnis ad maritum pertinet: Quia & onera matrimonij ſuſtinet, *l. 7. dotis in pr. D. de jure dot. l. 20. pro onerib. C. eod.* Quartò, in Emptione: qua perfecta, ut omne commodum, ita & incommodum ad emptorem pertinet *§. cum autem Inſt. de Empt. & vendit.* Sic ſi quid alluvione acceſſerit rei, ut agro empto, pertinet ad emptorem, *l. 7. D. de periculo & commodo rei vendita.* Contrà igitur ſi quid deceſſerit; ut inundatione, vel circumluvione; ad ejus quoq; incommodum, & periculum pertinere debet, *d. §. cum autem ibi. Nam,* inquit, *& commodum ejus eſſe debet, cujus eſt periculum* inverſa ſcil. hac regula. Quintò, in Hereditatibus & Bonorum poſſeſſionibus. Heres enim & commoda & onera hereditaria capere debet. *l. 15. §. ult. D. de legat. præſtand. l. 14. nam quod §. non omnis. ff. ad* SCtum *Trebell.* Sextò, *& in Societate, ut lucri* & damni fiat quædam communicatio, hæc regula locum habet; *Initio tit. Inſt. de ſocietate.* Ad hanc autem regulam pertinet quoq; regula 149. iſta: *Ex qua perſona quis lucrum capit, ejus factum præſtare debet.* Eſt enim hujus regulæ eadem ratio & æquitas: ſed hæc *Lex 149. Ex qua pers. &c.*

tamen regula ad locum de teſtamentis ſive de hereditatibus pertinet: ubi ea diligenter explicabitur. Hujus autem noſtrę regulæ de com-
Uſus Regulæ. municatione damni & lucri uſum videre licet, *l.20.§.1.& 2.ff.de adquirenda hereditate.l.2.§.illud quæſitũ.6.& §.ſicuti 9.ff.de heredit. vel actione vendita. l.35.etſi contra.ff.de vulg.& pupill.ſubſtit.l.6.§.ſive autem.ff.communi dividundo.l.un.§.pro ſecundo. C.de caduc. tollendis. l.122.civitatib.§.Lucius.ff.de legat.1 l.42.in inſulam.§.uſuras ff.ſolut. matrimonio. l.15. Is qui §.ſi extraneo.ff.de*
Exceptiones Regulæ 10. *legat.præſt.* Exceptiones autem hujus regulæ ſunt hæ: Prima, ex vitio aut impedimento per-
I. ſonæ: ut ſi ſit fœmina, minor, furioſus, &c. Hi enim commodum ſentiunt, ut hereditatẽ; onus non item, ut tutelam. Quia propter ſexum, ętatem, furorem, tutores eſſe non poſſunt: cum tamen heredes eſſe poſſint. Eodem pertinet, quod pupillus alios ſibi poteſt. ſeſe aliis non poteſt obligare, ſine tutoris auctoritate. Placuit, inquit Imperator, eum poſſe conditio-
II. nem ſuam facere meliorem, deteriorem non
Leo. 133. poſſe. Altera exceptio, eſt in *l. melior. 133. h.t.* quâ dominus per ſervum poteſt ſentire commodum, damnum non item. Verba ejus regulæ ſunt hæc: *Melior conditio noſtra per ſervos fieri poteſt, deterior fieri non poteſt,* quæ & antiqua dicitur regula in *l. ult. C. de adquirenda poſſeſſione.* Eſt autem de domino & ſervo: Sed ad patrem quoq; & filiumfam. porrigi poteſt. *l. 28. contra §. ſi filius. & 2. ll. ſeqq. l. 59. per quos. ff. de Pactis. l. 22. filiusfa. ff. de ſolutionib. & l. 23. filius C. de Pactis.*

Pactis. Ratio hujus regulæ eſt hæc. Quia liberos & ſervos idcirco habemus ut proſint, non ut noceant. Et cum hæc regula de filiis & ſervis nitatur civili quadam ratione, contra regulam priorem, *Secundum naturam, &c.* Prætor induxit actiones quaſdam ex contractib. filiorum & ſervorum; de peculio, quod juſſu, &c. Uſus autem hujus regulæ toto jure eſt diffuſus V.G. in pactis; Filiorum enim aut ſervorum pacta patri & domino proſunt, non contrà, *d. §. l. ſi filius. & ll. ſeqq. ff. de pactis. d. l. 23. C. eod. d. l. filiusfam. ff. de ſolut.* Secundò, in contractib, & obligationibus quas patri filius adquirere poteſt, ſed patrem obligare non poteſt. *l. 38. frater. ff. de condict. indebiti. l. 130. ff. de V. O. initio tit. Inſtit. per quas perſonas nobis obligatio adquiritur.* Tertiò, in Rerum adquiſitionibus. Poteſt enim patri filius quodlibet adquirere; & proprietatem, & Uſumfructum, & poſſeſſionẽ: Sed alienare nihil ex rebus paternis poteſt. *initio tit. per quas perſonas cuiq. acquiritur. l. 31. etiam & l. 53. ea quæ civiliter ff. de adquirendo rerum dominio.* Quartò, in Solutionibus, & Liberationibus. Filius enim patri competentem obligationem ſolvere, & patre invito debitorem liberare non poteſt. Adquirere enim obligationem patri, diminuere non poteſt: inquit JCtus Ulp. *l. 22. filiusfam. ff. de ſolutionib.* Quintò, in Hereditatibus. Sed hanc non niſi jubente patre adquirere poteſt: quia interdum plus oneris quàm commodi afferant. *l. 6. qui in aliena ff. de adquirenda hereditate.* Eôque pertinet, quòd legatum

Ratio.

Uſus Reg. 133.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

patri filius adquirere poteſt, repudiare non poteſt. Quia legatum ſemper continet lucrum: hereditas non ſemper, *ut modo dictum. l. 32 ſi hereditatem. ff Mand.* Eôdem pertinet. *l. 5. ff. de Conditionib. & Demonſtrationib.* Ubi filius poteſt implere côditionem ſine juſſu patris, Quia patri id non nocet, alioquin non poſſet. Exceptio hujus regulæ de filio & ſervo, qui non poſſint patris aut domini conditionem facere deteriorem; eſt in Delicto filij aut ſervi: eo namque, ut furando, aut vim faciendo, meliorem non poſſunt patris aut domini facere conditionem V. G. poſſeſſionem ei adquirere per vim. *l. 24. quod ſervus. ff. de adquirenda poſſeſſ.* Eôdem pertinet *l. 1. §. 15. quod igitur in fine ff. de vi & vi armata*; Ubi ſervus ſi quem vi poſſeſſione dejecit, dominus tamen damnum ſentit, & eum cogitur noxæ dedere, vel damnum præſtare. In hoc enim poteſt ſervus domini facere conditionem deteriorem. Tertiò, poteſt ſervus ſe ipſe occidere, vel etiam vulnerare & hoc modo cauſam domini facere deteriorem. *l. 9. §. ſi ipſe. ff. de peculio.* Atque hæc de ſecunda exceptione; Itemque de *dicta Reg. melior.* Tertia regulæ principalis de Damno exceptio, eſt ex Culpa: quæ facit, ut quis damnum ſentiat, non tamen lucrum: ut videre licet in *l. 48. qui proprio. §. procurator. ff. de Procur.* in *§. nam & Inſtitut. de ſocietate. l. 23. ſi quis negotia. ff. de negotiis geſtis.* Quod autem modò dictum, patrem per filium obligari non poſſe: id verum eſt ex regula Juris ſtricti. *d. l. melior*, & *d. l.* ...

Exceptio ...reg. 133. 1.

2.

3.

III. *Except. Reg. 10.*

jure Prætorio obligari poteſt pater & dominus ex contractu filij aut ſervi,non tamen in ſolidũ, ſed de peculio. Nimirum quia ratio & naturalis æquitas poſtulat, quam ſpectat Prætor,ut qui ſentit commodũ,ſentiat & incommodum; Sed in contractib. tantum; propter libertatem commerciorum. Nã in delictis non datur actio de peculio:ut neq; ex cauſſis pœnalibus. *l.58. ex pœnalib. h t.* Qua in re differt actio de Peculio à Noxali quod hæc ex delicto tantùm,illa ex contractu tantùm detur contra dominum.*l.1.§.7.ſi fil.uſfam. cum § ſeq ff. de his qui effuderint. l. ult. §. 1. de aleatorib l.49.ff.de oblig & act.* Ratio differentiæ hujus,id eſt, cur actio de Peculio non detur ex delicto; Noxalis detur:eſt hæc: Quia pœna caput ſequitur, ac delicti auctorem. At iniquum eſt, ſi q̃d ſeruus deliquit,ex eo dominum conveniri. Cur ergo, inquies, convenitur actione noxali,ex noxa,& maleficio ſervi? Reſpondeo, convenitur ut vel,damnum præſtet, vel ſervum noxæ dedat. Ulterius non tenetur. Id eſt,poteſt damni præſtationẽ vitare deditione ejus corporis.*l.1.ff.de noxalib. actionib.*Ex pœnalibus igitur cauſſis non ſolet in patrẽ de peculio actio dari,Quę eſt regula.*l.58.h t.*ut ex effuſo vel dejecto de Cęnaculo filiifam. ſeparatim habitãtis,*d.l.1 §.7 ſi fil.uſfam.ff. de his qui dejecerint. l.& §.2.Inſt.de obl.quæ quaſi ex delicto.*Sic ex mendacio filiifa. non tenetur pater, *l. 6.ff. quod cum eo qui in aliena poteſt.* Nec ex aleæ luſu. *l. ult. C. de alea luſu.* Excipitur primo caſus *§. ult. d. obligat. quæ quaſi ex delicto, l.3.§. ult ff de peculio.*

l.58. ex pœnalibus.

Except. 1.

quo caſu pater de peculio tenetur ex quaſi delicto filij qui malè judicando litem ſuam fecerit: propter auctoritatem rei judicatæ, & publicum filij officiū, cujus nomine pater magis
2. tenetur. *l. 2. quotiens ff. ad municipalem.* Secundò excipitur pater ex delicto filii factus locupletior *l. 3. § ex furtiva cauſa. ff. de peculio.* Atq; hæc prima illa regula lucri & damni.

Lex. 74. Nō debet.

Altera in *l. 74. Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.* Cui pene gemina eſt illa, *in lege 155: Factum cuiq; ſuum, non adverſario nocere debet.* Et illa quoq; in *l. 206. Jure naturæ æquū eſt, neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiorem.* Quæ extat & *c. 48. locupletari de reg. juris. in 6.* Ratio harum regularum eſt plane naturalis, &, ut ait JCtus, ex jure naturę: quod jus ſuadet ac docet, poſſe quidem ſibi quemq; prodeſſe: ita tamen ut fiat ſine alterius injuria: quod diligenter Cic. *lib. 3. officiorum* explicat, ubi ait: Detrahere aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra Naturā, quam mors, &c. Adeò, ut ne pupillo quidem, aut Principi, aut Reipublicæ, id facere concedatur; ut locupletētur cum aliena jactura: vel ut Princeps beneficium uni det, cum alterius jactura & maleficio. Non enim eſt beneficium: uni eripere, quod alteri des. *Cic. lib 1. de officiis.* Nihil det Princeps, nihil quoq; auferat: *inquit Plin. ad Trajanum, in Panegyrico.* Quod autem ad *Reg. 74.* attinet: Ejus Ratio nititur pręcepto generali: *Alterum non lædere.* Et hinc eſt, quod alterius condi-

Lex. 155. Factum.
L. 206.
c. 48. Locupletari.
Ratio,

condicionem, licet inviti & ignorantis, meliorem facere poſſumus; deteriorem non poſſumus, niſi volentis & ſcientis. *l. 39. ſolvendo. D. de negotiis geſtis.* Idemq; vult quodammodo altera regula *l. 155.* Ut ſcil. factum unius ipſi, non alij noceat: Uſus earum regularum toto jure eſt diffuſus: ut primò, in Judiciis. *l. 31. ſi petitor D. de Judiciis.* & Arbitriis. *l. 33. D. de receptis, qui arbitr. recept.* Secundò in Pactis & Tranſactionib. *l. 17. ſi tibi. §. ſi quis paciſcatur. & aliquot ll. ſeqq. D. de pactis.* Tertiò, in Contractibus. *l. 65. actione. §. diximus. D. pro ſocio.* Quartò, in Tutelis. *l. 14. etiam. D. de adminiſt. tutorum. l. 56. interdum. §. qui tutelam D. de furtis.* Quintò, in Procuratoribus. *l. 27. in cauſa. & l. 75. D. de procuratorib. l. 10. C. eod.* Sextò, in Teſtamentis *l. 2. §. fratris. D. ſi quis aliquem teſtari prohibuerit. l. pen. D. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti.* Septimò, in Actionib. & Interdictis. *l. 1. §. ult. & l. 3. in princ. D. uti poſſid. l. 10. ſi defuncto. in fine. D. de vi & vi armata.* Octavò, in Exceptionib. *l. 4. apud Celſum. prius. ff. de doli mali & met. exceptione.* Nonò, in Sententiis & Rebus judicatis. *l. 63. ſæpe ff. de re judicata, & t. c. res inter alios actas vel judicatas aliis non nocere.* Decimò, in Dotibus. *l. 78. cum in fundo. §. quod ſi mulier. ff. de jure dot.* Sunt tamē harum regularum exceptiones quędam. ut, propter publicam utilitatē, res privatorum interdum capi poſſunt à Principe, ſed precio reſtituto. Secundò, inter duos reos, aut argentarios ſocios, unius factum alteri nocet. *l. 18. ff. de duobus reis.* ut ob favorem libertatis. *l. 1. C. de com-*

Uſus.

Exceptiones.

muni ſervo manumiſſo. & §. ult. inſtit. de donatio-nib. Ut autem factum, ita & non factum, id eſt, negligentia unius, ipſi, non tamen alteri nocere debet: V.G. de mora, qua eſt negligentia in præſtando aut ſolvẽdo, hęc eſt Regula: *Unicuiq; ſua*
Lex 171. § Unicuique *mora nocet, l. 173. in condemnatione §. unicuiq; h. t.* Quæ regula extat & in *l. 88 mora ff. de verb. obl. &*
Ratio. *in c. 25. mora de Reg. Jur. in 6.* Ratio eſt, quia jura vigilantib. ſunt ſcripta, nec debent ſtulti, ut ait JC. vel ſegnes melioris eſſe conditionis, quam prudentes & induſtrii. Et h e. quod vulgò dicitur, Neminem alieno odio prægravari debere. *argum. l. 36 ſi maritus ff. ſolut. matrim. l. ſi quis ſuo §. 1. C. de inofficioſo teſtam.* Eò pertinet. *c. 22. ff. de reg. juris in 8.* quòd copioſiſſimè explicatur à Petro Peckio. Quod autem dictum eſt, neminem
Uſus. l. 206. cum alterius jactura locupletari debere: ejus uſus cum in aliis Juris partib. cùm in condictione indebiti maximè verſatur: ut videre eſt in *l. 13. naturaliter. §. ult. & l ſeq. ff. de cõdictione indebiti.* Et in dolo eſſe dicitur, q lucrum quærit ex aliena jactura. *l. 17. ſi quis §. pen. ff. de inſtit. act.* Itemq; bono & ęquo non convenire, & iniquũ eſſe. *l 6. jure ſuccurſum. in fin. ff. de jure dotiũ. l. 10. ait prætor § pen. ff. quæ in fraudem credit.* Quare nec pupillo id licet. *d l. naturaliter in fin. l pen. in fin ff de reb. eorum q ſub tutela.* Et hinc eſt & illa juris regula. Poſſe quidẽ unũquemq; ſibi pdeſſe, dum tamen alteri non noceat, *l. 1. §. 11 idẽ aiunt ff. de aqua, & aqua plu. arc.* In jure alteri nemo prodeſſe cogitur, *d. l. 1. §. 21. ſunt autem. & l. 2. § itẽ Varus. d. t.* nocere tamẽ, aut lucrum ex alterius

damno

damno captare, incivile eſt. *l. 12. reſcriptum §. 1. ff. de diſtract. pignorum.* Quin etiam cogitur quis, ſi pôt cum minore alterius damno facere: *quod facit l. 9. ſi cui ff. de ſervitutib.* Sic, quod mihi nô nocet, alteri tamen ꝓdeſſe poteſt, cogor ei concedere, aut pati. *l. 38. in creditore in fin. ff. de evictionib. l. 19. mulier qui potior. in pign. l. 6. recuſare. §. Titius ff. ad SC. Trebell. d l. 2. §. quanquā ff. de aqua & aqua pluvia. arc. l. 2. ff. ſol. matrim. l. 16. & ſi qua. §. arbiter. ff. de receptis qui arbitr. res.* Non enim malitiis indulgendum, ait Celſus: *l. 38. in fundo. ff. de rei vindic.*

CAPUT II.

De conflictu ſeu contentione damni & lucri.

SOLET interdum eſſe contentio & conflictus lucri & damni: quod inſigne eſt argumentum: de quo & ipſo videamus. Ad eum autem locum ſub hoc tit. ſunt hæ regulæ. Prima: *In re obſcura melius eſt favere repetitioni, quam adventitio lucro*: ſive: Potior eſt, qui de damno vitando, quàm qui de lucro adquirendo; ſive, qui de ſuo repetendo, quàm alieno vel acquirendo vel retinendo laborat & contendit: Damni, inquam, potior habetur ratio, quam lucri. *l. 71. ſi is cui. §. 1. ff. de furtis.* Ratio hujus regulæ perſpicua, quia & alias major eſt favor liberationis, quàm obligationis: & miſeri, quàm beati: Rei quam Actoris. *l. 47. Arrianus. ff. de obligationibus & actionibus lege. ... Tempora[illegible] hoc titulo.* Uſus autem

Lex 4. 1. §. 1.

Ratio.

Uſus.

hujus regulæ latè patet. Exemplum licet ſumere ex *tit. de condictione indebiti. C. l. ult. l. 3. §. ſi lib. ff. de condict. cauſa data.* In qua eſt uſus hujus regulæ itemque in aliis: in condictione ſive cauſa, &c. Præterea, & in his. *l. 9. qui duos §. ſi maritus. ff. de reb. dubiis. l. ult. Scimus. §. 10. licentia. C. de jure delib.* Quartò, in petitione hereditatis. *l. 40. illud. §. prædo. ff. de petit. hered.* Sextò, in *l. 15. ſi mulieri. ff. ad SCtum Vell.* Septimò, *l. 13. in cauſa §. ult. & ll. ſeqq. ff. de minorib. & l. 4. ff. de manumiſſionib.* Octavò, in *l. aſsiduis. in fin. C. qui pot. in pign.* Nonò, in Lege. Papia, & SCto Tertulliano. In illa enim partus monſtroſus prodeſt: in hoc non item. *l. 14. non ſunt. ff. de ſtat. hom. l. 135. quæret. D. de V. S. Cujac. ad Paul. ſentent. lib. 4. tit. 9. ad SC. Tertull.* Decimò, in *l. 14. & ſi quis. §. ſed & ſi res legata. ff. de relig. & ſumpt.* Obſtare videtur. l. 16. quod de pariter. ff. de rebus dubiis. Reſpondeo: Ubi non tàm fuiſſe rem dubiam: Iam enim obtinuit, ſi mater cum filia pariter moriatur cenſeri matrem priorem eſſe mortuam: ex quadam humanitate; ut ait *l. 22. d. t.* Secundò videtur obſtare, l. 32. Cum hic ſtatus, *§. 5.* ſi maritus ea, ff. de donationibus. inter vir. Reſpondeo, Et ibi ex humanitate quadam donationem cõſervari inter conjuges. Non enim ut inter inimicos, regulariter illa eſt prohibita, Sed ut inter ſummo affectu conjunctos. *l. 28. ſi id quod. § ſi quas d. t.*

Lex 98. Quotiens. Altera de lucri & damni contentione ſive conflictu Reg. eſt hæc: *Quotiens utriusq; cauſa lucri ratio vertitur, is præferendus eſt, cujus in lucro*

cro cauſa tempore præcedit. l. 98. quotiens utriuſque, h. t Quamvis hæc regula, ut & proxima ſive tertia, non tàm de lucri & damni, quàm de duorum de lucro agentium conflictu agat. Sententia regulæ eſt: Inter duos ex pari cauſa de lucro certantes tempore priorem eſſe jure potiorem. Uſus hujus regulæ cernitur in *l. 3. C. ut in poſſeſſ. leg.* Itemque in *l. 133. ſi plurib. in fin. ff. de legat. 1.* Sed obſtare videtur *l. 5. is cui. §. poſtquam. ff. ut in poſſeſſ. legat. & fideicommiſſ.* Ubi legatarius, tempore licet prior miſſus in poſſeſſionem, creditoribus non habetur potior. Sed facilis eſt reſponſio: Regula namq; eſt de duob. de lucro certantibus: Objectio eſt de duobus, quorum alter de lucro, ut eſt legatarius; alij de damno, ut creditores agunt: & proinde hic illis non eſt potior; ſed iſti: ex prima regula de conflictu. *Vſus.*

Tertia regula hujus loci eſt. *l. 33. in eo.* & *l. 126. nemo prædo §. 2. cùm de lucro duorum quæritur, Melior eſt cauſa poſſidentis, d. § 2.* ſive, *durior eſt cauſa petitoris, d. l. 33. in eo.* Ratio harum regularum: quia & aliâs poſſeſſori ac magis favetur; & in pari cauſa nulla eſt æquior ratio rei explicandæ, quàm ut poſſeſſoris melior ſit conditio. Ut videre licet in *l. 10. ſi debitor. ff. de pignorib.* Ubi duobus una re ſemel obligata, ſi inter ipſos quæſtio moveatur, melior eſt cauſa poſſidentis. Et hinc eſt, quod multa poſſeſſoris commoda eſſe dicuntur. *L. Retinendæ. Inſt. de interdict.* Uſus quoq; hujus regulæ eſt in *l. 36. militis. §. Veteran. ff. de teſtam. mil.* Tertiò, in *l. 2. l. mercalem. C. de* *Lex 33.* *Lex 126.* *Ratio.* *Vſus.*

con-

condictione ob turpem cauſam. l. 2. & penult. ff. de t. l. ult. in principio de condictione ſine cauſa. V. G. cum utriuſq; & dantis & accipientis verſatur turpitudo, ceſſat condictio: & in delicto pari, eſt potior cauſa poſſidentis. Quo pertinet *l. 154.*
L. 154. Cum par. *cum par. infra. h. t. Cum par,* inquit, *delictum eſt duorum, ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſa.* Sed de ea regula, *infr. ubi de delictis.* Uſus quoq; eſt hujus regulæ in *l. ult. C. de rei vindicat.* Nam ſi res neq; ſit petitoris, neq; poſſeſſoris, ſed tertij, ſemper potior eſt poſſeſſor: nec cogitur, licet nullam tenendi cauſam juſtam habeat, eam alteri reſtituere, niſi ſuam intentionem implenti, *d. l. ult.* Idemq; & de uſufructu dicitur. Eum qui in q. poſſeſſione eſt uſusfructus, in judicio confeſſorio eſſe potiorē, etiamſi uſumfructum non probet, ſi actor jus ſuum, non probarit. *l. 5. uti frui. ff. ſi uſusfruct. petitor.* Etſi autem hęc regula, qua melior eſt conditio poſſidentis, de Lucro agit; idem tamē jus eſt, cum inter duos de Damno agitur: ut inter duos creditores. *d. l. 10. de pig.* ut, inter duos minores læſos ſive captos. *l. 11. verum §. ult. ff. de minorib.* ſic in *l. 91. ſi ſervum. §. ſequitur. ff. de verb. obligat.* ubi de damno duorum agitur. Cur autem, inquit JCtus eo caſu, cum par utriuſq; ſit cauſa, non potior ſit qui tenet, quàm qui perſequitur? Rectè inquit, *in pari cauſſa:* In meliori enim cauſa rectè potior eſt petitor, quàm poſſeſſor: ut, ſi Minor credat filiofam. qui pecuniam acceptam perdidit: ſed Majori 25. annis: Uterq; habet beneficium SCti Macedoniani.

In hoc igitur conflictu Minor, licet petitor, potior eſt. *d § ult.* Quia ætatis major eſt favor: & SC. illud ex odio eſt introductum. *l. 40. qui exceptionem. ff. de condict. indeb. l. 1. ff. de SC. Macedoniano.* Sic & in damno mulier præfertur aliis creditoribus in Dote: Itemq; fiſcus: quia certis de cauſſis privilegia habent jure publico. Admonendum quoq; hic eſt, poſſe & eam regulã, qua *Rei Actorib. favorabiliores* dicuntur, huc accommodari. Eaq; eſt generalis, quoad actores & reos; ut ſcilicet in omnibus penè cauſſis locum habeat. Quia tamẽ ad Actiones pertinet, de ea latiùs infrà. Poſſent huc & alia axiomata accommodari & congeri de damno & lucro: Ut, Nemini officium damnoſum eſſe debere. *l. 1. l. 9. quotiens. ff. de adminiſt. inter. l. ſed ſi quis. ff. teſtamenta quemad. aperiantur. De quo Sebaſt. Medic. latiùs reg. 8.* Ut, Duas lucrativas cauſas non concurrere *l. 17. ff. de obligat. & act.* ut, Lucrum cum damno eſſe compenſandum. *l. 11. ſi negotia. in fine ff. de neg. geſtis.* ut, Neminem ex delicto & fraude ſua lucrari debere. *l. 10 ait prætor. §. pen. ff. quæ in fraud. credit.* Breviter, hic locus de damno & lucro, de utilitate, de eo quod intereſt; de utili, ut Philoſophi loquuntur; toto jure eſt diffuſus: *ut & ſ dictum.* Sed noſtri inſtituti eſt, hujus tantùm tituli regulas ad ſuũ quamq; locum digeſtas explicare. Ad hunc autẽ locum referri quoq; poteſt. *§. 1. l. 116. h. t. Non capitur,* inquit Ulp. *qui jus publicum ſequitur.* CAPI enim in jure interdum eſt damnum ſentire aut lædi: ut cum minor dicitur captꝰ aut fraudatus; q̃ & plerum-

Lex. 125. Favorabiliores.

Lex. 116. §. 1 Nõ capitur.

Capi.

plerumq; dici ſolet læſus, aut circumventus. Et certè *d.§.* eſt ſumptus ex *1. de minorib.* ut indicat inſcriptio, & *l. ult. C. de integ. reſtit.* Ubi Imperator, Non videtur, inquit, circumſcriptus

Uſus. minor qui jure eſt uſus communi. Sed videtur verbi potius hujus, CAPTUS, quo uſus eſt Prętor in reſtitutione minorum, Interpretatio; quàm Regula afferri: inquam, quid ſit capi vel captum eſſe vel non ceptum eſſe. Cogitur enim minori reſtitutionem petens, probare hęc duo, Ætatem, & captionem, ſive læſionem. Non cenſetur autem læſus, ſi jus commune ſit ſecutus, V. G. Si inter duos fidejuſſores diviſa actione, alter poſt litem conteſtatam deſierit eſſe ſolvendo, totum onus ad alterum non recidit: nec enim juvabit ætas; Quia deceptus non videtur, qui jure communi eſt uſus: *ut ait l. ſi inter eos. § pen. ff. de fidejuſs.* Etſi autem hujus verbi interpretatio propriè in hac regula ad minores pertinet: Ejus tamen uſus eſt communis & generalis; ut in Contractibus, aliiſq; negotiis. *l. 1. §. 42. filiumfam. ff. Depoſiti. l. 36. in bonæ fidei. ff. de peculio.* in quibus locis, hęc duo verba CAPTUS FRAUDATUSQUE erunt obſervanda, Tralititia Edictorum & Legum. Atq; ita alij quoq; ſcriptores his verbis utuntur: ut eleganter Lucretius. *lib. 1. Deceptaq; non capiatur:* Et hæc duo, captioſum, & lucroſum, ſunt cõtraria. *l. 6. §. ſi quod cum pupillo. ff. quæ in fraudem credit.* Sic & captionis verbum pro damno videtur poſitum, ut ali-

L. 200. Quotiens. bi, ita & in *l. 200. quotiens nihil h. t.* Sed de ea regula infrà, ubi de Interpretatione. Huc quoque per-

pertinet. Verb. FRAUDIS, cuius 4. ſunt notiones 1. Fraus pro dolo, ut notum: 2. pro delicto ſive noxa, *l 131. aliud fraus eſt. ī. de verb. ſignif.* 3. pro pœna, *Ulp. l. 23. cum autem. §. 2. D. de Ædil. edicto* 4. pro *damno. l. 79. h. t. Vbi hæc eſt reg. fraudis interpretatio ſemper in jure civili non ex euentu duntaxat. Sed ex conſilio quoq; deſideratur.* Sed de ea infrà, vbi de cauſis & principiis actionum ciuilium. Eodem pertinet verbum FRAUDARI *l. 134. non fraudantur h. t. Non fraudantur*, inquit Ulpianus, *Creditores cum quid non acquiritur à debitore, Sed cum quid de bonis diminuitur.* Sed hæc reg. eſt ſpecialis, & eſt propria *tit. de his quæ in fraud. Credit.* Itaque de ea infrà. Denique huc pertinet verbum LOCUPLES & LOCUPLETIOR de hoc eſt hæc reg. *Locupletior non eſt factus qui libertum adquiſierit l. 126. nemo prædo §. 1. h. t.* Ratio dubitandi eſt: Quia qui libertum adquirit, manumittendo ſeruum: hoc adquirit commodi, ut liberto ſuccedat, *t. de ſucceſſione libertorum.* Ut operas ei libertus præſtet. *t. Digeſt. de operis libertorum.* Ratio tamē decidendi eſt hęc. Quia libertus eſt homo liber, qui non eſt in cōmercio neque adquiritur, neque alienatur. *§. 2. Inſtit. de inutilib. ſtipulationib.* Uſus igitur huius regulæ eſt, primò, in Donatione inter virum & vxorem; plerumque prohibita: niſi, donatarius non fiat locupletior. *l. 5 § 13. ſi maritus heres. d. de donationib inter virum & vxorem.* Quare ſi vxor marito det ſervum, ut eum manumittat, valet *donatio.* Quia manumittendo maritus non fit locupletior. *Paul. lib. 2. ſententiarum t. 23. §. ma-*

Fraus.

l. 79. Fraudis.

l. 134. Non fraudātur

Lex 126. §. 1. Locupletior non eſt factus.

Ratio.

Uſus.

numiſſionis. Secundò, in petitione hereditatis; qua tenetur etiam bonæ fidei poſſeſſor, ſed quatenus eſt factus locupletior. Ex hac igitur regula ob manumiſſionem ſervi non tenebitur hac actione. *l. 25. ſed & ſi §. conſuluit. l. 20. itē veniunt. §. cum ante. ff. de hereditatis petitione.* Tertiò, in obligat. pupilli, qui ſine tutore auctore non obligatur, niſi locupletior ſit factus. *l. 5. pupil. oblig. §. 1. ff. de auctorit. tutorum.* Quartò, in *l. 9. ſtatu lib. ff. de ſtatu lib. l. 37. ejus & l. ſeq. ff. ad L. falcid.* Sic & in heredibus, qui tenentur ex dolo defuncti quatenus locupletiores ſunt facti, uſus eſt hujus regulæ. Itemq; in Minorib. & aliis articulis. De illo aût verbo, nempe Locuples eſt hęc reg. *qui rem alienam defendit nunquam locuples habetur. l. 166. h. t.* Sed & cauſa eſt ſpecialis, ad judicia pertinens, puta ad Proceſſum. Hinc defenſor rei & cauſę alie[illegible] de ea igitur *j.* Cęterũ de verbo Locupletior videatur. *l. 234. quos nos hoſtes. §. locuples. ꝫ. tit. 1.*

Lex 166. Qui rem alienam.

CAPUT III.

De honeſto.

PRIORE capite explicatę ſunt regulę ad locum de Utili ſive de Lucro & Damno pertinentes: & quidē copioſè. Eſt enim, ut & Poëta ait, Utilitas juſti mater & ęqui. Nunc de Honeſto: quòd eſt alterum principiũ Juris atq; adeò vitę humanę; quę in hoc utroq; utili & Honeſto, tanquã cardine, vertitur. Sed de Honeſto perpaucę ſub h. t. ſunt Regulæ. Nec enim hic locus tàm latè patet: quavis in multis quoq; juris articulis Honeſti habetur ratio: ut in judiciis *l. 1. §. ſecundo loco. ff. de poſtulando.* Ut in Pactis &

Contractibus; quia conſtat, turpia non valere; *l.27 §.pacta quæ.ff. de Pactis.l.26.27. & 123 ſi flagitij.ff. de verb. obl. l.4. C. de inutilib. ſtipulat.* ut in Donationib.*l.5.ff.de donationib.* In Manumiſſionib, *l.16.illud ff. de manumiſſis vindicta;* In Teſtamentis & Legatis.*l 54.turpia ff. de leg.1.* In Condicionib *l.14 & ſeq.ff.de condicionib.inſt.* Verborum quoq; turpitudo non eſt impunita.*l.15.item apud.5.ſi quis virgines.ff. de Injur. §. injuria. Inſt. Eod.* Et maxime in Matrimoniis, de quibus eſt hic reg. *l.197.h.t.* Ad hunc quoq; de Honeſto locum pertinent multę ll. de bonis morib. quos contra ſi quid fiat,non valet;aut etiam punitur. *l.5. C.de condict. ob turpem cauſam.l.6. C.de pact.* Huc ptinent regulæ Juris Pontif Non eſt Obligatorum contra bonos mores præſtitum juramentum *c.58.de reg.Jur.in 6.* Ratio ejus regulæ eſt,quia ne ſimplex quidem, i.nuda contentio, valet,facta contrà bonos mores.*d.l.6.C.de pactis.* Nec ulla ſtipulatio vel contractus talis,*l.5. C.de condict.ob turp.cauſam & d.l.26. & l.61. 134. ff. de verb.obl.* Uſus hujus Reg.latiſſime patet V.G.in Nuptiis aut Sponſalibus:Ut ſi matrem aut ſororem ſe quis juret ducturum, nō tenetur. *d.l.134. Titiam.ff.de verb.obl. c.29 gemma.extr. de ſponſalib.* ut ſi juret maritus ſoluto matrimonio etiā ultra id quod facere poſſit de dote redditurum. *l.4.alia.§.eleganter.ff.ſolut.matrim.* Secundò, in Heredidatib. & ſucceſſionib.ut, ſi juret quis ſe alterum ſcripturum heredē. *l.ult.C.de pact.* Breviter omnia q cōtra bonos mores eſſe dicuntur jurejurādo cōfirmari nō poſſunt:nec intereſt,is

l. 197. Semper.

Cap. 58. in 6. Non eſt obligatorium.

Uſus.

randum non videtur eſſe contra bonos mores. Ut, jusjurandum per falſos Deos factum, ſive non ritè conceptum: ſed ne hoc quidem contra bonos mores videtur. Ut, jusjurandum uxoris, de alienatione dotis à marito factæ non reſcindenda. *d.c.cum contingat.* Sed hæc quoque alienatio juri quidem, ſed non bonis moribus adverſatur. Quęritur an ſi judex juret ei qui eſt in carcere & in reatu ſe impunitatem conceſſurum, ſi delictum fatetur: an hoc jusjurandum ſit obligatorium. Pleriq; interpp. negant eſſe obligatorium, ut contra bonos mores præſtitum. *Videatur Paris de puteo, in tractatu de ſyndicatu.* Mihi id non videtur eſſe contra bonos mores, ſed potius conſentaneum bonis moribus; fidem ſervare, maximè juratam. *argum. l.1. ff.de pactis.* Sed an tamen ex hoc jurejurando obligetur Judex, alia eſt quæſtio: videtur enim eſſe contra utilitatem publicam, quæ poſtulat delictum non remitti, ſed puniri, *l. 51. Ita vulneratus.ff. ad L.Aquiliã. l.14. C.de pœnis.* Nec Judicis, ſed Principis eſt, veniam facere delicti. *l. 1. §. ult.ff.de quæſtionib.* Ad hunc quoq; locum de bonis moribus pertinet. *Reg. 116. Nihil conſenſui tàm contrarium eſt, &c.* in qua dicitur vis & metus contra bonos mores: ſed intelligenda eſt vis atrocior: & vis à privatis facta in alios, in quos jus & poteſtatem quis non habet. *l. 3. ff. quod metus cauſa.* Nam eſt & vis juſta, bonis moribus conſentanea, quæ fit à magiſtratu; ut quæ fit ab hoſte juſto ac legitimo *d.l.3.* ut, quæ fit à domino in ſervum; patrem in filium; in quem

Quæſtio.

Lex.116. Nihil conſenſui.

olim habebat jus vitę & necis, ut in ſeruum dominus. *l. 11. in ſuis. ff de liberis & poſthumis.* Sed de ea regula, *Nihil conſenſui*, infra latius. Atq; hæc breviter de bonis moribus, qui ad hoc caput de Honeſto ptinent. Regulæ autem de Honeſto, *ſub h. t.* ſunt duæ: puta, *l. 144. non omne*, & *l. 197. ſemper in conjunctionib.* Prior hęc eſt: *Non omne quod licet, honeſtum eſt.* Latinè LICERE dicitur, quod jure & Legibus permittitur; à quo differt, OPORTERE, & DECERE & quod hic dicitur, HONESTUM ESSE: quæ verba diligenter diſtinguenda. *ut hic & in d. l. ſemper j. h. t.* Sic Cicero pro *C. Rabirio Poſthumo.* Hic iam Judices, &c. quid deceat vos, non quantum liceat vobis, ſpectare debetis: Sic & Claud. Poëta *ad Imp. Honor.*

Lex 144. Non omne.

Licere & oportere, ſive decere, & honeſtū eſſe, differunt.

Nec tibi quid liceat, ſed quid feciſſe decebit
Occurrat; mentemq; domet reſpectus honeſti.

Et Seneca, *in Octavia*: Id facere laus eſt quod decet, nō quod licet: Sic & de verbo OPORTET; Cicero, *pro Corn. Balbo*: Eſt enim aliquid quod non oporteat, etiamſi licet: quicquid verò non licet, certè non oportet. Quem locum imitatus eſt, cum de Imp. Valentinianus, Ammianus, *lib. 30.* Ignorans, inquit, eſſe quædā, quæ non oporteat, quamvis liceant. Uſus autē hujus regulę eſt multiplex. Et licebat olim Heredi retinere hereditatem, quamvis eam juſſus reſtituere, *init. t. Inſtit. de fideicom. hereditatib* maximè juſſus reſtituere fœminæ, quamvis filiæ teſtatoris (veteri enim

De uſu & XI. exemplis h. R.

ri enim lege Voconia fœminæ excludebãtur ab hereditatibus)Honeſtius tamen erat reſtituere, teſte Cic. 2. *de finib*. Secundò,licet Eccleſiæ retinere donatum, etiamſi donatori liberi poſtea naſcantur. Sed D. Auguſt. noluit retinere, & ſequi potius quòd oportet,quàm quod licet.Tertiò,licet qua quis velit veſte uti, & Prætori jus dicere;ut ait Seneca. *lib.5. controverſia 26.* ubi & licet,inquit, Prætori ire in lupanar: ſed non decet. Quintò,licet injuriam alteri non propulſare, ſed inhoneſtum id tamen eſſe, ait Cicero *primo de officiis.* Sextò,licet Contrahentib. invicem ſe circumvenire.*l.16.in cauſa. ff.de minorib. l.22.§.ult.ff.Locat.conduct.*ſed pugnat cum æquitate & honeſtate: de qua Covarruvias, *ad c. 14. officij.extr.de teſtament.* Septimò, licet Principi hereditatem capere ex teſtamento imperfecto: itemq; litis cauſas, ſed inverecundum eſt; inquit Paulus.*l.23.ex imperfecto.ff.de leg.3.* Octavò, licet Nobili viro negotiari: ſed honeſtum non eſt, de quo Tiraquellus. *lib. de nobilit. quaeſt. 27.* & pulchrè Zonaras *in vita.Imp.Theophili.* Nonò,licet hodie, quamdiu vel non diu quis velit Lugere parentes liberos, &c. *l. 23. ff. de his qui notantur infamia.* Sed non honeſtus eſt nimis brevis luctus. Decimò,licet jure civili Pactum nudum non ſervare: ſed honeſtum nõ eſt fidem ſemel datam fallere, & contra naturalem æquitatem. *l.1.* Maximè autem uſus regulæ cernitur in matrimoniis ſive conjunctionib de quib. & hic eſt regula: *Semper in conjunctionib. nõ ſolùm quid liceat conſiderandũ,ſed & quid hone-*

Digitized by Google

Lex 197. semper in

ſtum ſit. l.197. h.t. Ut, licet manumiſſis matri & filio inter ſe conjungi: Quia inter ſervos nulla fuit cognatio. *l. 2. ff. ad SC. Tertull. §. illud. Inſt. de gradib. cognat.* Sed honeſtas tamen refragatur & pudor naturalis, qui in matrimonio maximè inſpiciendus. unde nec vulgò quæſitam filiam pater ducere poteſt: ut Paulus ait. *l. 14. §. ſerviles. ff. de ritu nuptiarum*: ut, ſi uxor mea devortio facto alij nupſerit, & ex eo filiam ſuſceperit, nō eſt ea mihi priuigna, & pinde liceret eam mihi ducere: ſed honeſtius eſt abſtinere: ait Ulpianus. *l. 12. ſi qua mihi. §. ſi uxor. d. t. de rit. nupt.* & *§. ſi uxor Inſt. de nupt.* ut jure civili licet conſobrinam ducere. *§. duorum Inſt. d. t.* (quamvis Pontificio non liceat.) & omnes tamen hodie abſtinent, qu ſi non deceat, ut, licita res eſt concubinatus. *l. 3. & toto tit. ff. de concub.* Sed hæc quoq; conjunctio minus eſt honeſta: *l. 41. probrum ff. de ritu nupt.* ut, licet mortuo marito mulieri ſtatim nubere; & licet quoties velit nubere: ſed non ſatis honeſtè: adeò ut S. Gregor. Nazianzen. ſuem vocet, quæ quater nubat. *c. aperiant & 2. ſeqq. 31. quæſt. 1. c. 3. extr. de ſecundis nuptiis.* Ubi Pontifex etiam ſecundis nuptiis vetat benedictioné. Ex his perſpicuum eſt, quædam jure & Legibus non prohiberi, (quod hic breviter, licere, ut & *l. 28. §. 2 ff. ex quibus cauſis majores.*) quæ tamen non oporteat, vel quæ non ſint honeſta. Atque Petrus Faber conciliat. *l. 10. ff. de juriſd. cum l. 77. ff. de judiciis.* hoc modo: ut liceat patri eſſe judicem ſibi in cauſa filij, & contrà *d. l. 77.* ſed non debeat eſſe

l. 10. de iuriſd. cum l. 77. de iudic. conciliatio.

id eſt,

id eſt, non ſit honeſtum. *d. l.* 10. Mihi tamen probabilior Duareni videtur conciliatio. ut. *d. l.* 77. de judice: ſed *l.* 10. de magiſtratu intelligatur ut & tituli indicant, ſub quibus ſunt poſitæ. Atque hæc de utili, & de Honeſto. Ad quod pertinet & inſignis locus Ciceronis *lib.* 3. *de officiis.* Sed aliter, inquit, Leges aliter Philoſophi tollunt aſtutias, &c. Et B. Hieronym. *epiſt. ad Oceanum:* Aliæ, inquit, ſunt Leges Cæſaris, aliæ Chriſti: aliud Papinianus, aliud Paulus noſter præcepit. Et Seneca *in Epiſt.* Quam anguſta innocentia eſt ad legem bonum eſſe.

Solet autem interdum eſſe contentio ſive conflictio utilis & Honeſti. Sed de ea contentione nulla eſt hic regula. V. G. cum dolo non dicitur carere is, qui honori & exiſtimationi anteponit commodum. *l.* 26. *Julian. ff. ſi quis omiſſ. cauſ. teſt. l.* 5. *reprehendenda. C. de inſtit. & ſubſtit.* item cum in jure bona fama lucro præfertur. *l.* 11. *miles* §. 3. *ff. ad L. Juliam. de adulteriis. & d. l. reprehendanda.* Cum honeſtas & exiſtimatio bona, vitæ comparatur. *l.* 9. *juſta. ff. de manumiſſis vindicta.* De ea verò comparatione copiosè Cicero, *lib.* 3. *de officiis.* Interdum quoque duo honeſta, & duo turpia, inter ſe comparari ſolent: ut *ſub t. de condict. ob turpem cauſam.* V. G. ſi quid detur alteri ut furtum faciat, uterque eſt in vitio, tàm accipiens, quàm dans: ubi autem dantis & accipientis turpitudo verſatur, nō datur condictio. *l.* 3. *& t. d. t.* contra nō ceſſat, ſi ſolius accipientis; ut ſi tibi dedero ne injuriam mihi facias, *l.* 4. §. 2. *d. t.* Cæterum hic locus

Contentio utilis & honeſti.

de contentione honeſti & utilis, à Cicerone pleniſſimè monſtratur, *lib 3 de offic.*

CAPUT IV.

De ipſo jure: ejus origine, natura, officio, & effectu.

ADHUC explicatum eſt de juris duobus Principiis; Utili, & Honeſto: Nunc de ipſo Jure videamus: Primum generaliter de juris nomine, ejusq; interpretatione: deinde ꝑpriè & ſingulatim. Ad hunc aũt locum, ut latiſſimè patentem, multæ ſub h.t. Regulæ ꝑtinent: quarum ut ordo juſtus teneatur, hic locus iterum erit bimembris: ut priore membro de Jure & Æquitate: Altero, de Interpretatione juris, ac legũ, quod eſt pręcipuum JC. munus & officiũ, agatur. Quod igitur ad prius membrũ attinet, de Jure & Æquitate: Admonendum eſt initiò, hæc duo, Jus & Æquitatem diſtingui: Quamvis Juris quoque pars ſit Æquitas, teſte Ariſtot. *lib.5. Ethicorum.* De hac diſtinctione juris & æquitatis videatur. *l.91. ſi ſervum. §. ſequitur.* *ff. d. V. O.* Cic. *lib.1. de Orat. & 3. de offic.* Jus, inquit, urgebat Antonius, ęquitatem Craſſus. & *Philipp.9* Servium JC. laudat, quòd ſolitꝰ ſit jus ad æquitatem & facilitatem revocare, nec tàm eſſet juris, quàm ęquitatis & juſtitiæ conſultus. Et Terent. *in Heautontim.* Quid inquit, cum illis agas, qui neq; jus, neque bonum atque æquum ſciunt. Videatur & *l. 32. ſi ex duobus. ff. de pecul. l.16. in his. ff. de condit. & demonſt.* Eoq; pertinet *reg.85. In ambiguis. §. quotiens. h.t.* Atque ita hæc quoque duo, Ratiò juris, & æquitatis benignitas,

l. 91. ſi ſervum §. ſequitur. d. §. obl.

Juris & Æquitatis diſtinctio.

l. 85. §. Quotiens it.

tas,differunt:Et interdum ſimpliciter, Ratiò ut in *l.1.§.ſi ego.D.ſi pars hered.petatur.l.16.ius.ſingulare.D.de legib.l.88. qui quadringenta.§. 1.D.ad l. falcid.l.18.§.ult.de ſtipul.ſeruor.l.penult. de manumiſſ.*Dicitur& interdũ ratio diſputandi:*l.51.ſi ita vulneratus in ſi.d.ad l.Aquil.* vulgò,ius ſtrictum: & ab Ulpiano apices iuris *l.29.§.quædam D.mãdati*:Interdum ſubtilitas ac rigor iuris:*l.24.generaliter.§.10.ſi quis.ff.de fideicom.libert.l.pen.C.de iure dot*:& interdũ,ius ſubtile,ius merum, mera ratio, ſubtilis, ſtricta ratio:*d.l.24.§.10 l 36.D. de:adminiſt tutor.l. 22.§ ſi hi. D. mandati.l.1.§.10. accuſationẽ .ff.ad SC. Turpill.l.3.§.1.ff.de adim.legatis.* Quibus opponitur æquitas: æquum bonũ: humanitatis,benignitatis ratio:humanitas: benignitas:facilitas:&c. Hoc præmunito, primum de Jure,deinde de Æquitate,explicandũ: Juris.a. tractatio eſt quadrimẽbris: Primũ mẽbrum eſt de eius origine, & cauſſis. Secundũ,de iuris proprietatib. Tertiũ de ei⁹ officio.Quartũ, de iuris & legum vi & effectu atq; abrogatione. *De origine iuris.*

Ergo iuris origo,quod eſt primũ membrũ,duplex eſſe videtur. Natura & Lex:ex qua origine & cauſa duplici,ius quoq; eſt duplex, Naturale, & Ciuile:*l.9.omnes & l.pen.de iuſt.& iure.* Siue æquitas partim eſt naturalis, partim ciuilis,accepto ęquitatis vocabulo generaliter, ut idem ſit, quod jus ſiue iuſtũ: ſpecialiter.n. æquitas eſt idẽ quod vulgò æquum & bonum.Huic in iure ſępe mentio fit vtriusque æquitatis. ut & rationis tam ciuilis, quàm naturalis:*initio t. inſtit. de nuptiis.l.1.§.1.ff.t.ſi is qui teſt.liber eſſe iuſſus.* Hæc

actio,

actio, inquit Labeo, naturalem potius, quàm civilem æquitatem habet. Sic *l.1. ff. de minorib. l.1. ff. de pactis.* dicitur Edictum de reſtitutione minorum, & edictum de pactis, eſſe ex naturali æquitate: ut & interdictum de precario, *l.2. ff. de precario.* Quæ naturalis æquitas & ſumma dici videtur, in *l.15. d. t.* & eadem eſt cum æquo & bono, quod natura eſt æquum *l.1. ff. de doli exceptione.* Eſt igitur duplex Æquitas, ſive jus duplex: *d. l.9. & penult.* Naturale, & Civile: ſed Tertium ei adjicit Ulpianus Jus Gentium, *l.1. ff. de juſt. & jur.* eumque ſecutus Imper. *§. 1. Inſt. de jure naturali, gent. & civili.* Theologi quidam & quartum adjiciunt, legemq; faciunt quadruplicem divinam, ęternam, naturalem & humanam, ut videre eſt apud Thomam *in ſumma,* ejusq; Interpretes ac Dominicum à Soto, *lib. de Juſt. & jure.* Sed jus gentium eſt & idem cum naturali: *§. ſingulorum. Inſtit. de rerum diviſione.* Et quæ Theologi jura divina & æterna vocant, nos juri naturali ſubjungimus: Sed de his ſubtilius diſtringuendis, non eſt hujus loci aç noſtri inſtituti explicare. Quod igitur ad hanc juris duplicem originem attinet, Naturam, & Legem: de qua latiùs explicant & Philoſophi, ut Ariſtoteles *lib.5. Ethicorum*: & noſtri, & Connanus, *lib.1.* & Alb. Bolong. *lib. de jure & æquitate.* De Natura quidem, extat Regula *in l. 188. §.1. h.t. Quæ rerum,* inquit Celſus, *natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.* Cujus regulæ hæc eſt ratio, quia, quamvis ea regula ſit de lege, ea tamen eſt Legem condicio, ut non in totum à natu-

Lex 188 §.1 Quæ rerũ.

Ratio.

natura recedant;neque contrà per omnia ei ſerviant. *l.6. jus civile.ff de inſtit. & jure:*Sed de hac regula mox plenius. De Jure autem naturali hic fit mentio,*l.* 10.32.*&* 206. Sed *l.*10.& 206.ad damnum & lucrum pertinent, de quibus ſuprà dictum: & 32. ad ſervos, de quibus infrà: quia eſt de indebito, & obligatio. Juris autem civilis, quod & ſolemne dicitur, cujuſque cauſa eſt lex,mentio hìc eſt in *l.8,* 27.*&* 32. à quo jure ſpecialiter diſtingui ſolet Jus Prętorium,de quo & hìc *d.l.* 27. *&* 117. Nam ſub h. t.Regulæ ſunt pertinentes ad diviſionem Juris primam in naturale & Civile;alteram,in Civile & Prætorium; & tertiam,in publicum ſive commune, & ſingulare. Quod autem dictum eſt, Juris cauſam eſſe partim Naturam, partim Legem: nomine Legis,iam generaliter accepto, intelligimus & Principum conſtitutiones & Prætorum edicta,unde eſt jus Prætorium.

Atque hæc de Juris cauſis ſive origine.Nunc de ejus natura & proprietate,maximè Juris Civilis. Nam de Jure Naturali paucæ hic ſunt Regulæ. Ad naturam igitur Juris Civilis & legum pertinet primò Regula. *l. 64: Ea,* inquit Julianus,*quæ raro accidunt,non temere in agendis negotiis computantur:* quæ & habetur,in *l.3. 4. 5. & 6. ff. de Legib. l 63. in fin. ff. ad l. Falcid. l.3: ff. ſi pars hered. petatur. l.44. poſtulante. ff. ad SC. Trebell.* Ratio hujus Regulæ eſt: Quia lex eſt quoddam commune præceptum. *l. 1. ff. de legib.* Communia autem præcepta ſive regulæ nō unum, eumque rarum, aliquem caſum, ſed multos comple-

De Iuris natura & proprietate.

Lex 64. Ea quæ raro.

Ratio Reg.

plecti debent, quique in uſu hominum eſſe ſolent. Vel, quod eodem recidit, quia civilia & politica, quibus ferè jus continetur, ſunt ea quæ in communi hominũ vita verſantur. Uſus hujus regulæ eſt, in *l. 3 ff. ſi pars hered. petatur.* Ubi cum hereditas eſſet dividenda inter iam natum & eum qui eſt in utero, & incertum eſſet, quia plures naſci poſſent, quot in partes eſſet dividenda hereditas: Reſpondet Paulus, id ſpectandum quod plerunq; accidit, non verò quod
Uſus Reg. rarò: id eſt, non eſſe dividendam in ſex partes; quia interdum quinque uno partu reperiantur editi: ſed medietatem quandam ſequendam. Secundò, uſus eſt in *l. 12. ſi major. C. de legit. heredib.* An ſi ex quinquagenaria muliere natus ſit legitimus, Tertiò, in *d. l. 44. poſtulante. ff. ad SC. Trebell.* Quartò, in *l. 36. ſi pater ff. de ſolut.* Sed ea lex eadem ferè eſt cum *d. l. 3. ſi pars hered. petatur.* Quintò, in *l. 41. ſi fidejuſſores, ff. de fidejuſſorib.* Videatur in *l. 7. Prætor. §. 3. ſed & ſi. ff de injur. l. 27. ancillarum. ff. de hereditatis petitione. l. 9. non ignorat. C. de his qui accuſare non poſſunt*: in quibus legibus uſus hujus regulę cernitur. Ad quam pertinet & Solonis reſponſum, cur de pœna Parricidarum nullam tuliſſet legem: quia nullum putaret unquam parricidam extiturum: teſte Cicerone *pro S. Roſcio.* Et hæc eſt prima legum
Lex 188 §. 1 nota & proprietas ſub h. t. Altera eſt in *d. l. 188. §. 1. h. t.* Legẽ ſcil. Naturæ cõſentaneam eſſe debere; ſive, Id quod Natura ꝓhibetur nulla Lege confirmari. Exemplum eſt in impoſſibili ſtipulatione vel cõtractu. *l. obl. ff. de obl. & act.* & *hic in l. 125. & l. 185.*

& *l. 185. ac ſeq.* itemq; 182. in quibus dicitur, Impoſſibilium nullam eſſe obligationē. Itemque, Nihil peti poſſe, ante tempus quod ꝑ rerum naturam ſolvi poſſit. Item, Quod nullius eſſe poteſt, id ut ſit alicujus nulla obligatio valet efficere. Eodem ꝑtinet *reg. 31.* Impoſſibilia nullo aut pacto, aut ſtipulatione comprehendi poſſe, neq; quod iam factum eſt, poſſe tolli pacto aut ſtipulatione. Sed hę regulę ad obligationē pertinent: de quib. infrà. Tertia juris & legum nota eſt hęc; ut lex omnis ſit æqua: de qua eſt *Reg. 90 In omnibus*, inquit, *maximè tamē in jure æquitas ſpectanda eſt*. Sed de ea infrà ubi de ęquitate. Sunt & alię juris ſive legum notæ & ꝓprietates: ut, Nō poſſe omnes caſus lege comprehendi, *l. 10. & 12. ff. de leg. b.* ut Leges de futuris non de præteritis negotiis agere. *l. 7. C. de legib.* Sed de his nulla ſub h. t. eſt regula. *L. 90 in omnibus.*

Proximum eſt, ut de Legum Officio agentes regulas explicemus, Officium autē triplex potiſſimum eſt; in Jubendo, vetādo, & permittendo poſitum. Sed de nullo hic extat regula, ſed extat aliqua in *c. 39. de Reg. Jur. in 6.* his verbis *cum quid prohibetur, prohibentur omnia quæ ſequuntur ex eo.* Quæ reg. ꝑtinet ad alterum Legis officium in vetādo ſive prohibendo poſitū. Extat quoq; hęc reg. in *l. 5. non dubiū. verſ. ſed etſi. C. de legib* Ex qua lege Dynus eā in Sextū Decretaliū conjecit. Ratio aūt Reg. eſt hęc: qa in Jur. Civ. & LL. finis potiſſimū ſpectatur, teſte Ariſt. *lib. 1. Ethic.* Quare ut lex qd ꝓhibens nō ſit irrita & illuſoria, utq; prohibitio ſit efficax; neceſſe eſt, ut non modò *De legum officio & Effectu.* *c. 39. cum quid de R. I. in 6.* *Ratio.*

ipſum

ipſum quod primò prohibetur, ſed etiam ex eo apta & pendentia aut conſequentia cenſeantur prohibita. Ut, qui prohibetur contrahere ſponſalia, idem & uxorem ducere non poteſt: ut quæ nubere nō poteſt, nec dotē dare poteſt; quæ eſt pr[illegible]ter matrimonium, ejusque onera. *l.20.§ poner ib. C. de jure dotium.* ut, Prohibitus inſtitui heres, nec adire poteſt hereditatem: ut, Spurius inſtitui non poteſt à patre: Ergo nec ei ſubſtitui. *l.1.C. de naturalib. liberis.* Ut, Inutilis contractus ac lege prohibitus, V.G. Venditio rei ſacræ facit ut nec jusjurandum ei accedens ad id firmandum valeat, *d. l. non dubium, in fin. l 7 §. 16. & generaliter ff. de pactis.* Ut, Tutor ſine decreto prædia pupillaria alienare non poteſt: ideoque nec jusjurandum adjectum valebit. Contrà jus enim & leges adhibitum jusjurandum eſt nullum jure civili, *l 112. ſi quis inquilinos. §. ult. ff. de leg* 1, ut, prohibita donatione, V.G. Filiofamilias aut quolibet contractu; traditio quoq; eo nomine facta cenſetur prohibita. *l. 31. nunquam. ff. de adq. rer. dom.* ut & fidejuſſor ſit inutilis qui adhibetur contractui jure prohibito aut inutili. *l. 11 qui contra. ff. de fidejuſſ.* idemq; de ſtipulatione adhibita dicitur in ipſa *l. non dubium & l 26. generaliter. ff. de verb. obl.* Deniq; ut ipſa delicta, ita & delinquentium receptatio prohibita cenſetur. *l. 1. ff. de receptatorib.* Sed huic regulæ obſtat primò, *l. 9. et ſi is. C. de prædiis & aliis reb. minorum.* ubi pignus valet, alienationi licet prohibitæ adjectum; puta cum curator ſine decreto prædium ruſticum minoris diſtra-

Uſus.

Opp. 1.

xerit, eoque nomine de ſuis ipſe rebus pignus obligarat emptori: & ait Imperator, Reſciſſa licet venditione, ut contra legem facta, poſſe tamen emtorem pignus perſequi. Reſpondeo, id ideò fieri, quod ea venditio non abſolutè ſed in favorem pupilli ſit prohibita: Cui pupillo non nocet hoc pignus; ut puta non ex rebus pupilli ſed tutoris obligatum. Secundò obſtat. *l. 1. §. 4. ſi vir uxori. ff. de adquir. poſs.* Ubi licet donatio viri facta uxori non valeat, ut contra jus facta: *t. t. de donat. inter virum & uxorem.* Si tamen vir eam rem uxori tradat, tranſit ad eam poſſeſſio rei. Breviter: non valet donatio, & tamen ex ea tranſit poſſeſſio. Reſpondeo, id ex eo fieri, quod facti ſit poſſeſſio; res autem facti non poteſt jure civili infirmari: ut ipſe Paulus ait. *in d. §. ſi vir.* Tertiò obſtat *l. 3. ff. de adq. rerum dom.* Ubi prohibitus venandi cauſa ingredi fundum alienum; Si tamen ingreſſus aliquid ceperit, facit ſuum. Sed hæc prohibitio eſt privata: Nos autem de prohibitione legis loquimur. Quartò obſtat regula vulgaris, Multa per conſequentiam permitti, quæ directò & principaliter prohibentur. *l. 3. C. de judiciis. l. ſi unus, 27. §. 3. illud. ff. de pactis.* Sed hoc quoq; nō obſtat. Non enim de permiſſione, ut in ea regula, ſed de prohibitione agimus: & quidem ea ex qua & alia pendent. Quintò obſtat *l. 45. fructus. ff. de uſuris.* Ubi ex donatione prohibita fructus tamen pertinent ad donatarium. Sed notum eſt eam prohibitionem inter virum & uxorem in fructibus locum non habere. *l. 17. de fructibus*

ff.de donat.inter vir. & uxorē. Poſtremò obſtat. *l. 3.Barbari' .ff.de officio pratorum.* vbi prætoris non recte creati puta ſerui Barbarij tamen ſuſtinentur ac valent decreta, Sed hoc fuit ob vtilitatem publicam receptum: quemadmodū interdum Tyrannorum leges ac decreta nō omnia reſcinduntur: ut videre eſt *lib.8.C. Theodoſiani,t.12.* & de Caio Julio Cæſare Cicero teſtatur *in Philip. 10.* quem tamen ſemper Tyrannum vocat. Atq; hæc de regula prohibitionis: cui contraria eſt altera permiſſionis: ut, cui quid eſt datum aut permiſſum, cenſeantur & reliqua eò pertinentia ei conceſſa. Quæ eſt interpretum regula, ab illis explicata; maximè à Jaſone, *ad l.2.ff. de Juriſdict.* & Hippolyto de Marſilijs *ſingulari* 175. *Argumento .d.l.2.l.11. refectionis.ff.communia prædiorum l. 10.ſi venditor.ff. de religioſ.l. 16 oratio.ff de ſponſal. l.13.uxori.ff de auro & argento legato* . Sunt & aliæ vulgares regulæ, ad hæc officia legum pertinentes: ut, prohibitum ad tempus, poſteà cenſetur permiſſum, *argu.l.8. Imperator.ff de poſtulando,d.l.27.§.1.Si cum eo.l 52 Epiſtola.ff. de pactis. & ibi latè Bart. Caſtrenſ.&c.* Ut, prohibitum vni, cēſetur reliquis permiſſum. *l 12.cum prætor.ff. de iudicijs.* Ut, omnia videri pmiſſa quæ nominatim non ſint prohibita, *argu.l.28. necnon.§.2. quod eius.ff.ex quib. cauſis maiores.d.l.12.cum prætor.l. 43.mutus.§.1.ff.de procuratoribus.l.5.ff.de probat.l. 1.§.1 ff.de teſtibus.l.7. ſtatuas.C.de religioſis & ſumptibus funerum:* ut, quod prohibetur vna via, non permittitur alia in fraudem: Eſſet enim hoc

l.84. cum quid de R. I. in 6.

ius

ius calumniari &, verba potius, quàm ſententiam ſequi, *d. l. non dubium. in princip. C. de legibus l. 21. ff. de tutoribus & curat. datis ab his.* Et hæc reg. extat in *c. 84. cũ quid, de reg. in 6.* Ut, quod ſuo quis nomine prohibetur facere, id alieno non permittitur *l. 2. §. 1. ff. de adminiſtrat. tutorum. d. l. 21. §. 1. l. 46. non licet. ff. de cont. empt. l. 10. Si alterius ff. de heredibus inſtituendis. l. 10. C. de diſt. pign. l. 5. §. item. ff. de auct. tutore.* Ut, permiſſum uno caſu, cenſetur alijs prohibitum. Cicero eleganter, *pro Cecinna*; Si, inquit, per has rationes voluerunt, alio modo noluiſſe videntur. Ut, quod in præteritum condonatur ſiue indulgetur, in futurum prohiberi videtur. *l. 22. cum lex, ff. de legib.* Huc quoque pertinet lex ſiue regula *l. 21. h. t. Non debet*, inquit Ulpianus, *cui plus licet, quod minus eſt non licere*; Nam verbum LICET, ad legis officium pertinet. Valet enim idem, quod PERMITTITUR, JURE POTEST. Sed eam tamen regulam potius infrà explicabimus, ubi de actibus & factis; & de perſonis quæ quid agere aut facere poſſint, vel non poſſint.

l. 21. Non debet.

Jam vero quod ad effectum & vim Legum & Juris attinet; egregius & hic locus eſt. Ad quem pertinet *l. 27. & 45. §. 1. h. t.* nimirum. *Pactis priuatorum ius publicum non tolli aut mutari poſſe.* Sed de his infrà ubi de pactorum vi & poteſtate. Huc autem potiùs pertinet regula *64. lib. 6. decretalium*: ſumpta ex *d. l. non dubium. C. d. legibus. in princ.* Hæc nimirum, *quæ*

De vi & effectu ll.

l. 27. Qui poteſt.

l. 46. §. 1. privatorum.

r. 64. quæ d. d. l. in p.

D 2

Ratio. *contra jus fiunt debent utiq; pro infectis haberi.* Ratio eſt: ne leges ſint luſoriæ. Uſus autem ejus
Uſus. reg. latiſſimè patet. Ut, in pactis, in transactionibus, tutorum dationibus, traditionibus, uſucapionibus, teſtamentis, contractibus, donationibus, &c. *l. 6 pacta quæ contra. C. de pactis.* Quam regulam adeò certam ac tenendam ſcribit Tiraquellus *in lib. de retractu conventionali. ſ. 26. gloſſa. 1. num.* 165. ut etiam in foro conſcientiæ, ut loquuntur, obtineat: nec ulla conventione, aut jurejurando infringi poſſit. *d. l. non dubium. in fin.* Quamvis Pontifex de jurejurando aliter conſtituerit. *cap. quamvis. extr. de pactis.* Omnis igitur actus cõtra legem celebratus, eſt inutilis, & ipſo jure non valet: Adeò ut ex contractu inutili, vel etiam ex legato, ne naturalis
Opp. quidem obligatio naſcatur. *l. 46. cum lex. ff. de fi-*
1. *dejuſſorib.* Sed obſtare videtur. *l. 1. ſ. 5 biduum. ff. quando appellatum ſit:* Ubi appellatio facta ſub conditione valet: & tamen dicitur non ita appellandum. Reſpondeo, Non prohiberi ſententiam fieri ſub conditione: ſed hoc tantum
2. dici, eam plerunque fieri purè. Secundò obſtat. *l. 7. ſ. 4. ad tempus. ff. de interdictis. & relegatis.* Ubi ſententia, qua relegato ad tempus adimuntur quoq; bona, reprehenditur tanquam non rectè prolata: & tamen non infirmatur. Reſpondeo, Illam prohibitionem, ne relegatis ad tempus adimantur & bona, non eſſe expreſſa lege comprehenſam: Nam alioqui ſententia contra ordinem judiciorum ſolemnem lata, ipſo jure non valet. *l. 4 prolatam. C. de ſentent.*

& inter-

& interloc. Tertiò, Dolo & metu facta ipſo jure valent, & non niſi reſtitutione in integrum reſcinduntur: *toto t. quod metus cauſa: & t. de dolo.* Reſpondeo, Nullam quoq; hic eſſe legis prohibitionem; niſi generalem, qua omnia & bona fide & ſine vi jubentur fieri. Quartò, Matrimonium ſine patris conſenſu contractum, eo poſteà conſentiente convaleſcit. *l. 6, etſi. C. de nuptiis.* Reſpondeo, convaleſcit non retrò, ſed à tempore intervenientis cõſenſus. *d l. etſi.* Quęri hic ſolet: An hæc regula omnimodò ſit vera? Veteres Interpretes, Bartolus, &c. *ad d. l. non dubium.* Cardinalis *ad Clementinam primam colum. 6. quæſt. 18. verſ. & hanc partem, extr. de Electione,* diſtinguunt: ut actus contra prohibitionem ſimplicem factus ipſo jure ſit nullus: alioqui valeat, ſed cum pœna. Ut, lex eſt ne matrimonium ſine benedictione celebretur: ſimplex hæc eſt prohibitio: Itaque ex illorum ſententia nullum erit, ſi aliter fuerit celebratum: Sed ſi ita lex concipiatur: Nemo matrimonium ſine benedictione celebrato: ni faxit, centum aureos pendito: hoc caſu putant, aliter licet contractum, matrimonium valere: ſed multam præſtandam. Hujus ratio diſtinctionis hęc ab illis affertur, Cur, inquiunt, poſteriore caſu quo multa eſt ſolvenda non infirmetur matrimonium, vel actus quilibet? ne quis duplici pœna afficiatur, & multæ & reſciſſionis actus: quę reſciſſio ipſa pœnæ ſpecies videtur. *c. 4. etſi clerici. §. 1. extr. de judic. Bart. ad l. Prætor ait. ff. de op. nov. nunc.* Sed Ulpianus *regularum. lib. 1.* non ita,

ut hîc interpretes, ſed aliter diſtinguit: puta inter legẽ perfectã & minus perfectã, ut illà actus ipſo jure ſit nullus, hac non item: Perfectam vocat, cui adiecta eſt clauſula reſciſſionis: V. G: Si lex vetet aliquid fieri, & contrà ſi fiet ſanciat id eſſe inutile. Minùs perfectam, quæ non habet adiectã eam clauſulam; ſed pœnam fortè aliquam: ut olim erat Furia teſtamentaria. Sed lex Cincia clauſulam reſciſſionis habebat: ut hodiè, ne quis ſine inſinuatione donet vltra 500 aureos. *l. 35. ſi quis argentum. C. de. donat.* Sed & hæc diſtinctio Ulpiani inter legem perfectam & minùs perfectam repudiatur in *d. l. non dubium*, in verbis, *licet legislator &c.* quibus hoc volunt Impp. Theodoſius & Valẽtinianus, indiſtinctè non valere ſi quid contra leges factum fuerit: nec intereſſe prohibitum ſit ſimpliciter, an cum clauſula reſciſſoria ſiue annulatiua, ut vulgò loquũtur: de qua clauſula copioſe Vaſquius *lib. 1. de teſtatoris potentia, §. 4.* Ad hunc quoque locum de effectu Legum & Abrogatione accommodari poteſt illa regula, *Ignorantia facti non iuris excuſat. c. 13. de regulis iuris. in ſexto.* Sed hæc regula melius in Pandectis concipitur: Juris quidem ignorantiam cuiq; nocere, facti verò non nocere. *l. 9. regula eſt. ff. de juris & facti ignorantia.* Vbi ICtus vſum eius regulæ diligenter explicat: ſed copioſiſſimè & meo judicio, optimè Hugo Donellus *lib. 1. commentariorum juris c. 8. & 2. capp. ſeqq.* Atque hæc de Jure; id eſt, de eius cauſſis ſive origine, proprietatibus, officijs; & effectu atque abrogatione. Ad quam pertinet &

net & locus de Contentione juris & æquitatis, ſed de eo infrà, vbi de æquitate. Eodem quoque accommodari poteſt reg. qua Generi per ſpeciem derogari dicitur. *lege. 80. h. t.* & *c. 34. in sexto.* Sed de ea reg. infrà commodiùs, ubi de interpretatione.

CAPUT V.

De Jure ſingulari.

QVIA autem, iam dictum de Jure: proximum eſt, ut de Æquitate videamus. Prius tamen de jure Singulari (adhuc enim de jure publico ſiue communi dictum) breuiter explicemus. Nam de jure ſingulari copioſius explicant Interpretes & inprimis Joan. Oldendorpius *lib. de priuilegijs ſiue de jure ſingulari.* Hoc enim jus, nunc ſingulare, nunc Priuilegiũ, nunc Beneficium dici ſolet. *l. 191. h. t. 43. ff. de vulg & pup. ſubſiſtit. l. 38. ff. ex quibus cauſis majores. l. penult. ff. de conſtit. Principum.* Interdum tamen Beneficij verbum patet latiùs, ut etiam quod non contra juris regulam conceditur, V. G. donatio aliqua Principis, dicatur beneficium; Sed Regulæ tantùm de beneficijs hic à nobis explicabũtur. Ait igitur ICtus *in l. 196. Priuilegia quadam eſſe cauſæ, quadam perſonæ: & ideò quadam ad heredem tranſmitti, ut quæ ſunt cauſæ: quæ verò ſu t perſonæ ad heredem non tranſire.* Idem planè dicitur de beneficijs, *in l. 64. in omnib. h. t. Ubi, ait, perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi ea deficiente, beneficium quoq; deficit.* Primum igitur de priuilegiis affertur diuiſio; alia perſonis, alia rebus & cauſis eſſe data. Perſonis: ut ſi

lex 196 priuilegia. h. t.

l. 68. In omnibus.

quid concedatur ætati, V. G. pupillis, minoribus, ſenibus: vel ſexui; ut mulieribus, virginibus, viduis, &c. vel officio; ut Epiſcopis, Clericis, Militibus, Profeſſoribus, Studioſis. Cauſis verò: ut Eccleſiis, Reipublicæ, Fiſco, doti, matrimonio, &c. Ut autem hic privilegia & beneficia ratione vel perſonę, vel cauſæ bifariàm dividuntur; ita & Exceptiones, *l. 7. ff. de Exceptionib.* aliaq; in jure plurima dividi ſolent. Et hæc eſt ratio hujus diviſionis: Quia ut jus ipſum partim in perſonis, partim in rebus; ita & plurimi juris articuli in his duobus verſantur, & pro eorum diſcrimine diſtinguuntur. Effectus autem hujus diviſionis hic eſt quod quæ perſonis dantur non tranſeant ad heredes, & ad alios, ſed cum perſonis extinguantur; quæ autem dantur cauſis & rebus ad quemlibet ſucceſſorẽ transmittantur. V. G. Beneficium Reſtitutionis in integrum, quod datur Minoribus, videtur eſſe perſonale: & proinde ad heredes an tranſiret dubitatum fuit. *l. 11. verum. §. ſciendum. & l. 44. non omnia. ff. de minorib.* Sic, quod habet pupillus privilegium in perſonali actione, ejus ſucceſſores non habent: quia non cauſæ, ſed perſonæ, quæ præcipuum meruit favorem, ſuccurritur; ait Papinianus *l. 42. ex pluribus. ff. de admin. tut. l. 4. §. 1. ff. de privileg. creditorum.* Sic, quod patrono datur, ut gravari non poſſit in portione ſibi debita à liberto, id ejus heredi non conceditur, ne patri quidem. *l. 20. ſi patronus. ff. de donationib. l. 28. cum patronus. ff. de legatis. 2.* Sic, tempore legationis in legatum non datur actio, etiamſi

etiamſi ex fideicommiſſo reſtituta fuerit ei hereditas; dabitur tamen in eum cui legatus ipſa hereditatem reſtituerit. Quia quod in legatum non datur, eſt perſonale beneficium, *l.28. ſed etſi §. contra. ff. de judiciis.* Sed privilegia cauſſæ & rei, dantur heredibus: ut beneficium *l. 2. C. de reſcind. vend.* datur non modo ipſi venditori, ſed ejus quoque heredi. Eadem eſt igitur ratio & jus privilegiorum & beneficiorum. ut cauſalia ad heredem transeant: ſed perſonalia extinguantur cum perſona: quamvis, ut & modò dictum, differentia ſit aliqua inter beneficium & privilegium. Videtur enim beneficium eſſe velut genus, ejusque velut ſpecies privilegium. Eſt enim & privilegium beneficii ſpecies: ſed certa lege aut conſtitutione dati, jure ſingulari & contra jus commune: beneficia autem multa ſine lege, & etiam non contra jus dari poſſunt: ut jus Aquæ, *l. 1. §. 4. permittitur. ff. de aqua quotid. & æſtiva.* ut jus Civitatis; *Ulpianus l. b. Regularum. t. de Latinis*: ut jus trium liberorum: quæ beneficia ſolēt à Principe dari *l. 1. C. de jure liberorum, Plin. lib. 10 Epiſt.* Ut jus dominij; *l. 2. C. de jure dom. impet.* ut immunitatis à cenſibus & reliquis. *l. 4. § 3. ff. de cenſib. & Nov. 147.* De his igitur beneficiis quæ ſine lege dari ſolent, ſive arbitrio Principis, propriè loqui videtur & accipienda eſſe, *reg. 68.* & de privilegiis, *reg. 196.* Ad beneficiorum quoque articulum pertinet, *reg. 69. Invito beneficium non datur.* Ratio ejus *Lex. 69.*
eſt. Quia cum natura beneficij pugnat, ut invito obtrudatur. Quicquid in honorem alicujus in-

uentum eſt deſinit priuilegium vocari, ſi cogas, inquit Quintilianus *declam.7.* Et Seneca *lib.2. de beneficijs, c.19* Non eſt, inquit, beneficium, cogi; Non eſt beneficium debere cui nolis: antè des oportet mihi arbitrium mei, deindè beneficiũ. Et Lactantius *lib.5. Inſtit. cap.20.* Deſinit, inquit eſſe beneficium, & injuria potius cenſeri debet, quod ingeritur recuſanti. Sic & Ulp. in *l.25. § omnia. ff. de procuratorib.* Suſpectus eſt, inquit qui operam ſuam ingerit inuito. Eodẽ pertinet reg.

l.156. §. ult. Quod. *l.156 §. ult. quod cuiq; pro eo præſtatur, invito non tribuitur.* Vſus harum regularum latè patet: ut, beneficiũ Reſtitutionis in integrum, quod datur minori; non tamen datur inuito: ſed repudiare id poteſt minor; quia, inquit Julianus, Vnicuique licet contemnere ea quæ pro ſe ſunt introducta. *l.41. ſi iudex ff. de minorib.* Idem eſt in beneficio SCti Vellejani. *l.31. ſi mulier. ff. ad SCtũ Vell.* Sic, Libertas inuito non datur; nec Emancipatur quis inuitus: licet emancipationis nõ minimum ſit commodum. *l.5. jubemus. C. de emancipat. lib. Nou.89. c.11.* ſic, Bonorũ poſſeſſio, quod eſt beneficium Prętorium, *l.8. ff. de coll. bonor.* non datur inuito. *l.3 §.3. ff. de bonor. poſſeſ.* Sic, inuitum debitorem creditor liberare non poteſt. *l.91. ſi debitor ff. de ſolutionib.* idem fit in Aſſignatione

pp.1. liberti *lege.1. & lege.5. utrum. ff. de aſſig. lib.* Sed obſtat primò, quod liberi parẽtibus quorum ſunt in poteſtate adquirant inuitis. *§.1. Inſt. per quas perſonas cuiq; acquiritur.* & ſerui ſuis dominis. *l.19. ff. de adquirend. rerum dominio,* etiam vetantibus. *l.62. ſeruus vetante ff. de verborum Obl.* Reſpondeo hanc adquiſitionem fieri ipſo jure,

nimirum jure poteſtatis: in his autem quę ipſo jure fiunt priuatorum uoluntas contemnitur. Secundò, licet pro inuito ſoluere, eumq; inuitum liberare obligatione. *l.23.ſolutione.ff.de ſolutionib.* Tertiò, licet pro cōdemnato ad mortem appellare, altero etiam inuito & repugnante *l.6. non tantùm.ff.de appell.* Quartò, datur pupillo tutor inuito. *l.5. & 6.ff. de tut. & cur.dat. ab his &c.* Reſpondeo, hæc tria ob humanitatem naturalem permitti, quæ poſtulat, præſertim accedente utilitate publica, ut & obligati & damnati liberentur; & ut pupilli defendantur. Poſtremò obſtat, quod interdum honores, ut magiſtratus & Epiſcopatus dentur inuitis. *l.31. ſi quemquam C.de Epiſc & Cleric. l.18.munerum.§.16. iudicandi ff.de munerib. & honorib.* Sed hoc quoque interdum fieri eſt vtile ob præſtantiam, vel inopiam perſonarum. Ad hunc quoq; locum de beneficijs pertinet *reg.191. Neratius h.t.* Cujus legis hęc eſt ſumma: beneficium Principis datum ut viventi, ſi is non vivat, non videri datum: ſiue datum ut viuēti, non cenſeri datum defuncto. Sed de hac regula infrà, ubi de Interpretatione. Eodē pertinet reg. *16. in ſexto decretalium. Decet* inquit Pōtifex, *conceſſum à Principe beneficium, eſſe manſurum.* id eſt, Principum beneficia ꝑpetua eſſe oportet. Ratio eſt: qa Principem tàm in dictis quàm factis veracem eſſe oportet: nec malè Bald. *conſ.26, lib.1.* in Principes cōmune illud, quod ſcripſi. Solēt tamē pleraq; Principū beneficia à ſucceſſorib. confirmari *l.3. C.de cohortalib lib.12. l.1. C.Theodoſiano de priuilegijs corporatorū.* Optimus autem Princeps Imperator Titus vno

2. 3. 4. 5. *l.191 Neratius.* *Reg.16.in 6*

edicto confirmavit omnia anteceſſorum beneficia, teſte Suetonio *cap.8* Sed de perpetuitate & de confirmatione privilegiorum ac beneficiorum longum eſſet omnia hic explicare: quæ ad jus publicum pertinent: de quo videantur And. Gayl. *lib.2. obſ.* 1. Joh. Bodin. *lib.* 1 *de Repub.c.8.* latiſſimè Felinus. *ad c.* 1. *extr. de pactis.* Baldus. *ad conſtitutionē de pacè conſtantia, &c.* Ad hunc quoque locum pertinet regula in *c.17 indultum in 6. Indultum à jure beneficium non eſt alicui auferendum.* Prior quidem regula de beneficio Principis, &, ut loquuntur Interpretes, hominis: ſed hæc, de beneficio legis ſive juris. Sententia igitur hujus regulæ eſt, Juris beneficia ſive ea quæ jure alicui competunt, vel conceſſa ſunt, non eſſe ei auferenda: ut beneficium ceſſionis lege Julia debitoribus datum. *l.* 1 *& 4. C. qui bonis cedere poſſunt.* Sic lucra nuptialia quæ legibus dantur ſuperſtiti conjugi, teſtamento adimi non poſſunt. *l.3. fœmina. & l.6. hac edictali. C. de ſecundis nuptiis* Sed hæc regula de privatis potiſſimùm intelligenda. Magiſtratus & maximè Princeps poteſt beneficia interdū aut minuere aut juſta de cauſa adimere; ut ſpatium quadrimeſtre, datum judicatis, coarctare. *l.2. ff. de re judicata.* Sed hęc diſputatio, quibus de cauſis Magiſtratus aut Princeps beneficia ſive jura privatis adimere poſſit, non eſt hujus loci: de qua Fernand. Vaſquius. *lib. de controverſiis illuſtrib. cap.24.* Sed obſtare videtur. *Nov.* 117. Ubi poteſt quis donare filiofam. ita ut rei donatæ ne quidem uſusfructus ad patrem pertineat: cum

c. indultum in 6.

opp.

tamen

tamen jure publico & beneficio legis uſusfructus bonorum filiiſam, adventitiorum patri debeatur. *l. 6. cum oportet. C. de bonis quæ liberis. & §. 1. Inſtit. per quas perſon. cuiq; adquiritur.* Reſpondeo, Hanc ademptionem inductam à Novella, id eſt, auctoritate Legis: cujus hæc videtur ratio, quod in ſua quisque re donanda & transferenda legem poſſit dicere, quam velit, *l. 48. in traditionibus ff. de pactis. l. 12. & 20. ff. de pactis dotalibus.*

CAPUT VI.

De æquo & bono.

ADhuc de Jure: Nunc de Æquitate. Ad quam aliquot Regulæ ſub hoc tit. pertinent. Dici autem ſolet nunc æquum & bonum, nunc æquum, nunc naturalis æquitas, nunc æquitas. De æquo & bono ſunt loci innumerabiles: de quibus & ſuprà De æquo: Quint. *lib. 6. c. 6.* Jure prius pugnandum, an æquo: & Cic. *in Bruto.* Quid in jure aut in æquo verum aut eſſet, aut nõ eſſet: Et eleganter Ennius apud Nonium: Jus atq; æquum ſeſe à malis ſpernit procul. De æquitate naturali, *l. 2. §. 1. l. 15. & habet ff. de precario. l. 1. ff. de pactis. l. 1. ff. de minorib. l. 1. ff. de pecunia conſtituta. l. 1. §. 1. ff. ſi is qui teſtament. lib.* De æquitate eſt, *l. 95. Stichum §. 4. naturalis. ff de ſolutionib.* ubi obligatio naturalis dicitur vinculum æquitatis, ut obligatio civilis dicitur obligatio juris. De naturali quoq; æquitate fit & hic mentio. *l. 66. Marcell.* ubi exceptio quæ non abhorreat ab æquitate naturali. De

Leu 90. in omnibus.

hac æquitate naturali eſt hæc regula: *In omnibus quidem maximè tamen in jure æquitas ſpectanda eſt.l.90. hic*,idem ferè in *.l.8. placuit. C. de iudicijs.* placuit,inquit Imperator,in omnibus reb. pręcipuam eſſe iuſtitiæ æquitatisq; quàm ſtricti juris rationem. Sic enim legendum ex libris vett. Non verò æquitatisq; S C R I P T Æ: Cum æquitas ſit pars juris non ſcripti,teſte Ariſtot.1.*Rhet.& 5. Ethicorum.* Quà de re iam pridem eruditè Duaren.*lib.2.diſput.anniuerſ.c.18.* Petrus Faber *ad d.l. 90.h.t.* Ratio huius regulę,quia & ratio poſtulat ut ad humanitatem & benignitatem ſimus ma gis propenſi.*argumento.l.47.Arrianus ff.de oblig. & actionibus.* Et hinc eſt, quod in multis humanitas præferatur ſubtilitati; & æquitas atq; vtilitàs rigori ac ſtricto juri.*l. 16. fundus.§.6.ſi pluris. ff. de pignorib* Vſus autem huius regulæ, cùm in omnibus articulis juris,tùm maximè in jure, ut ipſa hęc regula loquitur,ſpectari ſolet:ut in Dotibus,*l.6. dotem.ff. de coll. bonor.juncta l.79. avus ff.de jure dotium.* ut in Judicijs,*l.ult.C.de fructib. & lit.expenſ.c.2.extr.de mutuis petitionibus.* Ut in Teſtamentis,*l.76.Scævolâ ff.ad SCtũ Trebell.l.12 poſth.ff.de injuſt.rupt.* ut in Actionibus bonæ fidei & arbitrarijs,*§.28.in bonæ fidei. & §.31.præterea Inſtit.de actionib.l.4.quod ſi Epheſi,in fine.ff.de eo quod certo.* Maximè autem in actionibus,quæ ex æquo & bono oriuntur; ut eſt actio dotis,*l.8. ff.de cap.minut.* actio funeraria *l.14. etſi quis. §.6. hæc actio.ff.de.relig.& ſumptib.funerum.* Ut iniuriarum,*l.11.§.1.de injurijs.* Ut condictio ni debiti,&c.*l.65.§.4.& l.66.ff. de condictione indebiti.* Ut

in pa-

in pactis & contractibus, maximè bonæ fidei, *l. 1. ff. de pactis.* Sed *maximè*, inquit hæc regula, *in jure*: id eſt in ipſis legibus & juris partib ut Edictis, SCtis, &c. V. G. in Lege Ælia Sentia: de qua infrà. *l. 6. adigere. quamuis. ff. de jure patronatus.* ut in Lege Julia: de qua in *l. 12. proſpexit. ff. qui & à quibus manumiſſ. ff. à L. Iul. l. 32. de adulterijs*, ut in Lege Papia: de qua Paulus *lib. 4. t. 9 §. matres*, ad quam pertinet *l. 135. quæret aliquis. ff. de verb. ſignificatione.* ut in illa lege XII. Tab. qua permittitur occidere furem nocturnum, *Agellius lib. 20. noctium Atticarum. c. 1.* Sed eam interpretatur ex ęquitate JCtus in *l. 9. furem. ff. ad L. Cornel. de ſicarijs.* Sic & in Edictis, *l. 15. licet. ff. de receptis qui arb. & l. 11. quamuis. ff. de in ius vocando.* Deniq; in toto jure prætorio, quod ferè ex æquitate proficiſcitur: ut videre eſt in exceptionibus. *l. 1. in fin. ff. de doli mali & metus exceptione. & t. t. Inſt. de exceptionib.* in Reſtitutionibus in integrum. *l. 1. ff. de minorib.* in Fideicommiſſis, *l. 2. ff. de fideicom. hereditatib.* Prætor enim æquitatem maximè ſpectare ſolet *l. 1. §. 1. ff. quorum bonorum. l. 1. ff. de vi & vi armata, l. 2. §. 2. & naturalem. ff. de precario. §. adhuc. Inſt. de bonorum poſ.* Quod igitur hic dicitur ſpectandam æquitatem in Jure; intelligendum de Prætorio potiſſimùm. Nam in jure Civili ſæpe ſubtilitas & ratio juris attenditur potiùs quàm æquitas naturalis. Vnde & videre licet inter veteres JCtos fuiſſe alios qui ad æquitatē (ut eſt Celſus, Marcell', Ulp. & pleriq; Proculiani:) alios qui ad ſtrictā juris rationē (ut eſt Sabin', Caſſius; Julianus, Africanus, Paul', & pleriqu

pleriq; Sabiniani) propenſiores fuerint. Cicero *Philipp*. 9. laudans Servium Sulpitium, ait; Quæ proficiſcebantur à legibus & jure civili, ſemper ad facilitatem æquitatemque revocabat. Ad æquitatem quoque pertinet *l*. 85. §. 2. ſed de ea mox, ubi de interpretatione. Eſt enim de juris & æquitatis contentione ſive conflictu: ut & *l*. 183 *etſi nihil*, *h. t.* Atq; hæc de ipſo jure, & æquitate.

l. 85. §. 2.

CAPUT VII.

De interpretatione: & primùm de verbis quibuſdam.

NUNC de Juris Interpretatione videamus: in qua JCti præcipuum munus atq; officium verſatur, teſte & Salomonio *ad tit de juſtitia & jure*; & multis in locis Duareno, ut *ad l. Gallus. §. & quia ff. de lib. & poſth. ad l. 7. ff de re judicata*; & Hottomanno. *in lib. quem inſcripſit JCtus*. Extant autẽ de arte & ratione interpretandi juris ac legum, multorum commentarii: ut lib. Stephani de Fœdericis, *de interpretatione juris*: Conſtantini Rogerii, *de juris interpretatione*; Corraſii, *de juris arte, parte. 4.* Alciati. *lib. 1. 2. & 3. de verb. ſignificat.* D. Lorioti. *lib. de apicib. juris, tractatu 8. axiomate. 86.* uſque *ad* 105. Ad hunc autem locum de interpretatione pertinent plurimæ regulæ hujus tituli: quas inter, ut ordo ſervetur, prius de verbis, poſterius de rebus agemus. Etſi autem regulæ ad Verba pertinentes potuiſſent non incommodè ad res ipſas explicari: ut regula de verbo Aliena-

Alienationis,ſub loco de Dominio, quod propriè alienari dicitur: quia tamen verborum vſus ſæpe latè patet, multaq; verba ad verum locum ſæpe adſtringi vix poſſunt: explanatio autem verborum & ad locum de Interpretatione pertinet, *l. 79. fraudis h.t.*: Recte facturos nos arbitramur, ſi Regulas de verbis hic explicemus, ordinem literarum ſecuti.

Et primo, de verbo ACCEPISSE extat hæc regula: *Non poteſt videri accepiſſe, qui ſtipulatus poteſt exceptione ſubmoueri, l. 115. §. 1. h. t.* Huc pertinet & Interpretatio verbi, CEPISSE: de quo eſt regula in *l. 13.* & altera in *d. l. 115, in principio.* De his quoq; verbis agitur in *l. 71. & 140. ff. de verborum ſignificatione*: Regula igitur prima, in *d. l. 13. h. t. eſt hæc. Non videtur cepiſſe, qui per exceptionem à petitione remouetur.* Et ratio eius regulæ eſt: quia verbum capere, aut cepiſſe, cum effectu eſt intelligendum. Iam verò, ut qui actionem habet efficacem & vtilem, rem ipſam habere videtur, *l. 15. qui actionem, h. t*: ita contrà; qui actionem quidē habet, ſed inutilem, id eſt, eam quæ repelli poteſt exceptione, non videtur rem adeptus; ita & in hac regula; Non videtur rem cepiſſe, vel accepiſſe, qui actionem quidem habet, ſed exceptione remoueri poteſt. Uſum huius regulę & exemplum difficile eſt afferre proprium. Quamuis ex inſcriptione, h. e. Ulpiani libro 19. ad Sabinum, conſtet, eo in libro Ulpianum tractaſſe de dote prælegata: Illud tamen certum eſt, in legatis hoc verbo, cepit, fuiſſe uſum Prætorem, *l. 1. §. hac verba. ff. ſi cui plus quam*

Accepiſſe l. 115 §. 1 Non poteſt videri.

Cepiſſe.

lex 13. Non videtur cepiſſe.

per leg falcid. Vbi verba ſtipulationis prætoriæ afferuntur hæc: *Quod amplius legatorum nomine ceperis &c.* Poteſt autem vſus in querela eſſe: quamuis ad eam hęc lex non pertineat. Nam regula eſt: Eum qui voluntatem teſtatoris approbauit, non poſſe agere querela in officioſi teſtamenti, *l. penult. §. diuerſum. ff. de inoff. teſt.* V.G. ſi relictum teſtamento legatum quis acceperit, non datur ei querela contra idem teſtamentum *l. 10. Si pars. in fine, d. t.* Sed ſi accepit ſine effectu, jam non videtur accepiſſe: & proinde non denegabitur ei querela: V.G. ſi petens legatum, poſſit repelli exceptione à petitione. Altera regula de verbo cepiſſe, eſt hæc: *Non videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alij reſtituere.* Eius quoque regulæ eadem eſt ratio, nēpe quia verbum, Capere, cum effectu ſit accipiendum *l. 71. aliud eſt capere. de verb. ſignif.* Vbi diſtinguitur Capere ab Accipere. Nempe ut Capere dicamur id, quod non eſt alteri reſtituendum, ſed remanſurum in dominio noſtro: vnde & vſucapere pro adquirere. *l. 21. & 23. ff. de vſurp. & vſucap.* Quomodo & perueniſſe dicitur id demum, quod eſt remanſurum. *d. l. aliud* Sed Accipere id quoque dicimur, quod alij tenemur reſtituere: ut in commodato, depoſito &c. Sed hęc ſubtilis differētia inter Capere & Accipere plerumque negligitur: ut & hic in *l. 115. §. 1.* Uſus huius regulæ proprius videtur eſſe in bonorum poſſeſſione contra tabulas: à qua repellitur, ut à querela, is qui legatum accepit; niſi ita acceperit, ut cogatur alij reſtituere; tum enim non videtur

Capere. l. 51 non videtur quiſquam.

detur

detur cepiſſe; ut in *hac l.* dicitur. Sed obſtat *l.5. videamus.d.t. Si cui plus quàm per l.falcid.&c.* Vbi hæc ſtipulatio, in qua fit mentio verbi *Ceperis*, præſtanda dicitur, ab eo qui legatum ita cepit, ut tamen alij id reſtituere debeat. Reſpondeo eam ſtipulationem ut heredi conſuleretur introductam eſſe; & proinde æquum eſſe ut ab omni ea legatario præſtetur heredi. Tertia reg. eſt in *d.l.115.hic.* Quæ lex eſt de vtroq; verbo, Cepiſſe & Accepiſſe. De verbo Cepiſſe reg. hęc eſt *Eũ videri cepiſſe, qui obligatione ſit liberatus.* Ratio ex uſu intelligetur: qui cernitur in Edicto *de calumniatoribus*: quo datur actio in calumniatorem, qui pecuniam ceperit ſiue acceperit calumniandi cauſa *l.1.ff. de calumniatoribus.* Nihil autem intereſt pecuniam acceperit, an aliquid pro pecunia, *d.l.1. in fine*, vel etiam ſi obligatione ſit liberatus, *l.2.d.t.& hac reg.* Tenetur igitur de calumnia non tantùm ſi pecuniam acceperit, ſed etiam ſi debitũ ei remiſſum ſit, id eſt, ſi obligatione ſit liberatus: Vel ſi minoris res ei vendita aut locata fuerit. Tenetur quoque etiã ſi pecuniam non acceperit, ſed promiſſa ſit ipſi ſtipulanti: modò ne ipſe ſtipulator pacto remiſerit. Hoc enim caſu, quia exceptione pacti ſubmoueri poteſt, non videtur accepiſſe: *ut hic in regula; Non poteſt videri accepiſſe &c.* Petitio enim & actio per exceptionem iuſtam redditur inutilis.

Opp.

Lex 115. ſi quis oblig.

Atque hæc de verbo Capere, Cepiſſe, & Accepiſſe: cui contrarium eſt verbum ALIENARE & AMITTERE. De illo eſt hæc regula: *Non alie-* *Alienare*

Lex 119. Nō alienat. *nat qui duntaxat omittit poſſeſſionem. l.119 .h. t.* Huius autem regulæ ratio & uſus ut intelligatur, notanda ſunt hæc tria verba; Alienare ſive Amittere, Adquirere, & Non adquirere ſive Omittere: quod poſtremum eſt velut medium inter duo priora, ut inter Velle & Nolle eſt Non Nolle *l.3.h.t.* Non Adquirere cōtrarium eſt verbo Alienare ſive Amittere: ut in *t. de adq & amitt. poſſeſſione*, à quibus differt Omittere, ut in *t. ff. de adq. & omitt. heredit.* Is enim omittit hereditatem, qui delatam non adquirit adeundo, ſed negligit & repudiat. Minus eſt igitur Omittere ſive Non adquirere, quàm Alienare. Nam Alienatio eſt rei iam ſuæ, juriſque iam ſui, in alium translatio; ut ait Seneca *lib 5. de beneficijs.* Is igitur non alienat, qui tantùm omittit ſive non adquirit. Cuius rei vſus primò eſt in Edicto de alienatione iudicij mutandi cauſſa facta: quę alienatio reſcinditur illo Edicto. V G. Si quis dolo malo poſſidere deſierit *l.4 § 1. d. t.* Ex quo §. ad verbum ſumpta eſt hæc regula. Alienatio n. eo Edicto reſcinditur: Si modo hæc duo concurrant; dolus malus, & cauſa mutandi iudicij. Is, inquam, qui tantùm omittit ſive non acquirit, non tenetur eo Edicto, ut tenetur qui alienauit: quia non alienat qui duntaxat omittit poſſeſſionem: id eſt ad illud Edictum non eſt ſatis, dolo malo deſinere poſſidere, aut poſſeſſionem amittere: Sed hoc amplius, neceſſe eſt, ut id fiat animo & cauſſa mutandi iudicij. Breviter, verbum Alienationis in eo Edicto requirit cauſſam iudicij mutandi. Itaque ſi quis hanc regulam

noſtram,

noſtram, vnde ſumpta eſt eò revocare velit,verbum Omittere poſſeſſionem,non pro Non-adquirere,ſed pro Deſinere & Amittere, accipiēdū erit. Quamuis interpretes illud, Non-omittere,accipiant pro,non adquirere. Quia tamen ſub h.t. hæc regula eſt poſita, videtur poſſe & latius accipi: ut Omittere hic poſſeſſionem ſit Non adquirere. Et ſanè major tùm eſt vſus non tantùm in Edicto illo: ſed etiam in Edicto ſive interdicto fraudatorio, *ne quid in fraudem cred. alienetur*. Nam contra illud non facit debitor, qui tantùm omittit ſive non adquirit, ut legata,ut hereditatem &c. *l.6.in princ.ff.de his quæ in fraud. Credit.* Itemq; in Edicto,ſi in fraudem Patroni libertus quid alienauerit *l.1.§.utrum. ff ſi quid in fraud. patr.* Itemq; ſi quid in fraudem fiſci quis alienauerit, reſcinditur;non ſi non adquiſierit. *l.26. cum quidam ff. de jure fiſci* Sed ei quod de debitore in fraudem creditoris alienāte dictum eſt,obſtare videtur *l 19.patrem & l.20 debitorem.ff de his quæ in fraud. cred.* Vbi heres iuſſus reſtituere hereditatem,ſi illibatam,id eſt non retenta falcidia reſtituat; non dicitur fraudem facere,nec alienare:cum tamen falcidiam retinere poſſit. Sed reſpondet ipſe ICtus,Heredem totam hereditatem reſtituendo non tàm alienare videri portionem legis Falcidię; quàm fideliter facere, & plenam fidem defuncto exhibere. *d.l.19.& ſeq.* Uſus quoque eſt in *l.5.§.13.ſi maritus ff. de donat.inter virum & vxorem.* Donatio enim inter coniuges non valet *l.1.&c.d.t.* Sed ſi maritus heres inſtitutus repudiet heredi- *opp.*

tatem donationis cauſſa, valet donatio. Quia nihil de ſuo alienat, non fit pauperior: tãtum non adquirit. *d. §. ſi maritus.* Denique vſus eſt in *l. 5. §. ſi pater. ff. de jure dotium.* Vbi quęritur: An dos ſit profectitia, quam pater conſtituit filię repudiãdo hereditatem: & ait non eſſe: quia ſcilicet ut ſit profectitia, neceſſe eſt, ut ab ipſo proficiſcatur, & ab eo res alienetur & tranſeat pro filia in maritum. *d. l. 5. in princ.* at repudiando hereditatem aut legatum, nihil de ſuo dat vel alienat; ut in h. l. dicitur. Atque hæc de verbo Alienandi: de quo & *l. 28. § 2. de verborum ſignificatione.*

Amittere.

Lex 83. Non videtur rẽ.

Nunc de verbo AMITTENDI, de quo eſt regula *in l. 83. Non videtur rem amittere cuius propria non fuit.* Ratio eſt: quia ut adquirere, ita & amittere, ad dominium & ius quod noſtrum eſt referri ſolet. V. G. deportatus non rectè amittere dicitur bona, quæ nondum quæſiverat: nec tutor rem propriè amittit, quæ propria non fuit pupilli: Impropriè tamen amittere dicitur *in l. 21. pupillorum. ff. de adminiſtratione tutorum.* Sic, non amittit poſſeſſionem qui eam non habuit: ut, non deijcitur de poſſeſſione, qui nondũ poſſedit; ideoque non datur ei interdictum, Unde vi, quod tamen datur deiecto. *l. 1. §. 23. interdictum ff. de vi & vi armata.* Etſi autem rem non noſtram non rectè amittere dicimur: rectè tamen eius poſſeſſionem amittere dici poſſumus: Si modò & ea poſſeſſio noſtra fuerit. Nam alioqui quod hic de Re, id eſt dominio, idem quoq; de poſſeſſione, non amitti eam quæ noſtra non fuerit, rectè dicitur. *arg. l. 22. non videtur. ff. de adqui-*

*qui.poſſeſ.*idéque & de vſufructu, eum quoque nondum amitti, qui nondum ſit noſter. *l.1.§.1.ff. quib. modis uſufruct. amittitur.* Ad hanc autem regulam accommodari poteſt *l. 208. non poteſt videri deſiſſe habere, qui nunquam habuit.* Sed de ea infrà.

Proxima eſt *reg.23.§1.de* verbo, ARBITRIO alicuiu's *quid* committi, ſiue conferri quid in arbitrium alterius. Eſt enim Arbitrium duplex: merum ſive liberum; & boni viri. Ait autem Ulp. in *d.l.22.§1.* Arbitrium intelligendum boni viri cum in contractibus bonæ fidei quid confertur in alterius arbitrium. Exemplum eſt inſigne in contractu ſocietatis. *l. 75. ſi coita ſit ſocietas. & quinque ll.ſeqq.ff pro ſocio.* Sed de ea regula infrà, ubi de contractibus. Eſt enim ſpecialis. Verbum autem Capere explicatur in *reg.13. & 51.* de quibus iam ſuprà dictum: ut & de verbo Cepiſſe. *d. l.13.115.§.1.* *l.23§.1.Vbicumque.* *Arbitrium*

De verbo CAPI, eſt *l. 116.§.1. Non capitur,* inquit Ulpianus, *qui ius publicum ſequitur.* id eſt, non fraudatur, non læditur, Cuius reg. uſus eſt in reſtitutionibus in integrum, in quibus quæri ſolet: An minor ſit captus, id eſt læſus. *l.11.verum §.ſciendum.ff.de minorib.* Si igitur minor ius publicum & commune ſequutus, & non fallacia aduerſarij, aut ſuâ imprudentia læſus fuerit; non videtur læſus ſive captus: & proinde non reſtituetur. V.G. Dúo fideiuſſerunt pro Titio, & inter eos diuiſa fuit actio; poſteà alter deſiit eſſe ſoluendo: cuius onus non recidet ad alterum; & ſi contra eum qui non deſijt eſſe ſoluendo *Capi. l. 116. §.1. Non capitur.*

egerit minor, non reſtituetur in integrum: *l. 51. inter eos. § pen. ff. de fidejuſſ.* quia illa diuiſio eſt ex jure communi, ſiue ex beneficio Adriani. *§. ſi plures. Inſt. de fideiuſſ.* quodque ſoluendo eſſe deſiit, non factum eſt vel imprudentia minoris, vel calliditate alterius; ſed infortunio quodam & fato: ut ait Ulp. *d. l. 11 § 5 ſi locupleti.* Vbi & alia eius rei exempla afferuntur: Ut, ſi emerit ſeruum neceſſario minor, qui mox deceſſerit, non reſtituitur contra venditorem ob eum caſum & euentum fortuitum. Hæc autem regula extat in *d. l. inter eos. §. penult.* & iteratur in *l. ult. C. de in integrum reſtitut.* Non videtur, inquit, circumſcriptus eſſe minor qui uſus ſit iure communi. Sed & in majorib. *25.* annis huius regulæ eſt uſus: *l. 44. is qui Reipub ff. ex quibus cauſis majores.* Ubi negatur reſtitutio ei qui cum Reipub. cauſa abeſſet læſus fuit; ſed non, quia abeſſet, ſed quia & aliàs læderetur. Uſus denique eſt & hujus regulæ, de verbo Capi, ſive Captus; in illa antiqua clauſula contractuum, cuius & Cic. *3. de off.* meminit. *Uti ne propter te captus fraudatusq; ſim*: de qua & in *l. 1. §. 42. filium fam. ff. depoſiti. & l 36. in bona fidei. ff. de peculio.*

Cauillatio. Nunc de verbo Cavillationis eſt hæc regula; *Ea eſt natura cauillationis, quam græci Soriten appellant, ut ab euidenter veris per breuiſſimas mutationes ad euidenter falſa diſputatio producatur.* Eadem definitio cauillationis totidem verbis poſita eſſe *ſub t. de Verb ſignif. l. 177. & ſub h. t. l. 65.* Notum eſt ex Elenchis Ariſtotelis, varias eſſe ſpecies calumniarum ſive fallacium concluſionum,

l. 65 h. t. Ea eſt natura.

cur

quæ & Latinè dicuntur Cauillationes: ſumto generaliter eo vocabulo. Sed in hac regula ſumitur hoc verbum ſpecialiter, de ea tantùm ſpecie quæ Græcè Sorites dicitur, Latinè acerualis, à Cicerone *in Hortenſio*. Uſus huius captiunculæ & in jure hic eſſe poteſt, Nemo rem ſuam emit: Omnia autem ſunt ſapientis: Ergo ſapiens nihil emit. De quo & Seneca *lib. 5. de beneficijs cap. 19. & lib. 7. c. 4.* Sic, Ex pluribus cauſſis res poſſideri poteſt: Res autem poſſeſſa uſucapitur: uſucapione adquiritur dominium: Ergo & ex plurib. cauſſis adquiritur dominium, contra *l. 3. §. ex pluribus. ff. de adquirend. poſſeſ.* Et *l. non ut ex plurib. 159. h. t.* Sic, Quicquid vindicatur poſſidetur. *l. un. C. de alien. mut. iud. cauſſa facta.* Pars incerta vindicatur *l. 76. qui de tota. §. incerta. ff. de rei vindicat.* Ergo & pars incerta poſſidetur. Cōtra *l. 3. §. incertam. ff. de adquir. poſſeſ.*

Nunc de Clam Facto eſt hæc regula *in l. 73. § 2. h. t.* *Clàm factum id videtur eſſe quod quiſque cum controuerſiam haberet, habiturumve ſe putaret, fecit*: id eſt, is clàm fecit qui metuit ſibi litē ab alio moueri. Uſus regulæ eſt in interdicto, quod vi aut clàm. *l. 3. §. ult. & 2 ll. ſeqq. ff. quod vi aut clā.* Sic & clàm poſſidere definitur à metu litis ſiue iudicij, *in l. 6. ff. de adquirend. poſſeſ.* — *Clàm factū. Lex 73. §. 2. vi factū.* — *Vſus.*

De Culpa eſt regula 50, ad quam & 109. pertinet. Nam in *d. l. 50.* explicatur culpa carere quis dicatur, ſed de eo infrà commodiùs.

Nunc de verbo, Datum. *Non videntur*, inquit Paulus, *data, q̄ eo tempore quo dantur accipientis non fiunt. l. 167. non videntur h. t.* Dare enim inter- — *Datum. Lex 167. Non videntur.*

dum quidem pro tradere,*l.4.ff.de uſuris.& l.3.ff. de actionib emti*; plerumque tamen pro dominium transferre accipitur.*l.75.ubi autem & l.83. inter.§.ſi rem.ff. de verb. oblig.l.33. qui ſibi.ff.de ſolutionibus.* ut, in ſtipulatione *dari* hoc continetur,ut promiſſor faciat rem accipientis: Et niſi fecerit,id eſt,ſi res euicta fuerit,tenetur promiſſor quaſi non dederit,*d l.33.* Quia,ut hæc regula ait,non videntur data &c. Aliud eſt in venditore qui non tenetur dare ſed tradere dũtaxat vacuam rei venditæ poſſeſſionem emtori; nec neceſſe habet eã facere emtoris.*l.25.ſi ita.§ 1.ff. de contrah. emt.* Ad eundem uſum pertinet & qui promiſit dare fundum ſtipulanti, ſi dederit fũdum alienum,tenetur.*l. qui decem. 72.§.pen. & ult.ff. de ſolutionib.* quia non videtur datus ſervus:ex hac regula. Sed ſi promiſſor ſervi dedecit turpem,ut veſpillonem, aut foricarium,ſed ſuum dederit;non tenetur: quia datum hunc negare non poſſumus: cum fiat accipientis.*d.§. penult.* Secundò, uſus eſt in actione pluviæ arcendæ ad quam propriè hæc regula pertinet: ut ex inſcriptione indicat Cuiacius *lib. 24. obſ. c. 4.* Cum enim ea actio non detur niſi domino *l.3.apud.§. aquæ.& l. ſi in publico. 18. ff. de aqua & aqua pluui.* quæritur,an detur emtori cui venditor rem dedit, ſed ſimulatè? Et ait ICtus, non dari. Quia quod ſimulata vẽditione datur, non videtur datum:id eſt,ex eo non fit dominus emtor,ideoque nec actio ei poteſt dari.*l.12.emtor.ff. d.t.* Propiùs ad rem facit,ſi quis emerit rem à nõ domino, poſteaque eam vſuceperit; putat Cuiacius,

iacius, ne hoc quidem caſu iam actionem dari huic emtori, licet poſteà facto domino: quia, ut hæc regula habet, Non videtur datum, quod eo tempore quo datur non ſit accipientis, licet poſtea fiat. *argumento l. 6 ſi tertius. §. ſi quis prius. d. t.* Sed hoc vix auſim ſequi. Uſus quoque eſt huius regulæ in *l. 29. qui Concubinam. §. ſi heres. ff. de leg. 3.* ubi heres ſervum dare damnatus, ſi eum dederit qui poſteà fuerit euictus, tenetur. Quia, inquit ibi Labeo, Non videtur heres dediſſe, quod ita dederat ut habere non poſſis. Idem eſt uſus in *l. 1. C. de iure dotium.* Ubi ob dotem datam, ſed poſteà euictam, mulier tenetur marito. Quia non videtur data, quā retinere non licuit. Quod autem dictum eſt initio de verbo Dari, bifariam id accipi; vel de dominio, vel de poſſeſſione tātùm: & de verbo Habere idem intelligendum eſt: quod ita bifariam dici ait ICtus in *l. 183. habere. ff. de V. ſig.*

De verbo DEFENDERE eſt *reg. 52.* his verbis: *Non defendere videtur non tātùm qui latitat, ſed & is qui præſens negat ſe defendere, aut non vult ſuſcipere actionē.* Vſus huius verbi eſt potiſſimùm in Edicto, Quibus ex cauſſis in poſſeſſionem eatur: in quo Prætor ait ſe miſſurum creditorem in bona debitoris, ſi non defendatur. *l. 21. ff. quib. ex cauſſis in poſſeſſionem eatur.* In eo igitur explicandum quis debitor dicatur defendi, aut non defendi: de quo in *d. l. 2 & l. 5. & c. d. t.* V. G. Non defenditur ſiue ipſe latitet, aut eius propinqui, ſive apertè ſeu coram negent ſe velle defendere: imò etiamſi taceant rogati coràm an velint defendere *Defendere. lex 52. Non defendere.*

fendere

ſendere debitorem, *d.l.5.§. non defendi.* Secundò huius verbi eſt uſus in Edicto de Procuratoribus videre eſt in *l.35. Sed & hæ. §. defendere. & 4. ll. ſeqq. ff. de procurat.* Tertiò in Edicto de reſtitutione majorum, *l. 21. item ait. ff. ex quibus cauſſis majores.* Quartò in ſtipulatione iudicatum ſolui. *l.13. cum quærebatur. ff. iudicatum ſolui* Quintò in Edicto de actione revocatoria ſive reſciſſoria Caluiſiana, ſi quid in fraudem patroni fuerit alienatum, *l.1. §. 5. ff. ſi quid in fraud. patroni.* Fit quoque huius verbi, Defendere, mentio in *reg. 95. 123. & 166. de quibus infrà.*

Dolus. Nunc de verbo Doli ſive potius, quis dicatur Dolo carere, vel, non carere; ſive dolo quid facere, aut non facere. Cuius multiplex eſt uſus. Et primùm de eo qui dolo facit: tùm de eo qui dolo non facit. De illo eſt *reg. 199. Non poteſt,* inquit ICtus, *dolo carere qui imperio magiſtratus nõ paruit.* Cui regulæ conſentanea eſt *reg. 137: Qui auctore iudice comparauit bona fidei poſſeſſor eſt.* inquit Ulpianus. Hæc enim duo, In dolo, & in bona fide eſſe, contraria ſunt Eòdem pertinet hæc regula: *Qui iuſſu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, cui parere neceſſe habet. l. 167. §. qui iuſſu. h.t.* Quod igitur ad *reg. 199.* attinet, eum eſſe in dolo qui non paret imperio magiſtratus: & contrà, Non eſſe in dolo eum qui paret. *d. l. 167. §. qui iuſſu. h.t.* Utriuſque regulæ perſpicua eſt ratio: propter auctoritatem & iuſſum magiſtratus. Uſus autem vtriuſque regulæ plurimus eſſe ſolet: ut, in *l.26. ſed et ſi. §. ſed et ſi. ff. ex quibus cauſſis maiores.* &, in *c. miles. 23. quæſt. 5.* Vbi miles

Lex 199. Non poteſt dolo.

Lex 137. Qui auctore.

l. 167 §. Qui iuſſu.

qui

qui juſſu magiſtratus hoſtem occidit, caret dolo & crimine: ut cōtrà ſi non occidat juſſus, reus eſt imperii deſerti atque contempti; inquit Auguſtinus, *d.c.miles*, hoc eſt, *lib.1.de civitate Dei,c.26.* ut, in *l.4 quanquam, ff. de aqua pluvia.* ubi non tenetur ſepulchri violati, qui juſſu Judicis ſepulchrum diruit: quia ea actio non datur niſi in eum qui dolo diruit, *l.3. ff. de ſepulchro violato.* ibi. *Cujus dolo malo ſepulchrum violatum erit.* Videatur & *l 7.ait Prætor,§.permittitur. ff. de minoribus, l 5.interdum,*& *l.7.noviſſimè,§.1 quod falſo tutore,l.6.quod autem,§.apud Labeonem,*& *§.ſeq. ff. quæ in fraud. cred.* & *l 4. Athletas, in fin. & 2. ll. ſeqq. ff. de his qui notantur infamia,* ubi fit infamis qui de furto pactus fuerit, accepto pretio: ſed non fit infamis; ſi juſſu Prætoris fuerit pactus, Sic & in *l.13. deſtitiſſe, ff. ad Senatusconſult. Turpill.* Qui deſtitit ab accuſatione tenetur ex eo Senatusconſulto: ſed impunitus eſt, ſi permiſſu Imperatoris deſtiterit. Magiſtratus ergo auctoritas facit, ut quis vel ſit in dolo, vel non: Sic & in *l.13 .injuriarū,§.2.ff.de injuriis:* Injuriarum agere non poteſt, ductus in carcerem, eò quòd imperio magiſtratus non paruerit. Sic & culpa caret, qui imperata perficit: ut, ait Caſſiodorus, *lib.12. ep.3.* Nimis enim iniquum eſt, ut ille patiatur diſpendium, qui imperium fecit alienum: ut Idem ait, *lib.2 ep.26* Jam vero, Nullus videtur dolo facere, qui ſuo jure utitur: quæ eſt reg. *l.55. hic*: Ut neque ille qui utitur Jure publico, dicitur facere injuriam, *d.l.13.injuriarum,§.1. ff de injuriis.* Cujus regulæ, item multiplex eſt uſus: & primò,

Lex 55. Nullus videtur.

& primò, in edicto: *Si quis omiſſa teſtamenti, &c.* quo heres, qui dolo malo hereditate ex teſtamento omiſſa legitimam amplectitur, cogitur nihilominus teſtamento relicta præſtare, *l.1.ff. Si quis omiſſa cauſa teſtamenti.* Sed ſi ſuo jure utens omittat hereditatem ex teſtamento, non incidit in illud Edictum: quo is tantùm tenetur, qui dolo malo omittit: at *ex hac reg. noſtra,* non facit dolo qui ſuo jure utitur: ut in *l. 6. quia autem, §.1. planè ſi nominatim, ff. d. t.* V.G. ſi teſtator heredi id permiſit, ut omittat. Sic ſi heres omittat cauſam teſtamēti & hereditatem quoque omittat, non incidit quoque in illud edictum: Utitur enim heres ſuo jure. Nam liberum cuique eſſe debet etiam lucroſam hereditatem omittere: ut ait, *l.17. ſi quis omiſſa, d.t.* Eoq; pertinet & *l.26. Julianus, d.t.* ubi pater filiæ ſubſtitutus, ſi ipſe adit, non facit dolo: quia ſuo jure utitur. Sed contrà, ſi filia patri ſit ſubſtituta, eamque pater jubeat adire hereditatem, non caret dolo ob legata ab ipſo relicta: Secundò, in *l.1. §.11. idem ajunt, ff. de aqua pluv.* Tertiò, in *l.3. §. is tamen, & §. & generaliter. ff. de libero homine exhibendo.* Quartò, in *l.9. ſi donaturus, §. ſi quis indebitam, ff. de condict. cauſa data cauſa non ſec.* Quintò, in *l.34. qui ſervum, ff. de oblig & act.* Sextò, in *l lex vectigali, ff. de pignoribus.* Huc pertinet regula 129. *Nihil,* inquit Paulus, *dolo creditor facit, qui ſuum recipit*, hoc eſt, ſi debitum recipit. Exemplum eſt in *d.l. ſi donaturus, §. ſi quis indebitam.* Ubi maritus cui dos erat promiſſa, ſed à debitore mulieris nō vero, ſi petat dotem,

Lex 129. Nihil dolo.

non

non repellitur exceptione doli mali: quia ſuum petit, id eſt ſibi promiſſum & debitum. Maritus enim, inquit ibi Paulus, nihil dolo facit: quia ſuum negotium gerit. Ut & illa regula, in qua dictum, Eum qui ſuo iure utitur non videri dolo facere. *l.55.nullus.* Eiuſdem regulæ quoque uſus eſt in *l. 6. §. apud Labeonem. ff. quæ in fraud. Cred.* Vbi & ipſa regula eiusque interpretatio affertur: hæc nimirum, eum qui quod ſibi debetur acceperit nullam videri fraudem facere. Et in *l. pupillus. 24. in princip. d.t.* ubi ſi pupillus qui patri heres extitit, ſoluerit uni Creditorũ, moxque abſtinuerit hereditate, & tandem bona patris veneant, id quod creditori vni eſt ſolutum non revocatur: Quia nullam Creditor fraudem fecit, qui ſuum recepit, & ante alios Creditores ſibi vigilavit; qui alij ſuæ negligentiæ expẽſum ferre debent: ut ait JCtus, *d. l. pupillus.* Sic & in *l. 6. Si non expedierit. ff. de bon. auct. Jud. poſſid.* idem dicitur; quod vni pupillus ſoluerit, non eſſe repetendum ab alijs Creditoribus: ne, inquit ICt⁹ alterius aut negligentia aut cupiditas huic qui diligẽs fuit noceat. SUUM autem in hac regula, ut modo dictum, pro debito accipitur: ut & aliàs, *l. 44. repetitio. ff. de condictione indebiti. iuncta l. 19. Si pœna. §. 1. d. t.* Huc quoque pertinet regula *in l. 173. §. ult.* quæ & *in cap. 59. in ſexto.* *Dolo facit qui petit quod redditurus eſt.* Quæ regula extat quoque in *l. 8. dolo facit. ff. de dolo except.* Eſt autem ea reg. accipienda de eo qui petit ab alio id quod ipſi à quo petit, eſt redditurus, non verò quod alij: ut ex Paulo ipſo intelligitur, in *l. 44. ſi* *Lex. 173. Dolo facit. C. 59. in 6.*

ſoceri

ſocer.§.1.ff.ſol.matr. V.G. Si heres à teſtatore iuſſus ſit non petere à debitore, tamen ab eo petat; facit dolo; & repelli poteſt exceptione doli: quia debitori cogeretur reſtituere, actione ex teſtamẽto *d.l.8* Sed ſi alij reſtituere deberet, non facit dolo, *exemplo d.l.ſi ſocer.* Huius generis plura exẽpla, & multiplex uſus huius regulæ afferri poteſt, tàm in publicis, quàm in priuatis actibus. Quęritur autem, An ei ſit locus etiam in Interdictis, ſive in iudicijs poſſeſſorijs? Quòd videtur negare Accurſius; Sed rectiùs alij, in iis quoque regulam locum habere, arbitrantur: ut Dynus *ad.d. c.59.* Affert tamen quinque exceptiones *ad.d.l.8.dolo.ff.de doli exceptione.*

Donare. Lex.82. donari. Nunc de verbo DONARE *in l.82 hæc eſt regula, Donari videtur quòd nullo iure cogente conceditur.* Eadem extat in *l.29.ff.de donationibus.* & Donũ à Munere ità diſtinguitur in *l.214.munus.de verb ſignif.* Quod Munus neceſſariò, Donum autem nulla neceſſitate iuris ſed ſponte præſtatur. Rectè autem ait *nullo iure* h.e. nec ciuili nec naturali *l.19.hoc iure.§.ſi quis ſeruo.ff. de donationibus,* V.G. Si ſeruo quis pecuniam crediderit, eamq; is ſeruus iam manumiſſus expromiſerit; ſi eam poſteà ſervus præſtet vnde acceperat, non cenſebitur donaſſe; ſed ſolviſſe debitum: quia ſeruus ſaltem iure naturali erat obligatus. Et hinc eſt quod in iure opponuntur Contractus ſive Obligatio, & Donatio *l. 18. Ariſto.ff. de donationib l.1.& l.14 ff.de precario.* Quia obligatio eſt iuris vinculum quo neceſſitate aſtringimur ad ſoluendum aliquid, ſecundum civitatis Roma-

nae

næ jura: Sed quia donat, nullo iure cogente aliquid concedit. Sic, qui à teſtatore rogatur ſervum manumittere, ſi manumittat, non donat: quia non ſponte, ſed iuſſus, manumittit. *l.* 50. *proximè. ff. de ritu nuptiarum.* Et hinc eſt quod ſervus domino & filius familias patri nihil poſſint donare; ut qui omnia dominis & parentibus debeant.

Iam de verbo FACERE & NON FACERE affertur in *l.* 121. hæc regula, *Qui non facit quod facere debet, videtur facere adverſus ea quæ non facit: Et qui facit quod facere non debet, non videtur facere id, quod facere iuſſus eſt.* Pauli eſt, ICtorum acutiſſimi: quem ſuprà in explicãda prima regula admonui, delectari contentionibus ſive antitheſibus; ut in *l.* 1 *ff. de uſufr. legato.* Eſt autem hæc antitheſis perobſcura, meoq; iudicio ab Accurſio aliiſque Interpretibus non ſatis rectè declarata. Meminiſſe igitur oportet, quod eſt *in §. ult, Inſt. de verb. Obl,* de ſtipulatione pœnali, adiecta ſtipulationi facti, eã fieri bifariã. Vel enim ſtipulamur, Ne quid fiat: Et huic adiicitur ſtipulatio pœnalis, hunc in modum: *Si adverſus ea factum fuerit &c:* Vel fit ſtipulatio, ut quid fiat: V.G. ut pecuniam mihi credas: quo caſu adiungi ſolet pœna hoc modo: *ſi ita factum non erit, &c. d. §. ult. l.* 68. *Si pœnam l.* 71. & 137. *§. penult. de verb. obl.* Ex priore ſtipulatione pœnali, *ſi adverſus ea* committitur pœna, ſi faciat promiſſor quod facere non debet: ut quia promiſit non facere quò minùs ire agere poſſit ſtipulator ſi iam faciat quò minùs ire agere poſſit, id eſt, ſi

Facere & non facere. l. 121. *qui non facit.*

eum impediat; quia facit aduerſus ea quæ promiſit, tenetur in pœnam. Poſterior autem ſtipulatio pænalis. *ſi ita factum non erit &c.* tunc committitur cum quis non facit, quod facere promiſit; h.e. quod facere debuit: V. G. cùm quis non credit pecuniam, quam tamen promiſerat ſe crediturum. Sed, inquies, in hac regula contrarium dici videtur: Diximus enim priorem ſtipulationem pænalem. *ſi aduerſus ea*, committi, cum promiſſor facit, quod facere non debet: Et poſteriorem, *ſi ita factum non erit*, committi cum promiſſor non facit, quod facere debuit. At in hac reg. is dicitur videri facere aduerſus ea quę promiſit, cùm non facit, quod facere debuit. Reſpondeo: Quod diximus, verè ita eſt: ſed quod in hac reg. dicitur, videtur quoq; ita eſſe. Ideoque & in reg: dicitur, *videtur facere*: Et, *non videtur facere.* Expreſſe enim ſive, ut dixi, verè; hęc regula nō eſt intelligēda: ſed de vi ipſa & effectu: V.G. Duo ob cōtrouerſiam adierunt arbitrum: Vnus alteri promiſit ſtipulanti, quid facere; ut ſtare ſententiæ arbitri: adiecta pœna, niſi ſtetur, ſive hoc modo ſolito, *Si aduerſus ea factū.* In hoc exemplo eſt poſterior ſtipulationis ſpecies: Nempe ut quid fiat, puta ut ſtetur ac pareatur arbitrio. Quod ſi iam alter ex ijs non pareat: videtur & is hoc caſu non facere, quod facere debuit: id eſt videtur facere aduerſus id quod promiſit, ſtare ſc. arbitrio. Et hoc eſt quod initiò dicit hæc reg. *Eum qui non facit, quod facere debet, videri facere aduerſus ea quæ promiſit.* Sic & contrà, Si quis promiſerit quid non facere, ſi idem

poſteà

poſteà id faciat; videtur quoque facere id, quod non facere eſt iuſſus. Nam qui ita ſtipulatur, *ne quid fiat*; tacitè & vi ipſa, vetans aliquid fieri, iubere putatur aliquid non facere: Et proinde ſi alter facit, non videtur id facere, quod tacitè eſt iuſſus: iuſſus eſt enim non facere: ut, non prohibere quò minùs quis eat. Propriè autem & verè hæ ſtipulationes pænales committuntur, Si contra expreſſa formulę verba quid fiat, vel non fiat: *ut modò dictum, ex d.§.ult. Inſt. de verb Obl.*

Iam verò verbum FRAVDIS & verbū FRAVDARE hîc explicantur *in l.78, generaliter. & l.ſeq. l.134. non fraudantur.* Prima reg. hæc eſt. *Generaliter cum de fraude diſputatur, non quid habeat actor, ſed quid per aduerſarium habere non potuerit conſiderandum eſſe.* Quidam hîc legunt *non quid non habeat Actor.* Baldinus *ad finem Inſt. de officio Iud. Et, in commentario ad leges I. Ciuilis. C. ad l. Aquil.* Cuiacius *lib.15. obſ.c.19.* hāc locutionem *Non quid habeat Actor*, docet idem valere quod iſtam, *non quid non habeat actor*: Idemque & Petrus Faber. Sententia regulæ hæc eſt: fraudem ęſtimandam non tātùm ex eo quod abeſt Actori, ſed etiam ex eo quod per aduerſarium haberi non poteſt: quod, inquam, dolo eius factum eſt, quò minùs actor habeat. Cuius regulæ uſus eſt, in alienationibus in fraudem factis: ut patroni, *l.1.§.15. & aliâs videamus. ff. ſi quid in fraudem patroni.* aut Creditorum, *l.1.§.1. et paſſim, de his quæ in fraud. Cred.* Altera reg. eſt hæc: *fraudis interpretationem ſemper in jure non ex euentu duntaxat ſed ex conſilio quoque facundam.* Cuius item

Lex 78. generaliter Fraus & fraudare.

Lex 79. Fraudis

regulæ vſus eſt in eadem cauſa, videlicet alienationibus in fraudem factis: & in interdicto fraudatoris. Ei namque non eſt locus, niſi hæc duo concurrant, damnum & conſilium: id eſt animus ac dolus debitoris: alterum ſi deſit, non videtur in fraudem facta alienatio, *l. 10. ait Prætor. §. 1. d. t. quæ in fraud. Cred. l. 96. pupilli. ff. de ſolutionibus l. 67. §. 1. ff. ad SCtum Trebell.* Uſus quoque eius eſt in manumiſſione facta in fraudem Creditorum: ut ſcilicet tantùm ea cenſeatur in fraudem facta in qua vtrumque concurrit: *l. 4. §. 19. ſi in fraudem. ff. de fideicommiſ. libert. l. 23. ſemper ff. qui & à quibus manumiſſi.* V. G. ſi quis ſciat ſe non eſſe ſoluendo & tamen manumittat. Nam ſi ignoret, nō videtur in fraudem manumittere. *§. in fraudem. Inſtit. quæ & ex quibus cauſſis manumittere non poſſunt.* Sic & in aliis delictis plerumque animus inſpicitur cum facto: ut in damno legis Aquiliæ, *l. 41. Si quis teſtamētum in fin. ff. ad l. Aquil. l. 53. Sup. de V. ſig.* Tertia

l. 134. reg. eſt hæc in *l. 134. Non fraudantur*, inquit Ulp. *Creditores cum quid non adquiritur à debitore &c.* Quæ reg. eſt ſupra, ubi de damno & lucro, expoſita.

Fructus. l. 72. ſruξus. De verbo Fructus eſt hæc regula: *Fructus rei eſt vel pignori dari licere. l. 72.* Quæ regula extat & *l. ult. ſup. de vſuris.* Nomine ſive verbo Fructus propriè continentur ea quæ ex terra naturaliter naſcuntur & creſcunt: ſed latè ſumpto continentur & alia, ut vſuræ, reditus, venatio, mercedes ſeruorum &c. *l. 26. & 34. ff. de vſuris & fructibus.* Hac autem regula eo nomine dicitur

contineri

contineri & pignoris datio Uſus eius eſt in fructuario, & in bonæ fidei poſſeſſore : quorum ſunt fructus, quique fructus percipere poſſunt: ijdem igitur poterunt & rē dare pignori quam poſſident. Ratio eſt ex hac regula: Quia pignori dare ad fructum pertinet.

Idem de verbo IMPROBI *eſt reg.99. Non poteſt improbus videri qui ignorat quantum ſoluere debeat.* Eſt autem hoc verbum Improbi latè patens. Nam in Iure ſæpe quicquid non rectè aut non jure fit, maximè quod contra fidem aut dolo malo, dicitur improbè fieri: ut videre eſt in *l. 8.§. meminiſſe. ff. de inoff. teſtā. l. 6. ex SCto. ff. ad L. Iuliam de vi priuata. l. 17. vindicantem. ff. de evictionibus. l. 31. cæterarum. ff. de rei vind. l. 41. rem. ff. de pig. act. l. 5. §. ſed et ſi. ff. de neg. geſtis.* Sic & improba Alienatio: *l. 5. de diſtract. pign.* Cauſa: *l. 15. ſolēt ff. de præſcriptis verbis.* Lis: *l. 10. deſtitiſſe. ff. de iudicijs.* Accuſatio: *l. 1. §. accuſatio. ff. ad SC. Turpill.* Quare & is dicitur Improbus qui moram facit in ſoluendo. Sed qui ignorat quantum ſoluere debeat non poteſt videri improbus, ut hac regula dicitur: quia ignorantia eum excuſat à dolo & mala fide. *l. 17. ff de his quæ ut indign.* Scientia facit improbum, ut malæ quis ſit fidei. *d. l. 5. C. de diſt. pig. l. 2. C. de &fructib. litum expenſis.* Itaque poteſt hæc reg. & ad locum de Ignorantia & de Mora quoq; accommodari. Dicitur quoque Improbus pro imprudente & interdū pro inteſtabili & infami: ut apud Salluſt. in bello Iugurthino, Improbus inteſtabilisque videtur.

Improbus. Lex 99. Nō poteſt.

De verbo LOCUPLETIS eſt regula in *l. 166. hac.*

Locuple. Lex 166.

Qui rem alienam defendit, nunquam locuples habetur: id eſt qui eſt alterius procurator vel defenſor, non admittitur ſine ſatisdatione. *§. ult. Inſt. de ſatisdationibus.* ubi & vetus hæc regula dicitur: Neminem alienæ rei ſine ſatisdatione defenſorem intelligi idoneum. Itaque hæc quoque reg. de Locuplete, ad locum de Judicijs pertinet, puta de procuratore litis. Sed hic de Verbo Locupletis agitur: de quo item in *l. 234. quos nos hoſtes. §. locuples ſupra de V. ſig.* In iure autem hæc tria idem valent; Locuples, Soluendo, & Idoneus; & in Leg. XII. Tab. Aſſiduus.

Lex 110. §. 1. Nemo alienæ. Idoneus. De IDONEO eſt *l. 110. in eo. §. 1.* ubi eadem eſt vetus regula: *Neminem alienæ rei idoneum eſſe expromiſſorem, niſi cum ſatiſdatione.* Idoneus enim aut fidejuſſor, aut expromiſſor aut pignus, aut cautio, in jure dicitur. Cum expromiſſor; vel cautio: non eſt nuda, ſed cum fidejuſſore aut pignore.

Lex 126. §. 1. Locupletior. De verbo, autem LOCUPLETIOR eſt, *l. 126. Nemo prædo.* Ubi hæc regula, *Locupletior non eſt factus qui libertum adquiſierit.* Uſus hujus verbi multus eſt in jure: ut cum quæritur: An poſſeſſor bonæ fidei ſit factus locupletior, *l. 25. §. conſuluit, ff. de her. pet. l. 3. de cond. ind.* Ut; An uxor ex donatione viri, vel cõtrà, ſit locupletior, *l. 7 ff. de donat. int. virum & uxorem*: Ut, An heres ex facto defuncti, *l. de eo. in fin. ff. ad exhib.* vel pater ex filii delicto, *l. 3. §. ex furtiva, de pecul.* vel pupillus ex ſuo contractu factus ſit locupletior, *l. 3. ff. commend. l. 3. §. pupillus, de neg. geſt.* Sic & in reſtitutione in integrum. *l. patri, §. prædium eſt, §. ſeq.*

ſ.ſeq.de minor. & in tranſactione de alimentis, *l.* 8 *ſ.ſiquis de Tranſact.* Ex hac igitur regula. non cēſetur factus locupletior, qui libertum adquiſiuit: V.G. ſi maritus vxori ſervum donârit, ſed ea lege, ut manumittat: non videtur illa locupletior facta, licet manumittendo aliquid adquirat, puta libertum: idemq; & de marito dicendum, ſi ei ſervum donauerit vxor, ut manumittat. Ratio eſt expoſita ſuprà, ubi de damno & lucro.

MENSIS nomine quid contineatur, vulgò notum eſt: quid item DVORVM MENSIVM nomine: De eo tamen eſt hic regula in l. 101. *Duorum mēſium nomine etiam ſexaginta vnum dies contineri.* V.G. Iuſſus adeſſe intra duos menſes, etiamſi venerit ſexageſimo primo die, non eſt in mora. Idemque eſt, ſi lex duorum menſium faciat mētionem, *d.l.* 101 *Vbi lex*, plerumque enim triginta dies menſis continet. Cum igitur olim ad ſolutionem faciendum duo menſes concederentur iudicato; non videtur in mora is eſſe, ſi ſoluat ſexageſimo primo die: *l. debitoribus.* 31. *ff. de re judicata.* Eſt & duorum menſium vſus alibi in jure: ut, in actione redhibitoria: *l.* 28 *ff. de Aed. edict.* ut, in uſuris pupillaribus; *l.* 7. *tutor qui repertorium. ff. de adminiſt. tutor.* Ut, in fideiuſſione ſive ſcripto: *l.* 27. *C. de fideiuſſ.* Plura de duobus menſibus congeſſit Cuiacius *in libello de temporib. ſive temp. perſcript.* *Menſes duo l. 101. ubi lex.*

De verbo PERVENIRE eſt *l.* 127. ſive potius de verbo, peruenire ad heredem: Vbi hæc eſt regula: *Peruenire ad heredem dici, ſi vel momento ad* *Pervenire Lex 127.*

eum peruenerit. De hoc verbo latiùs agitur in *l.* 71.164 & 171 *de verb ſig.* Sed hoc verbum eſt, inquit Ulp. ambiguum *in l.* 23. *utrum. De hereditatis petitione:* vel enim prima tantùm ratione; vel ita, ut duret ac maneat penes aliquem, res peruenit: In hac autẽ regula ſufficit, inquit ICtus, ſi vel momento: id eſt etiamſi non duret. Sententia & uſus regulæ eſt, in iis quæ ex delicto ad heredes perueniunt. Heredes enim interdùm tenentur in ſolidum, interdùm duntaxat quatenus ad eos peruenit: de quo infrà, vbi de teſtibus, & heredibus. *l.* 38. & 44 *h. t.* In eo igitur huius verbi Peruenire eſt uſus; dico, ad heredem ex delicto defuncti. Secundò, ad Creditorem, *l.* 24. *ſi ventri ff. de reb. auct. Iud poſſ.* Tertiò, ad poſſeſſorem, *d. l.* 23. *Vtrum.* Quartò, in ſtipulatione emptæ hereditatis, *l.* 2. §. 4. *de hereditate vel act. vend. l.* 50. *de verbo obl.* Ratio, cur hic ſufficiat momentum; eſt quia ius ſpectatur, quod ſtatim facit adquiri, & dominium à teſtatore tranſire in heredem. Sic & in *l.* 3. *C. de poſth. hered. inſtit.* cõſtituit Imp. Juſtinianus, Poſtumo nato rumpi teſtamentum etiamſi ilicò deceſſit. Sic & in *l.* 79. *placet. ff. de adq. hereditate,* Quod patri per filium adquiritur ne momento quidem in perſona filij ſubſiſtit, ſed ſtatim ad patrem tranſit. Itemque in *l.* 64. *à Titio. ff. de furtis.* legatum ſtatim ad legatarium tranſit, ne momento quidem penes heredem remanens.

Prædo. *Lex* 116. *Nemo prædo.*

De verbo autem PRAEDONIS, ſive, quis ſit vel non ſit Prædo, Regula eſt in *l.* 126. *Nemo,* (inquit Ulp.) *Prædo eſt qui pretium numerauit.* Prædò

do in petitione hereditatis dicitur is, qui mala fide rem hereditariam poſſidet, ſive iniuſt' poſſeſſor; ut videre eſt in *l. 25. §. ſcire ff. de hereditatis petitione, iuncta l. 28. d. t.* Nam huius regulę vſus eſt potiſſimum in ea actione, quæ datur contra prædonem, id eſt nullo titulo poſſidentem hereditatem, *l. 9. d. t.* Itaque explicatur ibi diligenter quis ſit prædo. *l. 11. 12. 13. 25. §. quod autem. d. t. l. 34. §. ſi prædo. ff. de ſolutionibus.* & contra, quis non ſit prædo, ut *h. l. 126.* quæ eſt ſumta ex titulo de hereditatis petitione. Is igitur non eſt Prędo qui rem, licet hereditariam, poſſidet iuſto titulo; ut emtam pretio; qui, inquit hæc regula, pretium numerauit: & contra eum non datur ea actio. *l. 13. nec ullam. §. 4. quid ſi quis hereditatem emerit. ff. d. t.*

Nunc de verbo RESPONDERE hæc eſt regula ſubobſcurior: *Vbi*, inquit Paulus, *non voce ſed præſentia opus eſt, mutus ſi intellectum habet poteſt videri reſpondere. Idem in ſurdo: hic quidem & reſpondere poteſt. Furioſus abſentis loco eſt.* Hac autem regula non tantum de verbo Reſpondendi ſed etiam abſentia & præſentia agitur. Ait igitur, In iis caſibus, in quibus non vox, ſed pręſentia tantum requiritur, mutum poſſe videri reſpondere. Sunt quædam negotia in quibus & vox & præſentia requiritur, ut ſtipulatio, *l. 1. de verb. Obl.* In quibus mutus adhiberi non poteſt: Nec videtur in iis reſpondere poſſe: id eſt non debet haberi pro reſpondente. ut & in tutela, *l. 1. §. mutus. ff. de tutelis.* Quia requiritur & vox & præſentia; Et in teſtamento olim: *Ulp. t. 20. §.* *Reſpondere l. 124. ubi non voce.*

mutus l.10 diſcretis C. qui teſtamēta facere poſſint. Côtra ſunt quędã negotia in quibus tantùm requiritur præſentia, etiam ſine voce: ut in Edicto de Interrogationibus in jurę faciendis: Ubi interrogatus An ſit heres, etiamſi taceat, modò præſens ſit, habetur prò reſpondente: ac tenetur ex eo ędicto *l.6.ff.de interrogat.& interrog.act.* Differt autem ſurdus à muto, & ab vtroque furioſus. Nam mutus reſpondere non poteſt: ſurdus poteſt: ſed uterque pręſens eſſe poteſt: furioſus non poteſt, & eſt abſentis loco: quia negotium non intelligit, de quo agitur, de quo infrà latiùs.

L.173. §. 1. eum verbum. De verbo RESTITVERE, ſive potiùs, RESTITVAS: eſt regula *in l.173.§.1.* de quo tamen verbo

Reſtituere. plenius explicatur ſub tit. de verborum ſignificatione & infrà latiùs.

Sine liberis Lex 187. Iam de hac clauſula, SINE LIBERIS eſt hæc regula in *l.187. Si quis* inquit *pregnantem vxorem reliquit non videtur ſine liberis deceſſiſſe.* Huius autem clauſulę. Uſus eſt in legatis. Ut in *l.18. is cui. ff. quando dies leg. cedat.* V. G. Si cui ita legatum eſt, *quandoque liberos habuerit*; hæc conditio extitiſſe dicitur, ſi tantùm pręgnante vxore relicta deceſſerit. Itemque in fideicommiſſis *l.17. ex facto.§.4. ſi quis rogatus fuerit. ff. ad SCtũ Treb.* Vſus quoque erat olim in lege Papia, quæ orbis præferebat proletarios ſive eos qui liberos haberent. Itaque quæri ad eam legem ſolet, quis dicatur habere liberos, vel eſſe ſine liberis. Ut videre eſt *in l.148.& l.149. de verb ſig.*

Solvendo. De verbo autem SOLVENDO, ſive, quis dicatur

tur eſſe, vel non eſſe ſoluendo, eſt regula, in *l. 95. Nemo*, inquit Ulp. *dubitat ſolvendo videri eum, qui defenditur*. Dixi ſuprà hæc quatuor, Aſſiduum, Locupletem, Idoneum, & Solvendo, idem valere. Multis autem in rebus & negotijs quæri ſolet quis dicatur eſſe vel non eſſe ſolvendo: ut igitur explicavit Pet. Rebuff *ad l. 114. de verb. ſig.* Rectè autem in hac regula, qui defenditur in judicio, dicitur eſſe ſolvendo. Nam contrà, qui defendit nemo dicitur eſſe ſolvendo, ſive locuples, ſed cogitur dare fidejuſſorem. *ut ſupra. d. in verbo Locuples.* *l. 95. Nemo dubitat.*

Ad verbum VENDERE pertinet regula in *l. 160.* hæc. *Aliud eſt vendere, aliud vendenti conſentire.* Ut venditor tenetur de emtione: non vero is qui venditori tantùm conſentit. *l. 6 non dubitatur. C. de evictionibus.* Sed obſtare videtur *l. 12. quidam ff. de evictionibus, & l. 4. §. quæſitum eſt ff. de doli exceptione*: ubi ſi fructuarius proprietario rem fructuariam vendenti conſentiat, videtur & ipſe ius ſuum vendidiſſe. Idemque eſt in Creditore qui debitori pignus vendenti conſentit: Videtur enim & is pignus ſuum vendere. *l. 7. C. de diſtractio. pignorum.* Sed in his caſibus ea id fit ratione: quia ſcilicet tacitè videatur ius ſuum remittere; cùm poſſet, ſi vellet, prohibere. *Vendere. l. 160 Aliud eſt vendere.*

Supereſt verbum, VIS ſive potius, VI FACTUM *de quo l. 73. §. 3* & VIM FACERE. *de quo l. 155. Vi factum*, inquit Scęvola, *videtur id eſſe, quod de re quis cum prohibetur, fecit.* Quæ dicitur definitio *in l. 1. §. 5. ff. quod vi aut clàm.* & ſumta eſt ex libro ὅρων Q. Mutij Scævolæ. Sententia eſt perſpicua. Uſ *Vis. Lex 73. §. 2. vi factu. Vim facere.*

eſt in

eſt in Edicto Quod vi aut clàm. Quare & in *d.l.* 1. *§.* 5. *&* 2. *l. ſeqq.* diligenter explicatur hæc definitio: qui Vi factum id dicitur, quod factum contra prohibitionem: & diligenter etiã explicatur verbum prohibendi, nempe per quem & quomodo facta ſit prohibitio. Vſus quoque in Edicto de Operis noui nunciatione. Nam & ibi prohibetur opus fieri, ut & in interdicto Quod vi aut clam. *l.* 5. *§. meminiſſe ff. de noui operis nunc.*

Vim non facere. l. 155. §. 1. Non videtur.

De verbo VIM NON FACERE eſt hæc reg. *Non videtur vim facere qui jure ſuo vtitur & ordinaria actione experitur.* Sæpe in jure quæri ſolet quis propriè dicatur vim facere, aut non facere videatur. Hic de eo qui non videatur vim facere: is nimirum qui ſuo jure utitur: quomodo & de dolo ſuprà dictum, Eum non videri dolo facere qui ſuo Jure vtitur. *l.* 55. *Nullus videtur. h. t.* Uſus huius regulæ latè patet, tàm in rebus priuatis quàm in Repub. aut fiſco. V. G. Qui vim vi repellit, nõ videtur vim facere; quia jure non tantùm ſuo, ſed communi & gentium, vtatur. *l.* 3 *§. eum igitur qui, ff. de vi & vi armata.* Sic vim non facit, qui aquæ ductum aut canalem in ſuo fundo factum reſcindit: qui tignum alienum nullo jure in ſuum parietem immiſſum rumpit: qui foribus quid affixum revellit: Quia ſuo jure vtitur. Sic ſi inter creditorem & debitorem conuenerit; ut liceat creditori ſua auctoritate prędium ſibi pigneratũ ingredi, vim facere non videtur ingreſſus. *l.* 3 *C. de pignorib.* Fiſcus quoq; vim non facit auferẽdo creditori ſolutam à debitore fiſcali pecuniam. *l.* 21. *Titius. ff. de Jure fiſci.*

CAP.

CAPUT VIII.

De ſcripti interpretatione: & primùm in Regulas generales.

ATque hæc de verborum ſignificatione ſingulorum: Nunc de oratione ſive dicto, hoc eſt de regulis ad ſcripti interpretationem pertinentibus, quæ eſt difficilima res tractatu. In ea nos veterum rationem ſequemur, maxime Ciceronis, quæ eſt tripartita. Vel enim ſcriptum eſt obſcurum ſive dubium; vel pugnat cum ſententia; vel pugnat cum alio ſcripto. Non diſtinguimus hoc loco Ambiguum ab Obſcuro, Ciceronem ſecuti: cujus hæc ſunt verba, *lib. 2. de invent. Rhet.* Ambiguum eſt, cum, quid ſenſerit ſcriptor, obſcurum eſt; quòd ſcriptum duas pluresvé res ſignificat: Cæteroqui & propriè Obſcurum differt ab Ambiguo; in eo, quòd Ambiguum duas pluresvé res ſignificat; ſed ambigitur utra de re ſcriptum ſit intelligendum: Obſcurum ſæpè unam tantùm rem ſignificat, ſed ignoratur ea ipſa. Nunc igitur de his tribus: Ambiguo, Sententia, & Contrario, regulas ordine explicemus; Illo tamen priùs admonito, nos non omnem artem interpretandi, ſed regulas tantum hujus tituli ad eam artem facientes explicare. Nam de tota arte extant aliorum commentarii, de quibus ſuprà dictū. Quod igitur attinet ad interpretationem ſcripti ſive dicti obſcuri, vel ambigui, ſive dubii: de ea extat quoque integer Pandectarum titulus, *De rebus dubiis*: qui tamen de rebus magnam partem agit, & ſub hoc tit. regulæ 13. Quarum *De Ambiguo.*

aliæ

aliæ ſunt generales; ut, 9.56.67.96.114.168.ſ.1 & 193.ſ. 1. aliæ ſunt propriæ; ut, *l.* 20. & 179. de libertate; ut, 34. & 173. de contractibus; ut, 85. de doribus; ut, 41.ſ. 1. & *d.* 17. de actionibus. Ex communibus ſive generalibus regulis, quæ priore loco ſemper ſunt explicandæ, Prima eſt hæc: *Semper in obſcuris quòd minimum eſt ſequimur, l.9. ſemper.* Cujus regulæ uſus primus & potiſſimus eſt in Teſtamentis & Legatis. Nam, ut, ſæpè jam dictum, primæ regulæ hujus tituli aliquot ſunt ſumptę ex argumento ultimarum voluntatum. Ut in *l. 14. Si ita ſit aſſcriptum, de Legatis primo.* Ratio regulæ hujus eſt; quia heres, à quo relictum eſt legatum obſcurum, ut debitor, ſublevandus eſt potiùs, quàm onerandus, *l. unum ex familia, ſ. ſi rem, ff. de legatis.2.* Videatur & hic uſus in legatis, in *l.75. nummis. ff. de legatis tertio. l.39. cum ſervus. ſ. ſcio. ff. de leg. primo.* Uſus quoque hujus regulæ eſt & in Contractibus, *l. 12. ſi ita ſtipulatus, l.83. inter. ſ. diverſa. ff. de verb. obl.* Tertiò, in Sententiis & Arbitriis, *l.27. diem. ſ. ſi plures. ff. de receptis qui arb. receperunt, l.38. inter ff. de re judicata. l.32. ſi præſes. ff. de pœnis.* Nam & in Pœnis eſt uſus hujus regulæ cotidiè. Interdum tamen ambiguitatis & obſcuritatis interpretationes & explicationes adhibentur; præſertim in ultimis voluntatibus; quarum difficilima ſolet eſſe interpretatio, ut hominũ jam non amplius ſuperſtitũ. De quibus extat volumen Franciſci Manticæ, *de conjecturis ultimarũ voluntatum.* In quibus ultimis voluntatibus ſive earum ambiguitatibus explicãdis, gradatim ita progre-

Lex 9. ſemper.

progrediendum videtur;ut primò quæratur de duabus rebus,ſi ambigatur; utrùm una tantùm teſtatori fuerit nota; *l.penult.ff.de reb.dubiis.* Deinde ſi utraque ſit ei nota, tùm utra faciat legatum utile: ut, *l.* 109. *ſi quando.ff.de legat.primo,* propter *reg.* 67.*inf.h.t.* Tertiò ſi utraque facit utile,tum ſi ſub alternatione utraque res fuerit legata, V. G. Stichus vel Pamphilus; hoc caſu ratio erit ineunda ex *l.3.de reb.us dubiis.* Quod ſi non alternatim, tum teſtatoris conſuetudo aut mos regionis erit ſpectandus; *l.*50. *ſ.ult.de leg. primo.l.*55.*de leg.tertio.* Quartò,ſi ne hoc quidem appareat, confugiendum erit ad teſtamenti vel ſcripti verba ſive clauſulas præcedentes vel ſequentes, *d.l.nummis.& l.*30.*ſi ſervus,ſ.ultim.de leg.primo.* Si ne hoc quidem juvat, videndum quintò de affectione, & perſona, an ſit filius, cognatus,amicus,extraneus, *d.l.ſi ſervus.ſ.ult.* eoque pertinet, *reg.*168.*ſ.*1.*h.t.* Poſtremò ſi omnia hæc nos deficiant, tum demum ad hanc confugiendum, *Semper in obſcuris quod minimum eſt,ſequimur.* Huic proxima eſt regula 56. *Semper,*inquit Gajus,*in dubiis benigniora præferenda ſunt.* Quæ regula itidem ad argumentum de Legatis propriè pertinet: ut ex inſcriptione intelligitur. Et videre eſt uſum in *l.* 24.*cum in teſtam. ff.de rebus dubiis, l.*27.*Paula.ſ. Pompejus.ff.de legatis tertio, l. ult. in fine, C.de Epiſcopis & Clericis.* Extat quoque hujus regulæ exemplum elegans,in *l.*3.*ff.de his qui in teſtamento delentur.* ubi & regula hæc affertur: *In re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minùs juſtius eſt,quàm tutius.*

*l.*168 *ſ.* 1.

Lex 56. *Semper in dubiis.*

l.192.§.1. *tutius*. Quæ & ſub *h.t.* ponitur *l.192.§.1.* Sed de benignitate, ſive benigna interpretatione infrà latius. Ad quam interpretationem benignam & aliæ regulæ pertinent: nos hîc tantùm de dubiis cauſis agimus. Eoque referri poteſt exemplum Plinii *lib.* 4. *epiſt.* 2. & quod Seneca *epiſtol.* 11. Semper, inquit, quicquid dubium humanitas declinat in melius. Ad hunc quoque locum de rebus dubiis pertinet hæc regula: *Quotiens idem ſermo duas ſententias exprimit, ea potiſſimum accipiatur, quæ rei gerēdæ aptior eſt, l.67. hîc*, hoc eſt, Ambigua oratio ita eſt accipienda ſive interpretanda, ut res valeat potiùs, quàm pereat, ſive, ut ait Paulus, ſemper in dubiis id agendum eſt, ut res quàm tutiſſimo ſit loco: quæ regula iteratur in *l.12. quot. eis*, & *l.21. ubi. ff. de dubiis.* & *l. quotiens. ff. de verb. obl.* Ratio Regulæ hæc eſt: quia homines plerunque cenſentur non velle fruſtra agere. Uſus hujus regulæ eſt in multis cauſis: ut in Contractibus, *d.l. ubi, d.l. quotiens, l.38 §. hi qui. ff. de verb. obl.* Secundò, in Teſtamentis, *l 34. §.1 ff. de leg. ſecundo. l. cogi. & ff. ad Trebell.* Tertiò, in Donationibus, *l.32. cum hic ſtatus. §. ſi ambo. ff. de donat. vir & uxor.* Quartò, in Actionibus & Exceptionibus, *d.l.12. ff. de rebus dubiis.* Nunc videamus de hac reg. *In ambiguis*, inquit Mæcianus, *orationibus maxime ſententia ſpectanda eſt ejus, qui eas protuliſſet. l.96. hîc*, Cujus regulę non ea eſt ſententia, quam affert Petr. Faber; mentem non verba ſpectanda: *Quæ de re infrà*: Sed hæc potiùs: Orationis ambiguæ optimum eſſe interpretem eum, qui

Lex 67. Quotiens idem.

Lex 96. In ambiguis.

eam

eam protulit. Eoque pertinet vulgare dictum: ſuorum quemque verborum optimum eſſe interpretem: ut Legum, imperatorem, & earum ſolum auctorem: *l. ſi imperialis. C. de legib.* ut ſententiæ, ipſum judicem *l. 45. acta ff. de re jud.* idēque de alijs ſcripturę generibus exiſtimandum. Sed quid ſi eam is qui protulit ipſe non interpretetur, nō declaret: ut teſtatore mortuo, cum de teſtamento; vel mortuis conjugibus, cum de inſtrumento dotali dubitatur? Tum Judicis aut JCti erit eam interpretari varijs adhibitis remedijs, quæ nunc explicantur ut in *l. 125. nepos. & l. 123. verbum erit. De verb. ſignif.* Ad hanc autem regulam 96. accommodari poteſt altera: *l. 168. §. 1 Quod factum* eſt, inquit Paulus, *cum in obſcuro ſit, ex cuiuſq; affectione capit interpretationem.* Videndum igitur quemadmodum affectus ſit erga aliquem cui quid reliquit teſtamento, vel donauit, vel promiſit: ut videre eſt in *l. 102. cum auus. ff. de cond. & demonſt. l. 50 ſi ſeruus. §. ult. de leg. 1. l. in teſtamento. 38. de fideicommiſſarijs libert. l. 16. illud. in fine ff. de manumiſ. vind. l. 8. ſi vnquam C. de revocandis donationibus.* de qua reg. eſt ſup. dictum. Supereſt regula in *l. 114. In Obſcuris*, inquit Paulus, *inſpici ſolere quod veriſimilius, aut quod plerumque fieri ſolet.* Quæ reg. iteratur in *c. 45. inſpicimus. in ſexto.* Eius autem duo ſunt mēbra: VERISIMILIVS & PLERVMQVE. *Spectandum* inquit, *quod eſt veriſimilius.* Ratio eſt: quia in re obſcura cum veritas ipſa exquiri non poteſt, veriſimilitudine contenti eſſe debemus. Veriſimilitudo autem variè colligitur; ut videre eſt a-

Lex 168. §. 1. Quod factum.

Lex 114. In obſcuris. c. Inſpicimus.

pud Cic *lib. 2. de inuent. Rhet.* Nec poteſt ea re definiri, ut facti, & poſita in attributionibus: ut rectè Bartolus reprehendat eos, qui enucleatè conantur omnia coniecturarum & præſumptionum genera colligere, quod tamen nuper Alciatus & Menochius conati ſunt. Uſus autem huius regulę de veriſimili in rebus obſcuris ſpectando prolixè explicatur à Nicolao Euerhardo in Topicis *loco 11. à veriſimili.* V. G. Si res Antuerpiæ veneat non magni pretij, decem libris: cum eo in loco libræ aliæ ſunt grauiores, aliæ leuiores; non eſt veriſimile pretium de grauioribus intelligendum. *Tiraquellus, de contractu §. 1. gloſſ. 18* Sic non eſt veriſimile, Eum qui pecunias furatur, crumenas in quibus illæ ſunt conditæ prætermittere *Pariſius conſ. 148. lib. 4.* Sic non eſt veriſimile eum qui diu ſit abſfuturus, domi pecuniam relinquere, nemine tamen ibi relicto. *Pariſ. d. conſ.* videatur & *l. 6. generaliter. C. de Inſtit. & ſubſt. l. 30. cum acutiſſimi. C. de fideicommiſſis. c. afferte. Extr. de præſumptionib. c. ex multiplici. extr. de decimis. & l. 13. inſulam. ff. qui potiores in pig.* Et alterum huius regulæ membrum eſt: *In Obſcuris ſpectandum id quod plerumque accidit aut fieri ſolet.* Eius ratio expoſita eſt ſuprà, ubi de Natura Legum. Et vſus eſt in *l. 3. a itiqui ff. ſi pars hereditatis petatur, l. 3. cum tacitum ff. de probationibus.* videatur idem præſes *loco 102. de communiter accidentibus, & 104. ab vſitato.*

CAP.

CAPUT IX.

In quo Regulæ ſpeciales ad interpretationem ſcripti pertinentes.

ATque hæc de regulis generalibus ad interpretationem obſcuri pertinentibus. Nunc de ſpecialibus, quarum hęc eſt prima *l. 20. Quotiens dubia interpretatio libertatis eſt, ſecundum libertatem reſpondendũ erit.* Eôdem pertinet *l. 179. In obſcura,* inquit Paulus, *volũtate manumittentis, favendum eſt libertati.* Hæc regula eſt magis ſpecialis: nempe de Manumiſſione, & eſt de Obſcuro: illa eſt generalior, & de Ambiguo. Quæ duo, Ambiguum & Obſcurum differunt; & interdùm diſtinguuntur. ut, in *l. 39. veteribus. ſup. de pactis.* Pactio, inquit, obſcura vel ambigua &c. Sed, ut ſupra dictum, ſæpè ea confunduntur. Vtriusq; igitur regulæ ratio hæc eſt: Tùm quia in ambiguis benigniora ſequimur: ut ſupra dictum ex *l. ſemper in dubijs. h. t.* Quæ ratio in dubijs de libertate affertur in ipſa *l. 10. ſi fuerit. §. 1. ff. de reb. dubijs.* in ambiguis, inquit ibi Ulpianus de libertate diſputans, rebus humaniorem ſequimur ſententiam. Tùm quia favendum libertati. Intereſt enim Reipub. non multos eſſe ſervos, ſed liberos & cives, *l. 14. cum inter. C. de fideicommiſſarijs libert.* Uſus autem huius regulæ ſi ſpectes *l. 20.* quæ ſumpta eſt ex tractatu de teſtamentis proprius eſt in manumiſſione teſtamentarialiſque multiplex: ut videre licet. *l. 1. 2. 5. 10. §. 1. l. 17. 18. §. 1. l. 41. & 96. ff. de manumiſſis teſtamento. l. 24. §. ſi quis ſervo. l. 50. ff.*

l. 20. Quotiens

l. 179. In obſcura.

Digitized by Google

de fideicommiſſarijs libertate. Secundò, in probationibus de libertate: *l.38. inter pares. & 36. ff. de re judicata.* Breviter, in judicio de liberali cauſa: *l.24. ff. de liberali cauſa, & l.14. C. eod.* Etſi autem hæ duæ regulæ nituntur partim fauore libertatis, ut modò dictum de ratione: diſtinguendæ tamen ſunt à regulis de fauore libertatis: de quibus infrà ex *l.122.* Sic in *d. l.10. §.1. ff. de rebus dubijs.* Vbi cum libertas relicta eſſet his verbis: *Si primùm marem peperit libera eſto*: illa marem & fœminam ſimul peperiſſet, nec cõſtaret, vtrum priorem. Reſpondet Ulp. tàm matrem, quàm filiam fore liberam: quia in ambiguis humaniorem ſententiam ſequi oporteat. Obſtat *l.31. de manumiſſis teſtamento.* Sed ibi cauſa eſt inexplicabilis: ut & in *l.30. duo ff. de teſtamentaria tutela.*

His regulis, de Libertate, proxima eſt regula de Dote: Cuius etiam maximus eſt fauor. Sed nunc non de omni fauore; verùm de eo qui in ambiguis quæritur. *In ambiguis*, inquit Paulus, *pro dotibus reſpondere melius eſt. l.85. h. t.* Quæ regula extat & *ſub tit. de Jure dotium. l.70. in ambiguis.* Uſus ſive exempla (Ratio enim eſt perſpicua, quia intereſt Reipub. dotes conſeruari: *l.1. ff. ſoluto matrimonio*) non ita paſſim extant, ut de libertate. Videtur tamen vnum extare in *l.57. nuptura ff. de Jure dot.* ubi in pacto verbum hoc, *quod filius debet*, in ambiguo, JCtus interpretatur de eo quod in ſolidum debet; non quod peculiotenus: ut in dubio maior ſit dos ad onera ſuſtinenda. Alterum in *l.48. tali. d. t.* Vbi in ſtipulatione

Lex 85. In ambiguis.

pulatione hoc verbum, *in anno proximo*, ambiguum Julianus reſpondet ita accipiendum, ut annus non ex die factę ſtipulationis, ſed nuptiarum numeretur. Tertium in *l.11. cum pater. ff. de pactis dotalib.* Vbi pacti dotalis hoc verbũ, *Neve conſtante matrimonio dos petatur*, ita interpretatur Imperator, quaſi & prior particula pacti, hæc nimirum *ſe vivo*, eſſet adiecta: ne ſcilicet nulla ſit dos. Quartum ex *l. 69. cum poſt. §. gener. de Jure dotium.* Quod tamen quodammodò ad perſpicuum dotis fauorem pertinere videtur: ut etiam Accurſij exempla ex *l.ul. C. ad Velleja-num. l.9. § ſi res. ff. de Jure dot. &c.* quæ, ut modò dictum, ſunt aliena; non apta huic regulæ, quæ eſt de ambiguis.

Nunc de Contractibus eſt hæc regula; *Semper in ſtipulationibus & in cæteris contractibus id ſequimur quod actum eſt, &c.* Tres facit gradus: Primum, ſpectandum quid ſit actum inter cõtrahentes: Secundum, ſi id non appareat, quid in loco contractus ſit receptum; Si ne hoc quidem appareat, adiungit tertium, minimum eſſe ſequendum. De Primo ratio eſt perſpicua: quia contractus ex conuentione & conſenſu contrahentium legem imprimis accipiunt: de quo infrà ubi de contractibus. *l.1. §. ſi convenit. ff. depoſiti.* Uſus huius regulæ in hoc primo gradu, ut ſpectetur inprimis quid ſit actum, in pactis & contractibus maximè cernitur: in quibus plerumque hæc admonent JCti, niſi hoc actum eſt: niſi aliud actum eſt: intereſſe quid actum ſit: inſpiciendum quid actum ſit, & c. *l.33. cum in le-*

Lex 34. Semper. in ſtipulat.

ge l. 68. Si cum fundum. l. 41. cum ab eo. ff. de contr. emt. l. 22. niſi ff. de pactis l. 17. fundi. l. 38. ſi venditor. ff. de act. emti l. 7. dotis fructum. ff. de iure dot. l. 4. Si quis. ff. de periculo & commodo rei vend. Quia autem obſcurum ſæpè eſt, quid ſit actum, id eſt quid voluerint contrahẽtes: quę dici ſolet quæſtio voluntatis & facti, *l. 13 in fine. ff. qui potiores in pignore,* coniecturis eſt opus. Quæ coniecturæ ſunt variæ. Et ſi aliæ non ſuppetunt, recurrẽdum eſt ad morem regionis in quo contractus eſt factus. *l. 1. ff. de vſuris.* Et hic eſt ſecundus gradus, de more regionis. Qui & ipſe ſi varius fuerit & incertus, ſequemur id, quod minus vel minimum eſt: qui eſt tertius gradus. Et ratio eſt: quia minimum minùs nocet debitori vel reo, cui magis fauetur. *l. 125. fauorabiliores. h. t.* Uſus huius minimi eſt in *l. 12. & 109 Si ita ſtipulatus. ff. de verb. oblig.* & dictum eſt ſuprà, ubi de minimo in ambiguis. Minus autem, ut & plus, æſtimatur non modò quantitate & ſumma; ſed etiam loco & tempore. *d. l. 12. & 109. §. plus aut. Inſtit. de Action.* Huic regulæ 34. iam expoſitæ, de obſcuritate in contractibus interpretanda, proxima eſt reg. in *l. 172.* quæ eſt de venditione *In contrahenda* inquit, *venditione ambiguum pactum contra venditorem interpretandum eſt.* Quæ reg. confirmatur, *l. 39. veteribus. ff. de pactis. l. cum quæritur. 26 ff. de rebus dubijs.* Et ratio eſt: quia vẽditoris eſt legem, id eſt pactum, contractui dicere quam velit. *l. 48. d. t.* Imputet autẽ ſibi quod obſcuram dixerit, cum potuerit apertiùs legem conſcribere, ut ait *d. l. 39. veteribus.* Uſus huius

l. 172 In contrahenda emptione.

regulæ

regulę eſt in venditione: ut iam dictum; & videre eſt in *l 21. Labeo. l. 25. ſi ita. l. 33 & 34. Si in emptione. ff. de contra. empt.* ubi ſi in emenda domo hoc pactum ſit adjectum, *canales. flumina, ſtillicidia, uti nunc ſunt, ut ita ſint*; JCtus interpretatur ita, ut noceat venditori; qui potuit re integra legem dicere apertiùs. ut ait *d. l. 21.* Sed obſtat *d. l. 34. ſi in emtione. de contrah. emt.* ubi, cū in vendendo fundo dictum eſſet accedere Stichum, & plures eſſent Stichi; intelligendum, deberi eum Stichum, quem venditor intellexerit: atque ita obſcurum pactum pro venditore interpretatur Paulus JCtus: contra hanc regulam. Quare Cujacius *lib. 1. obſ. c. 10.* pro VENDITOR putat legendum EMPTOR. Sed non rectè: quia ibi agitur de Electione Stichi, quem emtor vellet eligere meliorem, venditor deteriorē; ei, inquam, datur electio: debitori, non creditori: promiſſori non ſtipulatori: venditori, non emtori: heredi, non legatario *l. 109. de verb. obl. l. 38. §. in ſtipulationibus. d. l. 25. ſi ita diſtrahatur. ff. de contrah. emtione.* Huius regulæ uſus quoq; eſt in locatione, quæ ſcilicet venditioni eſt ſimilis, *l. 2. §. locati. d. l. veteribus. ff. de pactis.* Obſeruandum autem in *d. l. 172.* duas eſſe partes: priorem de venditione; alteram de actione; his verbis, *Ambiguam intentionem ita accipiendam eſſe, ut res ſalua Actori ſit*: id eſt quamuis ambiguum pactum contra venditorem ſit interpretandū, ut modò dictum: non tamen interpretatio ſemper facienda eſt contra Actorem: ſed ita potiùs, ut ſi inter Reum & Actorem ambigatur, quid

in iudicium venerit, dicamus id potiùs venire, quod actor dicat, non quod reus: qui ſemper, ne condemnetur, dicet hoc non veniſſe; de eo non actum eſſe. Quæ regula, de ambiguitate interpretanda pro Actore in iudicio, extat quoq; in *l. 66. ſi quis intentione. ff. de judicijs.* Et ejus uſus in *l. 61. Solemus. d. t. de judicijs.* Et ratio eſt; ne judicium ſit illuſorium, & valeat potiùs res quam pereat. *l. 12. quotiens in actionib. & l. 21. ubi. ff. de rebus dubijs.* Poſtremò huc pertinet *l. 41. §. 1. In Re obſcura melius eſt fauere repetitioni quam aduentitio lucro:* id eſt cùm dubitatur, An res ſit verè debita quæ ſoluta eſt, necne; interpretandum eſt potiùs non eſſe debitam, & dandam ſoluti, h. e. indebiti, repetitionem ſiue cōdictionem: *l. 3. §. ſi liber. ff. de condict. cauſa dati.* Sic & in condictione indebiti præſumitur quis potiùs ſoluiſſe ignorans, quàm donaſſe: & proindè dandam ei repetitionem ſoluti. *l. 26. ſi non ſortem. §. 2. ff. de condictione indebiti.*

Lex. 41. §. 1 In re obſcura.

CAPUT X.

De Contentione ſeu conflictione Juris & Æquitatis.

ADhuc dictū̃ eſt de Ambigui vel Obſcuri interpretatione. Nunc de contentione Juris & Æquitatis, ſive ſcripti & ſententiæ, (quæ eſt altera ex ſcripto controuerſia) atque de regulis eò pertinentibus, breviter videamus. Eſt autem hæc controuerſia & conflictio ſcripti & ſententiæ, ſive Juris & Æquitatis, inſignis. Scripti (inquit Quintil. *lib. 7. c. 6.*) & volūtatis

ſatis frequentiſſima inter conſultos quæſtio eſt, & pars magna controuerſi (ſic puto legendū, pro *controuerſiæ*) juris hinc pendet. De quo loco & tractatu videatur Hottomanus *in ICto, & lib. 6. obſ. c. 21.* Zaſius & Ant Vacca *ad l. 29. contra & l. ſeq. ff. de legib.* Donellus *lib. 1. commentariorum cap. 10. lib. 6. c. 21. & lib. 7. c. 17.* Franciſc. Mantica *de conjecturis ultimarum voluntatum.* Wilhel. Fornerius ad *l. 6. nominis. de verb. ſignif.* His accedat Cicero *lib. 2. vet. Rhet.* ubi accuratè hūc locum de ſcripto & ſententia explicat & tractat, ut & *in oratione pro Cæcinna.* Ad hunc primò pertinet regula in *l. 85. §. 2.* iſta: *Quotiens æquitatem deſiderij naturalis ratio aut dubitatio juris moratur, juſtis decretis res temperanda eſt.* Qua regula remedium affertur dirimendæ contentionis inter iüs & æquitatem, iſtud; juſtum Decretum. Hæc enim eſt huius regulę ſententia: Eam ſc. difficultatem decreto eſſe explicādam. Idem remedium commendatur & in *l. 11 Et ideò & 2. ſeqq. ff. de legib.* Nam cum neque leges neque alia ſcripta ſæpè ita plenè perſcribi poſſint, ut nō interdum incidat controuerſia de ſcripto: cuius verba cum ipſa mente & ſententia ſcriptoris pugnare videantur: ad magiſtratus aut Principis interpretationem eſt fugiendū: ut eorum decretis aut ſententijs hic conflictus tandem quieſcat. Cuius regulæ uſus toto jure ſparſus ē: ut videre licet *l. 11 apud Julianum. §. utrum. & §. ult. l. 50. Imperator. ff. ad SC. Trebell. l. 2. §. liberi. verſic ſed ſi quis. ff. ad SCtu. Tertull. in. l. 31. Si is qui tres. §. cæterum ff. de excuſat tutorum. l. 3. C. de inoff.*

Lex 85. §. 2. Quotiens æquitatem.

teſtamento. l.240.ff.de verb.ſignif.l.11 cum pater. ff.de pactis dotalibus.l.12.municipijs.ff.ut in poſſeſ. leg.l 2.ff.de rebus eorum qui ſub tut. Ubi in tali difficultate adhibetur Reſcriptum Principis: Sed Decretum eſt remedium magis uſitatum. Eſt & remedium Exceptionum; quo interdum utimur in hoc eodem conflictu:ut in *l.88. quadringenta.ſ.quid ergo.ff.ad l.falcid* & *l.17 ſed & ſi.ff. de conſtituta pecunia*:ubi tamen vtriuſque remedij,& exceptionis & decreti ſive interpretationis, fit mentio. Obſervandum autem in verbis huius regulæ, quod ait JCtus *ratio vel dubitatio juris.* His enim ſtrictum jus declaratur. Quoties igitur, inquit, æquitas pugnat cum ratione juris, ad decretum oportet cõfugere: & proindè verbum *naturalis* videtur delendum. Naturalis enim ratio videtur ipſa æquitas : ſed hæc regula vult conflictum rationis & æquitatis. Eôdem pertinet regula *in l.183, Etſi*,inquit , *nihil facilè mutandum eſt ex ſolemnibus, tamen ubi æquitas evidens poſcit, ſubveniendum eſt.* Huius regulæ eadem eſt ſententia: ut in contentione juris ſolemnis & ſtricti cum æquitate, ſuccurratur remedio, ſc. decreti. Cuius regulæ, uſus eſt in *l.7. Divus.ſupra, de reſt. in integrum*:ubi & eadem regula affertur. Quidam citatus cum non veniret, contra eum fuit pronunciatum; ſed mox aduenit: hinc quæſitum: An ei poſſit ſubueniri? ſtrictum jus vetat ſententiam reſcindi : Sed quia ſtatim aduenit, aut exaudiuerat vocem præconis citantis, æquitas poſtulat ut ei ſubueniatur; decreto ſcilicet; reſtitutione in integrum: ſententia

Lex 183. Etſi nihil.

Digitized by Google

ſentiâ reſciſſâ. Sic, ſecundò, Dilatio inſtrumentorum cauſſa in judicijs ſemel tantùm datur. Id ſolemne eſt: Sed ex æquitate iterùm dari poteſt, *l. ult. l. 7. oratione. ff. de ferijs, & dilationibus. l. 1. C. eodem*. Tertiò, Solemne eſt reparationem lapſus bis dari: ſed ex æquitate ſæpiùs. *l. 5. & ult. C. de tēp. & reparat. appell.* Quartò regula juris eſt: Actionem ſemel extinctam non reſuſcitari, ſive reſtitui. *l. 98. qui res. §. arcam. ff. de ſolutionibus*; Sed ob abſentiam tamen Reipublicæ cauſa id eſt ob æquitatem, reſtituitur: *tot. t. ff. & ex quibus cauſſis majores. §. rurſus. Inſt. de Actionibus*; Sic & contra legis Juliæ de adulterijs rationem ex æquitate ſubuenitur in caſu *l. 2 § 1 ff. de cuſtodia & exhib. reorum*: & in caſu. *l. 12 proſpexit. §. ſextus. ff. qui & à quib. manumiſſ.* Dixi autem, modò remedium quo ſuccurritur eſſe juſtum decretum: de quo & in *l. 14. in fin. ff. de bon. poſſ. cont. tabul. l. 6. ff de leg praſt. l. 7. ff de Carb. edicto. l. 3. C. de edendo*: ubi eleganter Imperator, *Edicti*, inquit, *auctoritas & decreti æquitas*. Interdum tamen & remedium reſcripti ſive conſtitutionis adhibetur: ut & modò dictum. Eſt & Edicti remedium, quo Prætor rigorem Juris multis in locis temperauit: ut videre licet *ſub. tit. de Reſtitutionibus de Bonorum poſſeſſionibus, de Exceptionibus*. Varijs igitur remedijs contrà rigorem juris ob æquitatem ſuccurritur: quæ plerumque rigori & ſubtilitati ſolet anteferri, ut ſuprà explicatum. Et ad benignitatem ſive benignam interpretationem pertinet Regula in *l. 168. Capienda eſt occaſio quæ præbet benignius reſponſum*: id eſt

Lex 168. Capienda eſt.

id eſt quotieſcunque aliqua benignitatis datur occaſio JCto, ſecundùm eam reſpõdere debet. Idemque judici faciendum in judicando, quod illi in reſpondendo. Cujus rei paſſim uſus cernitur in reſpõſis JCtorum; maximè Celſi, Marcelli, Ulpiani: qui benignitatis valdè ſunt ſtudioſi. Quo nomine & Seruium laudat Cicero *Philipp.9.* Nam ex JCtis alij ad ſubtilitatem ſæpè magis ſunt propenſi; ut Sabiniani, Julianus, & Scæuola, Paulus, &c. Cum autem in toto Jure hæc benignitas, *ut ſupra dictum*; tùm maximè retinenda & uſurpanda eſt in contractibus bonæ fidei. *§.28. actionum & 2. ſeqq. Inſtit. de Action.* & in dubijs ſive obſcuris cauſſis: *ut ſupra dictum ex l.56.192 §.1.h.t.* Tertiò, in pœnis: de quibus eſt hæc regula *in l.155. factum. §.ult.h.t. In pœnalibus cauſſis benignius interpretandum eſt*, ait Paulus: eumque ſecutus Bonifacius *c. 49. in pœnis. lib. 6. decret.* Pœnæ enim interpretatione ſunt molliendæ potiùs, quàm exaſperandæ: ut ait JCtus *l. pen ff. de pœnis.* Ut, hæc Judicis ſententia *vim feciſti*; non de capitali & publica, ſed de ciuili & priuata vi, ex benignitate accipiatur: *l. 32. ſi præſes. d. t.* Ut, ſtatu liber pæna non ſeruorum ſed liberorum propria & congrua afficiatur, *l. 14. ff. de quæſtionibus.* ut, ſi corporis pœna delicto ſit propoſita, interpretatione benignâ leuior, ut verberum; non verò grauior, ut membri abſciſſi, vel mortis, intelligatur. ut rectè interpretes Græci *ad d. l. ſi præſes. & l. pen. ff. de pœnis.* Videatur & *l. 16. qui ſententiam. l. 23. omnes. l. 24. Rectores C. de pœnis. &c.* Obſeruandum tamen quod

l. 155. §. ult. In pœnalibus.

c. 49. In pœnis.

ait

ait Juriſconſultus in *l.11. perſpiciendum in. princ. ff. de pœnis.* In levioribus delictis ad lenitatem, in gravioribus ad ſeveritatem judices debere eſſe procliviores. Poſtremò huc pertinet regula *l.12. In teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur*: id eſt non ſtrictè, non anguſtè, non avare, ſed liberaliter, benignè. Sic enim verbo PLENIVS JCti utuntur, *l.53. ff. de cont. emt. l.2. §. perveniſſe. ff. de hereditate vend. l.1. §. Hæc actio. ff. ſi is qui teſtamento liber.* Ratio eius regulæ de teſtamentis, eſt: quia eorum magnus eſt favor. Favorabilia autem benigniùs interpretātur: ut dos, ut libertas, ut pro reis, & non pro actoribus, *l.122. & l.125. & 85. hîc: de quibus iam ſuprà dictum.* Uſus huius regulæ, quæ eſt ſpecialis, puta de Teſtamentis, cernitur tàm in heredibus quàm in legatarijs ſive legatis: ut videre licet in *l.13. Pomponius §. quæſitum. ff. de adq poſſ.* Ubi acceſſio poſſeſſionis datur: Sed de emtore dubitatum fuit, quoniam plenius eſt jus ſucceſſionis quàm emtionis: ut ibi Ulpianus ait. De legatis uſus eſt in *l. 12. §. ſed ſi. ff. de uſu & habitatione.* Ad quod legatum propriè hæc regula pertinet, ut in *l.5. & 15. d. t.* Quæ leges ſunt ex eod. libro Pauli tertio ad Sabinum, ex quo & hæc regula. Uſus quoque eſt in legato alimentorum: nempe ut eo non modò quæ ad victum pertinent, ſed etiam habitatio & veſtiarium contineantur, *l.6. legatis. & l.ult. ſuprà, de alimentis legatis.* Et in legato vini. Nam & dolia & vaſa accedunt, *l.3. §.1. ſuprà, de tritic. vin. vel ol. leg.* Itemque & in legato optionis vel electionis *l.1. ſupra, de optione legata.*

Lex 12. In teſtamentis.

gata. Diſputant Gloſſographi ad hanc regulam de teſtamentis & contractibus: eò quòd voculam Plenivs accipiant comparatè: quaſi diceret JCtus, In Teſtamentis pleniorem interpretationem adhibendam, quàm in contractibus: & prolixè explicant doctrinas teſtamentorum & contractuum. Quæ tamen diſputatio potiùs pertinet ad l. 17 & 18. h. t. Nam illud, Plenivs idem valet, quod, Plenè ſive latè, aut largè, benignè, non anguſtè, aut reſtrictè. Admonendum hoc loco de controuerſia veteri inter Rhetores. Ex iis enim quidam tres tantùm ſpecies controverſiarum ex ſcripto faciunt: quidam quatuor, ut Ambigui, Scripti & ſententię, Cōtrarij, & Ratiocinationis. Et has quatuor Quintilianus probat, aitque à pleriſque receptas, etiam uſu, *lib.* 7. Sed Cicero, quem ſuprà ſecuti ſumus, licet interdum variet, plerumque tamen tres tantùm facit: & ultimam, Rationalem ſive Syllogiſticam, ſub illa Scripti & voluntatis comprehendit. Quam Interpretes noſtri faciunt bimembrem: extenſiuam & reſtrictiuam, ut loquuntur. De utraque extant tres libri Alciati accuratè ſcripti *de verb. ſignif.* Extant & aliorum commentarij: ut Stephani de Fæderícis, Euerhardi *in Topicis*, Lorioti *tract. 8. axiomate 86. & ſeqq.* Donelli *lib. 1. comment. c.* 14. & 15. Itaque & nos ſub ſecundam ſpeciem de ſcripto & voluntate ſubjunximus eam quoque quartam, ex argumentatione: ad quam propriè pertinet Regula modò expoſita de Teſtamentis; Ea latè & plenè eſſe interpretanda. Cujus generis ſunt

omnia

omnia in Jure favorabilia: ut ſunt ſtudia bonarum artium, piæ cauſſa, dos, libertas, pupilli & minores, inſtitutio heredis &c. *l. 1. §. ult. ff. de uſuris*. Contra autem quæ ſunt odioſa, non latè & ſtrictè ſunt accipienda: ut exheredatio, *l. 19. ff. de lib. & poſthumis*; ut novæ leges ſive conſtitutiones juri abrogantes: ut pœnæ, &c. *l. pen. interpretatione. ff. de pœnis l. 40. Qui exceptionem. ff. de condictione indebiti*. Et huc pertinet regula Bonifacij 15. *lib 6. Decret. Odia*, inquit, *reſtringi & favores ampliari convenit*. Itaque ad hoc genus Syllogiſticum magni refert ſcire, quæ in Jure ſint vel favorabilia, vel odioſa. Sed adhibenda eſt cautio adverſus Gloſſographos: qui ſæpè fingũt odia, aut favores, cum vel leges inter ſe pugnantes aliter conciliare, vel alioqui ſcriptum explicare nequeunt. Ex his autem favorabilibus, ſub h. tit. Libertas & Reus commemorantur. Nam in *l. 122. Libertas*, inquit Gaius, *omnibus rebus favorabilior eſt*. Ratio eius favoris eſt: quia intereſt Reipub. multos eſſe cives: qui tantùm ex liberis conſtant, non ex ſervis, *l. 1. ff. ſoluto matrimonio*. Uſus regulæ ſive exempla favoris in libertate paſſim extant: *l. 21. & 57. §. ult. ff. de manumiſſis teſtamento. l. 38. inter pares. ff. de re judicata. l. 1. C. de ſervo pignori dato manumiſſo. l. 55. ſi patroni §. 2. Verſic. ſed & ſi: ff. ad SC. Trebell. l. extraneum. C. de heredib. inſtituendis*. De Reis eſt regula in *l. 125. Favorabiliores Rei potiùs quàm Actores habentur*. Ratio eius eſt: quia natura & jure ad benignitatem, quàm ad ſeveritatem; ad liberandũ, quàm ad obligandum propenſiores eſſe oportet. *l. 47.*

c. 15. odia.

l. 122. libertas.

Lex 125. Favorabiliores.

Arrianus

Arrianus.ff.de Obl.& Act. Uſus regulæ eſt multiplex: de quo Loriotus *ad l, in eo quod vel.h.t.* De ea quoque regula Ariſtoteles *in problematis c.18.* Videantur hi loci *l.34.l. 41. & 42.§.ult.h.t.l.17.omnes. & l.53.plura.ſ. de Obl .& Act. l.2.cum te C.de condict. ob turpem cauſſam l. 2.ſi quando. C. de dilat.l.6.petendæ.C.de temp. in integrum reſtit. l.5.abſentem.ff.de pœnis.l.12 generaliter. & l.8. nemo .l.9. non utique ff.ſ. de Except. l. 23. Actor. C.de probat.l.11.cogi.C.de pet. hered. l. 7. Creditor. C.de uſuris.* In quibuſdam tamen cauſſis Actor videtur favorabilior: *l. 83. interſtipulantem.§.1. ſ. de V. obl.l. 66. Si quis intentione. ſ. de Judicijs.l.8. de die .ſ. qui ſatisdare cogantur.l.ſi ea 6.de his quib.accuſ.nõ poſſunt.l.13.properãdũ.§.& ſi quidem.C.de judicijs.* nimirum ut judicium non impediatur, ſtandum eſt potius Actori, quàm Reo; qui alioqui ſemper negaret. *l. 96. in ambiguis orationibus:h.t. & .ſ. iam explicatum, ubi de controuerſia ambigui.* Fauorabilia igitur produci, odioſa coerceri debent interpretãdo. Ad hanc autem ſpeciem controuerſiæ Syllogiſticæ pertinet & Regula *in l 141: Quod cõtra rationem juris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentias.* (Sic enim legendum. & ſic loquuntur veteres, non, *ad conſequentia.*) Eadem regula extat & in *l.14.quod verò.ſupra de legibus* ubi rectè *ad conſequentias.* Sentẽtia hæc eſt; jura communia interpretãdo poſſint produci ad ſimiles caſus. Sed jura ſingularia, ſive, ut loquitur Paulus, quæ contra rationem juris recepta ſunt, non poſſunt produci. Ratio regulæ eſt perſpicua: quia

Len 141. Quod contra.

quia ſi jus ſingulare ad alios porrigatur, deſinit eſſe ſingulare,& fit commune. Uſus regulę primò eſt,in priuilegijs certarum vel perſonarum, vel cauſarum:ut Militum,Pupillorum, Dotiū, Eccleſiarum,Studiorum,& c.quæ non ſunt trahenda ad exemplum:ut ait Imp. *§. ſed & quod Principi,in fine. Inſt. de Jure naturali,gentium,& civili.* Secundò,in *l,juſto.44.§.nondum & .§.ult ff. t.de uſucap.* Regula juris eſt,ut poſſeſſio non acquiratur ignoranti, ne quidem patri aut domino per ſervum,niſi in re peculiari,Quòd autem jure ſingulari receptum in re peculiari, non pducendum ad rem dominicam,*d.§.ult.* Sic ex regula juris, hereditas repræſentat defunctum in ijs quæ ſunt juris:non in ijs quæ ſunt facti, ut eſt poſſeſſio:non in perſonalibus, ut eſt uſusfruct᷑: *l.61.hereditas.ff.de adquirendo rerum dominio.* Jure tamen ſingulari, hereditati procedit uſucapio à defuncto cæpta : & per ſervum hereditarium adquiritur poſſeſſio. Uſus quoque huius regulæ eſt in *l.23. fideicommiſſaria.§. etiam.ff. de fideicommiſſarijs.libert.l.16.ſi ita ſcriptum.ff.de manumiſſ.teſtamento.l.19. ſi ſervus. ff. de ſtatulib.* In quibus legibus libertas fideicommiſſo, aut legatis relicta, ſuſtinetur : pecunia ſive res alia eo caſu non ſuſtinetur, ſed euaneſcit. Præterea in *l.qui negotia.34.ff mandati.* Cui non obſtat.*l.ſingularia ff.de rebus creditis*; ut dictum in theſibus de Mutuo, Huic autem regulę penè gemina eſt altera *in l. 162 : Quæ per neceſſitatem recepta ſunt, non debent in argumentum trahi; quæ & extat.c. 78.in argumentum:lib,6,Decret.* Ratio regulæ eſt

Lex 162. Quæ propter. c.78. In argumentum.

perſpicua: quia ſc. neceſſitas jus quoddam inducit ſingulare: quod jus ſingulare non eſt producendum: *ut ſ. dictum.* Uſus regulæ primò eſt *in l. 2. §. quæritur. ff. de curatore bonis dando.* Secundò in *l. 10. §. ſi uſus. ff. communi diuid.* Tertiò, in defẽſione neceſſaria, quæ excuſat ab homicidio: ſed non eſt porrigenda ad alia homicidia. Idemque de qualibet vi vim repellente dicitur in *l. 1. C. unde vi.* Huc pertinet ſi quid juſto metu commiſſum fuerit. Nam & hic excuſat. *toto ferè tit. quod metus cauſſa:* Vanus tamen timor non excuſat. *De quo infrà, ubi & de neceſſitate.*

De fictionibus. Iam verò ad hunc locum, de contentione ſcripti & voluntatis, poteſt & ille accommodari qui in jure DE FICTIONIBUS dicitur: & latiſſimè patet. De quo eruditè explicauit Ioachimus Hopperus *lib. 1. de juris arte.* & Corraſius *itidẽ de juris arte, parte 3. c. 2. & 4. ſeqq.* Alber. Bolognetus *ad Rubr. de Verb. obl. c. 28. & ſeqq.* Hotom. *illuſt. quæſt. 38.* Bartol⁹, Iaſon, alijque Gloſſographi *ad l. 15. ſi is qui pro emtore. ff. De uſucap.* V. G. Hereditas fingitur domina: & procurator dominus litis. Ita fictio divortij, *l. 30. in rebus, in fin. C. de jure dotium.* Sunt autem multæ fictiones in jure: ſed duæ celeberrimæ: vna Poſtliminij, altera Legis Corneliæ. Illâ fingitur is qui ſemel captus poſteà reverſus eſt, nunquam fuiſſe captus: hâc contrà qui captus & non reverſus, ſed apud hoſtes mortuus, fingitur ipſo captivitatis momento mortuus, *l. 18. filius familias. ff. ad l. Falcid. d. l. 15. de uſucapionib.* Ad hunc igitur locum de Fictionibus, aliquot regulæ pertinere videntur:

videntur: ut iſta in *l.* 15. *Is qui actionem habet ad rem recuperandã, ipſam rem habere videtur.* Idem ferè in *l.* 52. *rem in bonis. ff. de adq. rerum dominio.* Sic, perveniſſe ad nos videtur, cujus exigendi actionem habemus, *l.* 64. *ſi vero. §. dabit. ff. ſoluto matrimonio.* Uſus huius regulæ eſt multiplex: ut videre eſt in *d. §. dabit*, ut in *l.* 17. *ſi quis. ff. de adquirenda poſſeſſione*: ut in *l.* 5. *nemo. ff. de reſtit. in integrum*: ut in *l.* 49. *bonorum. de verb. ſig.* ut in *l.* 21. *ſi mulier. §. pen. ff. quod metus cauſſa.* Fingitur, inquam, rem habere, qui eius petendæ actionem habet: nimirum quo ad effectum & vtilitatem, quæ in jure maximè ſpectatur, ut. ſ. dictum. Alioqui & reverà actio à re differt, *l.* 27. *Quintius Mutius §.* 2. *ff. de auro & argento legato.*

Lex 15. Is qui actionem.

Altera Reg. eſt in *l.* 39. *In omnibus cauſis pro facto accipitur id, in quo per alium mora ſit quò minùs fiat.* (Puto delendum *moræ.*) Id eſt habetur pro facto, quod per alium impeditur. V. G. ſolutio, ſi per creditorem ſtet quò minùs ſolvatur, habetur pro facta, *l. ult. C. de pignerat. actione.* Eiuſdem argumenti eſt regula in *l.* 161. de conditione; quæ habetur pro impleta, ſi impedita fuerit ab eo, cuius eam interfuit non impleri. Hæc enim eius regulæ de conditione, eſt ſententia. Verba ſunt plura: eademque extant. in *l.* 24. *ff. de condit. & demonſtrat.* tantùm in *d. l.* 24. non rectè legitur *intereſt cõditionem impleri*: Rectè autem in *h l.* 161. *Intereſt conditionem non impleri.* Nam & ſententia negationem poſtulat, ut modò dictum: & uſus loquendi; quo intereſt fieri eius, cui id expedit & utile eſt fieri; *l.* 1. *ff. ſoluto matri-*

Lex 39. In omnibus.

L. 161. In iure civili.

monio: & contrà intereſt non fieri , eius cui id non expedit fieri, ſive cui expedit id non fieri *l.* 10.*ff. de furtis*.Hottom.*lib.5.obſ.c.8* Ita hîc,cuius intereſt conditionem non impleri, id ei expedit , & utile eſt ei conditionem non impleri. Cui igitur id expedit,conditionem ſc. non impleri,ſi per eum ipſum fiat, quò minus impleatur,habebitur conditio pro impleta.Quam huius regulæ ſententiam, neque Græci interpretes,ut videre eſt apud Harmenopulum *lib.6.* neque alij,in quibus & Pet.Faber,& Canoniſtæ *in c.66.cum non ſtat.de reg. juris in 6*, videntur ſatis aſſecuti. Uſus eius regulæ,ut in ipſis eius verbis expreſſum eſt,eſt in Teſtamentis, & in Contractibus, denique in omnibus actibus conditionem recipientibus.*l.50. Labeo.ff. de cont. empt.l.* 3.*& .11.ff.de condit. inſtit. l. 85. §.fin.ff. de verb. obl.* Huc pertinet brevior in *l.174.* *Qui poteſt facere ut poſſit conditioni parere, iam poſſe videtur*: id eſt qui poteſt facere ut pareat, habetur pro eo qui poſſit parere.Huius enim regulæ ſententia non eſt ea quæ prioris,An conditio impedita habeatur pro impleta:Sed hæc potius , quis dicatur poſſe parere conditioni? Et dicitur is quoque poſſe,qui poteſt id facere, ut poſſit. V. G. cùm conditio ſit duplex, arbitraria & fortuita, ſive, ut loquitur Imperator, poteſtatiua, & caſualis: in illa habet locum hæc regula: in hac nō item. Quia in illa facere poteſt: pendet enim ex illius arbitrio & poteſtate. In hac non poteſt: quia ex euentu pendet. Eſt & mixta : ut ſi illam duxeris vxorem, fundum tibi do lego. Hîc tu ſi potes

c. 66. cum non ſtat.

Lex 174. Qui poteſt.

efficere

efficere ut illam ducas, videris poſſe implere conditionem & proinde ſi non impleueris, excides legato: quia per te ſteterit. Videatur & huius regulæ uſus in *l. 23. ſi quis inſtituatur. ff. de hered. inſtit. l. 2. §. ſi ſub conditione. & l. 10. ff. de bon. poſſeß. ſecund. tabul. d. l. ſi quis. §. ſi conditionem. de hered. inſtit.* Ad hunc quoque locum de fictione pertinet regula *in l. 51. Non videtur quiſquam id capere &c.* de qua &c. ĩ. in verbo CAPERE. Eodem pertinet & reg. *in l 152. §. 1. Deijcit & qui mandat.* Cuius uſus eſt in interdicto vnde vi: quod datur deiecto, & contra eum qui deiecit: & proinde datur quoque ex hac regula contra eum qui mandat deijci *l. 1. §. deieciſſe. ff. de vi & vi armata l. 4 in fine. & l. ſeq. ĩ. ne quis eum qui in ius.* Ratio regulæ eſt in vi mandati & iuſſus: quæ hæc eſt, ut iubens vel mandans quid facere, videatur ipſe facere. *l. 180. quod iuſſu. t.* de qua regula infrà Huc quoque pertinet reg. *in l. 152. §. 2. In maleficio ratihabitio mandato comparatur.* Sed de ea quoque infrà, ubi de Mandato. Sic & reg. in *l. 187. Si quis prægnãtem vxorem reliquit non videtur ſine liberis deceßiße.* In fideicommiſſis huius conditionis *ſi ſine liberis deceßerit*, multus eſt uſus. Quæri igitur poterat: An qui prægnãtem vxorem reliquit videatur deceſſiſſe ſine liberis? Et ait hæc regula non videri. Uſus eſt in *l. 18. is cui. ff. quando dies legatorum.* Ratio eſt: quia qui in utero eſt pro iam nato habetur, ſed fictione, aut, ut alij putant, præſumptione; *l. pen. ĩ. de ſtatu hominum.* Regula autem in *l. 203. quod quis ex culpa. &c.* pertinet quidem & ipſa ad hunc lo-

l 51. non videtur.

Lex 152. §. 1. Deijcit &

l. 180 Quod iuſſu.

L. 152. §. 2. In maleficio.

Lex 187. Si quis prægnantem.

l. 203. Quod quis

cum de fictione: ſed eſt de damno, & ſuprà iam explicata. Eodem pertinent duæ pulcherrimæ regulæ *in l.* 138 *&* 193. Sed quia ſunt de hereditate & heredibus infrà explicabuntur. Eſt autem dicta regula *l.* 138. de retrò actione: de qua eſt & difficilima *in l.* 18. *Quæ legata.* & ibidem explicabitur. Poſtremò huc quoque pertinere videntur regulæ, quibus aliquis vel aliquid pro eo habetur, atque ſi ipſe, vel ipſum eſſet: ut Regula 128. §. 1. *Hi qui in vniuerſum ius ſuccedunt heredis loco habentur*: ut eſt bonorum poſſeſſor, qui pro herede haberi ſolet; ut pater, qui iure peculij bona filij occupat; vel fiſcus: ut ẽptor hereditatis. A quibus differunt qui non ſuccedunt in vniuerſum jus, ſed in unam duntaxat rem, vel corpus; ut legatarius, ut emptor, ut donatarius. Eóque pertinet quæſtio vulgaris; An fructuarius, an donatarius omnium bonorum, heredis loco habeantur; ut bonorum poſſeſſor? Eadem planè eſt regula *in l.* 117. *Prætor*, inquit Paulus, *bonorũ poſſeſſorẽ heredis loco in omni cauſſa habet.* Prætor, inquam. Eſt enim bonorum poſſeſſio Prætorium remedium; Prætoria ſucceſſio: & bonorum poſſeſſor, ſucceſſor Prætorius, *init. t. Inſtit. de bonorum poſſeſſ l. 2. ff. eod.* Heredis vocabulum eſt ciuile: quare & actio quæ heredi datur, eſt civilis & directa; ut petitio hereditatis: quæ bonorum poſſeſſori, eſt Prætoria & utilis: *l. 1. & 2. ſ. de poſſ. hered. petit.* Vterque tamen & heres & poſſeſſor habet petitionem hereditatis: quia vterque tantundem conſequitur. *d. l. 2. de poſſeſſ. hered. pet.* Sic, ut inter heredes dividitur æs alienum

l. 138. & l. 193.

Lex 128. §. 1. Hi qui in.

Lex 117. prætor.

num defuncti: ita & inter bonorum poſſeſſores. *l.25. pacto. C. de pactis.* Sed longum eſſet harum de bonorum poſſeſſ. regularum uſum, ac ſimilitudines cum herede, explicare: ut & differentias. Nam differunt & in quibuſdam cauſſis: ut quod præter modò expoſitas differentias hereditas ſine Prætore, Bonorum poſſeſſio olim non niſi petita à Prætore, adquirebatur. Sed hæc differentia iam eſt ſublata, *§. ult. Inſt. de bon. poſſeſſ.* Sed hæc omittuntur: quia hodiè moribus bonorum poſſeſſione non utimur. Huc quoq; pertinet *reg. 131.* *Qui dolo,* inquit, *deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia pro poſſeſſione dolus eſt.* Eadem extat *in 6. Decret. c. 36. Pro poſſeſſore.* & paſſim in jure noſtro. *l.15. qui dolo. ff. de rei vindicat. l. ſed etſi. §. is qui dolo. ff. de heredit. petit.* Extat quoque in *l. parem. 150. h. t. l. 157. §. ſemper. eodem.* Ob dolum, inquam, fingitur poſſidere; ſive, quod ad juris effectus attinet, habetur pro poſſeſſore. V. G. petitio hereditatis, rei vindicatio, aliæque in rem actiones dantur contra poſſeſſorem, *l. 9. officium. ff. de rei vindicatione.* Datur igitur & contra eum, qui dolo deſiit poſſidere, *d. l. 15. qui dolo. & d. §. is qui dolo.* Quia pro poſſeſſore habetur. Alius harum regularum uſus videatur in *l. 25. ſed etſi. §. perinde. l. 23. item veniunt. §. præter verſ. item eos. ff. de hered. petit. l. 12. Si bona fide. ff. de nox. act. l. 2. §. hoc interdictum. ff. ne quid in loco publ. l. 1. §. totiens. ff. ſi quis omiſſa cauſſa teſtamenti. l. 3. §. ſi mecum. ff. ad exhibend. l. 3. & 4. ff. rerum amotarum. c. Eccleſia Sanctæ Mariæ. Extr. ut lite pendente nihil innovetur. Huius quoque lo-*

Lex 131. Qui dolo.

c. 36. pro poſſeſſore.

l. 150. pare. l. 157. §. ſemper.

l. 180. Quod iuſſu ci eſt regula *l.* 180. *Quod iuſſu alterius ſolvitur pro eo eſt quaſi ipſi ſolutum eſſet.* Jubens habetur pro faciente. Sed de eo infrà latiùs, ubi de juſſu & mandato. De hoc autem loco, & pluribus cauſſis, in quibus dicitur, Eſſe quem, vel quid eſſe, loco alterius; & ut vulgò loquuntur, eſſe talem, & haberi pro tali; videatur copiosè diſputās Petrus Rebuffus *ad. l. 215. de Verb. ſignif.*

CAPUT XI.

De Antinomijs.

Atque hæ ferè ſunt regulæ ad alterum controuerſiæ genus in contentione ſcripti & voluntatis poſitum pertinentes, ſub hoc titulo. Reſtat de tertio controuerſiæ genere, poſito in contrarijs Legibus ſive antinomiis vna tantùm regula, quæ propriè videatur *Lex 80. In toto iure.* eò pertinere *in l.* 80. *In toto jure generi per ſpeciem derogatur & illud potiſſimum habetur quod ad ſpeciem directum eſt,* ut ait Ulpianus. Hāc autem regulam pertinere ad tertium controuerſiæ genus, de Antinomiis, ex eo intelligi poterit: quòd Antinomiis explicandis, cùm alia, tùm hæc ratio inprimis ſervit: qua lex vna de genere, altera de ſpecie accipitur: quo modo conciliandarum legum Duarenus optimus Juris Interpres ſæpè vtitur. Sed huius regulæ uſus non tantùm eſt in legibus contrarijs conciliandis: ſed, ut ait JCtus, in toto Jure: id eſt, etiam pœnis *l.* 41. *ſanctio. ff. de pœnis.* Tertiò in Teſtamentis, ſive heredibus inſtituendis. *l.* 41. *coheredi. §. qui patrem. ff. de vulg. & pupill. ſubſtit.* Quartò *in l. pen. ff. de peculio legato.*

gata.l.2.ff.de vino leg.&c. Quintò in Contractibus,*l.119.doli.ff.de Verb.Obl.*Etiam in Reſcriptis, *c.paſtoralis §.ult.extr.de reſcriptis.*

LIBRI PIRMI
MEMBRVM SECVNDVM:
DE MATERIA IVRIS: SEV DE actionibus ſive actibus Civilibus in genere.

CAPUT XII.
De principijs Actionum:& primùm de voluntate.

ADhuc dictum eſt de iure:Nunc de eius quaſi materia ſive ſubjecto genere, in quo Jus verſatur; id eſt, de Actionibus Civilibus & Regulis eò pertinentibus videamus. Ex his autem quædam ſunt Generales: quædam Speciales & propriæ;ut de Libertate,Nuptijs,Teſtamentis,Contractibus, &c. De illis ratio poſtulat ut priore loco agatur, Communia enim ſive generalia proprijs ſunt anteponenda. Quod attinet igitur ad Regulas de actionibus civilibus Generales: ut eæ meliùs intelligantur, admonendũ, generalem hanc tractationem, de Actionibus humanis,eſſe bimembrem: vel enim de earum Principijs, vel de ipſis Actionibus diſputatur. Principia autem Actionum ſunt,voluntas,cõſenſus,conſilium,iuſſus,mandatum, ſcientia, conſtantia,vis,metus,dolus error, ira,pœnitentia, &c. De quibus Principijs Ariſtoteles *lib.3. Ethicorum c.1. & 5.ſeqq.* Et D.Thomas *in Summa*

prima Secunda Franciſc. Picolomineus *in Ethic. gradu ſecundo:* Cuius hæc verba *ex c. 1.* non erit ab re afferre: varia (inquit) ſunt, quæ erga virtutem principij locum aliqua ratione videntur obtinere: quorum hæc potiora, magisque cognitu neceſſaria judicavi. Vires animæ, habitus, actiones, mos, aſſuetudo, exercitatio, agere ſponte, invitè, non ſponte, agere inſcientem, per inſcitiā, per vim, electio, prælectio, conſultatio, voluntas, libertas, & demùm illæ quæ actionum circumſtantiæ appellantur. Sed hæc principia ad cauſam quaſi efficientem pertinent: Illa autem Honeſtas & Utilitas, de quibus ſuprà, ad finem. Quod igitur ad principia Actionum civilium attinet ea non incommodè ad duo ſumma genera revocari poſſunt; Eſſentialia, ut ita dicam, ſive Naturalia, & Accidentalia: Papinianus vocat ſubſtantiam & adminicula, in *l. 72. pacta. ff. de contrah. empt.* Illius generis eſt voluntas, deliberatio animi, ſive conſilium, ſcientia, iuſſus, & mandatum: hisque cōtraria, vis, metus, error ſive ignorantia, ira, ebrietas ſive imprudentia, negligentia, culpa, dolus, &c. Huius generis ſunt, Attributa, ſive Circumſtantię.

De voluntate in ſpecie.

Lex 3. Eius eſt.

De Voluntate ſunt hæ regulæ: vna in *l. 3. Eius,* inquit Ulpianus, *eſt nolle, qui poteſt velle.* Sic enim legendum; non, ut in Florent. codice. *Eius eſt non nolle.* Sed illa ſcriptura confirmatur, primùm hoc argumento. Quia hæc lex 3. ſumpta eſt ex libro Ulpiani tertio ad Sabinum: quo tractavit de adeunda hereditate: ut videre eſt ex *l. 4. ff. de adquirēda hereditate.* Nam de voluntate diligenter inqui-

inquiritur,cum de aditione agitur,*l.25.§.ſi quis mihi,§.juſſum,& paſſim,ff.d.t.* Secundò,ex *d.l.4.* quæ huic regulæ velut oppoſitam aliam continet,aut certè eôdem facit & concurrit:ut hæc regula noſtra ſit generalis; illa *in d.l* 4. ſpecialis, de hereditate; & quaſi uſus hujus regulæ generalis. *Nolle*, inquit ibi Ulpianus,*adire hereditatem non videtur,qui non poteſt adire.* V.G. Deportatus heres inſtitutus, ex noſtra regula non poteſt dici nolle adire hereditatem; quia non poteſt velle; ſive non poteſt eam adire, etiamſi velit. Sic,ſub conditione inſtitutus,ante ejus eventum non poteſt hereditatem nolle, id eſt,repudiare:quia nec velle,ſive nec adire poteſt, *§.in extraneis,Inſtit.de heredum qual.& differētia.* Ratio hujus regulæ: Quia, ut Philoſophi loquuntur, facultates ſive poteſtates ſunt contrariorum:& hæc demùm voluntas eſt talium rerum, quas & facere & non facere poſſumus. Differunt tamen hæc tria,ſive potiùs quatuor; *Nolle, velle,non velle,& non nolle*: Sed in Jure & Latina lingua ferè ſunt tria,*Velle,nolle,& non nolle*,quod eſt velut medium; ut inter jubere, & vetare,eſt permittere,*l.7.legis virtus,de ll.* De qua permiſſione plurimus quoque in jure eſt uſus: ut de ipſa voluntate ſive arbitrio. Qua de re videatur Salomonius,*ad d.l.3.ff.de juſtitia & jure.* Et hinc eſt in Jure, ut pro faciente habeatur, qui quid permittit,cum poſſet prohibere, *l.24.§.quanquam.ff.de damno infecto,l.24.ſi in lege,§.colonus, & l.33.ff.locati.* Sed de permiſſione quædam infrà:Nunc de Voluntate,& primùm de regula in

l.3.

l.3 Cujus uſum diximus eſſe in aditione hereditatis: in qua maximè cernitur voluntas & animus. Pro herede enim ſe gerere, ſive hereditatẽ adire, non tàm eſt facti quàm animi: inquit Ulp. *l.20. pro herede. ff. de adq. hered.* Eã igitur repudiare non poteſt, qui non poteſt adire. V.G. Nondũ delatam adire non poſſum: Ergo nec repudiare. *l.15. delata, ff. de V.S.* Videatur de nõdum delata, *l.13. Is qui heres. d.t. de adq. hered.* Ut, dum pendet conditio ſub qua quis inſtitutus eſt, non poteſt adire; Ergo nec repudiare. Ut, dũ deliberat inſtitutus, nõ poteſt ſubſtitutus repudiare: Quia nec adire. Ut, dum ex teſtamento adiri poteſt, ab inteſtato non poteſt: Ergo nec repudiari, *d.l. is qui heres, l.89. quamdiu, j. h.t.* Sic viventis hereditas adiri non poteſt: Ergo nec repudiari, *l.27. neminem, l.94. qui ſuperſtitis, ff. de adquir. her.* Pupillus ſine tutore adire nõ poteſt: Ergo nec repudiare, *l.5. potuit pupillus, C. de jur. delib.* Ratio eorum omnium eſt ex hac regula; Quia qui non poteſt velle, id eſt, adire; non poteſt quoque nolle, id eſt, repudiare. Sed obſtat, quòd tutor poteſt pupillo adquirere bonorum poſſeſſionem, repudiare non poteſt, *l.7. C. qui admitti. l.1. §. tutor, ff. de ſucceſſorio edicto.* Id propter favorem pupilli, & in cauſa aliena. Aliis enim prodeſſe poſſumus, maximè pupillis: nocere non item, *l.39. ſolvendo. ff. de negot. geſtis.* Obſtat quoque, quòd poteſt dominus legatum ſervo delatum repudiare ſolus: ſed adquirere non poteſt ſolus, id eſt, ſine ſervi cõſenſu, *l.7. ff. de legatis, 1. l.65. ſervo invito, ff. ad SC. Trebell.* Reſpõdeo id eò fieri: quòd

ſuo

ſuo quidem juri poteſt quis renunciare, idque remittere: ſed adquiſitio non tàm facilè admittitur; cum alteri noceat. Hæc autem regula: *Qui poteſt velle, idem & nolle*; valet & ex contrario: nēpe, Qui poteſt nolle, poteſt & velle. V.G. Pater poteſt nolle cōſentire nuptiis filii: Ergo & velle: Et contrà, pater ab hoſte captus, non poteſt diſſentire: Ergo nec cōſentire, *l.12. in bello. §. medio, ff. de capt. & poſtl reverſis.* Ad hanc regulā pertinet Regula in *l.174 §.1. Quod quis ſi vèlit habere non poteſt, id repudiare non poteſt.* ut dictū de hereditate nondum delata; eam heres nondum habere poteſt: Ergo nec repudiare. Ecque pertinet quæſtio graviſſima, An juri quis futuro ſive nondum competenti renunciare poſſit? De qua explicatur, *ad l.1 C. de pactis.* Ad Voluntatem quoque pertinet regula, *in l.4. hic. Velle*, inquit, *non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.* Sed hæc ad imperium & juſſum potiùs pertinet, de quo infrà. Ad Voluntatem autem magis pertinet regula, *in l.40. Furioſi vel ejus cui bonis interdictum ſit nulla voluntas eſt.* De Furioſo res eſt perſpicua: qui idcircò ignorantis vel abſentis locò haberi ſolet: de quo & regula *in l. 124. §.1. hic.* Unde & furioſus nullum negotium contrahere poteſt, ut eſt in regula *l.5.* V.G. Non poteſt aut uxorem ducere, aut dimittere, *l.8. ff. de his qui ſui vel alieni juris. l.4. ff. de divort.* Non poteſt contrahere, *l.1. §. furioſum, ff. de oblig. & act. §. furioſus Inſt. de inutilib. ſtipulat.* Non poteſt teſtari aut codicillos facere, *l. 2. §. furioſus, ff. de jure codicillorum, §.1. verſ. furioſi, Inſt. quibus non*

L.174. §.1. Quod quis ſi.

l 4. Velle.

Lex 40. Furioſi.

eſt

eſt permiß. facere teſtament. Non poteſt adquirere ſive dominium, ſive poſſeſſionem, ſive hereditatem, ſive obligationẽ, *l.1. §.1. ff. de adquirenda poſſeß. l.47. ff. de adq. hered.* Reliqua diligenter collegit Hottomannus. *lib.4. obſerv. c.6.* Altera hujus regulæ pars eſt, de Prodigo: Cujus item nulla hic dicitur eſſe voluntas. Sed de prodigo diſtinguẽdum: ut nulla ſit ejus voluntas quoad alienandum; & ut obligetur, non verò quoad adquirendum, *l. 6. is cui bonis, ff. de verbor. oblig.* Quemadmodum & in pupillo eſt receptum: ut ſine tutore alios ſibi poſſit obligare; ſe aliis non poſſit, *init. tit. Inſt. de auctorit. tutorum.*

De Conſenſu. Ad voluntatẽ autem pertinet Cõſenſus. Voluntas enim vel unius eſt vel plurium: ſed conſenſus eſt voluntas plurium: vt fit in contractibus, in donationibus, alienationibus. De quo conſenſu eſt mentio aliquoties ſub hoc titulo. *l. 116.* Ut in *l. 116.* ubi conſenſui dicitur vis & metus eſſe maximè contrarius: ſed de ea regula infrà, ubi de vi & metu. Sed & error conſenſui eſt contrarius *d. l. 116. in fine.* de quo item infrà. Sic *Lex 142. Qui tacet.* & *in l. 142.* hæc eſt regula *Qui tacet non utiq; fatetur: ſed tamen verum eſt eum non negare.* vulgò dicimus *Qui tacet conſentire videtur:* ut eſt regu- *c.43. & 44* la *in c. 43. & ſeq.* Non enim ſtatim qui tacet cenſendus eſt conſentire; neque etiam diſſentire. Tunc autem conſentire cenſetur, ſi vel per contumaciam taceat; vel in re ad ipſius utilitatem pertinente: vel ſaltem ob affectionem perſonæ cui facilè quid donare aut concedere velle videmur. Maximè verò conſentire is videtur, qui

tacet,

tacet, ſi præſens eſt, & poteſt ſi velit, negotium vel actum prohibere. *l. 63. ſæpè ff. de re judicata. l. 38. ſervus communis. ff. de donationibus inter virum & uxorem.* Plura quæ ad uſum hujus regul. pertinent, videre licet apud Fabrum, Mennerium, & inprimis Menochium *lib. 1. præſumptionum.* Eſt enim hęc regula *Qui tacet.* in conjecturis & præſumptionibus poſita, ideoq; valdè lubrica. Sed regula *in l. 160.* eſt certior. *Aliud,* Ulpianus inquit, *eſt vendere, aliud vendenti conſentire.* Cujus regulæ uſus eſt in Evictione, quæ præſtari ſolet emptori à venditore, ſive ab eo qui vendidit: non verò ab eo qui conſentit tantum vendenti: niſi præſens adfuerit, nec diſſenſerit cum poſſet. *l. 12. quidam. ff. de evictionibus.* Sed obſtare videtur *l. 4. apud Celſum §. 12. quæſitum eſt. ff. de doli exceptione.* ubi fructuarius ſi eo conſentiente proprietarius fundũ vendat, vindicans poſteà uſumfructum, repellitur doli exceptione. Reſpõdeo, eam exceptionẽ dari contra eum qui pactum non ſervat, *l. 2. & generaliter. d. t.* Is autem qui conſentit vendenti, licet ipſe non vendat, tamen ſi contra eam venditionem quid petat, facit contra pactum. Quia cõſentire eſt paciſci. Eôdem & regula *in. l. 165. Cum quis poterit alienare, poterit & conſentire alienationi.* Cui regulę adjicitur clauſula cõtraria *Eum ſcil. qui donare non poteſt, non poſſe quoq; conſentire donationis cauſa.* Breviter: Qui alienare poteſt, conſentire quoq; poteſt. Et contrà, Qui alienare nõ poteſt, nec conſentire poteſt. Ratio regulæ eſt perſpicua: quia plus eſt alienare, quã con-

Lex 160. Aliud eſt.

Lex 165. Cum quis.

conſentire tantùm V. G. Qui jus aquæ ducendę alteri concedere poteſt, multò magis conſentire in jus illud poteſt, *argumento l.* 21. *ſub h. t. Nō debet* (inquit Ulpianus) *cui plus licet, quod minus eſt, non licere:* Sic pater qui in fraudem creditorum alienare non poteſt neq; conſentire alienāti filio poteſt, *l. ſi pater. ff. quæ in fraudem creditorum.* Sed obſtat quòd minor viginti annis conſentire poteſt manumittenti, qui manumittere tamen ipſe non poteſt *l.* 2. *&* 4. *ff. de manumiſſis vindicta.* Sed hoc libertatis favore Minori conceditur.

De Propoſito. Lex 76. *Omnia quæ.*

Huc pertinet regula *in l.* 76. *In totum omnia quæ animi deſtinatione agenda ſunt, non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.* Quæ vt intelligatur, breviter admonendum, voluntati contrarium eſſe non modo vim & metum, ſed etiam ignorantiam ſive errorē: de quo infra. Quare & in quibus negotiis requiritur animi deſtinatio, ut loquitur hîc JCtus, id eſt, certa animī propoſitio, conſiliū, & proæreſis, & in iis quoque certa ſciētia intervenire debet. V. G. Aditio hæreditatis non fit niſi deliberatò propter periculum æris alieni, *l. 6. ſi avia C. de jure delib.* Certus igitur quoq; debet eſſe heres de ſuo & teſtatoris atq; teſtamēti jure atq; conditione *l.* 19. *qui hereditatem. & l.* 30. *cum quidam, in fi. &* 4. *ll. ſeqq. ff. de adq. hereditate.* Sic heredis inſtitutio, totaq; teſtamenti ordinatio, non fit niſi certo conſilio: itaque incerta perſona, cuius certa ſcientia haberi nequeat, inſtitui olim non poterat: ut ne hodiè quidem dari poteſt tutor incertus. *§. legari. &* 4. *ſeqq.*

4.ſeqq. Inſtit. de legat. Idem uſus huius regulæ & in delictis, & in contractibus, & in alienationibus, atque adeò in omnibus actionibus civilib⁹, cernitur : ut errore ſc. vitientur & ignorantia: hoc eſt, ut ſciētia ſit neceſſaria, *l.37.ſi quis.ff. de fideiuſſoribus.l.57. in omnibus.ff. de oblig. & actionibus. ſ. placuit. Inſtit de oblig. quæ ex delicto.*

Ad Scientiam autem pertinet regula *in l.145. Nemo* (inquit Ulpianus) *videtur fraudare eos, qui ſciunt & conſentiunt:* vulgò dicitur, Volenti non fit injuria, *l.1.ſ.uſque adeo.ff. de iniurijs. Cicero lib. 3. de officijs, ubi de Mario Gratidiano.* Videatur uſus huius regulæ in *d.ſ.uſque adeò,* & *l.17.in prin ſ.1.d.t.* in *l.9.& 20.de aqua pluvia.l. 11. de in jus vocando. l. 11. ſi quid in fraudem patron. l. 1. ſ.1. ff. de act.empti l.3.ſ.ſi quis volentem.ff. de libero homine exhibendo.l.46.inter omnes.ſ.rectè.& ſeq.ff. de furtis.l.1.C.de raptu virginum.* Et hæc regula noſtra ſumpta eſt ex tit. *quæ in fraudem creditorum*: ut videre eſt in *l.6.ſ. præterea. ff. quæ in fraudem creditorum,* ubi planè eadem extat regula. *De Scientia. Lex 14. Nemo videtur.*

Ad has regulas de Scientia, pertinent quoque regulæ de Iuſſu, de Mandato, & etiam de Conſilio: ut eſt regula *in l.152.ſ.2. In maleficio*; inquit Ulp. *Ratihabitio mandato comparatur.* Multa in jure extant de mandato, & de juſſu ſive imperio, *t.t: Mandati:* A quo Juſſu ; & Mandato differt Monitum ſive Hortatio, *l. 20. ob hæc verba. ff. de his qui notantur infamia.* Differt quoque Conſilium : de quo infrà. Auctoritas autem eſt pars quædam Mandati: à quo tamen propriè differt, *tot. tit. de auctoritate tutorum.* Pro Mandato au- *De Iuſſu & Mandato. Lex 152. ſ. 2. In maleficio.*

tem habetur & Ratihabitio: quæ eſt quædam confirmatio & approbatio rei geſtæ ab alio, ſine mandato noſtro. Differt tamen Ratihabitio in multis à Mandato. Nam hoc præcedit negotiũ; illa ſequitur: Mandatum eſt & de re propria & aliena interdùm; ſed Ratihabitio de re propria, ſive de noſtro nomine geſta. *l. 2. §. 1. ff. mandati. c. 9. ratum. de regulis juris, in 6.* Ex Mandato naſcitur actio Mandati: ex Ratihabitione, ut quidam putant, Negotiorum geſtorum: ſed errant, meo judicio; *l. 60. ſemper qui non prohibet. h. t. Semper* inquit, *qui non prohibet pro ſe intervenire, mandare creditur. Sed et ſi quis ratum habuerit quod geſtum eſt, obſtringitur mandati actione.* Nec obſtat *l. 6. §. item quæritur. ff. de negot. geſtis*: ubi ex ratihabitione oritur actio Negotiorum geſtorum. Nam ita diſtinguendum: ut inter præſentes ratihabitio pariat actionem Mandati, *d. l. 60. & l. 6. C. mandati*; inter abſentes pariat actionem Negotiorum geſtorum *d. §. item quæritur.* Atque ita & vetus gloſſator Iohannes, eumque ſecutus Fulgoſius. Ratio diſtinctionis inter pręſentes & abſentes eſt perſpicua; quia inter præſentes fingi facilè poteſt mandatum: inter abſentes non poteſt: quemadmodum & inter præſentes facilè inducitur ſtipulatio, & numeratio, & acceptio; inter abſentes non item: ut & ſ dictum. *l. 15. ſingularia. ff. de reb. creditis. l. qui negotia. 34. ff. mandati.* Ratihabitio igitur comparatur mandato, non modò in maleficio, ut eſt in hac regula: ſed etiam in contractu, ut & in judicio, *toto tit. Ratam rem haberi, & de ratihabitione.* Eſt autem ea

c. 9. Ratum. in 6.

l. 60. Semper qui.

Rati-

Ratihabitio vel expreſſa, vel tacita. Expreſſa fit aut verbis, aut re & actu, *l.5.d.t. Ratam rem haberi.* Tacita autem fit varijs in caſibus quos diligẽter collegit Petrus Peckius *ad c.* 10. *Ratihabitionem. de reg. juris, in ſexto.* In quo capite & hoc adijcitur, *Ratihabitionem retrotrahi*; id eſt, reduci ad tempus rei vel negotiorum geſtorum: Juriſconſulti retrò agi & redigi dicunt, *l.11.§. quando ff. de donationib. inter virum & uxor.* Et interdum retrotrahi, *Imperator in l.ult. C. ad Macedonianum.* & reduci *l. donationes. 25. C. de donationib. inter vir. & uxorem.* Quia *l.ult. in fine* tollitur vetus differentia, & conſtituitur ut omnis ratihabitio retrotrahatur. Olim enim ea tantùm retro trahebatur: quæ ad jus pertinet; non verò, quæ ad factum. Sed hæc diſputatio de Retrotractione, longior eſt, & difficilior: pertinens ad tractatum de Jure & facto. Ad Mandatum quoque pertinet regula *in l.* 157. & regula *in l.* 180. Sed Mandatum propriè differt à Juſſu: quia hic eſt inter impares: ut patris in filium, domini in ſervum, magiſtratus in privatum: Illud eſt inter pares, ſive in quos non ſit imperium: ut inter omnes amicos. V.G *in d.l.157. Ad ea,* inquit, *quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſervis, ſi vel dominis vel his qui vice dominorum ſunt, velut tutoribus & curatoribus, obtemperaverint.* Id eſt ſervus ob juſſum domini ſi quid delinquat; ſi quidem majus delictum, non excuſatur; ſi minus, excuſatur: ob juſſum ſcilicet. Leviora delicta ſunt, ut ſi vim faciat ſervus, juris dominici tuendi cauſſa, *l.11. is qui in puteum. §. 6*,

c. 10. Ratihabiti oné.

L. 157. Ad ea quæ

ſi tutoris juſſu. ff. quod vi aut clàm. Ut ſi in rixa juſſu domini alium percuſſerit, *l. 17. ſed ſi vnius. §. ſi juſſu domini. ff. de injurijs.* Ut ſi legatum ſibi adſcripſerit juſſu domini, *l. ult. C. de his qui ſibi.* Graviora delicta ſunt, ut cædes, proditio, ſtuprum &c. *d. §. ſi juſſu domini. & optimè l 20 ſervus ff. de obl. & act.* ubi eadem plane diſtinctio eleganter explicatur. Et in his mitiore pœna videntur afficiendi, *l. 8. ſeruos. C. ad l. Juliam de vi publ.* Eadem Regula & in filiisfamilias locum habet; Ut ſcilicet in levioribus ſi pareant patri, cujus ſunt in poteſtate, excuſentur; in gravioribus, non item, *l. 13. ſi tacitum. l. 5. ad l. falcid. l. 10. in fraudem. ī de his quæ ut indignis.* Sed de liberis, copiosè Agell. *lib. 2. c. 7. noct. Attic.* Sic & liberti & clientes ſi quid juſſu patronorum peccârint, faciliùs excuſantur, quàm ſi ſua ſponte. ut dè liberto Appij Decemuiri, Liuius *lib. 3.* & de Libertis Attilij Appianus *in Mithridatico.* Quæ exempla hîc proferuntur à Petro Fabro. Ad Juſſum quoque pertinet Regula *in l. 167. §. 1. Qui iuſſu Judicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, cui parère neceſſe habet.* Prior regula eſt de juſſu domini: Hæc eſt de juſſu Judicis. Idemque multò magis de juſſu Magiſtratus dicendum, ut Prætoris, vel Præſidis. V. G. Qui juſſu Judicis poſſidet, juſtè poſſidet, *l. 11. juſtè ff. de adquirenda poſſeſſione.* Videatur & hujus Reg. uſus, *in l. 7. ait Prætor, §. promittitur. ff. de minoribus. l. 7. noviſſimè. & l. 11. falſus. ff. quod falſo tutore. l. 4. athletes. & l. ſeq. l. 6. furti. §. qui juſſu Judicis. ff. de his qui notantur infamia l. 4. quanquam. in princ. ff. de aqua plu.* Eôque pertinet

Lex 167. §. 1. Qui iuſſu.

tinet propriè hæc Reg, ut ex legum inſcriptione liquet, *l. 6. quod autem. §. apud Labeonem. & ſeq. ff. quæ in fraud. creditorum.* Quatenus autem parendum ſit Magiſtratui, non huius, ſed publici juris eſt quæſtio: de qua Dinus *ad c. 26. Ea quæ fiunt, de regul, juris, in 6.* Accurſ. & Bartol. *ad d. l. furti. §. juſſu. de his qui not. infa.* Baldus *ad l. 1. C. unde vi.* Ferrarius, Faber, alijq;, *ad hãc regulam.* Illud ſolùm generaliter hic tenendũ; Non parendum Magiſtratui in re turpi vel impia, *l. 5. prohibitum. l. 7. defenſionis facultas. C. de jure fiſci: l. 33 omnes. C. de decurionibus.* Ad Juſſum quoque pertinet regula *in l. 180.* Sed eſt de Solutione, de qua infrà commodiùs. Atque hæ ferè ſunt regulæ de Mãdato & Juſſu. *L. 180. quod iuſſu.*

Nunc de Conſilio eſt regula *in l. 47. Conſilij non fraudulenti nulla Obligatio eſt: Ceterùm ſi dolus & calliditas interceſſit, de dolo actio competit.* Eſt & hæc regula ſpecialis potiùs quàm generalis. Nota eſt differentia inter Mandatum & Conſilium. Ex illo quis obligatur : ex hoc non item. Differentiæ ratio: Quia liberum eſt cuique apud ſe explorare, an expediat ſibi conſilium: ut ait *l. 2. in fine. ff. mandati.* Fraudulentum tamen conſilium obligat, & parit actionem de dolo : quia dolus non debeat manere impunitus, *l. 9 ſi quis affirmavit: ff. de dolo.* Quod autem de actione doli ex fraudulento conſilio dictum; ita accipiendũ, ſi alia nulla ſit actio. Nam ſi eſt alia non datur de dolo. *l. 7. & eleganter. ff. de dolo.* Ut ſi Titij conſilio furtum ſit factum, tenetur Titius actione furti, *l. 52. ſi quis uxori. §. cum Titio. ff. de furtis.* Ut, ſi pro- *De Conſilio. Lex 47. Conſilii.*

xeneta dolo malo induxerit venditorem, ſciente & conſciente emtore; tenetur emptor actione ex vēdito: proxeneta, de dolo: quia nulla cōtra eum alia eſt actio, *l. 2. ff. de proxeneticis*. Ad cōſilium quoque pertinet reg. *in l. 75. Nemo*, inquit *poteſt mutare conſilium ſuum in alterius iniuriam*. Ubi *iniuria*, ut ſæpè aliàs, valet Damnum. Idem dicitur & *in fraudem*. Uſus huius regulæ, de mutatione conſilij ſive pœnitentia, latè patet. Ut in donatione, *l. quanquam. C. de donationibus*. ut in trāſactione, *l. 24. C. de tranſactionibus*. ut in aditione vel repudiatione hereditatis, *l. ult. §. ubi autem C. de bonis quæ liberis*. Interdum tamē admittitur mutatio: putà ea quæ fit ſine fraude alterius; ut in *l. 11. de ætate. §. ult. ff. de interrogatorijs*. Eôdem pertinet d. reg. *in l. 75. Nemo* inquit Ulp. *poteſt mutare conſilium ſuum in alterius iniuriam*. Sive, ut ait Pontifex, *in alterius detrimentum*. ut in *c. 33. de reg. jur. in 6*. Videtur autem in hac Reg. verbum *Conſilij* idem valere, quod Voluntas. Cuius mutatio etſi plerumque non ſatis honeſta videtur; eſt tamen in jure permiſſa, & interdum neceſſaria, atque etiam laudabilis: nimirùm cùm fit ſine alterius injuria: ut in *l. 1. §. pen. ff. depoſ.* ut in *l. 12. ſi verò. §. pen. ff. mandati*. ut in *l. 3. edita. C. de edendo.* ut in *l. 28. ſi quis libellos. C. de appell.* Verùm, ut hæc Regula ait, In alterius iniuriam non licet mutare. Ratio eſt perſpicua. Quia alterius factum alteri nocere nō debet, & fidem ſemel datam ſervandam eſſe notum eſt. *l. 1. ff. de pactis*. V. G. heres, qui hereditatem adijt, mutare cōſilium non poteſt in fraudem Creditorum: id eſt, ſemel aditam

l. 75. Nemo poteſt.

c. 33. mutate.

tam

tem non poteſt repudiare, *l. 4. ſicut. C. de repudiãda hereditate.* Ut ſententiam, qua alteri iam jus eſt quæſitum, Judex mutare non poteſt, *l. Judex. & l. Paulus. ff. de re jud.* Idemque in omni contractu & obligatione locum habet: qui contractus ab initio quidem ſunt voluntarij: ſed mutare voluntatem, & ab obligatione ſemel conſtituta diſcedere, aduerſario non conſentiente, nemo poteſt: *ait l. 5. ſicut. C. de obl. & actionib.* Interdum tamen pœnitentiæ eſt locus in cõtractibus; maximè innominatis: qua de re diligenter explicat Gabriel. Mudæus *ferè init. tit. de contrah. empt.* Non obſtat huic Regulæ *l. 21. ſi ſterilis. §. ult. ff. de act. empt.* neque *l. 112 ſi quis ſtipulatus. & l. 138. §. 1. de verb. obl.* In quibus permittitur variatio. Sed quia ita convenerat. Volenti autem & conſentienti non fit iniuria. In iis namque Legibus cõventio eſt alternativa: in qua electio eſt debitoris, ut emptoris, ut promiſſoris. *l. 105. d. t. §. 1. de verb. obl. §. 3. verſ. huic autem. Inſtit. de actionibus.*

CAPUT XIII.

De Invito, ſive eo qui non vult.

ATque hæ ferè ſunt regulæ ad Voluntatem pertinentes. Volenti autem Latinè contrarius eſt Invitus, aut Nolẽs. De quo iam vidẽdum. Eò enim pertinet *l. 4. Velle*, inquit Ulpianus, *non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.* Quæ tamen Regula poſſet quoque ad Voluntatem referri: cujus proprium eſt, eſſe liberam, & non coactam. Qui igitur imperio patris obſequitur, ſive obſequens quid facit, *Lex 4. Velle non creditur.*

non videtur volens, ſed invitus & coactus, agere. Uſus autem huius regulæ inprimis in Aditione hereditatis eſt: in qua maximè requiritur libera voluntas, propter magnum ſępè ęs alienum hæreditarium, *l. 6. §. ult. ff. de adq. heredítate*. Iam filiusfamilias & ſervus, licet inſtituti heredes, adire hereditatem non poſſunt, ſine juſſu vel imperio patris vel domini, *d. l. 6. qui in aliena*. Si igitur hi illorum juſſu adeant, non videntur liberè adiiſſe: & proinde ipſis non nocere hæc aditio poteſt. *d. §. ult.* Idemque eſt in repudiatione. *l. 13. is qui §. ult d. t.* Huc pertinet & Metus, qui à DD. Reverentialis dicitur: quo ſc: vel uxor reſpectu mariti, vel liberi etiam emancipati reſpectu parentum, interdùm quid agunt, alioqui non acturi. Idemque & de Verecundia liberti erga patronum, Vaſalli erga ſeniorem. De quo metu, ſive verecundia & pudore *l. pen. ff. de furtis. l. 1. §. quar. rer. act. non det. & Sarmientus libr. 2. Selectarum interpretationum. c. 11. in fine.* Notum eſt ex Ethicis Voluntati hæc duo eſſe maximè contraria, Vim, ac Metum, & Errorem ſive Ignorantiam: *Ariſtoteles lib. 3. c. 1.* Quibus accedūt & perturbationes, ut amor, iracundia, ebrietas.

De Vi & metu.
Lex 116. Nihil conſenſui.

De Vi & Metu hîc eſt Regula *l. 116. Nihil*, inquit Ulp. *Conſenſui tàm contrarium, qui ac bonæ fidei judicia ſuſtinet, quàm vis atque metus: quem comprobare contra bonos mores eſt.* Quæ regula quemadmodum, ut per ſe perſpicua, non eget interpretatione: Sic hîc admonendum, metus non haberi rationem vani, ſed juſti. De quo vano metu eſt hæc Regula, *Vani timoris æſtimatio*

juſta

*juſta non eſt.l.*184.*h.t.*Sic enim ibi legendum *æſtimatio*, non ut vulgò *excuſatio* : ut probatur ex *l.* 13.*ſi quis ab alio.ff.de re judicata.*Ex qua *l.* 13. ſumpta eſt hæc regula; & ex ea quoque eſt explicanda: quanti ſcilicet æſtimãdum ſit id quod intereſt ſtipulatoris, qui ſtipulatus fuerit ab alio decem, ab alio fidejuſſorem dari, Si enim promiſſor fidejuſſoris eum non dederit , æſtimabitur quanti intereſt ſtipulatoris eo nomine. Id autem interdùm erit tantundem, id eſt decem: interdùm nihil. Neque credendum eſt ſemper ſtipulatori , multum ſua intereſſe affirmanti ; & metum ſuum iactanti , ne debitor decem non ſolvat. Vani enim metus ſive timoris nulla eſt æſtimatio. *l.* 184. *vani timoris.*

De Ignorantia autem ſive Errore multæ hìc ſunt regulæ: ſed pleraque ſpeciales *l.* 19.*l.*26.*l.*42. *l.*53.*l.*99.*l.*177.*§.1.*Sed una eſt generalis, & proinde hìc explicanda, *in l.*116.§.2. *Non videntur*, inquit Ulp. *qui errant, conſentire.* Cuius Regulæ ratio eſt perſpicua. Error enim & ignorantia Voluntati eſt maximè contraria, teſte Ariſtotele *d. lib.*3. *Ethicorum c.* 1. Uſus Regulæ latè patet. Ut in Juriſdictione, *l.*15.*ſi per errorem. ff. de Juriſdict.* ubi Ulpianus, Quid, inquit, tam contrarium eſt conſenſui, quàm error. Ut in contractibus, *l.* 11. *rogaſti.* & *l.*18.*ſi ego ff.de reb.cred.* Ut in alienationibus & dominij adquiſitionibus *l.*35.*ſi procurator.ff. de adquirendo rer. dominio. l.*55. *in omnibus.* & *l.*57.*in omnibus ff. de oblig.* & *actionib.* Ut in pactis, *l.* 30. *in perſona. §. qui pecuniam. l.* 51 & *ſeqq. ff. de pactis.* Ut in delictis & maleficijs; omnibus deni-

De Errore ſeu Ignorantia.

l 116. *§.* 2. *Non videntur.*

que juris articulis : ut videre eſt *ſub tit. Digeſt. & C. de juris & facti ignor.* Contrariæ quoque Voluntati ſunt Perturbationes: ut eſt Iracundia de qua hîc vna extat regula Pauli *in l. 48. Quicquid*, inquit, *in calore iracundiæ vel fit vel dicitur, non prius ratum eſt, quàm ſi perſeverantiâ apparuit judicium animi fuiſſe.* Ratio Regulę, cur per iram dictum vel factum non ſit ratum, niſi perſeverantia ſubſecuta fuerit, eſt hæc: Quia, ut iam dictum, calore potiùs, quàm voluntate videatur dictum vel factum. Nam, ut Ariſtoteles *dicto cap.* 1. diſputat, Ira & amor aliæque perturbationes licet voluntati non ſint ita contrariæ, ut vis, metus, & error: efficiunt tamen ut voluntas non ſit ſatis libera, ſed impetu quodam rapta. Uſus regulæ hîc à Paulo expreſſus eſt in Divortio: ut ſi inter conjuges orto, ut fit, jurgio & ſtomacho, alter diſceſſerit; non ſtatim ex eo concludendum ſit divortium; niſi perſeverantia apparuerit. *l. 3. ff. de divortijs*, ubi hæc quoque regula iteratur, *l. 31. quod ſi. ff. de jure dot.* Idcircò ex jurgio ortum diſſidium, quia non verè eſt divortium, eleganter in jure dicitur frivuſculum, *l. 32. cum hic ſtatus. §. ſi divortium. ff. de don. int. vir. & uxor.* Uſus quoque eſt regulę in Delictis potiſſimùm & Pœnis. *l. 11 perſpiciendum. §. pen. ff. de pœnis. l. 1. §. quæri. ff. ad SC. Turpill.* ubi temeritas accuſatoris & inconſultus calor pœna calumniatoris liberatur. *l. 2. C. ad l. Jul. majeſt.* Atque hæ ferè ſunt regulæ de his quæ Voluntati ſunt contraria. Diximus autem Volenti latinè opponi Invitum. De quo & regula *in l. 4.* iam eſt expoſita. Sunt & aliæ ſed ſpeciales,

Lex 48. Quicquid.

ſpeciales, de quibus infrà: ut in *l. 26. & l. 156. in princ. & § ult.* Atq; hæc de principijs Actionum civilium principalibus, & eſſentialibus. De acceſſorijs & accidentalibus, ut ſunt circumſtantiæ, non dantur Regulæ, ſed Exceptiones.

CAPUT XIV. & ultimum

De ipſis actionibus Civilibus.

AD hoc caput Regulæ aliquot ſub hoc tit. pertinent. Eſt autem hoc trimembre, Nam primò de Conſtituendis actionibus: Secundò de earum Vi & Effectu: Tertiò de ijſdem Infirmandis ac tollendis, conſiderãdum. *De Conſtituendis actionibus Civilibus*

Quod ad primum attinet membrum, in eo Perſona potiſſimum & forma ſpectari ſolet. Ad perſonam igitur pertinet, regula *in l. 123. Nemo,* inquit Ulpianus, *alieno nomine lege agere poteſt.* Sententia huius, paulò obſcurior, hæc eſt: Legis actiones, ſive actus legitimos. (Hæc enim duo non puto differre, Legis actionem, & actum legitimum, quamuis contrà diſputet Hottoman. *illuſtri quæſt. 34.*) per nos ipſos, non verò per procuratorem fieri poſſe. Ratio Regulæ: Tùm, quia intereſt Reipub. ut actus legitimi diligentiſſimè & perfectiſſimè fiant. Omnia autem meliùs per ſeipſum, quàm per alium plerumque aguntur; *arg. l. 36. h. t.* Tùm quia actus multi civiles etiam perſonam poſtulant, ut magiſtratum, Adoptio, Emancipatio &c. Uſus huius regulæ olim latiſſimè patuit; adeò ut ne quidem in foro agere liceret per procuratorem etiam ægrotanti, *teſte* *Lex 123. Nemo alieno.*

Agellio, lib. 20. *c.* 1. & Imperatore *init. tit. Inſtit. De his per quos agere poſſumus*: ubi ait fuiſſe olim in uſu, ut alterius nomine agi non poſſet: ſed quia hoc non minimam incommoditatem habeat, quòd alieno nomine neq; agere neq; excipere olim licebat, cœperunt homines per procuratores litigare, *d. t.* §. 1. Itaq; huius Regul. eſt exceptio; in Judiciis. Valet tamen nihilominùs hæc regula in aliis actibus legitimis; ut in Adoptionibus, Emancipationibus, Teſtamẽti factionibus, *l.* 25. *poſt mortem*, §. 1. *ff. de Adoptionibus & emancipat. l.* 3. *ff. de acceptil.* Nam & Acceptilatio eſt actus legitimus, *l.* 77. *actus, h. t.* Sic & optio ſervi per alium fieri non poteſt, *arg.* §. *optionis, Inſtit. de legat.* ut neq; aditio hereditatis, *l.* 90. *per curatorem, ff. de adq. hered.* nec Manumiſſio vindictâ, *l. penult, C. de vind. libert.* Excipitur filiusfamil. qui juſſu patris manumittere poteſt, favore libertatis, *l.* 4. & 12. *ff. de manumiſſ. vindict.* De Emancipatione non extat quidem locus, ni fallor, hodie in Jure: ſed idem jus eſſe, inter omnes conſtat. Videatur Ang. & alii, *ad d. l. poſt mortem*, §. *ult. de Adopt* & Hottom. *d. quæſt. illuſt.* Hæc igitur eſt una actuũ legitimorum ſive legis actionum proprietas; ut per alium fieri non poſſint. Eſt & alia, quod pleræq; non ſub conditione, vel ex die, ſed purè fiant; De qua eſt reg. in

l. 77. *actus legitimi.* *d. l.* 77. *Actus legitimi qui non recipiunt diem vel conditionem, velut emancipatio, acceptilatio, hereditatis aditio, ſervi optio, datio tutoris, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adjectionem*: Sed de hac regula infrà; quia non eſt de perſonis;

nis;

nis; de quibus jam agitur. Huic autem regulæ noſtrę, *ex l.123.* obſtare videtur regula Bonifacii, *in c. 68. poteſt. de reg. jur. in 6. Poteſt quis per alium, quod poteſt per ſe ipſum.* Atqui in *d.l. 123.* poteſt quis per ſe facere actus legitimos, quos tamen non poteſt facere per alios. Et ſanè d. Regula *in d.c.* ex Gloſſis ſumpta, (ut videre eſt apud Accurſium, *ad d.l. 2. ff. de adminiſtratione rerum ad civitat. pertinentium,*) vix videtur poſſe conſiſtere: ejuſq; ab Interpretibus adferuntur exceptiones innumerabiles. Multa etiam alia, præter actus legitimos; per nos fieri poſſunt ac debẽt, quę per alios non poſſunt aut debent. V.G. Duci fœmina abſens per alium, ut per nuncium, non poteſt: *l. 5. mulierem, ff. de ritu nupt.* quamvis abſenti per nuncium nubere benè poſſit. Quòd autem Canoniſtę docent, Matrimonium poſſe per procuratorem contrahi. *c. ult. de procur. in 6.* id Juri civili non videtur conſentaneũ. Sic Proconſul poteſt quidem Juriſdictionẽ alteri dare, atq; ita per alium quodammodò jus dicere: ſed legatus ejus cui mandata ea fuit, nõ poteſt eam alteri rurſus mandare, *l. ult. ℥. de off. ejus cui mandata eſt Juriſdictio.* Sic Emphyteutã dominus nõ per alium, ſed per ſe, in poſſeſſionem debet inducere, *l. ult. C. de jure Emphyteutico.* Sic jure civili (aliud tamẽ ex Gloſſis & *c. nov. de offic. legati.* uſu hodiè receptũ) per alium jurare nemo põt, *l. 39. non ſolum, ſ. 1. ff. de procur.* Ne tutor quidem pro pupillo, *l. 4. in princ. ff. de in litem jurando:* Videatur & *l. pen. C. de reb. cred.* Sic & factorum duo ſunt genera: quædam, ut per alium fieri;

c. 68. poteſt.

quæ-

quædam, ut non fieri poſſint vel debeant, *l.1. §. ne autem. C. de cad. tollend.* Adeò ut hæc ne per heredem quidem, qui tamen cum defuncto quaſi eſt eadem perſona, expleri debeant. Quæ tamen diſtinctio factorum in ſtipulatione faciendi eſt ſublata, in *l. 13. veteris, C. de contr. ſtipul.* Ex qua *l.*13. hunc verſicul. *Recuſante autem, &c.* Tribunianus appinxit, *§. ult. l. 31. ff. ad SC. Trebell.*

c.72. Qui facit. Huc quoq; pertinet Reg. in *c. 72. de reg. jur. in 6.* *Qui facit per alium*, inquit Pontifex, *perindè eſt ac ſi faciat per ſe ipſum.* Quæ & ipſa regula, vereor, ut conſiſtere poſſit. Diſputant & Philoſophi & Interpretes Juris, An qui per alium quid facit, videatur tantùm & fingatur, an verò ipſe idem facere dicendus ſit? Sed eorum probabilior eſt ſententia, qui ajunt, Videri tantùm, non verè ipſum facere, vel agere, quod per aliũ quis facit. Videatur Tiraq. *de Retract. convent. §. 2. gloſ. 5, num.* 27. Ratio autem Regulæ pendet ex principio actionis aut facti; nempe Voluntate & juſſu ſive mandato. A quo enim eſt actionis principium, ut Voluntas; ab eo quoq; ipſa actio eſſe ac proficiſci videtur, *Ariſtoteles lib. 3. cap. 1. Ethicorum.* Uſus Regulæ latè patet: in Contractibus, Solutionibus, Judiciis, Delictis, Imperio & Juriſdictione, etiam in Sacris, & Academicis quibuſdam actibus. Videatur, *l. 56. qui mandat. ff. de ſolutionib. l. 15. ſingularia, ff. de reb. cred. l. 3. etſi, ff. de officio ejus cui mand. eſt juriſdict. l. 6. utrùm. ff. ad l. Pompeiam, de Parricidiis, l. 11. non ſolum, ff. de injuriis, l. 51. ita vulneratus, ff. ad l. Aquil.* Sed exceptiones quoq; ejus regulæ non paucæ afferri poſſunt:

poſſunt:ut ex *l. 35. quod ſæpè. §. ſi quis :ff. de contr. empt. l. 49 poſſeſſio, §. ult. ff. de adquir. poſſeſſ. l. 5. aut qui aliter, §. ult. ff. quod vi aut clàm, l 7. in bonæ fidei, ff. de eo quod certo loco, &c.* Huc pertinet Regula *in l. 160. Aliud eſt, §. 1. Refertur*, inquit Ulpianus, *ad univerſos quod publicè fit per maiorem partem*, id eſt, factum ab omnibus videtur, quod factum eſt à majore parte, Ratio eſt. Res ex majori parte ſpectari ſolet. Uſus huius regulæ eſt in Senatu, in Curia, in Capitulo, aut quolibet Collegio, ut videre eſt de curia *in l 45. nominationũ, C. de decurionibus, l. 19. quod maior, ff. ad Municipalem, l 3. nulli ff. quod cuiuſq; univerſ. l. ult. C. de vend. rer. civit. l. penul & ult. in fine, C. de prædiis Decurionum ſine decret. &c.* Atque hæ ferè ſunt Regulæ generales, de Actionibus conſtituendis. *L. 160. § 1. Refertur.*

De Earum autem Effectu jam perfectarum hæc regula afferri poreſt, *in l. 155. Factum cuiq; ſuum, non adverſario nocere debet*: Sed ea jam ſuprà, ubi de lucro & damno, eſt explicata. Poſſet fortaſsè & illa huc accommodari, quæ eſt in *l. 149. Ex qua perſona quis lucrum capit, ejus factum præſtare debet.* Et huic non abſimilis illa: Heres factum defuncti conſervare debet, ſive ei non contravenire, *l. 14. cum à matre, C. de rei vind. l. 6. ſi tertius, §. pen. ff. de aqua, & aqua pluv. arc. l. 5. an vitium, §. 1. ff. de diverſ. temporal. præſcr.* De qua regula prolixè Arrius Pinellus, *ad l. 1. part. 3. num. 81. C. de bonis maternis*, & Phanutius *de Inventario, parte 5. num. 63. & ſeqq.* & Philipp. Porcius ſive potiùs Gabrielius *in libris reg.* Sed *De vi & Effectu actionum Civilium. Lex 155. Factum. Lex 149. Ex qua perſona.*

hæc

hæc noſtra regul. *in l.* 149. videtur potiùs ad locum de lucro & damno pertinere, ut ſcilicet qui commodum ſentit ex contractu vel negotio ſervi, filii, procuratoris, inſtitoris, &c. is quoque ejus factum, id eſt, culpam præſtet, & incommodum ſentiat. Qua de re jam ſuprà quoque explicatum.

Cæterùm ſunt quædam regulæ, de quibus dubitet quis, Utrùm ad primum membrum, de conſtitutione; an ad tertium, de infirmatione actionum pertineant: veriùs tamen ad primum pertinere videntur. Ut eſt Regula in *l.* 29. *Quod initio*, inquit Paulus, *vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere.* Hæc enim regula poſtulat initium actionis bonum & juſtum: quæ bonitas conſiſtit in perſonis & forma actionis. Contrà igitur de initio vitioſo hìc agitur. Et ait, Actum, cujus initium eſt vitioſum, tempore vel ex poſtfacto non convaleſcere. Cujus regulę Ratio eſt perſpicua. Quia tempus, quamvis ad conſtitutionem actus interdum requiritur, V. G. Ne in jus vocatio, vel judicium, fiat die feſto: Eſt tamen circumſtantia quædam actus: nec tā efficax, ut per ſe vel actū conſtituere, vel infirmare, vel vitioſum emendare poſſit. Uſus huj⁹ regulæ patet latiſſimè: puta in Manumiſſionibus, Adoptionibus, Tutorū dationibus, Nuptiis, Uſucapionibus, Teſtamentis, Cōtractibus, &c. Et de Teſtamentis eſt regula in *l.* 201. *h. t.* De Contractibus, *l.* 27. *ff. de O. & A. l.* 17. *ſi decē, §. ſi pactus. ff. de pactis, & ſub h. t. l.* 77. *quò tutela, §. ult.* Obſtare tamē regulæ, quædā videntur, *l.* 42. *ff. de uſuc.*

Lex 29. Quod initio.

Lex 201. omnia. l. 17 ſi ubi. § ſi pactus. ff. l. 77. §. ult.

uſuc.l.3.ff de Reg. Catoniana l.82.debitor, ff. de leg. 2.& l.11.pro parte, ff.de ſervitutibus. Quarum tamen explicatio non eſt difficilis. Videatur Hotomannus latè *quæſt. illuſt.39.* Eôdem pertinet & regula *in l.pen.hîc*, ſed eſt ſpecialis, nempe de heredibus inſtituendis. Huc quoque, id eſt ad formam, pertinere videtur regula *in l.81. Quæ dubitationis*, inquit Papinianus, *tollendæ cauſa contractibus inſeruntur jus commune non lædunt.* Sed ea quoq; eſt ſpecialis, nempe de contractibus: hæc autem eſt generalis. Eôdem pertinet regula *in l.94. Non ſolent quæ abundant vitiare ſcripturas.* Quamvis & ea non planè ſit generalis, nempe de ſcriptis tantum actionibus: ut de teſtamento ſcripto, de pacto, contractu, vel tranſactione ſcripta. Eſt autem ea ſumpta ex *l.56.qui mutuam,§.mandati.* Magis generalis hæc eſt: *Superflua non nocent.* Solet, inquit, S. Auguſtinus, à Juriſperitis dici ſuperflua non nocere, *lib.4.de civit. Dei,c.27.* Et ita noſter Paulus, *lib.3. ſent.t.4.§.plures.* Et *l.17.teſtamentũ,C.de teſtamẽtis*, Superflua, inquit Imperator, nô nocent: Nã neceſſaria prætermiſſa imminuunt contractus; & teſtatoris officiunt voluntati: non abundans cautela. Ut hæc ſtipulatio, *dabis centum? Arma virumq; cano, dabo*, propter hanc clauſulam *Arma, &c.* non vitiatur, *l.65.ff.de verb.oblig.* Eôdem & hęc regula *in l.169.§.1. Quod pendet*, inquit Paulus, *non eſt pro eo quaſi ſit*, pertinere videtur. Ad actionis enim principium & conſtitutionem pertinet quæſtio ſive diſputatio de iis, quæ purè vel ſub conditione fiunt. Actus au-

L.pen.

L.81. Quæ dubitationis.

L.94. Non ſolent.

L.169.§.1. Quod pendet.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

tem qui ſub conditione fiunt, dicuntur pendère,& eſſe in pendenti: tàm contractus, quàm teſtamenta,&c. *§ ex conditionali*, *Inſt. de verb. obl.* Et differunt ab his,qui purè fiunt. Hi enim jam eſſe,illi nondum eſſe & pendere dicuntur. Undè conditionalis creditor non verè eſt creditor: quia ante conditionem petere non poteſt, *l. 54. Conditionales, ff. de verb. ſignif.* Sunt & alia in jure quæ dicuntur eſſe in pendenti,ſive in ſuſpenſo,ut Dominium interdum, *l. 12. arboribus, § ult. ff. de uſufr. l. 11. ſed interim, ff. de don. int. vir. & ux.* ut Patria poteſtas, ob jus poſtliminii, *§. ſi ab hoſtibus, Inſt. quib mod. patr. poteſt. ſolvit.* Breviter: Eſt hic inſignis locus, de his quæ in pendente ſive in ſuſpenſo ſunt, de quo & *in l. 43. ſervus qui bona, § cum ſervus, ff. de adquir. rer. dominio, l. ſi unus, ff. de ſervit. ruſt. præd. l. 5. communia prædiorum, l. 43 bovem, §. ultim. de Ædilit. edicto, l. 8. ff. quando dies leg. cedat.* Videatur quæ diligenter hac de re collegit Petr. Faber *ad hanc regul.*

Lex 195. Expreſſa. Huc quoque videtur pertinere reg. *in l. 195. Expreſſa*, inquit Modeſtinus, *nocent, non expreſſa non nocent:* ſed poteſt ea & ad tertium membrum commodè referri, nimirum de his, quæ vitiant actus. Nam multi ſunt caſus & actus, qui vitiantur re aliqua, aut verbo expreſſo, qui tamen non vitiantur tacito ſeu non expreſſo. Uſus ejus regulæ patet latiſſimè. Ratio eſt: Quia non eadem ſit vis & poteſtas expreſſi, quæ taciti: quemadmodum non eadem eſt vis acceſſionis, & ejus quod per conſequentiam, quæ principalis & directi. Videatur uſus hujus regulæ in *l. 65 ſi ita, §. 1.*

ff.

ff. de leg. 1. in l. 68. ſi quis Sempronium, ff. de her. inſtit. in *l. 25. cum illud*, §. *heres, ff. quando dies legat. cedat*. Eôdem pertinet reg. *ex l. 129. nihil dolo, §. cum principalis*, & *l. 178 Cum principalis cauſa non conſiſtit, ne ea quidem , quæ ſequuntur locum habent*, ita in *d. l. 129.* ſed in *l* 178. interjicitur *plerumq;, ne ea quidem, &c.* Quæ regula locum habent, tam in rebus, quàm in actionibus, quàm itemq; in perſonis. Ejusq; regulę Ratio peti poteſt ex regula hac *Acceſſorium ſequitur naturam principalis, c. 42. Acceſſorium, de R. J. in 6*. Res enim eadem duplici & diverſo jure cum cenſeri non debeat, *l. 30. rerum mixtura, ff. de uſurp. & uſucap.* & ex potiore ſit denominanda: meritò fit, ut acceſſio cedat principali, ejusq; naturam ſequatur; & cum illa quoque extinguatur, *l. 4. ſi quis nec cauſam, ff. de reb. creditis, l. 1. §. idem Pomponius, ff. de depoſiti, l. 21. ſi ſterilis, §. ſi tali, ff. de act. empt. l. cætera, §. ult. ff. de leg. 1. l. 1. ff. de auctor. tutor. l. ſi aquæductus, ff. de contr. empt. l. prædiis, §. qui domum, d. t. de leg. 1. & l. 19. cum aurum, §. perveniamus, ff. de aur. & argent. leg.* ubi eleganter ait Ulpianus: Semper cum quærimus, quid cui cedat; illud ſpectamus, quid cujus rei ornandæ cauſa adhibetur; Ut acceſſio cedat principali. Cedet igitur gemmæ fialis vel lancibus, incluſæ auro argentóve. Poſſent aliæ adferri leges, in quibus eſt uſus illius regulæ, *Acceſſio cedit principali*: nempe quia minor majori: vilior digniori. Sed noſtra eſt, de rei vel actus vitio aut interitu. Cujus quoque uſus eſt multiplex. Ut ſi non valet inſtitutio, non valet quoq; ſubſtitutio; quę illius

Lex 129. Nihil dolo. Lex 178. Cùm principalis.

c. 42. acceſſorium.

eſt ſequela. *§. liberis, Inſtit. de pupill. ſubſtit. l. 1. in fine, ff. de vulg. & pup. ſubſt.* ut, ſi non valet legatum, vel alius actus; non etiam valebit jusjurandum ei adjectum, *l. 5. non dubium, in fine, C. de legib.* Ut, ſi non valet principalis obligatio, non valebit quoq; pignus aut fidejuſſor ejus nomine ſumptus: quia ſunt acceſſiones, *l. 39. redemptores. §. ult & l. ſeq. ff. de rei vind. l. 69. in fine & l. Stichum. l. 6. §. 1. de fidejuſſ. l. ſi debitori. d. t.* Ut, ſi legato ſervo cum peculio, legatum ſervi extinguatur, morte puta vel manumiſſione eius; extinguetur & legatum peculij, *l. 1. & 2. ff. de peculio leg.* Ut, penu cum vaſis legata, & poſterius cōſumpta, vaſa quoque non debebuntur, *l. 2. & 4. ff. de penu legata.* Ut, reſoluto matrimonio dos quoque reſolvitur; ut illius acceſſio, *l. 3. ff. de jure dot.* Huius tamen regulæ ſunt Exceptiones quædam: ideoque non malè adijcitur particula *plerumq;*, in *d. l. 178.* Ut in *l. 10. quid tamen. ff. quibus mod. uſuſr. amitt.* Ut in *l. 9. C. de prædijs minorum.* Ut in *l. 3. in fine. ff. de his quæ in teſt. del.* Ut in *l. 2. C. de luitione pignoris:* ubi tamen quidam pro *durare* legunt *non durare.* Ut in *l. 35. ſi pupillus ff. de receptis, qui arbitrium receperunt.* Denique Jure Pontificio jusjurandum ſuſtinetur: licet principalis actus non valeat, ſive potius confirmat actum principalem, *c. cum contingat. extra. de Jurejurando.*

Lex 35. Nihil tam. De Infirmatione quoque actionum eſt regula *l. 35. Nihil tam naturale eſt*, inquit Ulpianus, *quàm eo genere quicquid diſſolvere, quo colligatum eſt: ideò verborum obligatio verbis tollitur : nudi conſenſus*

conſenſus obligatio contrario conſenſu diſſolvitur. Quæ regula etſi videtur ſpecialis, nempe de obligationibus & contrahendis, & eo modo diſſolvendis: verba tamen videntur generalia: ut omnis actio, quo modo eſt conſtituta, eodem quoque infirmetur; aut etiam quælibet res, & negotium. Itaque latiùs patebit hæc regula. Cujus ita generalis Ratio quoque generaliter & altè petenda eſt: quòd ortus & interitus eædem in contrarium ſint cauſſæ, & ut vulgò loquuntur, conſtructionis & deſtructionis. Uſus regulæ eſt primò in Contractibus & Obligationib': ut verbis tollantur contractæ verbis: nudoque conſenſu contractæ, nudo conſenſu diſſolvantur. *& hîc & §. ult. quib. mod. toll. obl. l. 58 ff. de pactis. l. pen ff. de ſolutionibus.* Secundò in Teſtamentis: quæ ritè perfecta non tolluntur codicillis, ſed teſtamentis itidem perfectis. *§. poſteriori. & §. ſeq. Inſtit. quib. mod. teſt. infir. §. pen. Inſt. de codicillis.* Tertiò, in Pactis: quæ ut nudo conſenſu fiūt, ita quoque tolluntur: non quidem ipſo jure, ſed per exceptionem. *l. 27. ſi unus. §. pactus. ff. de pactis.* Quartò in Dominio: quod ut nudo pacto aut voluntate uel conſenſu non adquiritur; ſed traditione, *l. 20. traditionibus. C. de pactis*; ita nec amittitur nuda voluntate, *l. 17. ſi quis vi. §. 1. ff. de adq. poſſ.* Quintò, in Poſſeſſione: de qua eſt & regula *in l 153. ferè quibuſcunque.* de qua infrà. Sextò, Civilia ut civiliter fiunt, conſtituuntur, & inducuntur; ita quoque civiliter tolluntur: Naturalia contrà; ut cognatio naturalis, ſive jus ſanguinis, De civilibus, ut Adoptione, patria pote-

ſtate, Tutela, videatur *l.7.tutelas ff. de cap. minut. l.3 ff. unde cognati, l.3 §. ſed ſi. ff. de bonorum poſſeſſione contra tab. §. ult. Inſt. de leg. agn. tutela.* Eſt autem & hæc inſignis regula in *cap. 73. in 6, Factum legitimè*, inquit Pontifex, *retractari non debet, licet caſus poſteà eveniat à quo non potuit inchoari*. Quæ regula priuſquam explicetur, illud admonendum, ad priorem regulam *d. l. 35. h. t.* pertinere & illam *in l. 100. Omnia*, inquit Gaius, *quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt*, V. G. Teſtamẽtum prius jure perfectum, poſteriore tollitur item jure perfecto, *l. 2. 5. de injuſto*: ſtipulatio prior, poſteriore, *l. ſi unus 27. §. pactus. ff. de pactis*. Prius pactum, poſteriore, *d. §. pactus*. Sic lex conſenſu populi rogatur & contrario diſſenſu abrogatur, *l. 32. de quibus. ff. de Legibus*. Nunc videamus de priore regula *ex d. c. 73.* Eſt autem ea bimembris: cujus prius membrum hoc eſt, *factum legitimè non retractari*. Cujus regulæ ſive membri uſus latiſſimè patet: nimirum in Legibus, in Adoptionibus, Manumiſſionibus, Matrimonijs Uſucapionibus, Traditionibus, Teſtamentis, Pactis, Tranſactionibus, Contractibus, Donationibus, Sententijs, &c. Adeò ut ne Principis reſcripto reſcindi poſſint actus ſemel rectè perfecti: ut de Teſtamentis dicitur *in l. 10. C. de Teſtamentis*. Sunt tamen multi actus, qui reſcindi poſſint, atque adeò plerique; ſed ab ijs à quibus ſunt facti: ut Lex à populo vel principe: Pacta & cõtractus à contrahentibus: Teſtamenta à teſtatoribus. Atque ita intelligendum quod S. Auguſtinus epiſtola 5. contra Manichæos (Vetus Teſtamen-

c. 73. Factũ legitimè.

Lex 100. Omnia,

cap. 73.

Teſtamentum improbantes hoc argumento; Quia ſi bonum illud eſſet, Novo non fuiſſet abrogatum,) ita ait: Non igitur verum eſt, quod dicitur, ſemel rectè factum nullatenus eſſe mutandum. Cauſſæ autem mutationis, id eſt, cur interdùm actus poſteà infirmentur & reſcindātur, variæ ſunt. V. G. Utilitas publica: in *l. pen. ff. de decretis ab ordine faciendis.* Adfertur & alia cauſſa in hoc cap. ſive regula; eiuſque membro poſteriore; Imò negatur potiùs. Nam ait Pontifex, *Actum non reſcindi, quamvis poſteà in eum inciderit caſum, unde inchoari non potuit.* Sed hoc membrum ut meliùs intelligatur, obſervā dum eſt, olim inter Sabinianos & Proculianos hanc quoque fuiſſe controverſiam: Utrùm actus, incidens in eum caſum à quo incipere non poteſt, vitietur. Nam Sabiniani aiebant vitiari: Proculiani negabant: ut in *l. 85. in ambiguis. §. non eſt novum. h. t. de reg. Jur. l. 98 exiſtimo. & l. 140. §. etſi. ff. de verb. oblig.* Sabinianorum igitur hæc erat regula vitiari actum ſi incidat in eū caſum à quo incipere non poſſit. Sed eam regulam non eſſe in omnibus veram, ait Paulus *in d. §. etſi.* ut *in d. l. 85. in ambiguis. Non eſt*, inquit, *novum, ut quæ ſemel utiliter conſtituta ſint, durent, licet ille caſus extiterit, à quo initium capere non potuerunt.* Pontifex autem contrariam Paulo & Sabinianis regulam, Proculianos ut videtur ſecutus, conſtituit. Sed res ipſa demonſtrat hanc regulam, ſive cum Sabinianis concipiatur, ſive cum Proculianis, non eſſe perpetuam; ſeu, ut ait Paulus, non eſſe in omnibus veram: fruſtraque laborare nō-

L. 85 in ambiguis. §. non eſt novum.

nullos hac ætate; qui ſolicitè ac variè diſtinguẽdo putant poſſe has regulas ita concipi ut ſint perpetuæ. Nam multi caſus poſſint adferri in utramque partem. V. G. A Proculianis facientes caſus, in quibus ſc. non vitientur actus, licet incidant in eum caſum unde incipere non poterant; Ut, in Nuptijs, filius Adoptivus eam quæ patris adoptivi uxor fuit ducere non poteſt. Eſt enim novercæ loco, *l. 14. ff. de ritu nupt.* Si quis tamen aliquam à Titio. V. G. repudiatam duxerit, idemque poſteà ab eodem Titio adrogatus fuerit, nuptiæ ſemel contractæ non infirmãtur, *l. 12. ſi qua mihi. d. t. de rit. nupt.* Ut, Mala fides ab initio uſucapionem impedit; poſteà ſuperveniens, eam non interrumpit, *l. 48. bonæ fidei. §. in contrarium ff. de adq. rer. dom.* Ut, Teſtamentum ab initio furore impeditur: ſed ſemel factum, furore non tollitur; idemque & de prodigo dicendum, *l. 16. filius familias, & l. 18. is cui. ff. qui teſtamenta facere poſſunt.* Ut, ſervitus ab initio non adquiritur pro parte: adquiſita tamen non amittitur, ſed retinetur, pro parte: *d. l. 140. §. etſi.* Ut, furor ab initio impedit ſponſalia & nuptias: ſed poſteà ſuperueniens, non tollit, *l. 8. ff. de ſponſalibus. l. 16. oratione. §. ult. ff. de ritu nupt.* Aliud exemplum eſt in *l. pen. §. 1. de exceptione rei judicatæ*: item in *l. 3. ff. de his quæ pro non ſcrip.* de quo Cuiac. *lib. 18. obſerv. c. 13.* Contrà autem multi quoque ſunt caſus à Sabinianis faciẽtes, quibus ſcilicet reſcindantur & vitiẽtur actus, ſi in eum recidant caſum à quo non poſſint incipere. Et huc propriè pertinet caſus *d. l. 3. de his quæ pro*

non

non ſcript. Aliuſque eſt in *l.98.exiſtimo,ff.de verb. oblig.* Alius eſt in *l.82. debitor.ff. de leg.2.* Alius in *l.136.ſi ſub una.§.1.ff.de V.O.* Illud certum eſt & perpetuum, Non vitiari poſteà ex re quæ facti ſit, ut eſt furor; ut eſt bona aut mala fides: *d.l.bonæ fidei.* Ratio hæc eſt: quia ea quæ ſunt Juris, ſive Jure contracta, non tolluntur niſi verè: ut neque civilia per naturalia, ſed per civilia, *§.ult.de legit. agn.tut.* Atque hæc eſt regula de vitio actui ſuperveniente. Eſt alia de vitio ſtatim initio actus in *l.77. Actus*, inquit Papinianus, *legitimi qui non recipiunt diem vel conditionem, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem. Nonnunquam tamen &c.* Id eſt, Actus legitimi, ſive ex actibus legitimis illi qui non patiuntur diem vel conditionem, ſtatim ab initio vitiantur ſi fiant ſub die vel conditione expreſſa, non verò ſi ſub tacita. Quam regulam & Pontifex eſt imitatus *in c.50. in 6. Actus*, inquit, *legitimi conditionem non recipiunt, neque diem.* Sed Papinianus hoc non dicit; Actus legitimos non recipere conditionem vel diem: ſed quoſdam recipere: & eos qui non recipiunt ſtatim vitiari, ſi facti ſub conditione aut die fuerint. Legendum autem in Papiniano *in l.77.* non ut vulgò, *qui recipiunt*; ſed, *qui non recipiunt*; ut & rectè Hottomanus contra Cujacium explicat *illuſt.quæſt.* 34. Cujacius quidem ſe tuetur *lib.15.obſ.c.16.* Sed eum iterum refellit Hottomanus renovata editione *quæſt. illuſt. d.c.* 34. Et, omiſſis auctoritatibus, Ratio ſcripturæ eius; *qui non recipiunt*, hæc eſt. Quia altera ſcriptura *qui recipiunt*, eſt abſurda: id eſt, abſurdum

Lex 77. Actus legitimi.

c.50. Actus

eſt, actus qui recipiunt diem vel conditionem, eorum adiectione vitiari: Recipere enim diem vel conditionem, in jure nihil eſt aliud, quàm poſſe fieri ſub conditione: quemadmodum ſtipulationes quædam dicuntur recipere diviſionem, quædam partis præſtationem, quædam non recipere. *l. 2. §. 1. ff. de verb. obl.* & contractus quidam recipere dolum tantùm, alij etiam culpam, *l. 23. contractus. h. t.* & liber homo non recipere æſtimationem, ſervus recipere. *l. 3. §. ſi quadr. paup. feciſſe dic.* Ut igitur, cum ſtipulatio aliqua dicitur recipere diviſionem, ſive eſſe dividua; ut, domus, pecunia &c. alia non recipere; ut facti, V. G. ire, agere: ex eo intelligitur, corrũpi diviſione eam ſtipulationem quæ eſt individua: ita & actus legitimi cum dicuntur non recipere cõditionem, corrumpuntur & vitiantur conditione. Et ſanè abſurdum eſſet dicere, act⁹ qui recipiunt diem ſive conditionem, qui eam patiuntur & ferunt, eos per dilationem corrũpi aut vitiari. Nec obſtat auctoritas ſcripturæ, ſive codicis Florentini: Omnis enim, quantumvis optimus & antiquiſſimus, codex rationi juris cedere debet. Nec eſt novum etiam in codice Florentino negationem interdum, vel ſupereſſe vel deeſſe. Videatur *l. 45. perſcriptio. ff. de Uſucap.* cum *l. 7. ff. de diverſ. temp. præſcr.* Major eſt autem difficultas, in hac regula, explicare: primò, quinam ſint actus legitimi: Secundò, qui ex illis diem vel conditionem recipiant, qui non. De priore articulo certant inter ſe Hottom. *d. quæſt. 34.* & Cujacius *d. c. 16.* Nam Hottomanus multos facit

facit actus legitimos,quos tales eſſe negat Cujacius:ut in jus vocationem,litis conteſtationem, procuratoris dationem, tutoris auctoritatem &c.Eique aſſentiri videtur P. Faber *lib.2.Semeſt. c.pen.& ult.* Diſtinguit quoque Hottom. actus legitimos à legis dictionibus: quam tamen diſtinctionem,*d.c.16.*Cujac. reprehendit. De utro que autem articulo pleniſſimè Alciatus *lib.3. Parerg.c.4.& 4.ſeqq.*Nos brevitatis cauſſa,omiſſa hac diſputatione,ipſam regulam explicemus: in qua, exempla quinque afferuntur horum actuum legitimorum qui diem vel cond.non recipiũt. Primus eſt Emãcipatio. Sic enim legẽdũ, non ut in Pãdectis Florẽt.*Mancipatio.*Emãcipatio enim jure Juſtinianeo eſt recepta: Mancipatio non item ,*§.preterea .Inſtit. quibus mod. jus poteſt.ſolvitur.§.1.Inſtit.de teſtamentis ord.* Emancipatio igitur non recipit diem vel conditionẽ, *l.ſi tibi.34.ff. de Adopt.* Cui ſimilis Manumiſſio, licet hic omiſſa, ut & Adoptio ; neutra tamen (manumiſſio inquam,quæ fit vindictâ,) recipit diem vel conditionem. Videatur hac de re Cujac.*lib.18.obſ.c.38. & in paratitt. C. de manumiſſ. vind.in fi.*Secundum exemplum eſt Acceptilatio:de qua *& l.4.& l.ſeq. ff. de acceptil.* Tertiũ eſt Hereditatis aditio : de qua *l 51. eum qui duobus. §. ult.ff.de adq.hered.* Quartum eſt Servi Optio; idẽque & de aliarum rerum optione; ut erudite Faber.*d.lib.2. Semeſt. c.23.* Quintum eſt Tutoris datio:puta à magiſtratu; *l.6.muto.§.ſub conditione.ff. de tutelis.*Hos igitur actus legitimos alioſq; conſimiles ait hic Papinianus vitiari expreſsâ adie-

ction

ctione diei vel cōditionis; ſed tacita conditione vel die non vitiari. Ratio differentiæ eſt *in l. 195. expreſſa. h. t.* Dictum. a. eſt ſ. Actionum legitimarum unam eſſe proprietatem, quòd p̄ procuratorē expediri nequeant, *l. 123. nemo alieno, h. t.* In hac eſſe alterā; ſed non omniū: hanc nimirum, ut quædā diē vel conditionē non recipiant. Cæterū ad infirmationē actuū pertinet hæc quoq; regula *Utile per inutile non vitiatur, c. 37. utile. in 6.* quam ſumpſerunt Canoniſtæ ex *l. 1. §. pen. ff. de Verb. Obl.* ubi Interpretes, maximè Iaſon, pleniſſimè eam explicant multis ampliationibus, limitationibus, & ſublimitationibus, atque ſubdiſtinctionibus infinitè diſtractam. Sed hæc tamen diſtinctio pleriſque probatur: ut ea Regula vera ſit tantùm in his, quæ diviſionem recipiūt; in individuis non item, *l. 1. §. illud. & §. Trebatius. ſ. de aqua cotid. l. 9. pecuniæ & l. 29. placuit. ff. de uſuris. l. 12. portionem l. 34. ſancimus. C. de donationibus.* Prudenter tamen admonet Duarenus, *ad d. l. 1. §. pen. de verb. oblig.* Regulā hanc Interpretū potiùs eſſe, ſive Brocardicā, quam JCtorum veterum; quę & ab Azone in Brocardicis exponitur. Ejuſdem monetæ eſt & Pōtificorū Reg. *Non præſtat impedimentum, quod de jure non ſortitur effectum.* Cujus videtur hæc eſſe ſententia, Actus inutilis ſive eius qui nullius eſt momenti, nullus quoq; eſt effectus, *l. 4. §. cōdēnatū. ff. de re jud.* Plenior d. c. & Brocardi explicatio extat apud Dinū, Felinum, Peckium, aliosq; Canoniſtas. Atq; hæc de Regulis huius tituli generalibus.

cap. 37. utile.

c. 51. non præſtat.

FINIS LIBRI PRIMI.

LIBER

LIBER SECUNDUS.

DE JURIS MATERIA IN SPECIE.

PARS PRIMA:

DE PERSONIS, SIVE DE Regulis ad perſonas pertinentibus.

CAPUT I.

De libertate & ſervitute.

EXPOSITIS jam regulis Generalibus, partim ad Jus ipſum, partim ad juris Materiã, puta Actiones generaliter conſideratas, pertinentibus: Reliquæ ſunt Speciales, id eſt, quæ ad ſpeciem aliquam actionis civilis pertinent; ut ad Manumiſſionem, Nuptias, Tutelas, Teſtamentum. Quæ ſpeciales actiones cum vel circa Perſonas, vel Res, vel Judicia verſentur, *§. ult. Inſtit. de jur. naturali, gent. & civili:* eum nos ordinem in his regulis, quem Cajus & Juſtinianus in Inſtit. præivit, digerendis & explicandis ſequemur. Erit igitur hic liber tripartitus, de Perſonis, de Rebus, & de Actionibus.

Quod ad PERSONAS attinet; tria potiſſimùm de ſtatu perſonæ ſunt jura: Libertas, & Servitus; Poteſtas domini, ac patria: Tutela & Cura.

De Libertate tres ferè hic ſunt regulæ. Una *in l. 106. Libertas,* inquit Paulus, *inæſtimabilis res eſt.* Cui gemina & perſimilis eſt altera *in l. 176. §.* *Lex 106. Libertas.*

1, In-

Lex 176. §. 1. Infinita. *1. Infinita æſtimatio eſt libertatis & neceſſitudinis.* Ratio, cur libertas, ſive liber, ſit inæſtimabilis, hęc eſt: quia æſtimatio rerum ac bonorum eſt propria. Et hoc eſt quod dicitur in *l.* 13. *liber homo, ff. ad l. Aquiliam*; ubi & uſus huius regulæ, ut & in *l. 6. deberi, C. de fideicommiſſ. libert. Ulp. tit. 2. §. alieno, l. 19. liber, ff. de adq. rerum dominio, l.* 103. *liber, ff. de verb. oblig. l. 1. §. ſed cum homo liber, ff. de his qui dejecerunt, l. 2. §. corporum liberorum, ff. ad l. Rhodiam de jactu, l.* 39. *Paulus, ff. de fideicommiſſ. libert. l. 114. filiusfamilias §. ſecundum, (vel, ut alij, §. ſed ſi liberos,) ff. de leg.* 1. Tertia Regula eſt *in l.*

Lex 122. libertas. 122. *Libertas*, inquit, *omnibus rebus favorabilior eſt.* Ratio: Quia intereſt Reipublicæ eam liberis hominibus repleri, *l. 3. C. de bon. libert.* Favor autem libertatis, ſive uſus hujus regulæ, latiſſimè patet. Ait enim *omnibus rebus*, itaq; & Sexu & Ætate & Militia, &c. *Favorabilior eſt*: multò magis Bonis & facultatibus. V. G. Legatum libertatis, pecuniario longè antefertur, *l. 39. ff. de fideicommiſſ. libert.* Idemq; de inſtitutione, *in l. 3. proximè, § ult, ſupr. de his quæ in teſtamento delēt.* Videantur & hi loci, *l. 16. ſi ita ſcriptum. ff. de manumiſſ. teſtamento, l. 41. ſi ita fuerit, d. t. l. 38. ff. de re judic. l. 1. C. de ſervo pign. dat. manumiſſo, l. 55. ſi patroni, §. ſed et ſi, ff. ad SC. Trebell.* Religione tamē, & pietatis cauſa, libertas non eſt potior: ſed concurrit tamen: nec altera cauſa cedit alteri: ut diſertè explicat Pet. Faber. *lib. 2. ſemeſt. c.* 21. Videntur quoque & alii caſus excipi: ut in *d. §. ſed et ſi*, & in *l.* 108. *ſi ſervus, §. ſi ſervus alienus*, & *l.* 112. *ſi quis inquilinos, §. ſi quis, ff. de legat. 1. l. extraneum.*

C. de

C.de her.inſtit.l.31.cum ex pluribus, & *l.17. libertas,ff.de manumiſſ.teſtam.*

De Servis autem plures hîc ſunt regulæ: V. G. *in l.32. Quod attinet ad ius civile ſervi pro nullis habentur: non tamen & iure naturali, quia quod ad ius naturale attinet, omnes homines æquales ſunt.* Ait Ulpianus: *Quod attinet ad ius civile.* Idem eſt quod ad jus Prætorium, *l.7.tutelas.§.1. ff.de capite minutis,l.22.§.h.t.l.20.qui teſtamento, §.ſervus quoq;, ff. qui teſtam.fac.poſſunt. l.7.nullo, ff. ad l.Cornel.de falſis:* ubi JCtus; cùm ſervi, inquit, neq; jure civili, neq; jure Prętoris, neq; extra ordinem computentur. Quæritur, An idem & de jure Gentium? Plerique putant non eſſe idem: id eſt, putant ſervos jure gentium non haberi pro nullis: in quibus eſt & Alciatus *in tract. de 5.ped.præſcript. nu.* 104. & Wilhel. Fornerius *lib.3.ſelect.jur.c.4.* Sed verius eſt ſervos neq; juris civilis neq; Prętorii, neq; Gentiũ eſſe participes. His argumentis. 1. Quia ſervitus eſt jure Gentiũ inducta. 2. Quia ſervitus eſt maxima capitis diminutio, deportatio eſt media: at hæc amittit quidẽ jus civile; & retinet gẽtium, *l.17.ſunt quidam. ff. de pœnis*: ſervitus igitur minus retinere, plus amittere debet: plus, id eſt, jus gentium. 3. Quia ſervi neq; dominium habere, neq; poſſeſſionem, neq; obligari poſſunt. *l.38.ſtipulatio iſta. §. hæc quoq; ſtipulatio, ff.de V. O.l.41. nec ſervus, ff.de peculio.* At dominium, poſſeſſio, obligatio ſunt juris gentium, *l.5.ex hoc jure gentium, ff.de juſt.& jure.* Poſtremò, *ex l.13.& l.ſeq.l.64. §.quod dominus, ff. de condict.indebiti*, ubi condi-

Lex 32. Quod attinet.

ctio indebiti dicitur naturalis, ut & libertas: ſed ſervitus, juris gentium: & proindè illa quoque habere locum in obligatione ſervi. Sed inquies, Contrahere poteſt ſervus: contractus autem ſunt juris gentium, *d.l.5.de juſtit.& jur.* Reſpondeo: contractum, id eſt, ipſum actum contrahendi, eſſe facti & naturalem; ac proinde in ſervum quoq; cadere: ſed obligationem ex eo non naſci niſi naturalem; quæ eſt vinculum æquitatis tantùm; non verò juris, ut eſt vera obligatio. *l.7. conſilio, §. quæſitum eſt, ff. de curatorib. furioſ. l.95. Stichum, §. naturalis, ff. de ſolut. init. tit. Inſt. de oblig.* Quod igitur in hac regula de jure civili dicitur, ſervos ejus non eſſe participes: demonſtrari facilè poteſt, ex omnibus quæ ſunt juris civilis: ut eſt Matrimonium; quod non eſt inter ſervos, ſed contubernium duntaxat: Ut eſt Tutela, quæ eſt jus in capite libero, *l. 1. ff de tutelis.* Nec enim ſervus vel eſſe tutor, vel tutorem habere poteſt. Sic in Rebus, ſervus nõ habet bona, ut neque paterfamiliâs liber, peculium. *l. 182. ff. de verb. ſignif.* Itaq; nec Teſtamentum facere poteſt: heredem nec ipſe habere; nec alii eſſe heres, *l. 4. C. communia de ſucceſſionibus. l.1. §. pertinet, ff. unde cognati.* Nec teſtis eſſe in teſtamento, *l.20. §. ſervus, ff. qui teſt. fac. poſſ.* Eſt enim & teſtamentum juris civilis, *arg. l.8. ejus, §.1. d. t. qui teſt. facere poſſunt.* Judicia quoq; & Actiones, quia ſunt juris civilis, non cadunt in ſervos. Nec enim ſervo, nec cum ſervo eſt actio: adeò ut ne quidem procurator in judicio eſſe poſſit, *l. 33. ſervum quoq;, ff. de procuratoribus, l. 6. ſervus,*
& l.

& l.7. cum debitoris, C. de Judiciis, l.51. nihil, ff. de obl. & act. l.15. ab hoſtibus, ff. ex quibus cauſis majores. Eoq; pertinet regula *in l.107. Cum ſervo*, inquit Gajus, *nulla actio eſt.* Quare nec ſententia in eum lata valet, *l.3. §. ſi ſervus, ff. de peculio.* Nec judex vel arbiter eſſe poteſt, *l.12. ff. de Judiciis, l.7. Pedius. in princ. § 1. ff. de receptis qui arbit. receperunt.* Deniq; officia & munera, quæ per liberos geruntur non cadunt in ſervos: de quibus eſt regul. *in l.175. In his*, inquit Paulus. *quæ per liberas fieri perſonas leges deſiderant, ſervus intervenire non poteſt.* ut eſſe procurator in judicio, advocatus, arbiter, judex, magiſtratus. Sic & juris Prætorii eſt expers, *ut ſupr. dictum:* ut bonorum poſſeſſionis, quam ſervus petere non poteſt, *l.1. ſup. de jure deliberandi:* ut ſunt cautiones Prætoriæ, *l.5. §. 1. ff. de operis novi nunciatione*, ut ſunt pleræq; exceptiones, quæ nullæ dantur ſervo, non magis quàm actiones, licet Prætoriæ; ut eſt Publiciana, Conſtitutoria, Hypothecaria, &c. Non eſt quoq; capax juris Gentium, *ut ſupr. dictum.* V.G. Dominii. Nihil enim habet proprium, *d.l. 3. §. penultim. de ſepulchro violato.* Poſſeſſionis: de qua eſt hæc Reg. *in l.118. Qui in ſervitute eſt*, inquit Ulpianus, *uſucapere non poteſt. Nam cum poſſideatur poſſidere non videtur.* In qua regula dicitur, ſervum nec uſucapere, nec poſſidere poſſe, & ratio, cur non uſucapiat, exprimitur iſta; quia non poſſideat. Sine poſſeſſione enim nulla eſt uſucapio, *l. 3. & l.25. ſine poſſeſſione, ff. de uſurpat. & uſucap.* Eſt & altera ratio, cur ſervus non uſucapiat, hæc: quia uſucapio eſt juris civilis

l.107. Cum ſervo.

Lex 175. In his.

L. 118. Qui in ſervitute eſt.

adquiſitio dominii,*init. tit. Inſtit. de uſucap. jure civili conſtitutum,& §.ultim.Inſt.de uſu & habit.* Eleganter autem ſervus negatur hic poſſidere: quia ipſe ab alio poſſideatur, puta domino. Sic in *l. 21. ſic eveniet. ff. ad l. Juliam. de adult.* filius familiâs non poteſt filiam deprehenſam occidere: quia eam non habet in poteſtate. In ſua enim poteſtate, inquit Ulpianus, non videtur habere qui non eſt ſuæ poteſtatis. Quare nec velle videtur ſervus: quia obſequitur Imperio domini,
l.4. Velle. de qua voluntate eſt regula *in l. 4. h. t.* ſed jam ſuprà, ubi de voluntate, explicata. Quod ſi ſervus non eſt juris aut civilis, aut Prætorii, aut Gentiũ capax; multò minùs publici juris erit capax; ad quod põt referri, d. reg. *in l. 175.* in qua illud verbum *officium* deleri debet. Huc quoq; pertinet
L. ult. Servus Reip. Reg. ult. huius tit. *Servus* (inquit Paulus) *Reip. cauſſa abeſſe non poteſt. Ideoq; nec legatione fungi, nec beneficio uti legatorum, aut eorum qui Reipub. cauſa abſunt.* de quibus beneficiis eſt *ti. ff. ex quib. cauſſis maior, l. 2. §. 3. legatis, & c. ff. de Judicijs.* Quod autem modò dictum, ſervum nec velle quidem poſſe; ut intelligendum de actibus quorum ipſe eſt expers; puta civilibus, &c. ut eſt Aditio hereditatis, quam injuſſu domini adire non poteſt, *l. 6. qui in aliena. ff. de adq. her.* Poteſt tamẽ nolle adire licet juſſus à domino. Et Naturalia poteſt ſervus; hoc eſt, factum aliquod naturale explere. Nã, ut & in hac reg. *l. quod attinet,* dicitur, juris naturalis non eſt expers: ut eſt Poſſeſſio naturalis, quæ detentatio Latinè, *d. l. 38. ſtipulatio iſta. §. hec quoq; de V. O.* Ut eſt obligatio naturalis, *ff.*

l. 64.

d.l.64.de condict.indebiti,l.41.nec ſervus, ff.de peculio. Ut ſunt Alimenta,*l.ſervos,17.ff.de alimentis legatis.* Ut eſt obligatio in delictis: quæ, quia naturalis, cadit in ſervum,*l.14.ff.de O.& A.* Civilis aut Prætoria non cadit: de qua eſt Regula *in l.22. In perſonam ſervilem*, inquit Ulpianus, *nulla cadit obligatio*, nempe vera & civilis. Quomodò & illud vulgare accipiendum, Pactum nudum nõ parit obligationem; ut putant interpretes: ſed non rectè. Nuda enim pactio ne naturalẽ quidẽ parit, ut plenè explicatum *ad l.7.jurisgentium, §.ſed cum nulla, ff.de Pactis.* De naturali enim obligatione res eſt certi juris, ſervum naturaliter obligari,*l.14.ſervi,ff.de obl.& act.l.13 naturaliter, ff de condict.indebiti,&c.* Cui non obſtat,*§.præterea,Inſtit.quib.mod. toll. obl.* non etiam *l.20.ſed et ſi, ff. de fidejuſſ.* in quibus locis dicitur per ſervũ non fieri novationem; nec obligari ſervum ex fidejuſſione. Nam id ſpeciale eſt,ut ſervus ex fidejuſſione, ſive alienam ſuſcipiens obligationem,non obligetur; ne naturaliter quidem: ne eo nomine teneatur dominus de peculio, *l.3. licet.§.ſi filiusfamil.ff.de peculio*: quæ ratio eſt. Quia per ſervum conditio domini deterior fieri non poteſt,*l.133.h.t.* At interveniendo,vel novando, quia alienam ſuſcepit obligationẽ,ſervus ſemper domini facit conditionem deteriorem. Quod non ſatis attendiſſe videtur Cujac. *libr.8. obſ.c.11.* Huc quoq; pertinet reg.209.*h.t. Servitutem*, inquit Ulpianus, *mortalitati fere comparamus*.id eſt, morti: ut & in *l. ultim.ff. ad L. Juliam Majeſtatis*,& *l.pen ff. de vi & vi armata.* Eadem

Lex 22. In perſonam.

Lex 209. Servitutẽ.

ferè regula cum ſuperiore, *ſervos pro nullis haberi*. Uſus huius regulę, in iis quę ſunt juris Civilis vel Gentium, eſt accipiendus. V.G. in *l. 59. intercidit. §. ult. ſupr. de conditionibus & demonſtrat.* ubi legatum alicui relictum, ut morte ex veteri lege Papia extinguebatur, ita & ſervitute. Sic & Donatio, *l. 32. cum hic ſtatus. §. ſi donator. ff. de donat. int. vir. & uxor.* Et hinc eſt, quòd contrà qui ex ſervo fit liber, naſci, & quaſi novus homo effici dicitur, *l. 27. ſervus legatus. ſupr. de adim. legat.* Idemq; de Monacho dici ſolet, qui ſervo comparatur, ut ſcilicet fideicommiſſo, *ſi ſine liberis deceſſerit*, relicto ſit locus; ſive quis mortuus, ſive ſervus aut monachus ſit factus. Cujac. *ad Novell. 5.* & idem de ſervitute pœnæ, *ad Novell. 22. §. quod ſi judicis (vel ut vulg. ſi verò decretum. c. 9)* ubi id ipſe Imperator: quod hic iterat & *lib. 18. obſ. c. 13. in fine.* Eoq; pertinet quòd vulgò interpretes mortem faciunt aliam naturalem, aliam civilem: quæ diviſio etſi reprehenditur à Lorioto *in tractatu de morte*, confirmari tamen videtur, *l. verum, 63. §. ult. ſupr. pro ſocio*: ubi diſertè Ulpianus, Homines, ait, intereunt aut capitis diminutione, aut morte. Eòdem pertinet regula *in l. 146.* *Quod quis*: inquit Paulus, *dum ſervus*

Lex 146. Quod quis.

eſt egit, proficere libero facto non poteſt. V.G. in *l. 7. §. penult. de pactis.* ſi ſervus heres inſtitutus antequam adeat hereditatem, quam metuit non eſſe ſolvendo, tranſigat cum creditoribus, ut modicò ſint contenti: hæc pactio ei pòſt manumiſſo non prodeſt contra creditores; ſed nihilominus tenetur illis in ſolidum, adita hereditate:

& ratio

ratio ibi adjicitur, hæc: quoniam non ſolet ei proficere, ſi quid in ſervitute egit, poſt libertatem. Idemq; contrà non ſolet quoq; ei nocere: id eſt, ſi ſervus cõtraxit; ut in ſervitute, ita & manumiſſus, conveniri non poteſt. Eòq; pertinet tot. tit. *C. An ſervus pro ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur*. Sed excipitur factum in ſervitute connexum cum facto in libertate: id eſt, ſi ſervus negotia mea cœpta in ſervitute continuet adminiſtrare in libertate; tenetur utriusq; temporis nomine, *l.17. eum actum, ſupr. de neg. geſtis, l.37. tutorem, ſupr. de adm. tut.* Intelligenda quoque eſt hæc regula noſtra, de Contractu. Cujus & uſus inſignis eſt, in *l.18. h.t.* de qua infrà. Nam aliud eſt in Delictis, quorum nomine ſervus, etiam in ſervitute commiſſorum, tenetur: quia noxa caput ſequitur: & hinc noxales actiones: ſed tenetur extraneo, *l.4. d.t. an ſervus pro ſuo facto. l.7. tutelas, §. injuriarum, ſupr. de capit. minut.* non autem domino: ut ex furto: quia imputet ſibi dominus, qui eum adhuc ſervum potuit caſtigare; & ut ait JCtus, dominus qui potuit in ſervum furem ſtatuere, non habet neceſſe adverſus furem litigare, *l. 17. ſervi, ſupr. de furtis.* Huic autem regulæ conjungenda eſt illa in *l. 157. Ad ea quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris ignoſcitur ſervis, ſi vel dominis, vel his qui vice dominorum ſunt, veluti tutoribus & curatoribus, obtemperaverint.* Eſt inſignis locus, quatenus vel ſervos dominis, vel liberos parentibus, obtemperare, vel parêre oporteat: de quo jam & priore libro dictum. Videatur Wilhel. *Lex 157. Ad ea quæ*

Forner. *lib.* 1. *ſelect. juris, cap.* 27. Et Agellius *lib.* 2. *cap.* 7. *l.* 13. *ſi tacitum, ſupr. ad L. Falcid. l.* 4. *Gracchus, C. ad L. Juliam de adulter. l.* 14 *ff. de falſis, l. ultim. C. de his qui ſibi adſcrib. in teſtament. l.* 10. *in fine, ff. quæ ut indign. l.* 11. *is qui in puteum, §. an ignoſcitur, ſupr. quod vi aut clam. l.* 1. *§.* 3. *hoc interdictum, ſupr. de vi & vi armata, l.* 21. *ſi mulier, §.* 1. *ſupr. de actione rerum amot.* Poſtremò hæc regula in *l.* 133. *Melior*, inquit Gajus, *conditio noſtra per ſervos fieri poteſt, deterior fieri non poteſt.* Eſt inſignis, & dicitur antiqua regula in *l. ult. C. de adquir. poſſeſ.* Cujus ratio eſt perſpicua: Quia ſervi ſunt tanquam organa noſtra, teſte Ariſtotele, 1. *Polit.* quæ parantur ut utilia ſint nobis, non ut noceant: id eſt, Ratio hæc eſt; quia hic finis illorum: ſicut mulieris ut pariat, *l.* 14 *ff. de Ædil. edicto.* Uſus latiſſimè patet, in Pactis, Contractibus, Teſtamentis, *l.* 59 *ff. de pactis, l.* 16. *& l.* 25. *ff. de novat. l.* 5. *ff. de cond. & demonſtr. l.* 7. *ff. de pactis dotalibus, l.* 5. *§. ſervo, ff. Mand. l. penult. ff. depoſiti, l.* 23. *C. de pactis.* Exceptio eſt in *l.* 1. *§. ſi cum, in fine.* & in *l.* 9 *ff. de peculio.* Eademque regula non modò in ſervis, ſed etiam in liberis noſtris valet. *Paul. libr.* 5. *ſentent. tit.* 12. *in fine: & eruditè Cujac. lib.* 2. *obſervat. c.* 16. Excipiuntur quoque Delicta: per quæ ſervus nobis prodeſſe non poteſt, *l.* 24. *quod ſervus, ff. de adquir. poſſeſ.*

Lex 133. *Melior.*

CAPUT

CAPUT II.

De Nuptiis & Patria poteſtate.

ATQUE hæ ſunt regulæ de Libertate ac Servitute, id eſt, de primo perſonarum ſtatu. De altero, qui eſt Patrum & Filiorumfamil. paucæ ſunt regulæ; ut *in l.* 4. in qua filiusfamil. creditur non velle: ſed de ea explicatum jam ſuprà, ubi de voluntate. Eòdem pertinet regula *in l.* 73. *§.* 1. qua tutor teſtamento dari non poteſt, niſi ei qui eſt in poteſtate patris, ſive ſuo heredi. Sed de ea infrà, ubi de Tutelis. Patria poteſtas adquiritur Nuptiis, de quibus eſt *l.*30. *Nuptias,* inquit Ulpianus, *non concubitus, ſed cõſenſus facit, &c.* Quę Regula ab Accurſianis non rectè accipitur; quaſi nudo conſenſu nuptiæ contrahantur. Id enim falſum eſt jure civili, quo præter conſenſum deductio, aut certè conſuetudo ſive convictus, eſt neceſſarius, *l. pen. ſupr. de don. int. vir. & uxor.* Idque ex ipſa nuptiarum definitione perſpicuum eſt. Nuptiæ ſunt, inquit Modeſtinus, conjunctio maris & fœminæ, *l.* 1 *ſupr. de ritu nupt.* Sed ſponſalia nudo conſenſu contrahuntur, *l.* 4. *ī. de ſponſal.* Quod autem in hac regula conſenſus fit mentio; non ad excludendum convictum, ſed concubitum pertinet: ut ex verbis regulæ, & ex eo loco undè ea ſumpta eſt, intelligitur. Ulpianus enim huius regulæ auctor de hac conditione *ſi nupſerit* ait, eam impleri ſtatim atque ducta fuerit; nec eſſe neceſſe ut in cubiculum mariti veniat; Nuptias enim non concubitum, ſed con-

L. 4.

L. 73. *§.* 1.

Lex 30. *Nuptias.*

ſenſum facere: *eſt locus in l.15. cui fuerit, ſupr. de cond. & demonſt.* Et Ratio huius regulæ eſt: quia, ut modò dictum, matrimonium, eſt conjunctio & conſortium vitæ, non tori. Nec obſtat, quòd cum caſtrato non eſt matrimonium, *l. ſi ſerva, §. 1. ſupr. de jur. dot.* Quia liberorum procreatio non eſt quidem cauſa matrimonii efficiens, ſive principalis: ſed eſt tamen cauſa ſine qua non. Ideoq; in tabulis nuptialibus olim, teſte & S. Auguſtino, hæc clauſula exprimi ſolebat, *Liberorum quærendorum cauſa:* de qua plenius Briſſonius *lib. 5. de formulis.* Uſus huius regulæ eſt in *d. l. cui fuerit;* in *l. 7. ideoq; ſupr. de ritu nupt.* & in *l. pen. C. de inceſt. nuptiis.*

Huc pertinet & regula *in* .197. *Semper*, inquit Modeſtinus, *in conjunctionibus, non quid liceat, ſed & quid honeſtum ſit, conſiderandum eſt.* De verbo LICERE & HONESTUM, dictum eſt ſuprà *in lib. 1.* Ratio huius regulæ eſt: quia hæc conjunctio, id eſt, matrimonium, moribus potius quàm legibus, id eſt jure & honeſtate quadam naturali regitur, *l. 14. adoptivus, §. 1. in verb. Quoniam in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudor inſpiciendus eſt;* & *l. ult.* & *l. 8. libertinus, ff. de ritu nupt.* Uſus huius regulæ multiplex eſt: ut in *l. 12. ſi qua, §. ſi uxor, ſupr. de ritu nupt. & §. ſi uxor. Inſtit. eod.* ut *d. l. 14. adoptivus, §. ſerviles.* Servus quo ad matrimonium, habet matrem; quo ad ſucceſſionem, non habet, *d. §. ſerviles. & §. illud certum. Inſtit. de nuptiis, & §. illud certum eſt, Inſtit. de gradib. cogn.* Ut, licet mulieri quoties velit nubere, *c. aperiant,*

& 2,

& 2. ſeqq. 31. quæſt. 1. non tamen ſatis honeſtum eſt; teſte Nazianzeno: & proindè non benedicitur hodiè ſecundis nuptiis, *c.* 1. *&* 3. *ex. de ſecund. nupt.* Quamvis Hieronymus in epiſtolis commemoret, ſua ætate Romæ contraxiſſe nuptias virum, qui 20. uxores; & fœminam, quæ 21. viros antè ſepelierat. Ut, concubinam habere licet: non tamen ſatis honeſtum eſt. Huc pertinet & regula de divortio, *in l.* 48. In qua negatur eſſe divortium, ſi, ut fit inter conjuges, uxor indignata diſceſſerit à marito, & iræ calore refrigerato ad maritum reverſa fuerit: quod jam explicatum, *ſupr. lib.* 1. *ubi de ira.* Huius quoque loci eſt regula *in l.* 8 *Jura ſanguinis*, inquit Pomponius, *nullo jure civili dirimi poſſunt.* Eſt, inquam hæc regula huius loci: quia jura ſanguinis, id eſt cognatio naturalis naſcitur ex nuptiis; ut civilis ex adoptione. Ratio huius regulæ eſt perſpicua: quia civilis ratio non tollit naturalem, ſed civilem duntaxat, *§. ultim. Inſtit. de legit. agn. tut. §. minus de hered. quæ ab inteſt.* Nihil enim tàm naturale eſt quàm eo genere quidquid diſſolvere, quo colligatum eſt, *l.* 35. *h. t.* Uſus huius regulæ eſt varius. Ut in Succeſſionibus, *d. §. minus, §. ult. Inſtit. de SCto Tertull.* Ut in Tutelis, *l.* 7. *tutelas, ſupr. de capit. minutis.* Ut in Judiciis ſive Actionibus, *l.* 15. *nam etſi, ſupr. de inoffic. teſtamento, l.* 72. *ſupr. de cond. & demonſtr. l.* 4. 5. *&* 6. *ſupr. de in jus voc.* Ut in Nuptiis. Obſervandum autem jus ſanguinis differre à jure conſanguinitatis. Hoc enim nititur & jure civili. Conſanguinei enim, fratres & ſorores Latinè pro-

l. 48. *Quicquid calore*

L. 8. *Iura ſanguinis.*

priè dicuntur: ſed interdùm & latiùs accepto eo vocabulo reliqui agnati, *l. 4. ſupr. unde cognati.* Breviter, Jus ſanguinis, & jus cognationis eſt naturale: ſed jus conſanguinitatis & agnationis eſt civile, *l. 1. §. conſanguineos, ſupr. de ſuis & legit. d. l. 4. l. ult. ſupr. unde legitimi, l. 10. Juriſconſultus, §. 1. ſupr. de gradibus, §. ultim. Inſtit. de legit. agnat. tutela.*

Atque hæ ſunt regulæ de altero ſtatu. Quo in loco & duæ de Sexu explicari non incommodè poſſe videntur. Nam & Tribunianus legem de ſexu poſuit ſub tit. de ſtatu hominum: nempè *l. 9. in multis, ſupr. de ſtatu hominum.* Ad ſexum igitur pertinet *l. 2.* *Fœminæ*, inquit Ulpianus *ab omnibus officijs civilibus aut publicis remotæ ſunt.* Quod ait *ab officijs civilibus*, idem & de Eccleſiaſticis intelligendum. Non permittitur, inquit Tertullianus, *in lib. de virginibus velãdis*, mulieri in Eccleſia loqui; ſed nec docere, nec fingere, nec offerre, nec ullius virilis muneris, nedum ſacerdotalis officii ſortem ſibi vindicare. Longum autem eſſet, uſum huius regulæ, id eſt omnia officia civilia & munera, enumerare: quæ videre licet apud Fabrum & Loriotum. Unum tantùm quod hic affertur, *Nec pro alio intervenire*, explicandum. Nam verbum INTERVENIRE interdùm fidejubere valet, & ita hìc videtur accipiendum, *ex l. 1. ſupr. ad Senatuſconſultum Vellejan.* Sicut, inquit Paulus, moribus civilia officia adempta ſunt fœminis: ita & Senatuſconſulto Vellejano ademptum eſt illis officium intercedendi, ſive interveniẽdi

L. ex 2. Fœmina.

pro

pro alio. Poteſt tamen hoc in loco, INTERVENIRE, pro Agere in judicio, accipi: ut in *l. 11. §. agere, ff. de injuriis*, & *l. 10 §. ult. ff. de in jus vocando*: tùm quia fidejubere non eſt propriè civile officium, ſed privatum: tùm quia interjectum, eſt hîc inter verbum *poſtulare*, & *procuratores eſſe*. Ni & procuratoris verbum hic de forenſi, non de negotiorum intelligendum eſt. Mulier enim negotia procurare & poteſt & ſolet; ut & Minor. An autem mulier Vaſalla, & Regina eſſe, Magiſtratus eſſe, jus dicere, &c. poſſit; explicant latè Feudiſtæ & Canoniſtæ. Eòdem pertinet Regula *in l. 110. §. ultim. Mulieribus*, inquit Paulus, *tunc ſuccurrendum eſt cùm defenduntur, non ut faciliùs calumnientur*. Huius regulæ uſus eſt varius: ut videre eſt in *l. 26. §. neq., ſupr. de noxalibus actionibus*: ubi ſi mulier negaverit ſervum qui noxam nocuit eſſe in ſua poteſtate, & mendacii convicta fuerit, in ſolidum tenetur, *l. 17. d. t. l. 54. à Divo, ſupr. de ritu nupt. l. penultim. ſupr. quod falſo tutore, l. 2. §. verba. ſupra ad Senatusconſultum Vellejanum*: quod Senatusconſultus mulieribus ſubvenit; ſed ita demùm, inquit Ulpianus, ſi non callidè ſint verſatæ. Infirmitas enim fœminarum, non calliditas auxilium meruit. *Lex 110, § ultim. Mulieribus.*

CAPUT III.

De Tutela & Cura.

TERTIUS eſt ſtatus perſonę, in Pupillis & Tutoribus; ſub quo ſtatu, nos & pupilli ſimiles

priè dicuntur: ſed interdùm & latiùs accepto eo vocabulo reliqui agnati, *l. 4. ſupr. unde cognati.* Breviter, Jus ſanguinis, & jus cognationis eſt naturale: ſed jus conſanguinitatis & agnationis eſt civile, *l. 1. §. conſanguineos, ſupr. de ſuis & legit. d. l. 4. l. ult. ſupr. unde legitimi. l. 10. Juriſconſultus, §. 1. ſupr. de gradibus, §. ultim. Inſtit. de legit. agnat. tutela.*

Atque hæ ſunt regulæ de altero ſtatu. Quo in loco & duæ de Sexu explicari non incommodè poſſe videntur. Nam & Tribunianus legem de ſexu poſuit ſub tit. de ſtatu hominum: nempè *l. 9. in multis, ſupr. de ſtatu hominum.* Ad ſexum igitur pertinet *l. 2. Fœminæ*, inquit Ulpianus *ab omnibus officiis civilibus aut publicis remotæ ſunt.* Quod ait *ab officiis civilibus*, idem & de Eccleſiaſticis intelligendum. Non permittitur, inquit Tertullianus, *in lib. de virginibus velãdis*, mulieri in Eccleſia loqui; ſed nec docere, nec fingere, nec offerre, nec ullius virilis muneris, nedum ſacerdotalis officii ſortem ſibi vindicare. Longum autem eſſet, uſum huius regulæ, id eſt omnia officia civilia & munera, enumerare: quæ videre licet apud Fabrum & Loriotum. Unum tantùm quod hic affertur, *Nec pro alia intervenire*, explicandum. Nam verbum INTERVENIRE interdùm fidejubere valet, & ita hîc videtur accipiendum, *ex l. 1. ſupr. ad Senatuſconſultum Vellejan.* Sicut, inquit Paulus, moribus civilia officia adempta ſunt fœminis: ita & Senatuſconſulto Vellejano ademptum eſt illis officium intercedendi, ſive interveniẽdi

Lex 2. Fœmina.

pro

pro alio. Poteſt tamen hoc in loco, INTERVENIRE, pro Agere in judicio, accipi: ut in *l. 11. §. agere, ff. de injurijs*, & *l. 10 §. ult. ff. de in jus vocando*: tùm quia fidejubere non eſt propriè civile officium, ſed privatum: tùm quia interjectum, eſt hîc inter verbum *poſtulare*, & *procuratores eſſe*. Nā & procuratoris verbum hic de forenſi, non de negotiorum intelligendum eſt. Mulier enim negotia procurare & poteſt & ſolet; ut & Minor. An autem mulier Vaſalla, & Regina eſſe, Magiſtratus eſſe, jus dicere, &c. poſſit; explicant latè Feudiſtæ & Canoniſtæ. Eôdem pertinet Regula *in l. 110. §. ultim. Mulieribus*, inquit Paulus, *tunc ſuccurrendum eſt cùm defenduntur, non ut faciliùs calumnientur*. Huius regulæ uſus eſt varius: ut videre eſt in *l. 26. §. neq., ſupr. de noxalibus actionibus*: ubi ſi mulier negaverit ſervum qui noxam nocuit eſſe in ſua poteſtate, & mendacii convicta fuerit, in ſolidum tenetur, *l. 17. d. t. l. 54. à Divo, ſupr. de ritu nupt. l. penultim. ſupr. quod falſo tutore, l. 2. §. verba. ſupra ad Senatuſconſultum Vellejanum*: quod Senatuſconſultus mulieribus ſubvenit; ſed ita demùm, inquit Ulpianus, ſi non callidè ſint verſatæ. Infirmitas enim fœminarum, non calliditas auxilium meruit.

Lex 110. § ultim. Mulieribus.

CAPUT III.

De Tutela & Cura.

TERTIUS eſt ſtatus perſonę, in Pupillis & Tutoribus; ſub quo ſtatu, nos & pupilli

similes

ſimiles perſonas complectemur; ut Furioſos, Mutos, Surdos, & Prodigos. Quod igitur ad Pupillos attinet, qui propriè dicuntur eſſe ſui juris, ſive extra poteſtatem patris, *l. pupillus. 239. ſ. t. prox. de verb. ſignif.* de ijs eſt regula *in l. 73. in princip. Quò tutela redit, eò hereditas pervenit, niſi cum fœmina heredes intercedunt.* Hæc regula per vetus, & Mutij Scævolę, videtur Hottomanno *lib. 6. obſer. c 5.* inverſa; atque ita potiùs concipienda: *Quò hereditas pervenit, eò & tutela redit.* Balduinus tamen *in Scævolu,* ut & alij Interpretes vulgatam ſcripturam explicant. Sed Hottomannica mihi probatur: hac ratione: Quia & verba proxima, *niſi cum fœmina,* eam poſtulant: & ratio juris. Sic enim ait, & hoc vult regula: Eum qui eſt heres etiam debere eſſe tutorem: niſi fœmina ſit. Ita etiam Minor, etiamſi ſit heres, tamen hodiè non eſt tutor, ex Conſtitutione Juſtiniani: propter infirmitatem judicij, *§. Item ſi major. Inſtit. de excuſat. tutor.* Ratio quoque juris poſtulat hanc ſcripturam: nimirùm, ut ad quem commodum hereditatis, pervenit, ad eundem quoq; onus tutelę perveniat. Tertiò id probatur ex *verſic. Eo enim ipſo. Inſtit. de legit. patron. tutela* ubi hæc veterum regula, cum exceptione de fœmina, affertur; his verbis; plerumque, ubi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & onus tutelæ eſſe debet. Diximus inquit Imperator, *plerumq;*: quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hereditatem vocatur, cùm alius ſit tutor. Eôdem pertinet Regula *in d. l. 73. §. 1. Nemo poteſt tutorem dare cuiquam, niſi ei quem in ſuis heredibus*

Lex 73. in princ. Quo tutela.

Lex 73. §. 1. Nemo poteſt.

bus cum moritur habuit, habiturusve eſſet ſi vixiſſet: id eſt, niſi ei quem habet in poteſtate: quod vulgò notum eſt. Sed & aliæ ad pupillos & impuberes pertinentes ſunt regulæ: *ut in l. 189. Pupillus*, inquit Celſus, *nec velle, nec nolle in ea ætate niſi appoſita tutoris auctoritate, creditur. Nā quod animi judicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.* Sed hæc regula diſtinctione explicatur, *init. tit. Inſtit. de auctoritate tutorum*: ut neceſſaria ſit auctoritas tutoris in his negotijs, quæ damnum pupillo afferre poſſunt: non verò in his, quę meliorem eius conditionem faciunt. Huc pertinet regula *in l. 2. in fine. Item impubes omnibus civilibus officijs debet abſtinere* Dices, etiam puberem, ſed minorem 25. annis, ad munera civilia non admitti, *l. 11. ff. de decurionibus*? Reſpondeo: Ad munera quidem illa Decurionum non admitti puberem ſive minorem: ſed poſſe tamen eſſe procuratorem, advocatum. Huc pertinet regula *in l. 110. Pupillus*, inquit Paulus, *pati poſſe non intelligitur*. V.G. In *l. 3. § penult. & ult. ff. de tributoria actione*. Si dominus, quo patiente, ſervus deliquit, ſit pupillus; non tenetur in ſolidum: quia pupillus non intelligitur pati: ſive, non videtur ſervus deliquiſſe pupillo patiente. Scientia igitur pupilli ſive patientia, quæ parit actionem tributoriam contra patientem, non parit contra pupillum, *d. l. 3. §. pen. & ult. & l. 1. §. ſcientiam. d. t.* adeò ut etiamſi proximus ſit pubertati & doli iam capax, non teneatur ex ſola ſcientia vel patientia. Tenetur tamen ex dolo, id eſt, ſi eius dolo & voluntate ſervus in cōtractu deliquerit, *d. §. ult.*

Lex 189. pupillus.

L. 2 in fine Item impubes.

L. 110 § 3. pupillus pati.

§.ult. Proximus,inquam, pubertati non tenetur ex patientia, ea actione, ob delictum ſervi: ſed tenetur tamen ex ſuo delicto. De quo pubertati proximo pupillo eſt regula *in l.*111. *Pupillum,qui proximus pubertati ſit,capacem eſſe & furandi & injuriæ faciendæ.* Et Ratio ejus regulæ eſt: quia pubertati proximus jam intelligit, & affectum habet, qui in delicto requiritur: & ita de furto eſt in *§.pen.inſtit.de obl.quæ ex del.naſc.* Et hi quoque pubertati proximi contrahere poſſunt, ac ſtipulari: Breviter, omne negotium rectè gerūt, *§.pupillus.Inſtit.de inutilib.ſtip.* Eaq; eſt regula *in l.5.h.t. Pupillus omnia tutore auctore agere poteſt.* Ubi differētia inter pupillum & furioſum: quòd hic nullum, ille omnia negotia gerere poſſit, ſed tutore auctore: quia nimirùm ille iam habeat judicium, licet imperfectum; hic nullum: de quo mox. Obſervandum autem, quòd diſtinguitur *in h. l.* 111. de pupillo pubertati proximo. Eſt enim triplex: nempe infans, 7. annis minor: proximus infantiæ: & proximus pubertati. Quę pupilli diſtinctio inſignis extat tantùm in *d. §. pupillus.* Plerunque tamen eſt tantùm duplex: proximus pubertati, & non proximus. ut in *d.§. pen.Inſt.de oblig.quæ ex delicto naſcuntur*: quia medius, id eſt infantiæ proximus, vix differt ab infante, *d.§.pupillus, verſ.ſed quod diximus.* Pubertati igitur proximus, doli eſt capax; reliqui non item: *d.§.pen.* Et proindè ut ex dolo, ut ex delictis, quæ nulla fiūt ſine dolo vel affectu, *d.§.pen.* non tenentur. Dolus autem tutoris an noceat pupillo, habetur in Regula *l.* 198. *Neque in interdicto*

Lex 111. *Pupillum*

l. 5. *in fine Pupillus.*

dicto, inquit JCtus, *neque in cæteris cauſſis pupillo nocere oportet dolum tutoris, ſive ſolvendo eſt ſive non eſt.* Quæ regula latiùs concipitur, Dolum tutoris neque pupillo nocere, neq; prodeſſe: quia dolus neque alij neque auctori prodeſſe debet, *l.49.alterius.h.t* De tutoris autem dolo, tàm in Interdictis, quàm in alijs Actionibus Exceptionibus, alijſque cauſſis, videatur, *l.1.§.ergo & ſi tutor.ff.ne vis fiat ei qui in poſſ.miſſus eſt*; *l.11.is qui in puteum.§.6.ſi tutoris.ff.quod vi aut clam.l.ult.ff.de adminiſt.tut. l.24.ſi dolo.ff.ſi quis omiſſa cauſſa teſtamenti.l.36.neque infantes.§.ſed nec ſi.ff.de fideicom.libert.l.4.§.23.illa etiam quæſtio, & l.11.procurator.ff.de doli.except.* Huius regulæ, quod dolus tutoris pupillo non noceat, hæc eſt exceptio: Niſi pupillus ex dolo tutoris ſit locupletior. Ut enim jam dictum, tutoris dolus ei prodeſſe non poteſt, *l.13.Julianus.§.ſed cum in facto.ff.de act. empti.l.3.ff.quando ex facto tutoris.l.21.ſumma.§.ſi dolo.ff.de peculio.* Adſertur & altera Exceptio: Si res à tutore ſervari non poſſit: *d.l.1.& l.21.ſumma §.ſi dolo.ff.de peculio.* Sed de hac quæſtione Interpretes copioſè diſputant: ut Bartolus, Caſtrenſis, alij, *ad l.2.Polla.C.de his quibus ut indig.* & Petrus Faber *ad hanc regulam, l.198.& d.reg.l.49.*

Lex 198. Neque in interdicto

l.49. Alterius.

Nunc de Furioſo de quo eſt primò, dicta regula, *in l.5.* & regula, *in l.40.* & *in l.124.* Primâ regulâ *in d.l.5.* continetur differentia furioſi & pupilli, ſaltem majoris infante, ſive eius qui fari poteſt; quòd hic omnia tutore auctore negotia agere & contrahere poteſt: furioſus non poteſt. Et Ratio eſt: quia furioſi nulla voluntas, ut ait

l.5. In negotiis.

regula *in l. 40 & l. 47. qui ſervum. ff. de adquirenda hered.* ſeu nullus ſenſus, *ut ait l. 22. §. ſi maritus. ff ſol. matr.* Obſervandum autem in dicta regula

l. 40. Furioſi. *l. 40.* tàm prodigi quàm furioſi, nullam dici voluntatem. *Furioſi, inquit Pomponius vel eius cui bonis interdictum ſit, nulla voluntas eſt.* Quia comparatio furioſi & prodigi vera eſt in ijs, quæ nocẽt; non ex in ijs quæ proſunt. V. G. Ut furioſus, ita & prodigus, obligari non poteſt, *l. 6. is cui bonis interdictum. ff. de Verb. Obl.* Sic, ut furioſus ita & prodigus rem alienare; id eſt, amittere non poteſt. & proinde nec teſtamẽtum facere. Quia prodigi in ſuis fortunis quaſi furioſum exitum faciant, *l. 12 his qui. §. de tut. & curat. dat. ab his. l. 26. ſi ſciens. ff. de contr. empt. l. 12. ff. de Uſucap.* Sed cum ipſorum prodigorum utilitas agitur, differunt à furioſis: ut, adire hereditatem poſſunt: furioſi non poſſunt, *l. 5. ff. de adq. hered.* ut, alios ſibi obligare poſſunt: furioſi non poſſunt. *argument. d. l. 6. ff. de Verb Obl.* aliaque gerere ſibi utilia, *l. 3. ff. de novationibus, & l. 18 ex caſtrenſi. §. 1. de caſt. pecul.* De furioſis quoque eſt diſtinguendum. Nam qui perpetuum habent furorem, de his hæ regulæ agunt: non de illis qui habent intermiſſum. Illi namque nihil poſſunt neq; contrahere, neque adquirere, vel alienare, neque delinquere, neque uxorem ducere, aut repudiare, neque magiſtratum gerere, &c. *l. 1. §. furioſus ff. de adq. poſſ l. 63. ff. de adq. hered. l. 13. & l. ſeq. ff. de officio præſidis. l. 20. ff. de ſtatu hom. l. 8. ff. de his qui ſui vel alien. juris ſunt.* Sed intermiſſum furorẽ qui habent omnia gerere poſſunt; tempore tamen inter-

intermiſſionis ſive induciarum: ut, teſtamẽtum facere, *l.9.ff.qui teſtamentum fac.poſſunt.§.furioſi. Inſtit.quibus non eſt permiß.fac.teſt.* Ut, judicare, *l.12.& 39.cum furioſi.ff.de judicijs.* De his enim, id eſt, de intermiſſum, & non de perpetuum furorem habentibus, (quod tamen putat P Faber,) hæ duæ Leges ſunt accipiẽdæ. Ad furioſos quoque pertinet regula *in l.124.§.1. Furioſus,* (inquit JCtus) *abſentis loco eſt,* Idem & *in l. 2. §. furioſus. ff.de jure Codicillorum.l. 2. in fine.ff.ſol. matr. & l. 209.coram. de verb.ſig.* Ratio eſt perſpicua. Uſus autem eſt multiplex. Nam in jure magnus eſt effectus inter abſentes & præſentes. V. G. In ſtipulatione, quæ fit inter præſentes; & proindè non fit cum furioſo.*l.1.in pr.de Verb. Obl.* Ita denunciatio in evictione fit præſenti, *l.56 ſi dictum. §.ſi præſente l.55.ſi ideò.§.ult.de Evictionibus.* Sic & in *d.l.2.de jure Codicill.* per omnia, inquit JCtus, & in omnibus abſentis loco habetur: ideoque codicillos facere non poteſt. Sed furioſus non modo pro abſente, ſed etiam pro quieſcente & pro mortuo habetur.*d.l.2.in fine:* & proindè non illos tãtùm actus, qui inter præſentes, ſed etiam eos qui inter abſentes fiunt, ut contractus, qui conſenſu perficiuntur, celebrare non poteſt *: ut ſ.dict.* Et huc pertinet, quòd coram aliquo fieri juſſus actus, ſi coram furioſo fuerit factus, nihil actum eſt, *d.l.209.* Mortuo comparatur *in l. 2. §. ſi pecuniam.ff de donationib. l. 12.in fine C. de uſufr.* Sic & Infans, qui furioſo comparatur habetur abſentis loco, *in d.l. 209.*

Lex 124 §. 1. Furioſus.

Furioſis autem etſi Mutus ac Surdus ſunt ſi-

l.124. Ubi non voce.in pr.

miles: differunt tamen *in hac l. 124. in princ.* de quibus ita eſt regula *Ubi non voce ſed præſentia opus eſt, Mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. Idem in Surdo: hic quidem & reſpondere poteſt.* Quæ regula paulò eſt obſcurior: primùm in eo, quòd de Muto dicitur, *Si intellectum habet.* Sed hoc dicitur; quia muti quidam non habent intellectum plenum: ut ſunt muti & ſurdi nati. Itaq; loquitur, *l. 93. pater. §. mutus, ff. de adq. her. l. ult. ff. de bonor. poſſ. furioſ. & c. l. 65 ſervo. §. pen. ſupr. ad Trebell.* Secundò in eo, quòd Munus dicitur *reſpondere.* Sed ait, *videri reſpondere:* & adjungit, *Idem in ſurdo: hic quidem & reſpondere poteſt.* Cujus eſt uſus in Edicto ſive titulo de interrogatoriis actionibus: ubi mutus ſi præſens interrogetur, & taceat, videtur reſpondere *l. 39. ff. de procurat.* Quia in hoc Edicto non requiritur vox, ſed præſentia duntaxat. At in tractatu de ſtipulatione, requiritur & vox & præſentia. Ideoque & mutus nihil ibi valet, *d. l. 1. in princ. de verb. obl.* Et olim in Teſtamentis vox requirebatur: nempe ultima conteſtatio: de qua Ulpianus *tit. 20. in fin.* Et proindè mutus teſtamentum facere non poterat: ne ſcriptum quidem. *Ulpiã. d. t.* Sed Juſtinianus hæc moderatus eſt, *§. item ſurdus. Inſt. quibus non eſt permiſſ. facere teſtamentum. & l. 10. diſcretis C. qui teſtamenta fac. poſſunt.* Sic & in Tutelis opus etiam eſt voce: & proindè mutus non poteſt eſſe tutor: ut neque ſurdus, *l. 1. §. 1. ſ. de tutelis.* Et hæ ferè ſunt regulæ de Perſonis.

Eſt & alia tamen, de perſonis turpibus & infamibus,

famibus,in *c.infamibus.* 87. *de reg. jur. in 6. Infamibus*, inquit Pōtifex, *non pateant portæ dignitatum.* hoc eſt, Munera Civilia & honores turpibus & infamibus perſonis non ſunt dandi: neq; etiam Eccleſiaſtica, Militaria, Academica munera, vel dignitates. Eadem reg. extat in *l.8. infamia. C. de decurionib. l.12. nec. d. t.* Procuratoris tamen officium non negatur infami, *§. ult. Inſtit. de Except.* Sed hoc moribus non eſt receptum.

Cap.87. Infamibus.

LIBRI SECUNDI

PARS SECVNDA:

DE REBUS.

CAPUT IV.

De Rebus ipſis, ſeu earum naturâ.

NVnc videamus de altero Juris Subjecto, nempe de Rebus: Quod eſt bimembre: vel in Adquiſitione, vel in Obligatione poſitū. Quod diligenter explicat Ioachimus Hopperus *in commentario ad tit. de oblig.* idemq; & Philoſophi veteres teſtantur, ut Plato *in Sophiſta*: Artis, inquit, rerum parandarum duæ ſūt ſpecies; una in adquirendo, altera in permutando ſive contrahendo. Et hæc, in permutando, item eſt duplex: vel in donando, vel in contrahendo aut comparando. Et Cic. *lib.* 1. *de officijs, vers. Sed juſtitiæ primum munus &c. deinde ut cōmunibus &c.* ubi adquiſitio: & in his, *Sed quoniam &c.* in quibus permutatio. Et hoc eſt, quod

vulgò DD [illegible] Apellus, & Balduinus *in præfat. Tit. Inſtit de rerum diviſ.* duo rerum capita eſſe aiunt, Dominium, & Obligationem. Quare & hunc ordinem Gaius tenuit in libris Inſtitutionum: ut & Juſtinianus, eum ſecutus: ut priùs de adquirendo; poſteriùs de contrahendo & obligando ageret: quos & nos ſequemur in Regulis.

Sed priùs de Rebus ipſis videamus. In rebus autem ipſis, ſive earum natura inprimis diviſiones rerum ſunt cognoſcendæ, quæ ſunt variæ & multiplices. Regulę autem quæ ſub hoc tit. ſunt ad duas tantùm diviſiones pertinent. Quarum una, Res dividuntur in Totum & Partes; ſive in Univerſas, & Singulas; Generales itemque & Speciales. Quamvis hæc plurimum inter ſe differant: ut diligenter tractat Hottomannus *tota quæſtione illuſtri 32.* De Toto & parte, eſt regula
Lex 113. In toto. *in l. 113. In toto,* inquit Gaius, *& pars continetur*: idēque ait Ulpianus *in l. 7. ſi quis. ff. de Except. rei judicatæ.* Nam pars, inquit, in toto eſt. Et Ponti-
c. 80. in toto. fex *in c. 80. de reg juris in 6.* Quam Syneſius *epiſtola 95.* vocat legem naturalem. Uſus huius regulæ eſt in *l. 18. qui bis* & *l. 58. qui uſumfructum. ff. de verb. obl.* V G. qui totum fundum priùs ſtipulatus poſteà eius partem ſtipulatur, ut vſumfructum duntaxat, nihil agit. Sic qui primò vſumfructum, poſteà vſum; & qui primò viã, poſteà iter; qui primò decem, poſteà quinque. Secundò uſus eſt in pactis, *l. 27. ſi unus. §. pen. ff. de pactis,* putà, pactus primò ne petat totam hereditatem: ſi poſteà petat res ſingulas, vel unam hereditariam

reditariam, repellitur exceptione pacti. Tertiò in *d. l. ſi quis: de Exceptione rei judicatæ*, victus judicio de tota hereditate; ſi poſteà petat rurſus rem unam hereditariam repellitur exceptione rei judicatæ: quia idem petit quod anteà petiverit. Cur ita? Quia pars eſt in toto; id eſt, res ſingulæ hereditariæ, ut fundus, in tota hereditate. Huc pertinet & Regula in *l.* 147. *Semper*, inquit idem Gaius, *ſpecialia generalibus inſunt*. Ut enim eſt pars in toto; ita ſpecies in genere: ſive omnes ſpecies genere continentur: ut ait Ariſtotelis *lib. 4. Phyſicorum & 2. Topicorum*. Et hinc eſt, quod genus & totum, pars & ſpecies, inter ſe comparantur: & à Cicerone ſpecies partis nomine appellatur. Uſus huius Regulæ eſt in *l. 49 item legato, de leg. 3* in *l. 72 appellatione. ff. de verb. ſign* in *l. 1. ff. unde cognati*. Altera rerum diviſio eſt, in Individuas & Dividuas. Quarum individuarum eſt mentio in reg. *l. 192*. ſed explicabitur infrà, ubi de heredibus. Ad Res quoque pertinet non modo diviſio, ut iam dictum: ſed etiam æſtimatio. liberarum enim perſonarum non eſt æſtimatio, ſed rerum: niſi infinita: de qua eſt Reg. *in l. 176. Infinita*, inquit J. C. *eſt æſtimatio libertatis & neceſſitudinis*. hoc eſt cognationis; maximè inter parentes & liberos, qui parentum erga ſe beneficia in nullo pretio rependere poſſunt. De libertate, ut re inæſtimabili, eſt & Regula *in l. 106*: ſed. ſ. explicata. Sic & vitæ & ſalutis æſtimatio eſt infinita, *l. pen. ſ. ult. de donationibus*.

Lex 147. Semper

L. 176. Infinita.

cum inter Poſſeſſionem & Dominium. Conveniunt namq; hæc in eo: quòd neq; Poſſeſſio neq; Dominium penes duos eſſe poſſit in ſolidum, *l.5.§.ult. ꝟ. commodati. l.3.§.ex contrario, ff. de adquir. poſſeſ.* Ratio differentiæ utriuſq; eſt una; & quidem hæc veriſſima: quòd obligatio eſt vinculum perſonæ: Poſſeſſio & Dominium jura ſunt rei; id eſt, rem ipſam afficiunt: unde ut res in ſolidum ſemel vel poſſeſſa, vel propria alterius facta, nō relinquat locum alteri: Sed in Obligationibus res non afficitur. Sunt & aliæ Dominii proprietates, ut Dominium eſſe dividuum: quamvis id negetur ab Hottomanno, *illuſtri quaſtione* 18. Sed de ea proprietate, nulla hîc eſt regula. Videamus igitur de adquiſitione & alienatione, ſive amiſſione Dominii. Ad adquiſitionem pertinet regula *in l.153.* Eademq; & ad alienationem pertinet, ut & aliæ ferè regulæ: quæ ſunt omnes de alienatione, non verò de adquiſitione: excepta Regula *in l. 134.* ubi diſtinguitur deminutio ſive alienatio à non adquirēdo. Sed & illa veriùs propriè ad alienationem pertinet: ejusq; uſus eſt in edicto de alienatione in fraudem creditorū. Quæritur enim in eo, An is debitor, qui non adquiſivit aliquid, ſed omiſit, puta legatum vel donationem repudiavit, cenſeatur alienaſſe? & ait Ulpianus, non cenſeri *l.6.ꝟ. quæ in fraud. cred.* Hæc igitur reg. pertinet ad definitionem alienationis: quæ eſt rei vel juris ſui in alium translatio: ut eleganter ait Imp. *in l.1. C. de fundo dotali,* & Seneca *libr.5. de beneficijs, c.10.* Ad eandem alienationis definitionem pertinet

Lex 153. Ferè quibuſcunq;.

l.134. Non fraudātur.

tinet

tinet & regula *in l.* 119. *Non alienat*, inquit, *qui duntaxat omittit poſſeſſionem.* Sed de his duabus regulis jam ſuprà explicatum; ubi de Verbis. *L.119. Non alienat.*
Eòdem pertinet reg. *in l.*208. *Non poteſt*, inquit, *videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit*: quaſi diceret; ibi non eſt alienatio vel amiſſio, ubi non eſt quod amittatur vel alienetur. Quæ regula habet rationem naturalem: ut & illa *in l* 83. *Non videtur rem amittere, cujus propria non fuit.* Et ratio eſt hæc: quia, ut ajunt philoſophi, orbatio ſive privatio præſupponit habitũ. De qua Bart. & alii *ad l. qui decem, de V.O.* Uſus earum regularum videatur in *l.*96. *Titio, ſupr. de condit. & demonſt.* in *l.*13. *nulla, ſupr. de ſuis & legitimis*, in *l.*18. *ſi quis alia, ∫. quemadmodum ſervitutes amittantur*, *l.*5. *Nam & ſi, ſupr. de injuſto, rupto. l.* 14 *ſi ita ſit ſcriptum, ſupr. de leg.* 1. *&c.* Quis autem alienare poſſit, vel non poſſit; etiam de eo ſunt regulæ: ut *in l.* 26. *Qui poteſt*, inquit, *invitis alienare; multò magis & ignorantibus & abſentibus poteſt.* Quæ Regula propriè quidẽ pertinet & ad contractum ſocietatis. Ejuſq; hæc eſt. Ratio: quia, qui id quod plus eſt poteſt, ei & quod minus eſt licet: plus aũt eſt invito quàm abſẽte & ignorãte alio, quid facere, Uſus regulæ eſt in *l.* 16. *ſi ſocius, ∫. de rebus creditis, l.*4. *C. de commun. rerũ alien. l.*14. *dudũ, C. de contrah. empt*, Huc quoq; ptinet regula *in l.*165. *Cum quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi.* ſed de ea dictum ſupra, *lib.* 1. *ubi de conſenſu.* Quamvis enim differant facere & facienti conſentire: ut vendere & vendenti conſentire, *l.*160. *h. t.* tamen cui licet alienare,

L.208. Non poteſt videri.
L.83. Non videri.
L.26. Qui poteſt.
L.165. Cum quis.

regula *in l.40 & l. 47. qui ſervum. ff. de adquirenda hered.* ſeu nullus ſenſus, *ut ait l.22. §. ſi maritus. ff ſol. matr.* Obſervandum autem in dicta regula *l.40.* tam prodigi quàm furioſi, nullam dici voluntatem. *Furioſi, inquit Pomponius vel eius cui bonis interdictum ſit, nulla voluntas eſt.* Quia comparatio furioſi & prodigi vera eſt in ijs, quæ nocẽt; non ex in ijs quæ proſunt. V. G. Ut furioſus, ita & prodigus, obligari non poteſt, *l.6. is cui bonis interdictum. ff. de Verb. Obl.* Sic, ut furioſus ita & prodigus rem alienare; id eſt, amittere non poteſt. & proinde nec teſtamẽtum facere. Quia prodigi in ſuis fortunis quaſi furioſum exitum faciant, *l.12. his qui. 5. de tut. & curat. dat. ab his. l. 26. ſi ſciens. ff. de contr. empt. l. 12. ff. de Uſucap.* Sed cum ipſorum prodigorum utilitas agitur, differunt à furioſis: ut, adire hereditatem poſſunt: furioſi non poſſunt, *l. 5. ff. de adq. hered.* ut, alios ſibi obligare poſſunt: furioſi non poſſunt. *argument. d. l.6. ff. de Verb Obl.* aliaque gerere ſibi utilia, *l. 3. ff. de novationibus, & l. 18. ex caſtrenſi. §. 1. de caſt. pecul.* De furioſis quoque eſt diſtinguendum. Nam qui perpetuum habent furorem, de his hæ regulæ agunt: non de illis qui habent intermiſſum. Illi namque nihil poſſunt neq; contrahere, neque adquirere, vel alienare, neque delinquere, neque uxorem ducere, aut repudiare, neque magiſtratum gerere, &c. *l.1. §. furioſus ff. de adq. poſſ l.63. ff. de adq. hered. l.13. & l. ſeq. ff. de officio præſidis. l.20. ff. de ſtatu hom: l. 8. ff. de his qui ſui vel alien. juris ſunt.* Sed intermiſſum furorẽ qui habent omnia gerere poſſunt; tempore tamen inter-

l. 40. Furioſi.

intermiſſionis ſive induciarum: ut, teſtamẽtum facere, *l.9.ff.qui teſtamentum fac.poſſunt.§.furioſi. Inſtit.quibus non eſt permiß.fac.teſt.* Ut, judicare, *l.12.& 39.cum furioſi.ff.de judicijs.* De his enim, id eſt, de intermiſſum, & non de perpetuum furorem habentibus, (quod tamen putat P Faber,) hæ duæ Leges ſunt accipiẽdæ. Ad furioſos quoque pertinet regula *in l.124.§.1. Furioſus*, (inquit JCtus) *abſentis loco eſt*, Idem & *in l.2. §.furioſus. ff.de jure Codicillorum.l.2.in fine.ff.ſol.matr.& l. 209.coram.de verb.ſig.* Ratio eſt perſpicua. Uſus autem eſt multiplex. Nam in jure magnus eſt effectus inter abſentes & præſentes. V. G. In ſtipulatione, quæ fit inter præſentes; & proindè non fit cum furioſo.*l.1.in pr.de Verb. Obl.* Ita denunciatio in evictione fit præſenti, *l.56 ſi dictum. §.ſi præſente l.55.ſi ideò.§.ult.de Evictionibus.* Sic & in *d.l.2.de jure Codicill.* per omnia, inquit JCtus, & in omnibus abſentis loco habetur: ideoque codicillos facere non poteſt. Sed furioſus non modo pro abſente, ſed etiam pro quieſcente & pro mortuo habetur. *d.l.2.in fine:* & proindè non illos tãtùm actus, qui inter præſentes, ſed etiam eos qui inter abſentes fiunt, ut contractus, qui conſenſu perficiuntur, celebrare non poteſt: *ut ſ.dict.* Et huc pertinet, quòd coram aliquo fieri juſſus actus, ſi coram furioſo fuerit factus, nihil actum eſt, *d.l.209.* Mortuo comparatur *in l.2.§. ſi pecuniam.ff de donationib. l.12.in fine C. de uſufr.* Sic & Infans, qui furioſo comparatur habetur abſentis loco, *in d.l.209.*

Lex 124.§.1.Furioſus.

Furioſis autem etſi Mutus ac Surdus ſunt ſi-

l.124. Ubi non voce.in pr. miles: differunt tamen *in hac l. 124. in princ.* de quibus ita eſt regula *Ubi non voce ſed præſentia opus eſt, Mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. Idem in Surdo: hic quidem & reſpondere poteſt.* Quæ regula paulò eſt obſcurior: primùm in eo, quòd de Muto dicitur, *Si intellectum habet.* Sed hoc dicitur; quia muti quidam non habent intellectum plenum: ut ſunt muti & ſurdi nati. Itaq; loquitur, *l.93. pater. §. mutus, ff. de adq. her. l. ult. ff. de bonor. poſſ. furioſ. & c. l. 65 ſervo. §. pen. ſupr. ad Trebell.* Secundò in eo, quòd Munus dicitur *reſpondere.* Sed ait, *videri reſpondere*: & adjungit. *Idem in ſurdo: hic quidem & reſpondere poteſt.* Cujus eſt uſus in Edicto ſive titulo de interrogatoriis actionibus; ubi mutus ſi præſens interrogetur, & taceat, videtur reſpondere *l. 39. ff. de procurat.* Quia in hoc Edicto non requiritur vox, ſed præſentia duntaxat. At in tractatu de ſtipulatione, requiritur & vox & præſentia. Ideoque & mutus nihil ibi valet, *d. l. 1. in princ. de verb. obl.* Et olim in Teſtamentis vox requirebatur: nempe ultima conteſtatio: de qua Ulpianus *tit. 20. in fin.* Et proindè mutus teſtamentum facere non poterat: ne ſcriptum quidem. *Ulpiā. d. t.* Sed Juſtinianus hæc moderatus eſt, *§. item ſurdus. Inſt. quibus non eſt permiſſ. facere teſtamentum. & l. 10. diſcretis C. qui teſtamenta fac. poſſunt.* Sic & in Tutelis opus etiam eſt voce: & proindè mutus non poteſt eſſe tutor: ut neque ſurdus, *l. 1. §. 1. 5. de tutelis.* Et hæ ferè ſunt regulæ de Perſonis.

Eſt & alia tamen, de perſonis turpibus & infamibus,

ſamibus, in *c. infamibus. 87. de reg. jur. in 6. Infamibus*, inquit Pōtifex, *non pateant portæ dignitatum.* hoc eſt, Munera Civilia & honores turpibus & infamibus perſonis non ſunt dandi: neq; etiam Eccleſiaſtica, Militaria, Academica munera, vel dignitates. Eadem reg. extat in *l. 8. infamia. C. de decurionib. l. 12. nec. d. t.* Procuratoris tamen officium non negatur infami, *§. ult. Inſtit. de Except.* Sed hoc moribus non eſt receptum. *Cap. 87. Infamibus.*

LIBRI SECUNDI

PARS SECVNDA.

DE REBUS.

CAPUT IV.

De Rebus ipſis, ſeu earum natura.

Nunc videamus de altero Juris Subjecto, nempe de Rebus: Quod eſt bimembre: vel in Adquiſitione, vel in Obligatione poſitũ. Quod diligenter explicat Ioachimus Hopperus *in commentario ad tit. de oblig.* idemq; & Philoſophi veteres teſtantur, ut Plato *in Sophiſta*: Artis, inquit, rerum parandarum duæ ſũt ſpecies; una in adquirendo, altera in permutando ſive contrahendo. Et hæc, in permutando, item eſt duplex: vel in donando, vel in contrahendo aut comparando. Et Cic. *lib. 1. de officijs, vers. Sed juſtitiæ primum munus &c. deinde ut cōmunibus &c.* ubi adquiſitio: & in his, *Sed quoniam &c.* in quibus permutatio. Et hoc eſt, quod

vulgò DD. etiam Apellus, & Balduinus *in præfat. Tit. Inſtit de rerum diviſ.* duo rerum capita eſſe aiunt, Dominium, & Obligationem. Quare & hunc ordinem Gaius tenuit in libris Inſtitutionum: ut & Juſtinianus, eum ſecutus: ut priùs de adquirendo; poſteriùs de contrahendo & obligando ageret: quos & nos ſequemur in Regulis.

Sed priùs de Rebus ipſis videamus. In rebus autem ipſis, ſive earum natura inprimis diviſiones rerum ſunt cognoſcendæ, quæ ſunt variæ & multiplices. Regulę autem quæ ſub hoc tit. ſunt ad duas tantùm diviſiones pertinent. Quarum una, Res dividuntur in Totum & Partes; ſive in Univerſas, & Singulas; Generales itemque & Speciales. Quamvis hæc plurimum inter ſe differant: ut diligenter tractat Hottomannus *tota quæſtione illuſtri 32.* De Toto & parte, eſt regula *in l. 113. In toto,* inquit Gaius, *& pars continetur:* idque ait Ulpianus *in l. 7. ſi quis. ff. de Except. rei judicatæ,* Nam pars, inquit, in toto eſt. Et Pontifex *in c. 80. de reg. juris in 6.* Quam Syneſius *epiſtola 95.* vocat legem naturalem. Uſus huius regulæ eſt in *l. 18. qui bis* & *l. 58. qui vſumfructum. ff. de verb. obl.* V G. qui totum fundum priùs ſtipulatus poſteà eius partem ſtipulatur, ut vſumfructum duntaxat, nihil agit. Sic qui primò vſumfructum, poſteà vſum; & qui primò viã, poſteà iter; qui primò decem, poſteà quinque. Secundò uſus eſt in pactis, *l. 27. ſi unus. §. pen. ff. de pactis,* putà, pactus primò ne petat totam hereditatem: ſi poſteà petat res ſingulas, vel unam hereditariam

Lex 113. In toto.

c. 80. in toto.

reditariam, repellitur exceptione pacti. Tertiò in *d. l. ſi quis: de Exceptione rei judicatæ*, victus judicio de tota hereditate; ſi poſteà petat rurſus rem unam hereditariam repellitur exceptione rei judicatæ: quia idem petit quod anteà petiverit. Cur ita? Quia pars eſt in toto; id eſt, res ſingulæ hereditariæ, ut fundus, in tota hereditate. Huc pertinet & Regula in *l.* 147. *Semper*, inquit idem Gaius, *ſpecialia generalibus inſunt*. Ut enim eſt pars in toto; ita ſpecies in genere: ſive omnes ſpecies genere continentur: ut ait Ariſtotelis *lib.* 4. *Phyſicorum & 2. Topicorum*. Et hinc eſt, quod genus & totum, pars & ſpecies, inter ſe comparantur: & à Cicerone ſpecies partis nomine appellatur. Uſus huius Regulæ eſt in *l.* 49 *item legato, de leg.* 3 in *l.* 72 *appellatione. ff. de verb. ſign* in *l.* 1. *ff. unde cognati*. Altera rerum diviſio eſt, in Individuas & Dividuas. Quarum individuarum eſt mentio in reg. *l.* 192. ſed explicabitur infrà, ubi de heredibus. Ad Res quoque pertinet non modo diviſio, ut iam dictum: ſed etiam æſtimatio. liberarum enim perſonarum non eſt æſtimatio, ſed rerum; niſi infinita; de qua eſt Reg. *in l.* 176. *Infinita*, inquit J. C. *eſt æſtimatio libertatis & neceſſitudinis.* hoc eſt cognationis; maximè inter parentes & liberos, qui parentum erga ſe beneficia in nullo pretio rependere poſſunt. De libertate, ut re inæſtimabili, eſt & Regula *in l.* 106: ſed *ff.* explicata. Sic & vitæ & ſalutis æſtimatio eſt infinita, *l. pen. ff. ult. de donationibus.*

Lex 147. *Semper*

L. 176. *Infinita.*

CAPUT V.

De Dominiј natura & jure: & maximè de ejus Acquiſitione & Alienatione.

ATque hæc de ipſa Rerum natura, ſive regulis ad naturam rerum pertinentibus. Nunc de aliis Regulis pertinētibus partim ad Rerum adquiſitionem, partim ad permutationem ſive contractus & obligationes. Quod attinet ad Adquiſitionem: videamus primò, de Dominio: poſteà de Poſſeſſione, & ſingulis modis adquirēdi. De Dominio, primùm Regulæ ad dominii naturam pertinentes ſunt explicandæ: ut eſt reg. *in l. 11. Id quod noſtrum eſt ſine facto noſtro ad alium transferri non poteſt.* Eôdem pertinet & reg. *in l. 139. §. 1. Non videtur perfectè cujusq; id eſſe quod ex caſu auferri pôt.* Hæc enim dominii eſt proprietas, vis, & effectus: ut ipſe dominus rem ſuam poſſit ad alium transferre, vel retinere; uti vel abuti: alius autem non poſſit, *l. 27. ſi noxale, §. 1. ſupr. de noxalib. act. l. 5. de pupillo, §. & bellè, ſupr. de novi operis nunciat. §. per traditionem, Inſtit. de rerum diviſ. l. 18. etiam, §. licet. ſupr. ſolut. matrimon. l. 25. § conſuluit. & l. 31. §. ſicut. ſupr. de petit. hered. l 58. § Lucius, ſupr. mandati.* Et eleganter Cicero *pro Balbo*, fundamentum, inquit, libertatis & fons æquitatis eſt; unumquemq; rei ſuæ retinendæ, & dimittendæ jus habere. Interdum tamen poteſt domino res ſua invito auferri: Ex his cauſſis: ut ob delictum *l. ſi quis in tantam. C. undevi. §. ſed ne dum. Inſtit. de*

Lex 11. Id quod.

Lex 139. §. 1.

vi bon.rapt. ut ob negligētiam domini & publicum bonum, quod fit in uſucapione. Quamvis & eo caſu nō videatur domino res invito auferri. Vix eſt enim ut non videatur alienare, qui patitur uſucapi, *l. 28. alienationis. ſupr. t. prox. de verb.ſign.* Ut ob liberalitatē Principis, *l. 1. C. ſi liberalitatis Imperialis ſocius.* De quibus cauſſis copiosè Hugo Donellus, *libr. 5. commentariorum, c. 3* Judex autem qui per ſententiam aufert invito domino rem ſuam; non tàm aufert, aut facit dominum, quàm declarat, *arg. l. 8. ſicut, §. et ſi quidem ſupr. ſi ſervit. v. n. l.* Ad eandem dominii naturam pertinet Regula *in l. 159. h. t.* *Non ut ex pluribus cauſis*, inquit Paulus, *deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poſſit noſtrum eſſe.* Qua regula adfertur differentia inter Obligationem & Dominium; ſive inter debitum & noſtrum: hæc nimirùm: quòd res una eademq; poſſit nobis deberi ex pluribus cauſſis: ſed non poſſit eſſe noſtra, niſi ex una cauſſa. Quæ differentia extat & in *l. pen. in fin. ſup de except. rei jud.* ubi & altera inter hæc duo, debitum & noſtrū, affertur differentia: hęc putà: quòd una eademq; res pluribus deberi; ſed plurium eſſe non poſſit in ſolidum. Prior autem differentia Obligationis & Dominii affertur quoque inter Poſſeſſionem & Dominium, in *l. 3. §. ex plurimis, ff. de adquir. poſſeſſ.* quòd ſc. Poſſeſſio ex pluribus cauſis noſtra eſſe poſſit: Dominium non poſſit: Altera inter Obligationem & Dominium differentia: quòd Obligatio poſſit eſſe plurium, Dominium non poſſit niſi unius in ſolidum; non habet lo-

Lex 159. Non ut ex.

cum inter Poſſeſſionem & Dominium. Conveniunt namq; hæc in eo: quòd neq; Poſſeſſio neq; Dominium penes duos eſſe poſſit in ſolidum, *l.5.§.ult. ſ. commodati. l.3.§.ex contrario, ff.de adquir.poſſeſ.* Ratio differentiæ utriuſq; eſt una; & quidem hæc veriſſima: quòd obligatio eſt vinculum perſonæ: Poſſeſſio & Dominium jura ſunt rei; id eſt, rem ipſam afficiunt: unde ut res in ſolidum ſemel vel poſſeſſa, vel propria alterius facta, nõ relinquat locum alteri: Sed in Obligationibus res non afficitur. Sunt & aliæ Dominii proprietates, ut Dominium eſſe dividuum: quamvis id negetur ab Hottomanno, *illuſtri quæſtione* 18. Sed de ea proprietate, nulla hîc eſt regula. Videamus igitur de adquiſitione & alienatione, ſive amiſſione Dominii. Ad adquiſitionem pertinet regula *in l.153.* Eademq; & ad alienationem pertinet, ut & aliæ ferè regulæ: quæ ſunt omnes de alienatione, non verò de adquiſitione: excepta Regula *in l. 134.* ubi diſtinguitur deminutio ſive alienatio à non adquirẽdo. Sed & illa veriùs propriè ad alienationem pertinet: ejusq; uſus eſt in edicto de alienatione in fraudem creditorũ. Quæritur enim in eo, An is debitor, qui non adquiſivit aliquid, ſed omiſit, puta legatum vel donationem repudiavit, cenſeatur alienaſſe? & ait Ulpianus, non cenſeri *l.6.ſ.quæ in fraud.cred.* Hæc igitur reg. pertinet ad definitionem alienationis: quæ eſt rei vel juris ſui in alium translatio: ut eleganter ait Imp. *in l.1.C.de fundo dotali,* & Seneca *libr.5.de beneficijs, c.10.* Ad eandem alienationis definitionem pertinet

Lex 153. Ferè quibuſcunq;.

l.134. Non fraudâtur.

tinet

tinet & regula *in l.* 119. *Non alienat*, inquit, *qui duntaxat omittit poſſeſſionem.* Sed de his duabus regulis jam ſuprà explicatum, ubi de Verbis. Eodem pertinet reg. *in l.*208. *Non poteſt*, inquit, *videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit*: quaſi diceret; ibi non eſt alienatio vel amiſſio, ubi non eſt quod amittatur vel alienetur. Quæ regula habet rationem naturalem: ut & illa *in l* 83. *Non videtur rem amittere, cujus propria non fuit.* Et ratio eſt hæc: quia, ut ajunt philoſophi, orbatio ſive privatio præſupponit habitũ. De qua Bart. & alii *ad l. qui decem, de V.O.* Uſus earum regularum videatur in *l.*96. *Titio, ſupr. de condit. & demonſt.* in *l.*13. *nulla, ſupr. de ſuis & legitimis*, in *l.*18. *ſi quis alia*, ℥. *quemadmodum ſervitutes amittantur*, *l.*5. *Nam & ſi, ſupr. de injuſto, rupto. l.* 14 *ſi ita ſit ſcriptum, ſupr. de leg.*1. *&c.* Quis autem alienare poſſit, vel non poſſit; etiam de eo ſunt regulæ: ut *in l.* 26. *Qui poteſt*, inquit, *invitis alienare, multò magis & ignorantibus & abſentibus poteſt.* Quæ Regula propriè quidẽ pertinet & ad contractum ſocietatis. Ejuſq; hæc eſt. Ratio: quia, qui id quod plus eſt poteſt, ei & quod minus eſt licet: plus aũt eſt invito quàm abſẽte & ignorãte alio, quid facere. Uſus regulæ eſt in *l.* 16. *ſi ſocius*, ℥. *de rebus creditis*, *l.*4. *C. de commun. rerũ alien. l.*14. *dudũ*, *C. de contrah. empt.* Huc quoq; ptinet regula *in l.*165. *Cum quis poſſit alienare, poterit & conſentire alienationi* ſed de ea dictum ſupra, *lib.* 1. *ubi de conſenſu.* Quamvis enim differant facere & facienti conſentire: ut vendere & vendenti conſentire, *l.*160. *h. t.* tamen cui licet alienare,

*L.*119. *Non alienat.*

*L.*208. *Non poteſt videri.*

*L.*83. *Non videri.*

*L.*26. *Qui poteſt.*

*L.*165. *Cum quis.*

eidem licet & conſentire: Ut, domino, creditori, hypothecario. Quia plus eſt alienare poſſe, quàm conſentire poſſe. Videatur & *l.8.in concedendo.ſupr.de aqua pluv.l.6.qui in aliena.§.quanquam.ſupr.de acquir hered.l.4.C.qui manumitt. non poſſunt,&c.* Contrà autem alienare non poteſt, qui nunquam habuit vel habere non poteſt: ut eſt regula *in l. 208.* de qua jam dictum.

L.174. § 1. Eòque & regula *in l.174 §.1.* accommodari poteſt; ſed ea propriè ad hereditates & ſucceſſiones pertinet; de quib. *j.* Magis propria huius loci

L.11. eſt reg. *in l.11.* ubi dicitur, non dominũ rem alienã alienare non poſſe, ſed de ea modò dictum: &

Lex 54. Nemo plus. regula in *l.54. Nemo plus juris ad alium transferre poteſt, quã ipſe haberet.* Quæ regula eſt & in *l.20. traditio.ſupr.de adq.rer.domin.* Traditio, inquit Ulpianus, nihil ampliùs transferre poteſt, vel debet, ad eum qui accipit, quàm eſt apud eum qui tradit. Uſus regulę eſt in & Dominio. V.G. ſi tradens habet dominium, id transfertur; ſi non habet, non transfertur: & ſi habet liberũ, transfertur liberum; ſi ſervum, tranſit ſervum: ſi habet obligatum, tranſit cum onere, id eſt ſua cauſa. Nemo enim plus, &c. *d. l.traditio, de adquir. rerum dominio.* Sic in *l.4 §. ultim. ſupr. de officio Proconſulis.* Proconſul juriſdictionem mandare alteri non poteſt, nondum ingreſſus provinciã: quia nec ipſe eam tùm habeat. Sic & in *l.1 §. Scævola. ſupr. ſi is qui teſtamento liber, &c.* hereditati non fit furtum, nec heredi: quia hereditas non poſſidet, nec trãsfert poſſeſſionem in heredem. Hereditas enim, inquit Scævola, id in heredem

tantum

tantũ transfundit, quod eſt hereditatis: Poſſeſſio autem non fuit hereditatis. Cur ita? Quia eſt facti & animi, quem non habet hereditas, *d. §. Scævola l. 23. cum heredes. ſupr. de adquir. poſſeſ.* Exceptio huius regulæ eſt in *l. 63. quod noſtrum. ſup. de uſufruct.* ubi dominus fundi poteſt uſumfructum eius alteri cedere, quem ipſe non habet. Videtur & alia in *l. 84. reperitur. ſupr. ad l. Falcid.* & alia in *l. 5. ſupr. de officio Proconſulis*, & alia in *l. 46 non eſt novum. ſupr. de acquir. rerum dominio.* Ad uſum huius regulę pertinet quoque Reg. *in l.* 120. *Nemo*, inquit Paulus, *plus commodi heredi ſuo relinquit quàm ipſe habuit*; ſed de ea infrà, ubi de heredibus. *L. 120. Nemo plus cõmodi.*

Atque hæ ferè ſunt regulæ de Adquiſitione & Alienatione: Ad Adquiſitionem tamen, nempè, Cui per quem aliquid adquiratur; putà, an patri per filiũ: accommodari poteſt Regula *in l.* 18. *Quæ legata mortuis nobis ad heredem noſtrum tranſeunt &c.* Qua regula adfertur differentia inter legata & ſtipulationes, quo ad Adquiſitionem perſonæ. Eſt enim hæc lex Pomponij, ex lib. 6. ad Sabinum; in quo differentias & ſimilitudines aliquot illarum explicauit: ut videre eſt & in *l. 45. §. ult. & l. 48. ſi heredis §. 1. de leg. 1. l. 13. §. quando dies legat.* Quæ leges, ut & hæc regula, ſunt ex eodem libro 6. ad Sabinum. Ut autem hæc differentia in hac regula intelligatur: priùs & altera breviter exponenda: hæc nimirùm; Legata pura tranſire ad heredem, conditionalia non tranſire: Sed ſtipulationes tàm conditionales quàm puras tranſire. *l. 6. d. t. quando dies. §. ex* *L. 18. Quæ legata.*

con-

conditionali. Inſt. de verb. oblig. Differentię autem huius, quæ in hac lege 18. vis eſt hæc: quòd parentibus adquirantur legata pura per liberos in poteſtate; conditionalia non item: ſed ſtipulationes adquirantur etiam conditionales. etiam, inquam, ſi conditio extiterit poteſtate iam ſoluta: in quo vltimo eſt vis huius regulæ. In Ratione quoque differentiæ inter Legata & ſtipulationes, eſt maxima difficultas: quam alij aliam adferunt, ſed hæc mihi veriſſima videtur, quòd ſtipulationes ab initio vires habeant ſive accipiant, ut ait Paulus *in l. 26. Uſuſfructus. de ſtipul. ſervorum:* & proindè patri ſtatim adquirantur, ut & ad heredem tranſeant, *§. ex conditionali. Inſt. de v. obl.* Solet enim pater heredi comparari. Ut enim pater cum filio; ita heres cum defuncto eadem dicitur perſona: licet in eo differăt, quòd filij pater mortui non ſit heres: ſed ut pater, id eſt jure peculij, res filij, etiam caſtrenſes, etiam inteſtati, occupet. *l. 2. ff. de caſtr. pecul.* Sed legata ut & omnia teſtamento comprehenſa, quia vim & effectum poſt mortem demùm accipiũt: cõditione pendente, nihil juris neque ad patrem, neque ad heredem transferunt: magisque in ſingulis momentis conſiſtunt; ut ea quæ ſunt facti, *l. bonæ fidei. 48. ff. de adquir. rerum domin. l. mora. 32. ff. de uſuris.*

* *
*

CAPUT

CAPUT. VI.

De modis acquirendi dominij: & primùm de Uſucapione: ubi & de Poſſeſſione, & Bona fide.

ADhuc dictum de regulis ad ipſum Jus dominii pertinentibus: nunc de Modis dominii adquirendi: ut de Uſucapione, Donatione, Teſtamento &c. De Uſucapione, eſt regula *in l. 118. Qui in ſervitute eſt uſucapere non poteſt. Nam cum poßideatur, poßidere non videtur.* Quæ Ratio & vera eſt & elegans, ſic enim & in *l. 21. ff. de adult.* Filius familiâs, qui & patrem adhuc habet, & filium; hunc filium non videtur habere in ſua poteſtate, quia ipſe non eſt ſuę poteſtatis, inquit Ulpianus. Servum igitur non uſucapere certi juris eſt, *l. 1. & l. 11. & 2. ſeqq. ff. ex quib. cauſis majores*, Ratio hujus: quia non poſſidet. *l. 38. ſtipulatio iſta habere. §. hac quoque ff. de verb. obl.* Cur ita? Quia poſſeſſio jus continet, *l. 49 poſſeßio quoque. ff. de adq. poß.* cuius omnis juris expers eſt ſervus. *l. 32. quod attinet h.* vel quia, ut hìc ait eleganter JCtus, poſſidetur. Iam verò eum qui poſſidere non poteſt, uſucapere non poſſe, perſpicuum eſt ex eo, quòd ſine poſſeſſione nulla ſit uſucapio: unde & nomen habet *l. 25. ſine poſſeßione. ff. de uſurp. & uſucap. c. 3. ſine poſſeßione. de reg. juris, in 6.*

Lex 118. Qui in ſervitute.

c. 3. ſine poſſeßione.

Videamus igitur de Poſſeſſione: quæ vel eſt bonæ fidei, vel malæ. De bonæ fidei eſt regula *in l. 137. Qui auctore judice comparavit, bonæ fidei poſſeſſor eſt:* id eſt, etiamſi ſciat quis eſſe rem alienã,

Lex 137. Qui auctore.

(quæ

(quæ ſcientia plerumque inducit malam fidem ut ignorantia bonã: *l.109. bonæ fidei.§.tit prox:*) tamen, quia iuſſu vel auctoritate Prætoris rem tenere cœpit, non malæ ſed bonæ fidei cenſetur: propter auctoritatem & iuſſum magiſtratus: qui rectè agere præſumitur. V.G. juſſus poſſidere ob damnum infectum, uſucapit; licet ædes ſciat eſſe alienas, *l. 28. & generaliter. ff. de noxal. act.* ubi qui juſſu Prætoris ſervum licet alienum ducit & poſſidet, uſucapit, licet ſciens; ſic & *l. 81. ſi ſtipulatus. ſuprà. de ſolut.* Contrà autem, ut bonæ fidei eſt qui juſſu magiſtratus poſſidet; ita in dolo eſt qui magiſtratus imperio nõ paret; ut eſt regula *in l. 199. h. t.* de qua iam ſuprà dictum. Quis autem poſſideat, & quis non: de his & hìc ſunt regulæ. Ut *in l. 93. Filius familiâs neque retinere, neque reciperare neque apiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur.* Idem dicitur in *l. 18. ff. de caſtr. peculio.* Idemque jus eſt in ſervo, *l. 24. quod ſervus ff. de adq poſſeſſ.* Ratio cur rei peculiaris poſſeſſio non ſit penes filiumfamilias vel ſervum, ſed penes patrem vel dominum; ut & dominium ſive proprietas, (dicuntur tamen ſervi & filij quaſi domini, *l 5. §. peculium l. 17. 19. & 47. §. ult. ſuprà de peculio.*) eſt hæc: quia poſſeſſio jus quoque continet. *d. l. 49.* cuius non eſt capax ſervus. Huc pertinet reg. *in l. 131. Qui dolo deſijt poſſidere, pro poſſidente damnatur.* Quæ regula alijs verbis iteratur in *l. 150. Parem eſſe conditionem eius oportet qui quid poſſideat vel habeat: atque eius, cuius dolo malò factum ſit, quò minùs poſſideret vel haberet.* & in *l. 157. ad ea. §. 1. Semper qui dolo fecit, quò minùs haberet*

Lex 93. Filiusfamilias.

Lex 131. Qui dolo.

L. 150. Parem. & L. 157. Ad ea §. 1. Semper.

beret, pro eo habendus eſt ac ſi haberet. Duæ priores regulæ, id eſt, *in l.137. & l.150.* ſunt de poſſidente ſed *d.§.ſemper*, eſt de habente. Solent autem JCti hæc tria coniungere, Habere, Tenere, Poſſidere: & tamen differunt; quòd Tenere eſt facti tantùm, ſed Habere & Poſſidere jus quoque continent, *d.l.38.§.hi qui.& ſeqq.ſuprà.de V. Oblig* Ratio autem harum Regularum eſt in ipſa lege. *Quia*, inquit JCtus, *dolus eſt pro poſſeſſione*, *d.l.131.* id eſt, quia dolus alterius nec ipſi prodeſſe, nec alteri nocere debet. Verè tamen hic non poſſidet; ſed pro poſſeſſore habetur : & proinde in eum non datur actio directa, ſed utilis duntaxat, *l.3.in fi.ff. de alien. mut. l. 26.§. 2. de noxal. act.* Uſus harum Regularum eſt tàm in Actionibus, quàm in Interdictis. In Actionibus: ut in petitione hereditatis, & rei vindicatione, *l.25.§.perinde. & l.13.§ item ſi quis dolo. ſuprà. de hered. petit. l. 27. §. ſed & iis. ſuprà. de rei vindic.* ſic, in noxalibus actionibus, *l.21.in pr.& §.Prætor.ſuprà.de nox.act l. 26.§.2.& 4.& l.39.d.t.* In Interdictis: ut *l. 2. §. pen. ſuprà. Ne quid in loco publ.l.1.de tab.exhib. l.15.ſemper.§.eum autem.quod vi aut clàm.l 1.§.ult.& l.2.de vi & vi armat.* Exceptio videtur eſſe in *l.16.ſuprà. ad exhibendum.* Huc quoque pertinet regula *l. 126.§.2.* Sed ea tamen eſt potiùs de effectu & jure, quàm de perſonis. *Cum de lucro*, inquit Ulp. *duorum quæratur, melior eſt cauſſa poſſidentis.* Et reg. *in l.128. In pari cauſſa poſſeſſor potior haberi debet.* Et *in l.154. Cum par delictum eſt duorum, ſemper oneratur petitor, & melior habetur poſſeſſoris cauſſa.* Quæ ſumpta eſt ad verbum, ex *l. 2. §. 26.* *Lex 126. §. 2. Cum de lucro.* *L. 128. In pari cauſa.* *L. 154. Cum par delictum.*

(al.

(al.42.)hoc interdictum ſuprà,ne quid in loco publico: De quibus regulis iam ante lib. 1. ubi de contentione ſive conflictu lucri & damni, dictum. Et ratio quoque ibi expoſita; cur inquam in tali cauſſa melior ſit conditio poſſidentis: quemadmodùm & favorabilior eſt cauſſa Rei, quàm Actoris. Eademque Reg. iteratur in *c. in pari delicto.65 de reg. Jur. in 6.* Et eadem utriusque eſt ratio: Poſſeſſor enim reus eſſe ſolet, & proinde ei favetur, tanquam reo. Ad effectum quoque poſſeſſionis pertinet regula *in l.136.* quamuis ea propriè de bona fide, & poſſeſſore bonæ fidei. *Bona fides,* inquit Paulus, *tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt.* Veritas, id eſt ipſa proprietas, ſive verum dominium. Eoq; pertinet, quòd bonæ fidei poſſeſſor dicitur eſſe loco domini, *l.48. bonæ fidei. ʒ. de adq. rerum dominio.* Rebuffus *ad l. 109. bonæ fidei de V. Sig.* quid præſtet bona fides prolixè explicat: eiuſque affert effectus 46. de quibus aliàs. Uſus igitur huius regulę, ſive effectus poſſeſſionis bonæ fidei, ſunt hi; ut in *l.5. Is cui. §. ſed et ſi rem alienam. ʒ. ut in poſſeſſionem legat.* Secundò, in fructibus, *l.25. qui ſcit. §.1. ſuprà de uſuris.* Ubi bonæ fidei poſſeſſor in percipiendis fructibus id juris habere dicitur, quod dominus: & in *§. ſi quis à non domino. Inſtit. de rerum diviſione.* Tertiò, in cautione damni infecti, *l.7 prætor. in pr. l.13. & 18. §.1. ſuprà de damno infecto.* Quartò, in decreto de non alienandis rebus pupilli ſive proprijs, ſive bona fide poſſeſſis, *l.5. magis puto. §. 1. ſupra de rebus eorum qui ſub tut.* Quintò, in Actione noxali,

c. in pari.

Lex 136.
Bona fides.

xali, *l.21.quotiens.§.1.ſ.de noxal.actionib.* Sunt tamen Exceptiones quædam, quibus Veritas differt à Bona fide; Dominus, à Poſſeſſore bonæ fidei, in *l.2.ſuprà.de relig.& ſumptib.funer:* ut in *l.1.ſuprà.de SCto Syllaniano.* ut in *l.48 bonæ.ſuprà de adq.rer.dominio:* ut in *l.4.§.6.ſuprà de Uſucap.* Et proindè bonæ fidei poſſeſſor dicitur Loco domini, *in d. l.bonæ.* Supereſt Regula de Amittenda poſſeſſione, *in l.153.* Cujus duæ ſunt partes: prior de obligat. & liberatione de qua infrà, ubi de obligatione: altera de adqſitione & amiſsione. *Ut igitur nulla poſſeſſio poteſt adquiri,* inquit, *niſi animo & corpore, ita nulla amittitur, niſi in qua utrumq; in contrarium actum.* Quæ eadem regula extat & in *l.8.quemadmodum .ſupr.de adquir. poſſeſſ.* ubi de ea plenius explicatur. Quod autem in priore regula de comparatione Veritatis & Bonæ fidei, in fine, adjectũ, *Quotiens lex impedimento nõ eſt,* valde dubito, An non ſit Tribuniani; accipi tamen põt, & de Legib. antiquis, ut Julia & Plautia de rẽb. furtivis & vi poſſeſsis: quarum poſſeſſori ad uſucapionem nõ prodeſt bona fides. Ubi enim lex inhibet uſucapionem, bona fides poſsidenti nihil prodeſt: ut ait *l.24. ſupr.de uſurp.& uſucap.* Ad hunc locum de Uſucapione denique pertinet Regula *in l.140. Abſentia,* inquit Ulpianus, *ejus qui Reipubl. cauſa abeſt, neq; ei, neq; alij damnoſa eſſe debet.* Ei: quia officium publicum nemini damnoſum eſt debet, *l.29.ff.ſupr.ex quibus cauſſis majores.* V. G. Abſentis res ſi fuerit uſucapta, datur ei reſciſſoria actio ad uſucapionem reſcindendam, quæ ei

L.153. Ferè quibuſcunque.

Lex 140. Abſentia.

nocere non debet, *§. rurſus. Inſtit. de action. l. 40. ſi qua militi, & paſſim, tit. ex quibus cauſis majores.* Neq; alii. V. G. ſi abſens uſuceperit rem præſentis. Nam & huic præſenti eadem datur reſciſſoria, *d. §. rurſus, l. ſed etſi, 26. §. quotiens, l. 28. nec non. §. ult. & l. 30. cum miles, in princ. d. t. ex quibus cauſ. major.* Atq; hæc de Uſucapione.

CAPUT VII.

De Donatione.

ALTER adquirendi modus, de quo hic ſunt regulæ, eſt Donatio. De qua eſt reg. *in l. 82. Donari videtur quod nullo jure cogente conceditur.* Quæ eſt definitio Donationis: de qua jam ſuprà explicatum, lib. 1. ubi de verbis. De perſonis autem, ſive de his, qui donare poſſunt, aut non poſſunt; eſt reg. *in l. 163. Cui jus eſt donandi,* inquit Ulpianus, *eidem & vendendi & concedendi jus eſt.* Sed pertinet ea potiùs ad venditionem. Et ratio tamen eſt perſpicua ex reg. *in l. 21.* ubi, *Non debet,* ait idem Ulpianus, *cui plus licet, quod minus eſt non licere:* plus eſt autem donare, quàm vendere. Sed de ea infrà latiùs. Huc quoq; pertinet Regula *in l. 165. §. cui autem. Eum qui donare non poteſt, non poſſe quoq; conſentire donationis cauſa:* ut eſt filiusfamiliâs, *l. 7. ſupr. de donationibus:* Idemq; & in pupillis, prodigis, aliisque jus eſt, *l. 1. ſupr. de curatoribus furioſo, &c. & init. tit. de auctoritat. tutorum vel curat.*

l. 82. Donari.

l. 163. Cui jus eſt.

L. 21.

L. 165. §. Cui autem

CAPUT VIII.

De Succeſſione ſive Hereditate.

TERTIA adquirendi ſpecies eſt Succeſſio ſive Hereditas, ad quam & Legata pertinent: de qua adquiſitione aliquot ſunt Regulæ. Ut, ipſa definitio hereditatis, *in l. 62. h. t. Hereditas, nihil aliud eſt, quàm ſucceſſio in univerſum jus, quod defunctus habuit.* Quæ definitio Juliani adfertur & à Gajo *in l. 24. nihil aliud, ſupr. de V. S.* explicatur autem prolixè à Bartolo, *ad t. de adq. hered. ſupr.* eumq; ſecuto, Hugone Donello *lib. 6. commentariorum c. 2.* qui putant hereditatem hìc definiri, ut quæ repræſentet defunctum: eamq; dici SUCCESSIONEM, id eſt, rem quandam ſeu perſonam defuncto ſuccedentē. Sed hæc ſubtilitas de verbo Succeſſionis refellitur primò ex *l. 3. ſupr. de bon. poſſ.* ubi & bonorum poſſeſſio definitur ſucceſſio, qua ſucceditur in jus demortui; ita igitur & hereditas interpretanda eſt ſucceſſio qua ſucceditur, non quę ſuccedit, ut illi putant. Secundò: quia nunquam in jure dicitur hereditas, ſed heres, ſuccedere. Quia ſuccedere perſonam veram requirit, ſed hereditas eſt perſona fictitia tantùm, ſive fingitur hereditas repræſentare defunctum, & habetur pro domina, propter utilitatem, *l. 34. hereditas. & l. 61. hereditas. ſupr. de adq. rer. dom. l. 11. cum heres. ſupr. de diverſ. temp. præſcript.* Tertiò: quia hæc definitio Juliani pertinet ad petitionem hereditatis: ut perſpicuum eſt ex *h. l. 62.* ſumpta ex *lib. 6.* Digeſtorum Juliani; quo libro ille explicavit Edictum de petit. hereditatis.

Lex 62. Hereditas.

Sed jam petitio hereditatis non eſt jacentis, ſed aditæ. Datur enim Heredi: qui non eſt cum effectu, niſi poſt aditionem, *l.1.& 2.ſeqq.ſupr.de hered.petit.* Hoc igitur eſt primum in hac definitione intelligendum; quod dicitur Hereditas eſt Succeſſio. Alterum eſt in verbis IN UNIVERSUM JUS: quibus diſtinguitur hereditas, ſive ſucceſſio hereditaria ab aliis ſucceſſionibus. Omnis enim ſucceſſio vel eſt juris, vel eſt corporis aut rei, *l.1.§.illud ſupr. quod legatorum, l.7.in fin.& l.8.ſupr.de jurejur.* Juris ſucceſſores ſunt, Heres: *l.9.quædam.§.1.ſupr.de edendo.l.9.quoties.§.heredes.3.ſupr.de hered.inſtit.* Pater & Dominus; *d.ll.9.§.1.* Sic Bonorum poſſeſſor: Fideicommiſſarius univerſalis, &c. *d.l.3.de bon. poſſ.* Sed Rerum ſive corporum ſucceſſores ſunt, Legatarii; *§.legatarijs.Inſt.de teſt.ord.d.l.9.§.1.de edendo.l.6 ſupr.de except.* Donatarius *l.17.§.pactum.ſupr.de pactis.& d.l.9.l.65.emptor.ſupr.de rei vind.l.51. Non tantum.ſupr.de fideicom.libert.* Id eſt, hi ſunt rerum ſingularum; illi univerſitatis ſucceſſores. Rectè autem, quòd ait IN JUS. Non enim in factum eſt ſucceſſio: id eſt, heres adiens hereditatem, atque ita ſuccedens defuncto, nō adquirit niſi jus; factum non item. V. G. non adquirit poſſeſſionem, *l.23.cum heres.ſupr.de adq.poſſeſ.& l.1.§.Scævola.ſupr.ſi is qui teſtamento liber &c.* Poſſeſſio enim nunquam fuit hereditatis. Cur ita? Quia facti eſt: id eſt, detentationem & apprehenſionem naturalem requirit, *l.1.§.1.de adquir.poſſeſ.* Hereditas autem vera perſona nō eſt: & proindè in iis quæ perſo-

nam

nam veram requirunt, non habetur pro domina vel perſona; ut ait Juriſconſultus *in d. l. 61. de adq. rer. dom.* Et hæc eſt ratio cur hæreditariæ rei non fiat furtum, *d. §. Scævola l. 68. hereditariæ. ſuprà de furtis.* Poſtremò & tertiò, quod ait Juriſconſultus in hac definitione, Jus quod Defunctus habuit; eò pertinet, quòd ſcilicet heres non plus iuris vel minus conſequatur, quàm defunctus habuerit; ſed ejuſdem ſit juris. De quo eſt hic regula in *l. 59. Heredem ejuſdem poteſtatis juriſq; eſſe, cujus fuit defunctus, conſtat.* & in *l. 120. Nemo*, inquit Paulus, *plus commodi heredi ſuo relinquit, quàm ipſe habuit.* Et in *l. 156. Cum quis in alij locũ ſucceſſerit, non eſt æquum ei nocere hoc, quod adverſus eum non nocuit cujus in locũ ſucceſſit.* Breviter: Heres ejuſdem eſt juris & eadem perſona cũ defuncto: Juris, inquam; ut Dominii, obligationis, ſervitutis: exceptâ pſonali. Quę enim ſunt perſonalia, ad heredẽ non tranſeunt. *l. 196. privilegia. h. t.* Non vero Facti; ut eſt poſſeſſio, de qua mòdò dictũ; quę non tranſit in heredem, *d. l. cum heredes.* Huc pertinet, id eſt ad definitionem, & hęc reg. *in l. 7. Jus noſtrum non patitur eundem in paganis & teſtatum & inteſtatum deceſſiſſe, &c*, hoc eſt. Nemo paganus partim teſtatus, partim inteſtatus diſcedere poteſt. Paganus, inquã: nam Miles poteſt. Ratio differentiæ inter Militem & Paganum, hæc eſt: quia hęc regula, Ne quis partim teſtatus partim inteſtatus decedat, eſt civilis: In teſtamento autem milites, non jus civile, ſed gentium obſervatur. Exceptio huius regulæ, eſt ex poſt facto; id eſt,

l. 59. Heredem.

l. 120. Nemo plus.

l. 156. Cum quis.

Lex 7. Jus noſtrum.

ab initio quidem non poteſt quis ita teſtari, ut partim ſit inteſtatus; ſed ex poſt facto, hoc eſt, poſt mortem teſtatoris fieri poteſt, per querelam inofficioſi, everſo nō in totum, ſed ex parte tantùm teſtamento, ut teſtator pro parte fiat inteſtatus, quatenus teſtamentum querela fuerit everſum pro parte: maneat teſtatus, quatenus non fuerit everſum, *ut in l. 19. mater. in verſ. ſecundum quod non in totum, ſupr. de inoffic. teſtam.* Ratio autem huius regulæ à Gloſſographis hæc adfertur, quia teſtamētum eſt individuum. Sed ea à Ferrario rectè reprehenditur: eò quòd hæc ratio ad ipſum teſtamenti actum, qui eſt individuus, & proindè uno contextu fit, pertineat, *l. 21. heredes. ſupr. qui teſtamentum facere poſſunt.* Nam & alii actus ſunt individui, ut ſtipulatio, *l. continuus 137. de verb. oblig.* Vera igitur ratio huius regulæ quam dixi eſſe merè civilem, eſt hæc: quod hæc duo teſtatus & inteſtatus ſunt inter ſe pugnantia; nec in eundem, ſive eandem perſonam, cadere poſsint: ut & indicat Juriſconſultus in hac lege: & abſurdum videatur, ut heres ſit duplex unius defuncti: atque adèò & unus idemq; defunctus videatur duo, teſtator & non teſtator. Obſtare videtur, *l. 6. ſi is qui, ſupr. de vulg. & pupill. ſubſtit.* Sed ibi quoq; ex poſt facto id accidit, ut in *d. l. 19. mater, l. 24. circa. l. 15. nam & ſi. in fin. ſupr. de inoffic.* Socinus adfert & alias exceptiones, *ad ſummam*, 22. quæ breviter hìc conſiderandæ. Huc pertinet & Regula in *l. 201.* *Omnia quæ ex teſtamento proficiſcuntur ita ſtatum capiunt, ſi initium quoq; ſine vitio ceperint.*

L. ex 201. Omnia quæ.

Sic

Sic enim ibi legendum deleto nomine *eventus.* Nam Statum Capere, eleganter à Javoleno dicitur pro valere, perfectum eſſe: ut in *h. l.* 201. & in *l.* 108. *à Titio, §. ult. ſupr. de verb. obligat.* Sententia regulæ eſt: Teſtamento ſcripta valere, ſi & ipſum ab initio valeat. *Omnia*, inquit, *quæ ex teſtamento proficiſcuntur*: ut eſt hereditas, ſive inſtitutio, & ſubſtitutio, ut eſt legatum, libertas, tutela, fideicommiſſum, aſſignatio libertatis, & alia teſtatoris juſſa, etiam codicilli ad teſtamentum facti. Huius regulæ Ratio pendet ex regula magis generali, *l.* 29. *Quod initiò vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis convaleſcere.* de qua ſuprà lib. 1. dictum. Uſus huius regulæ ſpecialis eſt, ut jam dictum, in hereditate, legato, &c. Et de Hereditate ſive Inſtitutione eſt & hìc regula *in l. pen. Quæ ab initio inutilis fuit inſtitutio ex poſt facto convaleſcere non poteſt.* Eademq; ratio eſt & in aliis: ut in legatis. Eoq; pertinet regulá Catoniana, *l.* 1. *ſupr. de reg. Caton. §. an ſervo. Inſt. de legat.* Sed hæ regulæ in Milite locum non habent: Cuius teſtamentum licèt initio vitioſum, poteſt tamen poſtea convaleſcere ex nova militis voluntate, *l.* 13. *§.* 1. *ſupr. de teſtamento militis.* Ratio hæc eſt. Quia militis teſtamentum non pendet ex jure & ſolemnibus civilibus, ſed ex mera ac nuda eius voluntate, *l.* 1. *& paſſim, ſupr. d. t. de teſtamento militis.* Obſervanda eſt igitur diſtinctio illorum quæ ex jure; & eorum, quæ ex noſtra voluntate pendent: ut hæc ab initio mutari & poſteà quoq; poſſint: illa non poſſint, *l.* 38. *jus publicum. ſupr. de pactis, l.* 3. *ſupr. qui teſtam. facere*

l. 29. *Quod initio.*

Lex penult. Quæ ab initio.

poſſunt.l.27.nec ex Prætorio.ſupr.h.t. Ad Teſtamenta quoq; pertinet regula *in l. 12.* hæc generalis: *In teſtamentis plenius voluntates teſtantium interpretantur.* De qua regula nonnihil jam dictum ſuprà lib.1.ubi de interpretatione.Non rectè enim Veteres Interpretes hoc verbum PLENIUS accipiunt comparatè; ſive hoc modo,In teſtamentis pleniùs quàm in contractibus. Id enim non vult Juriſconſultus: ſed pleniùs, id eſt,plenè,benignè,largè,latè,& non ſtrictè. Ratio hujus regulæ,cur teſtamenta plenè interpretemur,eſt hæc:Quia ultimæ voluntatis favor id poſtulat,*l.1.C.de SS.Eccleſ.* Uſus regulæ,in *l.12. ſupr.de uſu & habit.l.6.& l.ult.ſupr.de aliment.leg.*

Lex 12. In teſtamētis.

Sunt & duæ regulæ de teſtamento non valido ut *in l.73.§.3. Quæ in teſtamento ita ſcripta ſunt ut intelligi non poßint, perinde ſunt ac ſi ſcripta non eſſent.* Quæ reg.extat & in *l.2.ſupr.de his quæ pro non ſcriptis habentur.* Ratio perſpicua eſt,Uſus in *l.3.§. ſi duobus,ſupr.de adimend.leg.* in *l.36. Titia. ſ. de. leg. 1.* in *l. 30. duo. ſupr. de teſtamentaria tut.* Altera regula eſt *in l,188. Ubi pugnantia inter ſe in teſtamento juberentur, neutrum ratum eſt,* ut,ſi juſſerit teſtator fundum vendi & mox juſſerit eum remanere in familia:ut,ſi ſervum juſſerit eſſe liberum,eumq; mox Titio legârit:neutrum eſt ratum: ſi modò non conſtet teſtatorem voluiſſe prius tolli poſteriore. Ratio regulæ eſt eadem, quæ prioris. Quia res exitum habere non poteſt: &, ut ait Juriſconſultus, non jus deficit,ſed probatio,*d.l.30.duo.* Quod autem hîc de Teſtamento, idem & de aliis ſcriptis & inſtru-

Lex 73. §.3. Quæ in teſt.

Lex 188. Ubi pugnantia.

inſtrumentis dici poteſt: ut ſententia, ut libello, ut inſtrumento dotali, &c. Qua de re prolixè Bald. *ad l.1. C. de furtis.*

Huc quoque pertinet regula *in l.17. Cum tempus in teſtamento adjicitur, credendum eſt pro herede adiectum; niſi alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in ſtipulationibus promiſſoris gratia tempus adjicitur.* Eſt huius regulæ duplex caput: prius de Teſtamento; poſterius de Contractu. Sententia breviter hæc eſt: Tempus adjectum teſtamento vel contractui, in dubio adiectum pro herede & promiſſore. Ratio eſt hæc: Quia, ut ſuprà iam dictum, in obſcuris ſequimur quod minimum eſt, *l.9. h.t.* Eſt & altera hæc ratio; Quia Reo potiùs (ut in teſtamentis eſt heres, in ſtipulationibus promiſſor) quàm Actori favetur, *l.125. h.t.* Uſus huius regulæ eſt: quòd legatum ante diem heres non cogatur ſolvere, *l.114. filiusfamilias. §. iidem Principes. ſuprà de legat.1.* licet antè poſſit, *l.12. poſt mortem. C. de fideicommiſſ.* Antè (inquam) poteſt, propter hanc regulam; niſi interſit legatarij aut fideicommiſſarij: *l.77. cum pater. §. ſi filia. ſuprà, de leg.2.* Uſus quoque eſt in fructibus: qui ſunt heredis uſque ad tempus ſive diem adiectum, *l.43. §. Pegaſus, de leg.2.* Videatur & *d.l. cum pater. §. à filia.* Exceptio huius regulæ hîc quoque expreſſa eſt hæc; *Niſi alia teſtatoris ſit voluntas*: id eſt, niſi teſtator tempus adiecerit, aut adiectum eſſe voluerit, non pro herede, ſed pro legatario: ut in *d. §. Pegaſus. l.3. §. cum Pollidius. ſuprà, de uſuris.* Et hæc de priore parte huius regulæ, quæ eſt de tempore in Teſtamentis: Altera eſt de tem-

Lex 17. *Cum tempus.*

pore in Contractibus: Cuius partis idem eſt & Jus; ut ſc. pro reo, id eſt promiſſore adiectum ſit: & Ratio; quia reo magis favetur quàm actori: & Uſus; de quo in *l.41. eum qui Kalendis. §. ult. l. 137. §. cum ita.* & etiam in *l.38. ſtipulatio iſta. §. inter l.118. liber homo, ſuprà de verb. oblig.* Sed & hic quoque eadem eſt Exceptio, nempè quę in priore parte; niſi ſit alia mens contrahentium, qui ſcilicet non voluerint tempus debitoris, ſed creditoris & ſtipulatoris cauſſa adijcere. *ut in pr. l. 122. qui Romæ. d. t. de Verb. Oblig.* Ex hac Regula, jus heredis unum intelligitur; nimirùm tempus adiectum in dubio cenſeri pro ipſo adiectum. Huic Regulæ accedant nunc & aliæ, ad jura heredum pertinentes: ut eſt Reg *in l.59. Heredem eiuſdem poteſtatis jurisque eſſe, cuius eſt defunctus, conſtat.* Ad quam pertinet & alia, *in l. 120. Nemo plus commodi heredi ſuo relinquit, quàm ipſe habuit:* & alia *in l. 156. §. 2. Cum quis in alij locum ſucceſſerit, non eſt æquum ei nocere hoc quod adverſus eum non nocuit, in cuius locum ſucceſſit.* Quæ Regulæ eâdem operâ ſunt explicandæ. Summa earum hæc eſt: Heredem eiuſdem eſſe juris cum defuncto: &, ut aliàs dicitur, eandem cum eo perſonam, *Nov.18.* Ratio propter utilitatem tàm ipſius heredis, quàm aliorum. Eſt enim hac in re duplex utilitas: una in commodis heredis; altera in incommodis ſive eius oneribus. Commoda heredis ſunt in jure in rem; ut dominio, ſervitute, emphyteuſi, pignore, feudo: in obligationibus, actionibus & exceptionibus. Incōmoda autem & onera hereditaria ſunt, æs alienum

Lex 59. Heredem.

Lex 120.

L. 156. §. 2.

num defuncti, legata, libertates, tutelæ. In hæc igitur omnia ſuccedit heres. Sed excipiuntur jura perſonalia; beneficiaque perſonę, & onera; verbi gratia, uſusfructus, *l. non ſolùm.8.§. tale. ꝫ. de liberatione legata*: ut Exceptio, *quod facere poteſt*: quæ datur parentibus, patronis &c. *l.7. exceptiones.ſupr.de except.l.16.quia ſupr.ſol.matr.* ſic & *l.pen.ſupr.de in jus vocando.* Huius generis ſūt & actiones quæ ob perſonam dantur, & non ob rem: ut eſt injuriarum, ſepulchri violati, &c. quę ſcilicet ad ultionem magis pertinent, quàm ad rem familiarem. *l.6.ſupr. de ſepulchro violato.* Idem & de alimentis dicēdum: ut, filius patrem alere cogitur: heres filij non cogitur, *l.5.§. item reſcriptum.ſupr.de agnoſcend. & alend.liberis.* Rectè autem hęc reg.59.ait, Eiuſdem Juris. Nam aliud eſt in facto: ut eſt poſſeſſio, quę à defuncto non tranſit in heredem, *l.23. cum heredes. ſupr.de adq.poſſ.* Et ratio eſt nota. Quia quę ſunt facti ſūt perſonalia; nec tranſeunt ad heredes vel parentes, vel dominos, *§.ſed cum factum. Inſtit.de ſtipul. ſervor.* Eoque pertinet diſtinctio factorum, *in l. 13. veteris. C. de contrah. ſtipul.* Ait quoque hæc regula, Heredem eſſe EIUSDEM juris. Et hinc eſt quòd in d.reg. *l.54.* dicitur, *Nemo plus juris ad alium transferre poteſt quàm ipſe habuit*, de qua ſuprà. Interdum tamen heres habet plus juris, quàm defunctus; ut in *l.51.§.non mirum & §.ſi Titius.ꝫ.de evictionibus*, & in *l.84.reperitur.ꝫ.ad Leg. Falcid.* Ut & minus interdùm habet, de quo modò dictum: ut in perſonalibus, in factis. Huc pertinet Reg. *in l.19.* ubi dicitur Heres contrahere

l.54. Nemo

L.19. qui cum.

cum

cum Legatarijs: contrahere inquam non ſponte, ſed ipſo jure. Sed de eo infrà, ubi de Contractibus. Ad heredis quoque ius pertinet Reg. *in l. 141. §. 1. Uni duo pro ſolido heredes eſſe non poſſunt.* Ratio Reg. Quia ut eſt una perſona defuncti; ita quoque unus eſſe debet qui eum repræſentet, IN SOLIDUM: Et rectè: Nam pro parte poſſunt duo eſſe heredes in ſemiſſe. Et proindè unius non poteſt eſſe niſi unum teſtamentum, licet duo eius vel plura poſſint eſſe exempla. Quæ Regula non modò in paganis, ſed etiam in militibus obtinet; ut unum heredem habeant in ſolidum; quod rectè hìc admonet Petrus Faber. Quod autem de heredibus; item & de dominis, & poſſeſſoribus dici ſolet, ut duo unius rei non poſſint eſſe domini in ſolidum, *l. 5. ſi ut certo. §. ult. ſup. commodati.* neque poſſeſſores, *l. 3. §. ex contrario. ff. de adq. poſſ.* Quod ſi plures unius ſint heredes, de eorum jure ſingulorum quæri diligenter ſolet; maximè cum agitur de actionibus hereditarijs quæ ipſo jure inter eos dividuntur pro portionibus hereditarijs, *l. 2. C. de hered. act.* Id eſt, nera ac debita hereditaria tenentur agnoſcere, non in ſolidum ſinguli, ſed pro partibus hereditarijs. Niſi res debita ſit individua: de qua re, eſt *in l. 192.* hæc regula: *Ea quæ in partes dividi non poſſunt, ſolida à ſingulis heredibus debentur*: ut ſunt ſervitutes prædiorum; operæ; & mera facta, id eſt nihil juris continentia: hæc, inquam, ſunt individua; ſive, ut eſt in hac lege, in partes dividi non poſſunt: ſive, ut in *l. 2. de V. Obl.* naturâ diviſionem non recipiunt, *d. l. 2. in pr. & l. 4. § Cato.*

Lex 141. § 1. Uni duo

Lex 192. Ea quæ in.

l.72. ſtipulationes non dividuntur. d. t. de V. Obl. Quarum rerum individuarum hoc jus eſt; ut & heredibus debeantur, & heredes eas debeant in ſolidum ſinguli: de quo jure eſt hæc regula: & plenius in *d. l. 2. §. ex his igitur, uſque ad finem legis; & 2. ll. ſeqq.* Ratio hujus juris & regulæ eſt perſpicua: Quia quòd naturâ eſt individuum, jure & lege dividi ac mutari non poteſt: *arg. l. 1. ſupr. de uſufruct. ear. rerum quæ uſ. conſum.* Regula autem quæ eſt in *d. l. 156.* nempe iſta, *Cum quis in alij locum*, diligentiùs eſt explicanda. Et primùm admonendum, pro his verbis, *Adverſus eum nocuit*, legēdum eſſe, *Adverſus eum non nocuit*; tùm quia hæc regula ita ſcripta rectè extat in *l. 3. §. 2. verſic. cum enim. ff. de itinere actuque privato.* Ex quo §. 2. hujus regulæ Uſus quoq; perſpicitur. V.G. ſi defunctus ſive anteceſſor itinere actúve rectè & ſine vitio uſus initiò fuerit; ei, ſi poſteà vitosè utatur, non nocet; quo ad interdictum ſcilicet hoc, de itinere, *l. 1. §. ult. l. 2. & penult. d. t.* Ut igitur non nocet ipſi anteceſſori ſuperveniēs delictum; ita nec ſucceſſori ejus nocere debet: nec intereſt juris an rei ſit ſucceſſor, *d. l. pen. d. l. 3. §. 2. verſ. cum enim*. Idq; vult hæc reg. & proindè non de herede tantùm, ſed etiam de corporis vel rei ſucceſſore intelligenda. Ratio quoq; ut modò dictum, hanc ſcripturam; *non nocuit*, poſtulat. Quia, ſi nocuit, anteceſſori certè & ſucceſſori nocere debet: id eſt, ut quod anteceſſori non nocuit, ſucceſſori nocere non debet: ita contrà quod adverſus anteceſſorem nocuit, ſucceſſori quoq; nocere debet, *l. 3. §. ult. ſupr. de pignor.*

Lex 156. Cum quis.

pignor. Supereſt una de Heredibus regulâ *in l.*
Lex 194. Qui per. 194. *Qui per ſucceſſionem quamvis longiſſimam defuncti heredes extiterunt, non minùs heredes intelliguntur quàm qui principaliter heredes exiſtunt*, hoc eſt, defuncti heredes non tantùm ſunt qui proximè ei ſuccedunt, ſed etiam remotiores: ut heredibus proximis & principalibus ſubſtituti, & heredum heredes; quod idem *ſub tit. proxim.* iteratur, ut in *l.65. heredis. l.70. &* 227. In quibus tamen legibus tres Exceptiones afferuntur: quibus alias 7. adjicit P. Rebuffus, ſed plerasq; ex Gloſsâ, *ad d. l.* 70. Heredem autem ſimiles ſunt
L. 117. Prætor. Bonorum poſſeſſores. De quibus eſt reg. *in l.* 117. *Prætor*, inquit Paulus, *Bonorum poſſeſſorem heredis loco in omni cauſa habet.* Idem & *ſupr. d. t. prox. l.119. & 138. &* 208. Rectè PRÆTOR: quia ut heredis nomen civile, ita bonorum poſſeſſoris Prætorium. Prætor enim Bonorum poſſeſſiones introduxit: heredes facere non poteſt, *§. 1. Inſt. de bon. poſſ.* Uſus regulæ eſt, ut ait, IN OMNI CAUSA; ut in Pactis, in Reſtitutionibus, in Actionibus &c. *l. 24. §. Scævola. de minorib. l. 26. pacto. C. de pactis, l. 2. de poſſeſſ. hered. petit. &c.*

Sed heres tùm demùm eſt heres, ſi hereditatem adeat; non verò ſi eam omittat, vel repudiet. De qua Aditione quatuor hîc ſunt regulæ:
Lex 6. Non vult. & de Repudiatione, eſt una. Prima eſt *in l. 6. Non vult heres eſſe, qui ad alium transferre voluit hereditatem.* Quæ tamen reg. videtur potius eſſe de repudiatione. Sententia ejus paulò obſcurior intelligi & explicari poteſt ex *l. 24. fun. ſ. n.* *de adquir. hered.* & *l. 2. ſupr. ſi quis omiſſ. cau.*

N

Notum eſt enim aditionem non tàm eſſe facti, quàm animi, *l.20.pro herede.d.t.de adquir. hered.* hoc eſt, cum quęritur an quis hereditatem adierit, de quo magna eſt ſæpe dubitatio, conjectura capi ſolet ex factis. V G. ſi heres agros colat, domos fulciat, vel reficiat, familiam alat, &c. *d. l. pro herede.* Sed hæc conjectura non ſemper eſt certa. Sunt enim quædam facta, quæ inducant aditionem; quędam non item; itaq; animus maximè ſpectari debet. Et hoc eſt quod ait *d. l.* 20. *L.20.* Aditionem non tàm eſſe facti quàm animi. Ex hoc jam intelligi hæc Reg. poteſt qua quæritur, an heres quis eſſe velit, hoc eſt, An adire cenſeatur is, qui accepta pecuniâ ſive pretio, ad alium hereditatem pervenire velit: qui, inquam, pecuniam accepit omittendæ hereditatis cauſa? Et ait Juriſconſultus in hac Regulâ, Non velle eſſe heredem; id eſt, non videri adire, ſive pro herede ſe gerere: quia factum hoc, putà pecuniæ capio, non animo adquirendæ, ſed omittendæ, & in alium ſive ſubſtitutum transferendæ hereditatis cauſa, ſit facta. De eadem Aditione eſt Regula *in l.181. Si nemo* (inquit Juriſconſult.) *ſubijt hereditatem, omnis vis teſtamenti ſolvitur.* *Lex 181. Si nemo.* Idem *l.1.in fin. ſupr. de injuſt. teſt. l.14.eam. C.de fideicommiſſ.* OMNIS VIS: Ut inſtitutio, ſubſtitutio, tutela, *l.9 ſi nemo. ſupr. de teſt. tutela.* Exheredatio, *l.20.filium. §. ſed cum exheredatio. ſupr. de bon. poſſeſſ. cont. tab.* Legata & fideicommiſſa, *l. 73. in quantitate. in fin. princ. ſupr. ad L. Falcid.* Libertates, *l.17. ſi quis omiſſa cauſ.* Codicilli *l.* 16. *ab inteſtato, ſupr. de jure Codicillorum.* Propriè autem

autem teſtamentum hoc, ex quo non aditur hereditas dicitur in jure Deſertum, & interdum Deſtitutum: ut ex omiſſis ſolemnibus dicitur; Injuſtum & ex aliis cauſis, Ruptum, Irritum & Reſciſſum: Hisq; omnibus modis fit quis inteſtatus, *initio tit. Inſtit. de hered. quæ ab inteſt.* Ut autem omiſſione hereditas ſive teſtamentum infirmatur: ita contra aditione confirmatur, viresque accipit, *l. 65. ſervo. ſupr. ad Senatuſconſultum Trebellian.* Verum fit interdum ut hereditas, non adeatur ſtatim à morte teſtatoris ſive defuncti: ſed deliberante herede, adeatur poſteà, *l. 1. & t. t. ſupr. de jure delib.* De qua poſteriùs adita hereditate, eſt regul. *in l. 138. Omnis hereditas quamvis poſteà adeatur, tamē cum tempore mortis continuatur.* Et huic per ſimilis altera, *in l. 193. Omnia ferè jura heredum perindè habentur, ac ſi continuò ſub tempus mortis extitiſſent.* Quarum Regularum hæc eſt ſententia: Aditionem, licet factam poſt mortem, reduci ad tempus mortis, & haberi, ut aditam ſtatim à morte. Eadem reg. extat & in *l. 54. heres. ſupr. de adquir. hered.* Ratio eſt hæc: ne videatur teſtator tempore aliquo, putà, intermedio, fuiſſe inteſtatus, poſteà teſtatus: quod juris ratio non patitur, *l. 7. h. t.* Eſt & hæc ratio: ut ejus medii tēporis commoda & incommoda in hereditate accidentia & contingentia heredi quoq; obveniant, eumq; contingant: quomodò & inſtitutio heredis, & contractus conditionalis, eveniente conditione reducitur & trahitur retrò, hoc eſt ad tempus mortis & contractus initi. Eſt enim hæc reductio

Lex 138. Omnis hereditas.

Lex 193. Omnia ferè.

reductio in jure frequens,& neceſſaria;ne actus illo medio tēpore videatur fuiſſe nullus. Sed his reductionibus non eſt locus niſi in his, quę ſunt juris;nō verò in his quæ ſunt facti:ut in Hereditate,in Obligatione,in Dominio,non in Poſſeſſione,quę eſt facti. Quod præceptū juris omniū fictionum eſt commune; (Cretio autē eſt quædam fictionis ſpecies) ut in iis tantùm habeant locum quæ ſunt juris, non his quæ ſunt facti, *l. 15. ſi is qui pro empt. ſupr. de uſurp. & uſucap.* non etiam in his quæ ſunt perſonalia, ut eſt uſusfructus. Quod igitur ad has regulas attinet, de reductione aditionis ad tempus mortis; earum uſus eſt multiplex: ut videre eſt in his locis, *l. 3. §. hac verba, l. 21. nam & Servius. §. qui negotia. ſupr. de negot. geſt. l. 15. §. 6 fructus & l. 58. legis, ſupr. ad L. Falcid. l. 28. ſi ex re. §. illud. ſupr. de ſtipul. ſervorum. l. 77. ad diem. ſupr. de verbor. oblig.* Dixi in perſonalibus non eſſe locum his regulis. V. G. Si ſervus hereditarius ſtipuletur heredi futuro proprietatem, valet ſtipulatio: quia qui poſteà hereditatem adit, videtur ex tempore mortis adiiſſe, ac defuncto ſtatim ſucceſſiſſe, ut ait *d. l. 28. §. illud.* Sed ſi ſtipuletur uſumfructum, eſt inutilis ſtipulatio, *l. 26. uſusfructus. d. t. de ſtip. ſerv. l. 61. hereditas in multis. ſupr. de adq. rer. dom.* Sic & in factis non habet locum: ut in poſſeſſione, *d. l. 15. ſi is qui pro empt. ſupr. de uſucap. & uſurp. l. 12. in bello. §. facti. ſupr. de capt. & poſtlim. reverſ.* Quia facta ſunt naturalia: ſed hę reductiones & fictiones ſunt artificioſæ & arte Juriſconſultorum inductæ. Et hæc eſt ratio, cur acceſſio

Digitized by Google

poſſeſſionis ex æquo & bono venire dicatur, *l. 14. ſuprà, de diverſ. temp. præſc.* Hinc eſt, quòd *in d. l. 193. h. t.* ait JCtus, Omnia Fere: nempè propter perſonalia. Et rectè ait Jura: ut dominia, oblig. actiones &c. Aliud enim eſt in factis, & ijs quæ ſunt facti: quia & facta ſunt perſonalia, *l. 44. qui heredi. ſuprà. de cond. & demonſt.* Eſt igitur hæc Exceptio earum regularum: ut & regulæ *in l. 181.* modò expoſitæ Exceptio eſt; niſi omiſſio per fraudem heredis fiat, *l. 1. & 3. l. 24. ſi dolo. ſuprà. ſi quis omiſſa cauſſa teſtamenti.*

L. 193. Omnia.

Et hæ ſunt regulæ de Aditione; cui contraria eſt Repudiatio: ad quam, ut dictum, videtur pertinere Regula *in l. 6.* & Regula *in l. 174. §. 1.* de quibus iam ſuprà, & Regula, *in l. 91: Quotiens duplici jure defertur alicui ſucceſſio: repudiato novo jure, quod antè defertur, ſupererit vetus.* Ut hæc Regula intelligatur, repetendum primò quod ait JCtus *in l. 1. & 2. ſeqq. ſuprà. de her. petit.* hereditatem ad nos pertinere aut vetere aut novo jure. Vetere; ut ex lege XII. Tab. tàm ex teſtamẽto, quàm ab inteſtato: novo; ut ex SCtis, puta Tertulliano, vel Orficiano; & ex conſtitutionibus Principum. Sic Querela inofficioſi videtur eſſe jus vetus, quia Civilis: ſed Bonorum poſſeſſio jus novum, ut Prætoria. Deindè ad unum eundemque hereditatem pertinere poſſe duplici ſive utroque jure, & vetere & novo. Poteſt quoq; ad eundem hereditas pertinere duplici jure veteri, ut ſi idem ſit inſtitutus, qui & ſit legitimus: uterque ex eod. jure vetere; h. e. Lege XII. Tab. Sed de hoc perſpicuum eſt non agi in hac regula:

L. 6. & 174 §. 1. Lex 91. Quotiens duplici.

la: quæ eſt de duplici & diverſo jure; vetere, & novo. De illo, quo ex eodem jure, eſt alia regula *in l. 89.* de qua mox. Non rectè igitur Accurſius alijque Gloſſographi hæc confundunt. Ratio autem huius Regulæ, h. e. cur is qui jus vetus repudiat, non cenſeatur ſimul & novum repudiaſſe; dubitandi quidem eſt hæc: quia, qui hereditatem repudiat, aut ſucceſſioni renuntiat, ſive juri ad ſe pertinenti; videtur omni cauſſæ, ex qua jus hoc, puta ſucceſſio, oritur, renuntiaſſe: *argumento l. 13. ſi duo. §. idem Julianus. & §. ſi quis juraverit. ſuprà de jurejurando. & l. 21 ſi domus. ſuprà. de ſervit. urb. præd. Accurſ. Alexand. & alij ad l. ſuum. C. de jure deliberand.* Ratio tamen decidendi hæc eſt: quia qui uni juri, quod ab altero differt, ſoli renunciat, non cenſeri debet alteri quoque renunciaſſe. Eſt enim odioſa renunciatio & ſtrictè interpretanda *latè Doctores ad l. 1. §. Veteres. de adq. poſſ.* Dubitandi a. ratio valet in renunciatione generali: ut ſi ſimpliciter quis renunciet ſucceſſioni: non ſi novo aut veteri juri, *d. l. ſi duo. §. idem Julianus. &c.* Uſus huius Regulæ eſt, inter Matrem & filium: vtrique competit jus vetus, bonorum poſſeſſio *Unde cognati*; & jus novum matri ex SCto Tertulliano; filio, ex Orficiano: quod jus novum defertur ante bonorum poſſeſſionem *Unde cognati*: quia ex eo datur *unde legitimi*; quæ bonorum poſſeſſio *Unde legitimi* priùs defertur quàm *Unde cognati*. Quia agnati præferuntur cognatis, *tit. Inſt. de leg. ag. ſucc. & t. ſeq. de ſucceſſ. cognat.* Mater igitur ſi repudiet *Unde legitimi*, quæ eſt ex novo SCto

Tertulliano, habebit nihilominùs regreſſum ad *Unde Cognati*, quæ eſt antiquior illo SCto. Uſus quoque eſt in patre qui filium emancipat: cui patri contra teſtamentum filij datur duplex juris remedium: & Querela, & Bonorum poſſeſſio cōtra tabulas, quæ eſt in jus novum: ut Querela jus vetus: *l.1.§.ult.ſup.ſi quis à par. manumiſſ. fuerit*. Sed hoc exemplum huic regulæ non ſatis convenit: quia non de teſtamento infirmando ſed de ſuccedendo agitur. Aptius igitur exemplum aliud eſt *in l.2.§.ſi ſub conditione. l.5. & 6.ſ. de bon.poſſ.ſec.tab.& l.13.l.69.§.ult.de adq. her.* Ex quibus legibus intelligitur, eum, qui ſub conditione ſcriptus eſt heres, habere bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, conditione licet etiam pendente, *d.l 2.* eamq; poſſeſſionem ſi repudiet, poſſe nihilominùs poſteà eveniente cōditione uti jure veteri, id eſt adire hereditatem ex teſtamento, *d l.13. & 69.§.ult.*

Lex 89. Quamdiu poſſit.

Atque hæc de ſucceſſione ſive de hereditate ex Teſtamento. De Legitima autem, ſive ab inteſtato, eſt una tantùm regula *in l.89*: *Quamdiu poſſit valere teſtamentum, tamdiu legitimus non admittitur*. Eadem extat & in *l.17.§.1.l.39. quamdiu.l.70.in plurium.& l.77. illud.ſ. de adq. hered.* Ratio cur legitimę ſucceſſioni nō ſit locus quādiu ſperatur teſtamentaria, ſive cur teſtamenti prior ſit cauſſa, quàm inteſtati, hęc eſt: quia alioqui teſtamentorum uſus redderetur irritus & illuſorius. Eoque pertinet brocardicon, Proviſio hominis excludit proviſionem legis, Quod tamen brocardicon ſæpè non eſt verum: ut rectè Cuiacius

Cuiacius *lib. 24. obſer. c. 26.* de quo brocardico Bartolus & alij *ad l. ult. C. de pactis conventis.* Uſus huius regulæ eſt in *l. 1. C. de bonorum poſſ. ſecund. tab.* in *l. 1. §. ſciendum. ℥. de ſuis & legit. iuncta l. 7. ſcripto.* ℥. *unde liberi.* in *l. 8. ante. C. communia de ſucceſſ.* Idemque in tutela, quod hîc in hereditate: ut, teſtamentaria tutela quamdiu ſperatur, non ſit locus legitimæ *l. 11.* ℥. *de teſtamentaria tutela.*

Superſunt aliquot Regulæ: de ipſo Herede: ut in *l. 59. Heredem eiusdem juris cum defuncto,* &c. ſed de his iam ſuprà explicatum: ut de Hereditarijs Obligationibus & Actionibus: ſed de his infrà ubi de Oblig. & act. Una tamen regula de ignorantia heredis hîc etiam explicanda videtur: *in l. 42 Qui in alterius locum ſuccedunt,* inquit Gaius, *iuſtam habent cauſſam ignorantiæ,* &c. Breviter, Succeſſoris ignorantia, ſi conveniatur, excuſat: ſi verò alium conveniat, non excuſat. Differentiæ huius de heredis ignorantia, atque adeò legis & regulæ, Ratio hæc eſt: quia qui agit aliumque convenit judicio, priuſquàm experiatur deliberare debet; & tempus habet inquirendi, ut ſit certus: cùm nemo cogatur agere, ſed in poteſtate ſit eius an experiri velit, *tot. t. C. ut nemo invitus agere cog. l 5. purè. §. ult. ſuprà. de doli except. l. pen. C. de temporibus in integ. reſtit,* Conventus autem vel reus non habet tempus, ſed cogitur reſpondere. Agere non cogimur: reſpõd re cogimur conventi: quia judicia dantur in invitum *l. 83. ſuprà de verb. obl.* Et hæc ratio diverſitatis redditur in *hac ipſa l. 42.* & in *d. l. 5. §. ult.* cur Exceptio doli ſit perpetua, Actio non i-

L. 59.

Lex 42. Qui in alterius.

tem:quia, inquit, actor in ſua poteſtate habet, quando utatur ſuo jure: reus non item. Uſus autem huius regulæ de ignorantia heredis, eſt in *l. 1. § ult. & 3. ll. ſeqq. ſupra depoſiti.* in *l. 1. §. ſin autem. ſuprà ſi quis omiſſa cauſſa teſtamenti.* in *l. 5. ſuprà de reb. cred.* in *l. 3. ſupra de uſuris.* Exceptio regulæ eſt: Si heres ſit in culpa, cum potuiſſet non ignorare *l. 7. C. de his quib. ut indig.* Intelligenda eſt quoque hac regula, de ignorantia facti: ut rectè *in c. 14. cum quis in jus. h. t. in 6.* deindè, cum agitur de dãno, non de lucro: in hoc enim heredem non excuſat ignorantia *d. §. ult. & 3. ll. ſeqq. depoſiti l. 25. quidam. §. ſi quis filium. ſupr. ad SCt. Treb. l. 11. Marcellus. §. iurare, ſupr. de act. rerum amotarum.*

C. 14. Cum quis.

Hucpertinent & Legata: quæ ſi ſint conditionalia, an filiofamilias relicta tranſmittantur ad patrem, eſt Regula *in l. 18.* ſed iam ſuprà expoſita. Eſt & altera de Legatis Regula, *in l. 160. §. ult. Abſurdum*, inquit Ulpianus, *plus juris habere eum cui legatus ſit fundus, quàm heredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viveret.* h. e. In re legata non plus juris habet legatarius, quàm teſtator habuit; vel heres eſſet habiturus, ſi non eſſet legata. Ratio eſt perſpicua. Quia rem legatam capit à teſtatore, vel eius herede, *init. tit. Inſtit. de leg.* Nemo autem plus juris in alium transferre poteſt quàm ipſe habuit, *l. 54. h. t.* Uſus regulę eſt in *l. 6. ſi rem legatam. ſuprà. de Except. l. 4. §. auctoris. & §. à Titio. ſuprà. de doli except.*

l. 160. §. ult. Abſurdum.

* * *

CAP.

CAPUT IX.

De Contractibus & Obligationibus, in genere: earumq; tùm definitione, & diviſione: tùm requiſitis.

NUNC de Contractibus & Obligationibus videamus. Nam & de his multę ſunt regulę: In quibus hic eſt ordo tenendus, ut priore loco explicentur generales ſive communes omnium contractuum: deinde ſpeciales ſive propriæ quorundam; ut pignoris, emptionis, &c. In Generalibus autem ordo hic eſt tenendus, ut primum explicentur quæ ad definitionem & diviſionem contractus pertinent: deinde quæ agunt de rebus quæ ad contrahendum ſunt neceſſariæ: poſtremò quæ de tollendis cõtractibus: & de vi & effectu contractuum atq; pactorum.

Ad Definitionem contractus pertinere videntur duæ Regulæ; *in l.* 18. *&* 19. Nam *in l.* 18. dicitur, differre Contractum à Teſtamento: ut & *in l.* 19. inter contractus & teſtamenta hæc adfertur differentia: quòd in contractu non excuſat ignorantia; Sed in herede excuſat. *Qui cum alio*, inquit Ulpianus, *contrahit, vel eſt, vel debet eſſe non ignarus conditionis, ejus cum quo contrahit: heredi autem hoc imputari non poteſt, cum non ſponte cum legatarijs contrahat.* Quæ regula inſignis explicatur diligenter à Franciſco Hottoman *lib.* 5. *obſ. c.* 19. & à Cujacio, *lib.* 7. *c.* 36. Obſervandum autem, ut Ratio hujus differentiæ & regulæ intelligatur; jure & legibus, diligentiam *Lex 18. & 19. qui cũ alio.*

laudari & requiri;ut & fidem: contrà autem negligentiam, culpam, & dolum graviter improbari. Hinc eſt, quòd in jure is qui imprudenter contrahit, vel aliud quid agit ſtultè aut inconſultò, ſibi imputare debeat, *l.3.§.ult.ſupr. de Minoribus.l.1.§.item ſciẽdum. ſupr.de ſeparationibus. l.pen.ſupr. quæ in fraud. credit.§. præterea. Inſtit. quibus modis re contrahitur obl.l.3.§.ſi ſemel,ſup. ut in poſſ.legat.l.72.ſocius,ſupr.pro ſocio.l.27.diem, ſupr.de receptis qui arb.recep.* Quare & in hac Regula,is qui cum alio contrahit videre debet, cujus ille conditionis ſit:id eſt filiusfamiliâs an paterfamiliâs;ſervus,an liber:pupillus,an ſuæ ætatis & juris:furioſus, aut prodigus, an ſanæ mentis,&c.ſit is,cum quo contrahit,diligenter priùs inquirere quis debet. Neq; enim excuſatur ejus ignorantia:ut videre licet in *l.48.ſi Titius.ſupr.de fidejuſſoribus*:niſi juſta ignorantiæ ſit cauſa; ut in *l.3.ſupr.ad Maced.l.2.ſupr.de exercit.act.* Solvens igitur debitor filiofamiliâs, cum patri ſolvere deberet,non liberatur;item pupillo, cum tutori. Sed in herede aliud jus eſt, qui ſolvit legatum legatariis: vel debitum defuncti creditoribus hereditariis. Et ratio differentiæ inter contrahentem & heredem,eſt hæc: quia hujus obligatio eſt neceſſaria, illius voluntaria. Notum eſt Voluntarii & Neceſſarii diſcrimen, in multis juris articulis: ut rerum pupillarium alienatio neceſſaria permittitur,voluntaria non item, *l.1. & tot.tit.infr.de reb.eorum qui ſub tutela.* Ad Perſonas quoque pertinet Regula, *in l.22.* *In perſonam ſervilem nulla cadit obligatio.* NULLA, hoc

Lex 22. In perſonam.

eſt,

eſt,neq; Civilis,neq; Prætoria, *l.7.tutelas.§.1.ſ.de cap min.* Ratio eſt nota. Quia obligatio eſt juris vinculum, cujus non eſt particeps ſervus, *l.32. quod attinet.h.t.* Naturaliter tamen obligantur, *l.14.ſervi,ſupr.de oblig.& act.* Hæc autem regula de contractibus eſt accipienda. Nam ex Delictis ſervi etiam civiliter, & efficaciter, obligantur, *d.l.ſervi.* Sed de hac reg. jam ſuprà dictum.

Sequitur ut de Rebus, quæ in contractus & obligationes veniunt, videamus. Priùs tamen explicanda eſt regula *in l.84. Cum amplius,§.1.* Quæ regula ad diviſionem obligationum accommodari poteſt: Eſt enim obligatio omnis vel civilis,vel Naturalis: Et de Naturali agitur in d. Regul. cujus hæc ſunt verba: *Is naturâ debet, quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus.* Quæ regula ad explicandum eſt difficilima: ut intelligi poteſt ex diſcrepantibus Interpretum explanationibus; ut Ferreti *ad rubr. ſupr.de V.O.num.*10. Molinæi *ad l.1.§.ſi quis ſimpliciter.d.t.* Baronis *lib.3.de dividuis & individuis. c.*11. Lorioti *tractatu de teſtamentis ordin. c.22.* Connani *lib.2.c.3.num.*8.*& lib.7.c.1.num.24.* Duareni *ad l.1.ſupr.de pactis*; ut alii omittantur hujus tit. interpretes. Vera autem hujus Regulæ ſententia videtur hæc eſſe: In condictionibus ſine cauſa, indebiti, &c. in quibus naturalis debiti ſive obligationis multa eſt mentio & uſus, Naturalem obligationem accipiendam & æſtimãdam eſſe non ex jure civili, ſed ex jure Gentium: adeò, ut ſi quis jure Gentium dare quid cogatur, licet jure civili non cogatur; naturâ tamen de-

L.84.Cum amplius. §.1.

bere, ſive naturaliter obligatus eſſe cenſeatur: & proinde ſi ſolverit condicere non poſſit. Videatur *l.26.l.32.& 47.ſupr.de cond. indeb.* in quibus hujus Regulæ eſt Uſus. Nam obligatio naturalis vel definitur & æſtimatur ex perſona; ut ſervi.filiifamiliâs, &c. *d.l. ſervi.& l. frater. ſupr. de condict. indeb.* vel ex cauſa; ut operarum, alimentorum: non tamen ex cauſſa inutili; ut legato injuſto, &c. quod putant tamen multi Interpretes *ad l.1.C.ad L. Falcid.* Hæc autem Regula ad naturalem ex cauſſa potiùs pertinet, quàm ex perſona: quia fit mentio juris gentium; ut & *in l.pen.ſupr.de præſcript. verb.* ubi jure gentium obligari quis dicitur, aliud dando, ut aliud reddatur: quemadmodum & actio rerum amotarum ex jure gentium oriri dicitur *in l. 25.ſupr. rerum amotarum.* Et breviter, Omnes obligationes & actiones ex æquo & bono, juris gentium eſſe videntur ratione cauſſæ: ut actio de Dote, *l 8.eas, ſupr. de cap. minut.* ut condictio indebiti, *l.66.hæc condictio.ſupr.de condict.indebiti. &c.* Aliæ autem obligationes naturales, nempe quæ ex perſonæ vitio oriuntur, cauſſam habent civilem, *l.41.nec ſervus. ſupr.de peculio.* Et hæc diſtinctio obligationis naturalis, ratione cauſſæ & perſonę, etiam Baroni videtur nota fuiſſe; quem tamen reprehendit P. Faber, Herman. Vultejus aliique nonnulli. Baro tamen hanc diſtinctionem perſonæ & cauſſæ non ſatis vel aſſecutus, vel explicaſſe mihi videtur, *ad l. 1. ſupr. de pactis, & in lib. Manualium ad tit. de condict. indebiti.* Etſi autem naturalis obligationis duplex hæc

eſt

eſt origo; ex perſona, & ex cauſſa: utraq; tamen actionem parere videtur Jure gentium: hoc eſt, non modò quæ ex cauſſa, de qua minus eſt dubium; ut & modò dictum; ſed etiam ea quæ ex perſona ſpectatur. De cauſſa eſt *d.l.pen ſupr de præſcript.verb.* & *d.l.25.rerum.ſupr.rerum amotarum*: in quibus duabus legibus fit mentio Juris gentium, & condictionis ex jure gentium, ex cauſſa. De perſona eſt *l.13.* & *l.ſeq ſupr.de condict. indeb.* & dicta quoq; *l.penult.de præſcr.verb.* Hæc autem Regula de utraque, & perſona & cauſſa, rectè intelligi poteſt: qua continetur definitio Naturalis obligationis, ab effectu: ea nimirum, ut dicatur eſſe Naturalis obligatio quæ parit actionem jure gentium; ſive, ut regula ſonat, *quem jure gentium dare oportet*: quæ ſunt verba actionum in perſonam antiqua, *Aio te mihi dare oportere.* de quibus Briſſonius *libr.5.de formulis.* Pertinere autem hanc Regul. ſive uſum ejus ad condictionem indebiti; argumento eſt, quòd & prior pars hujus legis 84. perſpicuè agat de indebito: & quòd Paulus eo libr. 7. quæſtionum, ex quo hæc regula tractârit de condictione indebiti: ut videre eſt in *l.21.* & *l.60.ſupr.de condict. indebiti;* & ex *d.l.25. rerum amotarum*. Videatur quoq; *l.47.indebitam.d.t.de cond indeb.* ubi item fit mentio juris gentium; ut is qui indebitam jure gentium ſolvit pecuniam, habeat condictionem indebiti. Nec obſtat *l.64.ſi quod dominus.d.t.* ubi condictio indebiti non ex jure Gentium, ſed Naturali eſſe dicitur: & perſpicuè jus Gentium diſtinguitur à Naturali, etiam quo ad con-

dictionem.

dictionem. Nam verbum JURIS GENTIUM, bifariàm accipitur; interdùm de eo quod ex neceſſitate eſt; ex quo eſt ſervitus: interdū de eo quòd eſt ex naturali ratione; ex quo eſt Regula, Ne quis locupletetur cum alterius detrimento. Jam *in d. l. 64.* Jus gentium ſumitur de neceſſitate, nempe de ſervitute; ſed aliæ leges, ut & hæc regula de jure gentium ex naturali ratione ſunt accipiendæ. Ad perſonas quoq; pertinet regula *in l. 73. §. ult. Nec paciſcendo*, inquit Scævola, *nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cavere poteſt*: id eſt, Alteri nemo vel paciſci vel ſtipulari poteſt. Legem dicere, eſt paciſci initio contractus. Et generaliter, contractus & obligationes alteri nec proſunt, nec nocent: à nobis ipſis proficiſcantur oportet, ex noſtra perſona ut initium ſumant: alioquin inanem actum efficiunt: ut ait *l. 11. quæcunq;, ſupr. de oblig. & act.* Certiſſimum eſt enim, ex alterius contractu neminem obligari: ne filium quidem ex patris, vel patrem ex filii, vel dominum ex ſervi, vel maritum ex uxoris; vel contrà *l. 3. in fi. C. ne uxor pro marito.* Neque nocet igitur alteri, neque prodeſt ſive adquirit obligationem. *§. alterum, Inſtit. de inutilib. ſtipul.* Sed hîc excipiuntur quidam; ut pater, dominus. Ratio hujus Regulæ eſt: quod jus civile vult quemque ſuis rebus proſpicere, alienis ſe non admiſcere, *l. 36. culpa. h. t.*

Lex 73. §. ult. Nec paciſcendo.

Nunc de Rebus: ad quas primò pertinet Reg. *in l. 45. Neque pignus, neque depoſitum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei ſuæ conſiſte-*

L. 45. Neq; pignus.

re poteſt. Quæ Reg. licet tantùm de quinque contractibus concepta, poteſt tamen generaliter concipi; *Rei ſua nullum eſſe contractum.* Et Ratio eius à Seneca adfertur *lib.5.de beneficijs*: quia, inquit, duo contraria non coëunt in uno; ut idem & det & accipiat. Eſt igitur huius regulæ ratio naturalis: & proindè Juris gentium eſſe dicitur, *in l.31. bona. in fine. ſupra. depoſiti.* Uſus huius regulæ hic in quinque contractibus oſtenditur: ut in pignore *l.29. ſi rem alienam. ſupr. de pig. act.* ut in Depoſito, *d. l. bona & l.15. eod.* ut in precario *l.4. §. item ſi rem meam. l.6. §. ult. ſupr. de precario* ut in Emptione *l.16. ſua rei. & l.34. §. rei ſua. ſupr. de contrah. empt.* ut in Locatione *l.20. C. de locato.* Idemque & in ſtipulatione, *§. Idem Juris Inſt. de inutil. ſtipul.* Excipitur ſtipulatio conditionalis *l.31. ſupr. de Verb. Obl.* Ad Res quoque pertinet Regula *in l.135. & in l.186.* Quibus in Regulis de re impoſſibili agitur. *Impoſſibilium* ſcilicet *nullam eſſe Obligationem.* Ratio eſt perſpicua. Quia hę res impoſſibiles dari aut prętari non poſſunt: & proindè vani atque inutiles eſſent contract⁹: videnturque contrahentes hoc modo inter ſe iocari, nec velle obligari *l.31. non ſolum. ſupr. de oblig. & act.* Altera de impoſſibilibus regula eſt hęc, *Ea quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.* hoc eſt, ſi contractus vel ſtipulatio rectè facta ſit, ſed ei adijciatur aliquid impoſſibile, ſtipulatio non vitiatur; ſed hæc adiectio pro non adiecta habetur: quia nimirum utile per inutile non vitietur ut & ſuprà iam explicatum, *l.115. ſupr. de Verb. Obl.*

Lex 135 & 186. Impoſſibilium.

c.6. Nemo poteſt.

Obl. Eòdem pertinet *c.6.in 6.Nemo poteſt ad impoſſibilia obligari.* Iam verò ad Modum contrahendæ obligationis pertinet locus de Die. Omnis enim Obligatio vel purè vel ſub conditione, vel in diem contrahitur *§.omnis.Inſtit.de V. Obl.* De conditionali obligatione nulla hìc eſt regula; ſed de Tēpore eſt regula *in l.* 144. *§.1. In ſtipulationibus*, inquit Paulus, *id tempus ſpectatur, quo contrahimus.* Eſt hic locus inſignis, de tempore: & generalis; quòd ſc. tempus ſpectatur in Contractibus, Delictis. Iudicijs ſive Actionib': ſed hæc regula eſt ſpecialis de Contractibus tātùm: & putat Hugo Donellus *ad l. ſi filiuſf. in fi. de V.Obl.* hanc regulam non habere locum niſi in contractibus ſub conditione initis: Cui vix eſt ut aſſentiar. Ratio autem huius regulæ eſt; quia eo tempore quo hic actus celebratur, ſtatim vires capit; etiamſi conditione adiecta ſuſpenſus ſit, *l. 25. ſi ſervus. ʒ. de ſtip. ſerv.* Uſus Regulæ: quòd ſtatim licet moriente ſtipulatore obligatio ad heredem tranſmittatur, licet conditionalis, *§. ex conditionali. Inſtit. de V. Obl.* Sed aliud in Legato *l. 1. §. ſin autem. C. de cad. toll.* Quia legatum poſt mortem teſtatoris, ſed contractus ſtatim vires capit: ut & ʒ. dictum ad reg. in *l.* 18. *h.t.* ubi de conditione. Sed obſtat primò *l.132. quidam. §. ult. ſuprà. de Verb. Oblig. l.47. ſi debitori. §. 1. ſuprà. de fidejuſſ.* Secundò, *l.12. §. ſi filiofamilias ſuprà. Mandati.* Tertiò, *l. 11. §. quando. ſuprà. de don. int. vir.* Sed his reſponſum *ad l. ſi filiuſf. 78. ʒ. de V.O.* Ad tempus quoque pertinet Regula *in l. 186. Nihil peti poteſt ante id tempus quo per rerum*

Lex 144. §.1. In ſtipulatione.

Lex 186. Nihil peti.

naturam

naturam perſolvi poſſit & cum ſolvendi tempus obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt. Notum eſt *ex d. §. omnis.* puram ſtipulationem, ab ea quæ in diem fit, differre in eo, quod ex illa ſtatim peti poſſit: ex hac non ſtatim, ſed cum dies venit. Ait igitur hæc Regula *in princ. Non poſſe peti ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poteſt.* Et ait, NIHIL peti poteſt: quaſi diceret, ſive ſtipulatio ſit pura, ſive in diem, non intereſt: nihil enim ante tempus, quo res ex natura præſtari poteſt, peti poteſt. Ratio regulæ eſt: quia ad impoſſibile, ut eſt quod contra naturam, nemo obligatur. Uſus huius partis regulæ, de natura, eſt in *l. 73. interdum. l. 137. continuus. §. 2. ſuprà. de verb. obl.* Quo caſu tacitè tempus ineſt: ſed in ſecunda regulæ parte tempus eſt expreſſum, & ante id nihil peti poteſt: de quo latiùs *d. §. omnis.* Huc pertinet Reg. *in l. 14. In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.* Quæ regula eſt in pura ſtipulatione ſive contractu. Ratio regulæ eſt ex contrario perſpicua. Ut enim ſtipulatio eſt in diem, in qua dies ponitur vel exprimitur: ita ſtipulatio pura aut præſens eſt, in qua dies omittitur. Quæ regula & in Legatis & in Contractibus obtinet. Uſus in Legatis videatur in *l. 24. cum quidam. & 32. omnia. ſupr. de leg. 2. l. 1. ſupr. de conditionib. & dem. l. 21. ſi dies. ſupr. quando dies leg.* de Contractibus videatur *l. 41. §. quotiens. & 56. §. qui ita. & 137. §. illud. ſupr. de V. Obl.* Interdùm tamen tacitè dies ineſt, ob locum vel rerum naturam, vel perſonam cui obligatio adquiritur: vel etiã ob verba

Lex 14. In omnibus.

quædam

quædam adiecta, quæ tacitè tempus contineat ut *in* § *loca. Inſtit. de V. Obl. d. l. continuus.* §. 2. *l.* 24 *quotiens. ſupr. de operis libertorum. l.* 16. *filiam. ſupr. de auro & arg. leg. l. Si ſervus communis.* 18. §. *ſervus ſupr. de ſtipulatione ſervorum.* Ad tẽpus quoq; pertinet reg. *in l.* 17. Ubi dicitur *tempus ſtipulationi adiectum, cenſere adiectum gratia, & in commodum promiſſoris.* Idem dicitur in *l.* 41. *eum qui.* §. *ult.* & *d. l.* 137. §. *cum ita. de Verb. Oblig. l.* 70. *ſupr. de ſolut.* Ratio eſt uſus huius regulæ eſt expoſitus ſuprà, ubi de hereditate & legatis.

l. 17. ***Cum tempus.***

CAPUT X.

De Tollendis contractibus: & de Vi atque Effectu Contractuum atque pactorum.

Atque hæc de Obligationibus contrahẽdis: Nunc de tollẽdis: Et primùm de Modis. Quò pertinet Reg. *in l.* 35. *nihil tam naturale eſt &c.* Sed de ea regula, quia generalis, id eſt, ad omnem actum referri poſſit, iam explicatum eſt ſuprà lib. 1. ut & de Reg. *in l.* 100. *Iſta Omnia quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt.* Excipitur Matrimonium, quod conſenſu contrahitur *l.* 30. *nuptias. h. t.* conſenſu nõ diſſolvitur; ſed divortio. Ratio eſt propter favorem liberorum, ut ait *l.* 8. *conſenſu C. de repudijs.* Excipiunt quoque Hypothecam plerique Doctores quæ pacto contrahitur *l.* 4. *ſupr. de pignorib.* Sed contrà, ac illi putant ea pacto non ſolvitur *l* 17. *ſi tibi* §. 2. *ſupr. de pactis.* Quæ opinio, *ad d.* §. 2. à nobis eſt repr[e]henſa. Huc pertinet & Regula in *l.*

l. 35. ***Nihil tàm naturale.***

l. 100. ***Omnia quæ.***

153.

153. *Ferè quibuscunque modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: ut quibus modis adquirimus, iiſdem in contrarium actis amittimus.* Cuius reg. pars poſterior, de adquirendo, ſuprà iam expoſita, ubi de modis adquirendi dominij. Prior pars eſt de Obligationibus eodem modo & cõtrahendis & ſolvendis. Ratio Regulæ ibi quoq; dicta. Uſus huius regulæ eſt in omni obligatione ex contractu: ut re cõtracta, re diſſolvitur: item verbis ſolvitur contracta verbis: conſenſu contracta, contrario conſenſu diſſolvitur. *l. pen. ſupr. de ſolutionibus.* Non habet locum in Delictis: quæ omnia re contrahuntur, *in princip. tit. Inſtit. de obl. quæ ex del. naſc.* ſed re non ſolvuntur: ut rei reſtitutione furtum aut rapina non tollitur, *l. pen. ſupr. vi bon. rapt.* & interdum tolluntur delicta nudo pacto, ut furtum & iniuria: *d. l. 17. §. 1. de pactis.* Ad modum quoque pertinet, ipſo jure an ope exceptionis ſolvatur obligatio. Et de Exceptione eſt *l. 66. & 112.* Sed de iis inf. ubi de Except. Ad perſonas pertinet Regula *in l. 180. Quod juſſu alterius ſolvitur pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.* Ut ſi ſolutum procuratori, ſi diſpenſatori, ſi actori, ſi curatori civitatis, &c. *l. 12. vero. l. 49. ſolutam. l. 58. ſi quis offerenti l. 64. cum iuſſu. ſupr. de ſolution.* Idemque & in adiecto *d. l. vero. §. ult. & l. 34. qui hominem. §. ſtipulatus. & 57. in fi. & 71. de ſolution. §. plane. Inſt. de inutil. ſtip.* Sed ſolutio facta ſine iuſſu non prodeſt ſolventi *d. l. qui hominem. §. ſi nullo. ſupr. de ſolut.* ut neque prodeſt ſolventi poſt mutatam domini voluntatem & revocatum mandatum, niſi id ignoraverit *l. 35. &*

l. 153. Ferè quibuscunque.

Lex 180. Quod juſſu.

51.*d.t.de ſolut.l.3. C. eod. l. pen.ſupr. de reb. cred.* Uſus igitur huius reg eſt in Procuratore: eſt & in *l. 9 ſi donaturus. ſupr. de cond. cauſſa dati.* Cui legi hæc regula, ut ex eodem libro Pauli ſumpta, coniungi debet. Ratio autem huius regulæ ex generali regula pendet, expoſita ſuprà. lib. 1. hac nimirum: *Ab ipſo factum quid videri, quod eius juſſu factum fuerit*: *l. 152. & 169.h.t.* Ad ſolutionem quoque pertinet regula *in l. 115.* qua dicitur: *Eum videri capere, qui obligatione fuerit liberatus.* Liberamur autem obligatione per ſolutionem Sed hæc reg. ad verbum CAPERE pertinet potiùs; de quo. ſuprà lib. 1. Sic & de pœnæ ſolutione Regula *in l.46.* pertinet ad condictionem indebiti: de qua infrà.

l. 115. Si quis.

De Mora. Lex 63. Qui ſine dolo.

Videtur & Mora ad ſolutionem pertinere: de qua eſt *l. 63.* *Qui ſine dolo malo ad judicium provocat, non videtur moram facere.* Quæ reg. pertinet ad illud caput de mora; An & quando mora videatur facta: quod eſt difficillimum, ut ait *l. mora.32.ſupr. de uſuris:* quia magis eſt facti, quàm juris; id eſt poſitum in attributionibus. ſententia enim huius regulæ eſt: Litigando ſine dolo malo non committi moram: *l. Si quis 24.ſupr. de uſur.* Ait Regula: SINE DOLO MALO. Nam alioquin, qui litigare mavult, quàm rem ſolvere aut reſtituere, eſt in mora: *l. 49. cum filiusfam. §. ult. l. 82. nemo rem. ſupr. de verb. obl. l 3. C. de uſur. & fruct. legat.* Huc pertinet & *l.* 88. regula iſta. *Nulla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla eſt petitio.* Cuius regulę uſus, ut & ipſa, adfertur in *l. 127. ſi pupillus. ſupr. de V. Obl. l. 21. ſciendum. ſupr. de uſuris.* Ad alterum

l. 88. Nulla intelligitur mora.

terum caput de mora, nempe de Effectu; cui ſc. ea noceat, cui non; pertinet regula *in l. 173. §. 2. Unicuique ſua mora nocet : quod & in duobus reis promittendi obſervatur.* Ratio huius regulæ eſt ex illa generali regula, factum cuique ſuum nocet: de qua ſuprà dictum lib. *1. ex l. 74. & 155. h. t.* Uſus regulæ vnus in ipſa regula expreſſus eſt; de duobus reis: ut ſi ex iis unus faciat moram, ea non noceat alteri, ſed ipſi tantùm *l. 32. mora. §. pen. ſupr. de uſur.* Alius huius regulæ uſus eſt in alijs: ut in debitore; ut inquam eius mora ipſi, non verò creditori noceat: & contrà creditoris mora non debitori, ſed ipſi creditori noceat: *l. 72. qui decem. ſupr. de ſolut.* Item ut mora Actoris ipſi, non Reo; & contrà Rei, non noceat Actori, ſed ipſi, *l. 12. ſupr. de aqua pluvia.* Obſtat primò *l 88. mora. ſupr. de V. Obl.* ubi mora rei nocet fideiuſſori. Reſpondeo. Quia in omnem cauſſam fideiuſſerat, *l. 54. quæro. ſupr. locati.* Secundò *l. in duobus. 3. ſupr. de duob. reis.* Reſpondet rectè Papa, id per conſequentias fieri.

Lex 173. §. 2. Unicuique ſua.

Atque hæ ferè ſunt Reg. de Contractibus & Obligationibus: ad quarum Vim & Effecta pertinet quoque regula *in l. 182. Quod nullius eſſe poteſt, id ut alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere:* id eſt, Contractus magna eſt vis & poteſtas; ut Emptionis, quæ accedente traditione transfert dominium, *l. 80. cum manu ſata. §. ult. ſupr. de contrah. empt.* Quamvis enim contractuum effectus & ſubſtantia non eſt, in dominio, ſed in obligatione efficienda, *l. 3. ſupr. de obl. & act.* Traditione enim, non verò Obligatione au

Lex 182. Quod nullius eſſe.

contractu transfertur dominium, *l. 20 traditionibus. C. de pactis*: Tamen traditionis nullus eſt effectus ſine iuſta cauſſa ſive titulo; qualis Contractus, Legatum, Donatio, Fideicommiſſum. Contractuum igitur etſi magna eſt vis & poteſtas, ut & Pactorum: in obligatione ſc: vel efficienda vel tollenda: non tamen eſt tanta, ut rem quę nullius eſſe poteſt, efficiat alicuius eſſe. V. G. rem ſacram, publicam, religioſam, liberum hominem, mortuum &c; quæ res nullius ſunt, nullius eſſe poſſunt, nec ſunt in commercio *§. 1. Inſtit. de inutil. ſtip.* nullus contractus efficere poteſt, nulla obligatio, ut hæ res fiant alicuius; ſed talis contractus eſt inutilis. *d. §.* 1. Ad Effectum quoque Contractuum ſimul & Pactorum, de quibus jam agendum, pertinet regula *in l.* 31. *Verum eſt*, inquit Ulpianus, *neque pacta, neque ſtipulationes, factum poſſe tollere: quod enim impoſſibile eſt, neque pacto neque ſtipulatione poteſt comprehendi, ut utilem actionem aut pactum efficere poſſit.* Cuius regulæ duæ ſunt partes; priore hoc dicitur: factum neque pacto, neque contractu tolli poſſe. Ratio hæc eſt: quia factum infectum reddi non poteſt. Qua de re copioſè diſputat Zaſius *ad l. 1. poſſeßio. §. ſi vir: de adq. poſſ. n. 8.* Sed hoc intelligendum de ipſo facto, non de eius jure. Nam quo ad jus tolli quodammodò poteſt factum. V. G. contractus qui eſt facti *l. 7. conſilio. §. quæſitum eſt. ſupr. de curatorib. furioſ. &c.* tollitur ſolutione, & etiam pacto: ſed tollitur tantùm quo ad ius, id eſt effectum. Eoque pertinet, quod ait JC. *in l. 12. in bello. §. facti. ſup. de capt. & poſtlim. rever.*

Lex 31. Verùm eſt.

rever. facti cauſſæ infectæ nulla conſtitutione fieri poſſunt. Ut qui ſemel deſijt poſſidere, (quæ poſſeſſio eſt facti *l. 1. §. furioſus. ſupr. de adq. poſſ.*) non poteſt fieri ut non deſierit; ne quidem per conſtitutionem Principis: multò minùs per pactum vel ſtipulationem, ut in hac regula: cum legis maior ſit vis quàm contractus, vel pacti, vel ſtipulationis. Altera huius regulæ pars eſt hæc: Impoſſibilia pactis & contractibus nō poſſe comprehendi: ut ſi quis promittat, ſervū non eſſe furem, *l. 31. ſi ita quis. ꝟ. de evict.* Eoque pertinet *l. 50. non impoſſibile. ꝟ. de pactis.* Ubi hoc pactum, *ne facias furem*, non eſt impoſſibile: ſed iſtud, *Stichum non eſſe furem*, in *d. l. ſi ita quis. ꝟ. de Evict.* Sed de re impoſſibili iam, ſuprà dictum. Ad Effectum quoque pactorum pertinet inſignis regula *in l. 27. Nec ex Prætorio nec ex Solemni jure privatorum conventione quicquam immutandum eſt &c.* Cuius regulæ longioris hæc eſt ſententia, Pactis privatorum non poſſe tolli jus Prætorium, vel ſolemne, id eſt civile: quamuis obligationum ſive contractuum natura & ſtatus jure introductus poſſit mutari pactis, incontinenti tamen adiectis. Sunt igitur huius regulæ duæ partes prior iſta: Jus publicum privatorum pactis mutari non poſſe, *l. 38. jus publicum. ꝟ. de pactis.* Ratio eſt perſpicua: quia maior eſt vis legis & juris, quàm pacti. Uſus huius regulæ patet latiſſimè: in Matrimoniis, in Succeſſionibus, Judicijs, Contractibus &c. Exceptiones quoq; huius regulæ videntur eſſe non paucæ: ut in *l. 46. ꝟ. de pactis l. 35. ſi quando. §. illud. C. de inoff. teſta-*

Lex 27. Nec ex prætorio.

bere, ſive naturaliter obligatus eſſe cenſeatur: & proinde ſi ſolverit condicere non poſſit. Videatur *l.26.l.32.& 47.ſupr. de cond. indeb.* in quibus hujus Regulæ eſt Uſus. Nam obligatio naturalis vel definitur & æſtimatur ex perſona; ut ſervi, filiifamiliàs, &c. *d.l. ſervi. & l. frater. ſupr. de condict. indeb.* vel ex cauſa; ut operarum, alimentorum: non tamen ex cauſſa inutili; ut legato injuſto, &c. quod putant tamen multi Interpretes *ad l.1. C. ad L. Falcid.* Hæc autem Regula ad naturalem ex cauſſa potiùs pertinet, quàm ex perſona: quia fit mentio juris gentium: ut & *in l. pen. ſupr. de præſcript. verb.* ubi jure gentium obligari quis dicitur, aliud dando, ut aliud reddatur: quemadmodum & actio rerum amotarum ex jure gentium oriri dicitur *in l. 25. ſupr. rerum amotarum.* Et breviter, Omnes obligationes & actiones ex æquo & bono, juris gentium eſſe videntur ratione cauſſæ: ut actio de Dote, *l 8. eas, ſupr. de cap. minut.* ut condictio indebiti, *l.66. hæc condictio. ſupr: de condict. indebiti. &c.* Aliæ autem obligationes naturales, nempe quæ ex perſonæ vitio oriuntur, cauſſam habent civilem, *l.41. nec ſervus. ſupr. de peculio.* Et hæc diſtinctio obligationis naturalis, ratione cauſſæ & perſonę, etiam Baroni videtur nota fuiſſe; quem tamen reprehendit P. Faber, Herman. Vultejus aliique nonnulli. Baro tamen hanc diſtinctionem perſonæ & cauſſæ non ſatis vel aſſecutus, vel explicaſſe mihi videtur, *ad l. 1. ſupr. de pactis, & in lib. Manualium ad tit. de condict. indebiti.* Etſi autem naturalis obligationis duplex hæc

eſt

eſt origo; ex perſona, & ex cauſſa: utraq; tamen actionem parere videtur Jure gentium: hoc eſt, non modò quæ ex cauſſa, de qua minùs eſt dubium; ut & modò dictum; ſed etiam ea quæ ex perſona ſpectatur. De cauſſa eſt *d.l.pen ſupr de præſcript.verb.* & *d.l.25.rerum.ſupr.rerum amotarum*: in quibus duabus legibus fit mentio Juris gentium, & condictionis ex jure gentium, ex cauſſa. De perſona eſt *l.13.* & *l.ſeq ſupr.de condict. indeb.* & dicta quoq; *l.penult.de præſcr.verb.* Hæc autem Regula de utraque, & perſona & cauſſa, rectè intelligi poteſt: qua continetur definitio Naturalis obligationis, ab effectu: ea nimirum, ut dicatur eſſe Naturalis obligatio quæ parit actionem jure gentium; ſive, ut regula ſonat, *quem jure gentium dare oportet*: quæ ſunt verba actionum in perſonam antiqua, *Aio te mihi dare oportere.* de quibus Briſſonius *libr.5. de formulis.* Pertinere autem hanc Regul. ſive uſum ejus ad condictionem indebiti; argumento eſt, quòd & prior pars hujus legis 84. perſpicuè agat de indebito: & quòd Paulus eo libr. 7. quæſtionum, ex quo hæc regula tractârit de condictione indebiti: ut videre eſt in *l.21.* & *l.60.ſupr.de condict. indebiti:* & ex *d.l.25. rerum amotarum.* Videatur quoq; *l.47.indebitam.d.t.de cond indeb.* ubi item fit mentio juris gentium; ut is qui indebitam jure gentium ſolvit pecuniam, habeat condictionem indebiti. Nec obſtat *l.64.ſi quod dominus.d.t.* ubi condictio indebiti non ex jure Gentium, ſed Naturali eſſe dicitur: & perſpicuè jus Gentium diſtinguitur à Naturali, etiam quo ad condictionem.

dictionem. Nam verbum JURIS GENTIUM, biſariàm accipitur; interdùm de eo quod ex neceſſitate eſt; ex quo eſt ſervitus: interdũ de eo quòd eſt ex naturali ratione; ex quo eſt Regula, Ne quis locupletetur cum alterius detrimento. Jam *in d.l.64.* Jus gentium ſumitur de neceſſitate, nempe de ſervitute; ſed aliæ leges, ut & hęc regula de jure gentium ex naturali ratione ſunt accipiendæ. Ad perſonas quoq; pertinet regula

Lex 73. §. ult. Nec paciſcendo.

in l.73.§.ult. Nec paciſcendo, inquit Scævola, *nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cavere poteſt*: id eſt, Alteri nemo vel paciſci vel ſtipulari poteſt. Legem dicere, eſt paciſci initio contractus. Et generaliter, contractus & obligationes alteri nec proſunt, nec nocent; à nobis ipſis proficiſcantur oportet, ex noſtra perſona ut initium ſumant: alioquin inanem actum efficiunt: ut ait *l. 11. quæcunq; ſupr. de oblig. & act.* Certiſſimum eſt enim, ex alterius contractu neminem obligari: ne filium quidem ex patris, vel patrem ex filii, vel dominum ex ſervi, vel maritum ex uxoris; vel contrà *l.3. in fi. C. ne uxor pro marito.* Neque nocet igitur alteri, neque prodeſt ſive adquirit obligationem. *§. alterum, Inſtit. de inutilib. ſtipul.* Sed hîc excipiuntur quidam; ut pater, dominus. Ratio hujus Regulæ eſt: quod jus civile vult quemque ſuis rebus proſpicere, alienis ſe non admiſcere, *l. 36. culpa. h.t.*

L. 45. Neq; pignus.

Nunc de Rebus: ad quas primò pertinet Reg. *in l.45. Neque pignus, neque depoſitum, neque precarium, neque emptio, neque locatio rei ſuæ conſiſte-*

re poteſt. Quæ Reg. licet tantùm de quinque contractibus concepta, poteſt tamen generaliter concipi; *Rei ſua nullum eſſe contractum.* Et Ratio eius à Seneca adfertur *lib. 5. de beneficijs*: quia, inquit, duo contraria non coëunt in uno; ut idem & det & accipiat. Eſt igitur huius regulæ ratio naturalis: & proindè Juris gentium eſſe dicitur, *in l. 31. bona, in fine, ſupra, depoſiti.* Uſus huius regulæ hic in quinque contractibus oſtenditur: ut in pignore *l. 29. ſi rem alienam. ſupr. de pig. act.* ut in Depoſito, *d. l. bona & l. 15. eod.* ut in precario *l. 4. §. item ſi rem meam. l. 6. §. ult. ſupr. de precario.* ut in Emptione *l. 16. ſuæ rei. & l. 34. §. rei ſuæ. ſupr. de contrah. empt.* ut in Locatione *l. 20. C. de locato.* Idemque & in ſtipulatione, *§. Idem Juris Inſt. de inutil. ſtipul.* Excipitur ſtipulatio conditionalis *l. 31. ſupr. de Verb. Obl.* Ad Res quoque pertinet Regula *in l. 135 & in l. 186.* Quibus in Regulis de re impoſſibili agitur. *Impoſſibilium* ſcilicet *nullam eſſe Obligationem.* Ratio eſt perſpicua. Quia hę res impoſſibiles dari aut pręſtari non poſſunt: & proindè vani atque inutiles eſſent contract⁹: videnturque contrahentes hoc modo inter ſe iocari, nec velle obligari *l. 31. non ſolum. ſupr. de oblig. & act.* Altera de impoſſibilibus regula eſt hęc. *Ea quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.* hoc eſt, ſi contractus vel ſtipulatio rectè facta ſit, ſed ei adijciatur aliquid impoſſibile, ſtipulatio non vitiatur; ſed hæc adiectio pro non adiecta habetur: quia nimirum utile per inutile non vitietur ut & ſuprà iam explicatum, *l. 115. ſupr. de Verb. Obl.*

Lex 135 & 186. Impoſſibilium.

c.6. *Nemo poteſt.* Obl. Eòdem pertinet *c.6.in 6. Nemo poteſt ad impoſſibilia obligari.* Iam verò ad Modum contrahendæ obligationis pertinet locus de Die. Omnis enim Obligatio vel purè vel ſub conditione, vel in diem contrahitur *§.omnis.Inſtit.de V. Obl.* De conditionali obligatione nulla hîc eſt regula; ſed de Tẽpore eſt regula *in l. 144. §.1.*

Lex 144. §.1. In ſtipulatione. *In ſtipulationibus*, inquit Paulus, *id tempus ſpectatur, quo contrahimus.* Eſt hic locus inſignis, de tempore: & generalis; quòd ſc. tempus ſpectatur in Contractibus, Delictis. Iudicijs ſive Actionib⁹: ſed hæc regula eſt ſpecialis de Contractibus tãtùm: & putat Hugo Donellus *ad l. ſi filiuſf. in fi. de V.Obl.* hanc regulam non habere locum niſi in contractibus ſub conditione initis: Cui vix eſt ut aſſentiar. Ratio autem huius regulæ eſt; quia eo tempore quo hic actus celebratur, ſtatim vires capit; etiamſi conditione adiecta ſuſpenſus ſit, *l. 25. ſi ſervus. ff. de ſtip. ſerv.* Uſus Regulæ: quòd ſtatim licet moriente ſtipulatore obligatio ad heredem tranſmittatur, licet conditionalis, *§.ex conditionali. Inſtit. de V. Obl.* Sed aliud in Legato *l. 1. §. ſin autem. C. de cad. toll.* Quia legatum poſt mortem teſtatoris, ſed contractus ſtatim vires capit: ut & ſ. dictum ad reg. in *l. 18. h.t.* ubi de conditione. Sed obſtat primò *l.132. quidam. §. ult. ſuprà. de Verb. Oblig. l. 47. ſi debitori. §. 1. ſuprà de fidejuſſ.* Secundò, *l. 12. §. ſi filiofamilias ſuprà. Mandati.* Tertiò, *l. 11. §. quando. ſuprà. de don. int. vir.* Sed his reſponſum *ad l. ſi filiuſf. 78. ff. de V.O.* Ad tempus quoque pertinet Regula *in*

Lex 186. Nihil peti. *l. 186. Nihil peti poteſt ante id tempus quo per rerum naturam*

naturam perſolvi poßit & cum ſolvendi tempus obligationi additur, niſi eo præterito peti non poteſt. Notum eſt *ex d. §. omnis.* puram ſtipulationem, ab ea quæ in diem fit, differre in eo, quòd ex illa ſtatim peti poſſit: ex hac non ſtatim, ſed cum dies venit. Ait igitur hæc Regula *in princ.* *Non poſſe peti ante id tempus, quo per rerum naturam perſolvi poteſt.* Et ait, NIHIL peti poteſt: quaſi diceret, ſive ſtipulatio ſit pura, ſive in diem, non intereſt: nihil enim ante tempus, quo res ex natura præſtari poteſt, peti poteſt. Ratio regulæ eſt: quia ad impoſſibile, ut eſt quod contra naturam, nemo obligatur. Uſus huius partis regulæ, de natura, eſt in *l. 73. interdum. l. 137. continuus. §. 2. ſuprà. de verb. obl.* Quo caſu tacitè tempus ineſt: ſed in ſecunda regulæ parte tempus eſt expreſſum, & ante id nihil peti poteſt: de quo latiùs *d. §. omnis.* Huc pertinet Reg. *in l. 14. In omnibus obligationibus in quibus dies non ponitur, præſenti die debetur.* Quæ regula eſt in pura ſtipulatione ſive contractu. Ratio regulæ eſt ex contrario perſpicua. Ut enim ſtipulatio eſt in diem, in qua dies ponitur vel exprimitur: ita ſtipulatio pura aut præſens eſt, in qua dies omittitur. Quæ regula & in Legatis & in Contractibus obtinet. Uſus in Legatis videatur in *l. 24. cum quidam. & 32. omnia. ſupr. de leg. 2. l. 1. ſupr. de conditionib. & dem. l. 21. ſi dies. ſupr. quando dies leg.* de Contractibus videatur. *l. 41. §. quotiens. & 56. §. qui ita. & 137. §. illud. ſupr. de V. Obl.* Interdùm tamen tacitè dies ineſt, ob locum vel rerum naturam, vel perſonam cui obligatio adquiritur: vel etiã ob verba

Lex 14. In omnibus.

quædam

quædam adiecta, quæ tacitè tempus contineat ut *in § loca. Inſtit. de V. Obl. d. l. continuus. §. 2. l. 24. quotiens. ſupr. de operis libertorum. l. 16. filiam. ſupr. de auro & arg. leg. l. Si ſervus communis. 18. §. ſervus ſupr. de ſtipulatione ſervorum.* Ad tẽpus quoq; pertinet reg. *in l. 17.* Ubi dicitur *tempus ſtipulationi adiectum, cenſere adiectum gratia, & in commodum promiſſoris.* Idem dicitur in *l. 41. eum qui. §. ult.* & *d. l. 137. §. cum ita. de Verb. Oblig. l. 70. ſupr. de ſolut.* Ratio eſt uſus huius regulæ eſt expoſitus ſuprà, ubi de hereditate & legatis.

l. 17. Cum tempus.

CAPUT X.

De Tollendis contractibus: & de Vi atque Effectu Contractuum atque pactorum.

ATque hæc de Obligationibus contrahẽdis: Nunc de tollẽdis: Et primùm de Modis. Quò pertinet Reg. *in l. 35. nihil tam naturale eſt &c.* Sed de ea regula, quia generalis, id eſt, ad omnem actum referri poſſit, iam explicatum eſt ſuprà lib. 1. ut & de Reg. *in l. 100. Iſta Omnia quæ jure contrahuntur, contrario jure pereunt.* Excipitur Matrimonium, quod conſenſu contrahitur *l. 30. nuptias. h. t.* conſenſu non diſſolvitur; ſed divortio. Ratio eſt propter favorem liberorum, ut ait *l. 8. conſenſu C. de repudijs.* Excipiunt quoque Hypothecam plerique Doctores quæ pacto contrahitur *l. 4. ſupr. de pignorib.* Sed contrà, ac illi putant ea pacto non ſolvitur *l. 17. ſi tibi §. 2. ſupr. de pactis.* Quæ opinio, *ad d. §. 2.* à nobis eſt reprehenſa. Huc pertinet & Regula in *l.*

l. 35. Nihil tam naturale.

l. 100. Omnia quæ.

153. *Ferè quibuscunque modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: ut quibus modis adquirimus, iiſdem in contrarium actis amittimus.* Cuius reg. pars poſterior, de adquirendo, ſuprà iam expoſita, ubi de modis adquirendi dominij. Prior pars eſt de Obligationibus eodem modo & cõtrahendis & ſolvendis. Ratio Regulæ ibi quoq; dicta. Uſus huius regulæ eſt in omni obligatione ex contractu: ut re cõtracta, re diſſolvitur: item verbis ſolvitur contracta verbis: conſenſu contracta, contrario conſenſu diſſolvitur. *l. pen. ſupr. de ſolutionibus.* Non habet locum in Delictis: quæ omnia re contrahuntur, *in princip. tit. Inſtit. de obl. quæ ex del. naſc.* ſed re non ſolvuntur: ut rei reſtitutione furtum aut rapina non tollitur, *l. pen. ſupr. vi bon. rapt.* & interdum tolluntur delicta nudo pacto, ut furtum & iniuria: *d. l. 17. §. 1. de pactis.* Ad modum quoque pertinet, ipſo jure an ope exceptionis ſolvatur obligatio. Et de Exceptione eſt *l. 66. & 112.* Sed de iis inf. ubi de Except. Ad perſonas pertinet Regula *in l. 180. Quod juſſu alterius ſolvitur pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.* Ut ſi ſolutum procuratori, ſi diſpenſatori, ſi actori, ſi curatori civitatis, &c. *l. 12. vero. l. 49. ſolutam. l. 58. ſi quis offerenti l. 64. cum iuſſu. ſupr. de ſolution.* Idemque & in adiecto *d. l. vero. §. ult. & l. 34. qui hominem. §. ſtipulatus. & 57. in fi. & 71. de ſolution. §. planè. Inſt. de inutil. ſtip.* Sed ſolutio facta ſine iuſſu non prodeſt ſolventi *d. l. qui hominem. §. ſi nullo. ſupr. de ſolut.* ut neque prodeſt ſolventi poſt mutatam domini voluntatem & revocatum mandatum, niſi id ignoraverit *l. 35. &*

l. 153. Ferè quibuscunque.

Lex 180. Quod juſſu.

51.d.t.de ſolut.l.3. C. eod. l. pen. ſupr. de reb. cred. Uſus igitur huius reg. eſt in Procuratore: eſt & in *l. 9 ſi donaturus. ſupr. de cond. cauſſa dati.* Cui legi hæc regula, ut ex eodem libro Pauli ſumpta, coniungi debet. Ratio autem huius regulæ ex generali regula pendet, expoſita ſuprà lib. 1. hac nimirum: *Ab ipſo factum quid videri, quod eius juſſu factum fuerit: l. 152. & 169. h.t.* Ad ſolutionem quoque pertinet regula *in l. 115.* qua dicitur: *Eum videri capere, qui obligatione fuerit liberatus.* Liberamur autem obligatione per ſolutionem Sed hæc reg. ad verbum Capere pertinet potiùs: de quo. ſuprà lib. 1. Sic & de pœnæ ſolutione Regula *in l. 46.* pertinet ad condictionem indebiti: de qua infrà.

l. 115. Si quis.

De Mora. Lex 63. Qui ſine dolo.

Videtur & Mora ad ſolutionem pertinere: de qua eſt *l. 63. Qui ſine dolo malo ad judicium provocat, non videtur moram facere.* Quæ reg. pertinet ad illud caput de mora, An & quando mora videatur facta: quod eſt difficillimum, ut ait *l. mora. 32. ſupr. de uſuris:* quia magis eſt facti, quàm juris; id eſt poſitum in attributionibus. ſententia enim huius regulæ eſt: Litigando ſine dolo malo non committi moram: *l. Si quis 24. ſupr. de uſur.* Ait Regula: Sine Dolo Malo. Nam alioquin, qui litigare mavult, quàm rem ſolvere aut reſtituere, eſt in mora: *l. 49. cum filiusfam. §. ult. l. 82. nemo rem. ſupr. de verb. obl. l. 3. C. de uſur. & fruct. legat.* Huc pertinet & *l. 88.* regula iſta. *Nulla intelligitur mora ibi fieri, ubi nulla eſt petitio.* Cuius regulę uſus, ut & ipſa, adfertur in *l. 127. ſi pupillus, ſupr. de V. Obl. l. 21. ſciendum. ſupr. de uſuris.* Ad alterum

l. 88. Nulla intelligitur mora.

terum caput de mora, nempe de Effectu; cui ſc. ea noceat, cui non; pertinet regula *in l 173. §. 2. Unicuique ſua mora nocet : quod & in duobus reis promittendi obſervatur.* Ratio huius regulæ eſt ex illa generali regula, factum cuique ſuum nocet: de qua ſuprà dictum lib. *1. ex l. 74. & 155. h. t.* Uſus regulæ vnus in ipſa regula expreſſus eſt; de duobus reis : ut ſi ex iis unus faciat moram, ea non noceat alteri, ſed ipſi tantùm *l. 32. mora. §. pen. ſupr. de uſur.* Alius huius regulæ uſus eſt in alijs: ut in debitore; ut inquam eius mora ipſi, non verò creditori noceat : & contrà creditoris mora non debitori, ſed ipſi creditori noceat: *l. 72. qui decem. ſupr. de ſolut.* Item ut mora Actoris ipſi, non Reo; & contrà Rei, non noceat Actori, ſed ipſi, *l. 12. ſupr. de aqua pluvia.* Obſtat primò *l 88, mora. ſupr. de V. Obl.* ubi mora rei nocet fideiuſſori. Reſpondeo. Quia in omnem cauſſam fideiuſſerat, *l. 54. quæro. ſupr. locati.* Secundò *l. in duobus. 3. ſupr. de duob. reis.* Reſpondet rectè Papa, id per conſequentias fieri. *Lex 173. §. 2. Unicuique ſua.*

Atque hæ ferè ſunt Reg. de Contractibus & Obligationibus: ad quarum Vim & Effecta pertinet quoque regula *in l. 182. Quod nullius eſſe poteſt, id ut alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere* : id eſt, Contractus magna eſt vis & poteſtas; ut Emptionis , quæ accedente traditione transfert dominium, *l. 80. cum manu ſata. §. ult. ſupr. de contrah. empt.* Quamvis enim contractuum effectus & ſubſtantia non eſt, in dominio, ſed in obligatione efficienda, *l. 3. ſupr. de obl. & act.* Traditione enim, non verò Obligatione au- *Lex 182. Quod nullius eſſe.*

rever. facti cauſſæ infectæ nulla conſtitutione fieri poſſunt. Ut qui ſemel deſijt poſſidere, (quæ poſſeſſio eſt facti *l.1.§.furioſus.ſupr.de adq.poſ.*) non poteſt fieri ut non deſierit; ne quidem per conſtitutionem Principis: multò minùs per pactum vel ſtipulationem, ut in hac regula: cum legis maior ſit vis quàm contractus, vel pacti, vel ſtipulationis. Altera huius regulæ pars eſt hæc: Impoſſibilia pactis & contractibus nō poſſe comprehendi: ut ſi quis promittat, ſervū non eſſe furem, *l.31.ſi ita quis.ƒ.de evict.* Eoque pertinet *l.50. non impoſſibile.ƒ.de pactis.* Ubi hoc pactum, *ne facias furem*, non eſt impoſſibile: ſed iſtud, *Stichum non eſſe furem*, in *d.l.ſi ita quis.ƒ.de Evict.* Sed de re impoſſibili iam, ſuprà dictum. Ad Effectum quoque pactorum pertinet inſignis regula *in l.27. Nec ex Prætorio nec ex Solemni jure privatorum conventione quicquam immutandum eſt &c.* Cuius regulæ longioris hæc eſt ſententia, Pactis privatorum non poſſe tolli jus Prætorium, vel ſolemne, id eſt civile: quamuis obligationum ſive contractuum natura & ſtatus jure introductus poſſit mutari pactis, incontinenti tamen adiectis. Sunt igitur huius regulæ duæ partes prior iſta: Jus publicum privatorum pactis mutari non poſſe, *l.38.jus publicum.ƒ.de pactis.* Ratio eſt perſpicua: quia maior eſt vis legis & juris, quàm pacti. Uſus huius regulæ patet latiſſimè: in Matrimoniis, in Succeſſionibus, Judicijs, Contractibus &c. Exceptiones quoq; huius regulæ videntur eſſe non paucæ: ut in *l.46.ƒ.de pactis l.35.ſi quando.§.illud.C.de inoff.teſta-*

Lex 27. Nec ex prætorio.

mento l. 26. ſi convenerit. ſupr. de re judicata. l. 71. poteſt. ſupr. ad l. falcid. l. 3. §. 1. ſupr. de receptis arb. l. ult. ſupr. fam. erciſc. Videtur & in hac ipſa noſtra lege regulæ huius eſſe exceptio. Nam, quæ eſt ſecunda huius regulę pars, Modus obligationum, jure licet introductus, mutari poteſt pacto; maximè in continenti adiecto; ſive, ut ait hic JCt[us], cum inchoatur actio. id eſt: ſtatus obligationis mutatur dupliciter: Ipſo jure, & per Exceptionem: Ipſo quidem jure, ſi in continenti; ſed per Exceptionem, ſi poſteà adiectum fuerit pactũ. De qua diſtinctione tractatur *ad l. 7. Juris gentiũ. §. quin imò & §. ſeq. ſupr. de pactis.* & *ad l. 72. pacta conventa. ſupr. de contrah. empt.* & ab Hottom. *illuſtr. quæſt. 36.* ubi de ſtatu & conditione Obligationis vel contractuum pactis mutanda eleganter diſputat. Ad priorem autem partem huius regulæ pertinet. *§. 1. l. 45. infrà* Juri ſc: publico pactum derogare non poſſe: tàm Prætorio, ut dictum, quàm civili, aut fiſcali. *l. 42. ſupr. de pactis*, aut civitatum *l. 38 ſupr. de pactis. l. 2. §. jus Reipub. ſupr. de adminiſt. rer. ad civ. pert.* Sed jus privatum pacto poteſt mutari: id eſt jus quiſque ſuum poteſt remittere aut renunciare pacto, *l. 41. ſi Judex. ſupr de minorib. l. pen. C. de pactis.*

l. 45 §. 1.

Ad pacta quoque pertinet partim Regula *in l. 73. §. ult.* Neminem poſſe alteri paciſci Sed de ea dictum ſuprà.

l. 73 § ult.

***

CAP.

CAPUT. XI.

De contractibus ſingulis.

ATQUE hæ ſunt Regulæ de Pactis & Contractibus in genere: Nunc de contractibus in ſpecie; ut de indebito: de quo ſunt tres regulæ. Prima *in l.46. Quod à quoquo pœnæ nomine exactum eſt, id eidem reſtituere nemo cogitur.* Quæ regula videtur planiùs expoſita *in l.42. ſupr. de condict. indebiti,* his verbis: Pœnæ non ſolent repeti, cum depenſæ ſunt. Ratio eſt; quia pœna ob culpam vel dolum, id eſt delictum, præſtantur, dependuntur, exiguntur: & proindè ob delictum debitæ non repetuntur: quia repetitio ſive condictio non eſt debiti, ſed indebiti. Uſus huius regulæ, primò in *l.3.§. & ſi ſub conditione. ſupr. de tab. exhibendis.* Secundò, in *l.22.§. pignore. ſupr. de pign. action. l.14. & 79. ſupr. de furtis*: & in condictione indebiti, ut modò dictum. Hæc autem regula intelligenda eſt de pœna ex vera cauſſa ſive delicto debita; non verò ex falſa, *l.23. eleganter. §. ult. ſupr. de condict. indeb.* qui §. rectè ait, AB INITIO: aliud enim ex poſtfacto, *§. ult. Inſtit. de oblig. quæ quaſi ex contract. l. ea quæ. C. de condict. indebiti.* Ratio ejus differentiæ eſt. Quia qui ſolvit in cauſſa ex poſtfacto creſcente, ſciens ſolvere videtur evitandæ pœnæ cauſſa. Deinde obſervandum quòd in *h.l.64.* dicitur EIDEM: id eſt, eidem à quo pœna fuerit ſoluta: ut ſi debitor rem ſuam à ſe oppigneratam creditori furatus fuerit; eoq; nomine creditori pœnam furti nomine ſolverit: diſſoluto licet poſteà pignore, creditor debitori pœnam non tenetur

Lex 46. Quod à quoquo.

reſtituere; id eſt non eidem à quo ſoluta fuerat. Aliud eſt, ſi ab alio fuerit ſoluta creditori ob furtum rei pignoratæ: hanc enim debitori vel imputare, vel reſtituere cogitur, *l.21. in fin. ſupr. de pign. l.14. §.6. Idem ſcribit. & l. ſeq ſupr. de furtis.* Dixi de creditore, eum pœnam non ab ipſo debitore, ſed ab alio exactã reſtituere debere debitori: Aliud eſt in commodatario, & cõductore: qui nõ tenetur pœnam reſtituere commodanti aut locanti, *l. ult. §. ſed cum. C. de furtis, l.6. is qui ꝟ. locati.* Ratio differentiæ inter hos & creditorem, hæc eſt: quia furto hi impediuntur, quò minus re uti poſſint: Creditoris pignus non impeditur, quia cum re ambulat: ut rectè Cujac. *lib.8. obſ. c. pen.* Altera eſt *in l.53. Cujus per errorem dati repetitio eſt, ejus conſultò dati donatio eſt*: hoc eſt, facti errore vel ignorantiâ ſolutum condici & repeti poteſt: ſed à ſciente ſolutum repetitũ nõ pot: quia donatũ videtur, *l. indebitum. C. de cond. in deb.* Videatur & *l.26. §. indebitũ. l. in ſumma. 65. §. id quoq. ꝟ. d. t. l.21. eum qui. §.1. ꝟ. de inoff. teſt. l.47. Campanus. ꝟ. de operis libert. l.7. qui fundum. §.2. ꝟ. pro emtore. & l.12. ꝟ. de novationibus*: in quibus legibus uſus huius regulæ cernitur. Cuius tamen Exceptio videtur eſſe in uſuris *in d. l.26. §. ſi quis falsò, d. t. de condict. indeb.* Tertia regula eſt *in l.84.* Cujus pars poſterior expoſita eſt ſuprà, ubi de naturali obligatione prior eſt: *Cum amplius ſolutum eſt, quàm debeatur, cujus pars non invenitur, quæ repeti poſſit, totum eſſe indebitum intelligitur.* ut in *d. l.26. §. ſi centum*, qui ab Hottomanno videtur non malè explicari, *lib.7. obſerv. c.11.* deleto

Lex 53. Cujus per errorem.

Lex 84. Cũ amplius.

hoc

hoc verbo Cum Pecunia. Exemplum *in d.§.ſi centum*, eſt de fundo pro pecunia debita, ut centum, ſoluto; qui tamen valebat ducentis: cum igitur plus ſit ſolutum quàm debeatur: nec tamen conſtet in hoc fundo ſoluto, quid ex eo debeatur, quid non debeatur; id eſt, ut hæc regula ait, pars rei ſolutæ non inveniatur, quæ ſola poſſet repeti: repetitur totũ, id eſt, totus fundus. Nam licet hic fundus ita retineri poſſet, ut eſſet communis: quia tamen communio lites parit, & proindè ad eam nemo compellitur invitus: totus ut indebitus repetitur à debitore: ſed contra eum creditori manet ſua priſtina actio ſalva ad centum petenda, *d.§.ſi centum, l.77.cum pater, §.dulciſſimis. ſupr. de leg.2.l.ult. C. communi divid.* Aliud dicendum, ſi pars apparet, quæ poſſit repeti: ut in oleo, vino *d.l.26.ſi non ſortem. §.5. item Marcellus*: ut ſi pro centum ſoluti ſint metretæ olei aliquot, qui valeant centum viginti: repetentur non omnes metretæ, non totum oleum, ſed ſuperfluum duntaxat.

De contractu Pignoris eſt regula, *in l.158. Creditor qui permittit rem venire, pignus dimittit.* Quæ regula eſt de pignore non contrahendo, ſed diſſolvendo. Variis autem modis ſolvitur; inter quos eſt & pactum tàm expreſſum, quàm tacitum; de quo tacito eſt hæc regula; nimirum, Solvi pignus permiſſu venditionis, id eſt, ſi creditor debitori permittat pignoris venditionem; quo venditionis nomine generaliter hîc accepto continetur omnis alienatio, *l 8. ſicut. §. venditionis. ſupr. quib. mod. pign. ſolvit.* ut eſt donatio,

De Pignore.
Lex 158. Creditor qui.

permutatio, in dotem, aut in ſolutum datio, legatum, ut *in d. l. ſicut. l. 2. & l. 6. ſi eo tempore. C. de remiſſione pignoris. l. 4. ſi debitor. in fine. l. 10. voluntate. d. t. ſupr. quib. mod. pign.* Uſus igitur hujus reg. eſt in omni alienatione. Ratio eſt perſpicua: propter conſenſum creditoris; & effectum pacti, licet taciti. Nam & taciti effectus eſt in contrahendo pignore, ut hic in ſolvendo. V. G. Invecta illata in urbana prædia tacitè locatori obligantur, *l. 4. ſupr. de pactis.* Et de hoc prædio, id eſt domo hæc regula fuit concepta, ut perſpicuum eſt ex *l. 2. ſupr. de migrando.* quæ *l. 2.* ut & hæc 158. ſunt Gaji ex eodem *lib. 26.* ad Edictum provinciale. Sed intelligenda eſt hæc regula; primò, ſi venditio ſive alienatio valeat, *l. 4. §. ult. d. t. quib. mod. & d. l. ſicut. §. ſi voluntate. & §. ſi debitor. d. t.* Quia ſcilicet alienationis nullius nullus quoq; effectus eſſe debet, ut ſuprà jam dictum. Secundò, niſi alia creditoris mens fuiſſe demonſtretur; ut non ſtatim, ſi ſciente eo rem vendiderit debitor, creditor dicendus ſit permiſiſſe venditionem vel alienationem: aliud ſi & præſens alienationi adfuerit, & tabulis quoq; ſive inſtrumento alienationis ſubſcripſerit, *§. non videtur. d. l. 8. ſicut.*

De Societate. Lex 47. § 1. Socij mei ſocius.

Sequitur regula de Societate *in l. 47. §. 1. Socij mei ſocius meus ſocius non eſt.* Idem & *in l. 19. qui admittitur. & l. ſeq ſupr. pro ſocio.* Ratio *in d. l. 19.* quia ſocietas conſenſu contrahitur; qui mihi cùm meo ſocio tantùm, non etiam cum ejus ſocio interceſſit. Uſus regulæ eſt in *d. l. 19. & 3. ſeqq.* Et idem in amico; nec enim amici amicus, ſtatim

ſtatim mihi eſt amicus. Sed fratris tamen mei frater mihi quoque eſt frater, & ſocius quaſi frater, *l.63 verum, in princip d.t.* Et hæc eſt dubitandi ratio hujus regulæ. Sed emancipatione & adoptione fit interdùm, ut ne fratris mei frater mihi ſit frater; ut rectè hic Petr. Faber.

De Mandato eſt regula *in l.* 60 & *in l.* 152. §. 2. ſed hæ regulæ ſunt potiſſimùm de Ratihabitione, quæ mandato comparatur, de qua jam ſuprà explicatum. Principium autem regulæ *in l.* 60. pertinet ad rationem & modum contrahẽdi mandati; quod, ut notum, conſenſu cõtrahitur Sed conſenſus & pactum eſt vel expreſſum, vel tacitum. De tacito eſt hæc regula; quo debitor, pro quo quis fidejubet, tacitè ex mandato obligatur fidejuſſori. Et hoc eſt, quod ait hæc regul. *Semper qui non prohibet pro ſe intervenire, mandare creditur*, id eſt, inter debitorem & fidejuſſorem mandatum contrahitur, expreſſè quidem, ſi debitor fidejuſſorem rogârit: tacitè verò ſi non rogârit; ſed tamen fidejubere volentem & intercedentem non prohibeat. De quo mandato fidejuſſorio plurimę ſunt leges, *ſub tit. mandati*, ut & de procuratorio.

De Mandato. l.60. & 152. Lex 60. Semper qui.

De Venditione ſunt tres ferè regulæ. Prima *in l.16. Imaginaria venditio non eſt pretio accedente.* In Jure noſtro multę ſunt actiones ſive actus partim veri, partim imaginarii: ut contractus, traditio, repudium, &c. Sic & imaginaria militia apud Sueton. *in Claudio, c.25.* Imaginarii faſces, apud Livium *lib.*3. De imaginaria locatione eſt *l. 46. ſupr. locati*, de imaginaria emptione eſt

De Venditione. Lex 16. Imaginaria.

l.55.

l.55.ſupr. de contrah.empt.l.1.§.Divi,ſupr.de quæſtionib. & generaliter de contractibus imaginariis,*l.54.contractus,ſupr.de oblig.& act.* de imaginaria ſolutione,*§.1.Inſtit.quib. modis tollitur obligatio.* Vera venditio eſt quę ſuam habet ſubſtantiam;id eſt pretium, in quo ſubſtantia emptionis conſiſtit,ut ait Papin.*in l.72. pacta conventa, ſupr.de contr.empt.* Et hoc eſt quod ait hæc regula; Non eſſe venditionem imaginariam,ſed veram,in qua pretium intervenit.ſed ea eſt imaginaria,in qua unus tantum nummus dicis cauſa. Quę imaginarię venditiones olim erant plurimę,ut in emancipationibus, teſtamentis, mancipationibus, donationibus, &c. *l.ultim. C. de emancipationib.§.præterea.Inſtit. quibus modis jus pat.pot.ſolvit.§.1.Inſtit.de teſt.ord.* Sed hodiè non eſt uſus imaginariæ venditionis, aut emptionis, aut donationis; Excepto caſu *l.56.ſi uſusfructus, ſupr.de jure dotium.* Non obſtat *l.4.ſupr.de manumiſſionib.* ubi dicitur emptio imaginaria, licet cum pretio: quia imaginaria ibi dicitur ratione perſonæ; non verò pecuniæ, ut hìc; perſonæ,id eſt ſuppoſititiæ; putà ſi quis rē emat per alium, ſive ſubjecta alterius perſona. De Emptione

Lex 156. §. 3. plerumq;. quoq; eſt regula *in l.156.§.3. Plerumq; emptoris eadem cauſa eſſe debet.circa petendum ac defendendum,quæ fuit auctoris:* Id eſt,idem ferè jus eſt emptoris,quod venditoris;tàm in petendo, hoc eſt actione;quàm defendendo,hoc eſt,exceptione; atq; etiam in aliis cauſſis,ut in conditio implenda. Hic igitur eſt uſus regulæ, *l.5. Emptor,C.de hereditate vel act.vendita.l.13.§.ult.ſupr.de optione leg.*

leg.l.1.§.ait Prætor.ſupr.de aqua cotid.l.2. in fin.& l.ſeq.ſupr.ſi ſervitus vindicetur. l.28.emptori. C. de evictionib. l.6.§.1. l.25.27.29.§.ult.ſupr.de ſtatuliberis. Rectè autem PLERUNQUE: id eſt, in his quæ jus continent: non verò quæ factum: aut quæ ſunt perſonalia; ut eſt bona & mala fides, *l.5.ſupr.de diverſ.temp.præſcript.* ubi vitium auctoris, hoc eſt, venditoris, mala ſc. fides, emptori ad uſucapiendum neq; prodeſſe, neq; nocere poteſt. Huc pertinet & Regula *in l.160.* de differentia inter eum qui vendit & eum qui vendere conſentit tantum. Sed de ea dictum ſuprà ut & de Reg. *in l.172.* qua dicitur, ambiguum pactum contra venditorem interpretandum. De interpretatione enim *ſupr. lib. 1.* *L.160.*

CAPUT XII.
De Delictis.

ATQUE hæ ſunt regulæ de Pactis & Contractibus. Sequuntur quæ de Maleficiis ſive Delictis. Et primùm de Perſonis, eſt regula *in l.111.* *Pupillum qui proximus pubertati ſit capacem eſſe & furandi & injuriæ faciendæ.* Diximus ſuprà, ubi de jure perſonarum, tres eſſe pupillorum gradus: Infantem, Infantiæ proximum & proximum pubertati, *§.pupillus, ver. ſed quod. Inſt. de inutil. ſtip.* De eo igitur qui pubertati eſt proximus hîc dicitur, poſſe eum delinquere, furari, injuriam facere, &c. quia is jàm habet intellectum & affectum, ſine quo delicta non committuntur, *§.pen. Inſt. de obl. quæ ex del. naſc.* In pœna tamen huic ſuccurritur, ut mitiùs puniatur. *L.111. Pupillum.*

niatur. V.G. ex lege XII. Tab. Impubes ex furto verberibus tantùm, ſed pubes capite punitur: teſte Agellio *lib.* 20.*c.*1. Eòq; pertinet regul. *in l.* 108. *Ferè in omnibus pœnalibus judiciis & ætati & imprudentiæ ſuccurritur.* ÆTATI: etiam puberi, ſed minori 25. annis: itemq; IMPRUDENTIÆ, hoc eſt, imperitiæ, ut ruſticorum, mulierũ, &c. Sed quod ait, IN OMNIBUS PŒNALIBUS JUDICIIS; intelligendum de privatis: non de publicis, ut homicidio, adulterio, &c *l.* 1. *C. ſi adverſus delictum. l.* 37. *auxilium ſupr. de minoribus.* Rectè autem FERÈ: ut in *l.* 2. *C. de in jus vocando, l.* 133. *h.t. juncta. l.* 8. *idem juris ſupr. ad L. Aquil.*

L. 157. Ad veniam pertinet quoq; regula *in l.* 157. qua dicitur ignoſci ſervis ob juſſum dominorum: vel vice dominorum, ut tutorum & curatorum, in delictis levibus; non verò atrocibus: ut homicidio, &c. Sed de ea regula dictum ſuprà. Quæ ad filios quoq; porrigi poteſt, parentibus obtemperantes, *l.* 4. *Gracchus. C. ad L. Juliam de*

l. 152. §. 3. *adult.* Huc pertinet reg. *in l.* 152. §. 3. de Ratihabitione quæ comparatur mandato, non modò in contractibus, ſed etiam in delictis. Eſt autem ea gravis diſputatio in delictis & criminibus, de juſſu ſive mandato, & de ratihabitione; an hæc duo Juſſus & Ratihabitio eadem pœna, qua ipſum factum & delictum, afficiantur; de qua Clarus *lib* 5. §. *ult. quæſt.* 89. De Ratihabitione autem ut & de Juſſu jam ſuprà dictum. Cujus eſt

L. 134. §. 1. Nã ex ſuo. & regul. *in l.* 134. §. 1. *Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt*: puta actionem vel exceptionem ſibi acquirere, *l.* 6. §. *Marius. ff.*

man-

mandati.l.3.§.ſi mecū.ſ.ad exhibendum.l.12.itaq. & *l.14.eum qui.§.is aūt.ſ.de furtis.l.63 verū.§.hoc quoq;.ſ.pro ſocio.* Suo,inquit,delicto;vel etiā ſervi aut filii ſui,*l.24.§.ſervus.ſ.de adq.poſſ.* vel ēt ſocii, *l.4.§.ſi quis tamen.ſ.ſi quis cautionib.* Ex quibus intelligitur uſus hujus regulæ. Ratio vel cœco apparet. Delicto enim non præmium vel emolumentum,ſed pœna debetur.*d.l.Gracchus.* De Pœna autem hęc reg.*in l.97.Ea ſola deportationis ſententia aufert,quæ ad fiſcum perveniunt.* Sententia eſt,pœnâ deportationis ea tantùm contineri quę fiſco applicātur,ut ſunt bona deportati:alia non item,ut eſt peculium liberorum deportati, *l.3.§.ſed utrùm.ſup.de minorib.* ut eſt dos, & bona universa patris deportati.*l.3.*&*5.ſupr.de bonis damnat.* ut ſunt jura liberorū deportati, nō à patre deportato,ſed à majoribus,& ratione ſanguinis aut familię,liberis competentia: ut eſt ſucceſſio inter homines,*l.3.ſupr.de interdict.* & *releg.l.ult. ſupr.unde legitimi.* Sed hodie ex Novel.*ut nulli judicium liceat habere.l.134.§.ult.* pœnâ deportationis ne bona quidem continentur, ſed relinquuntur liberis.Eôdem pertinet reg.*in l.138.§.1. Nunquam creſcit ex poſtfacto præteriti delicti æſtimatio.* Exemplum & uſus ejus eſt *in l.30.qui occidit.§.ult.ſup.ad L.Aquil.* in *l.27.in fine,* & *ll.ſeqq.l.9.ei qui furti.ſup.de furtis.* Non obſtat *l.pen.ſupr. rerum amotarum* &.*l.ex argento.13.ſupr.de condictione furtiva.* ubi res furto ſublata ſi poſteà furis impenſâ fuerit melior facta ; æſtimatio fiet de meliore:licet ex poſtfacto. Quia adhuc furtum faciat, qui rem ſublatam retineat: ſibiq; imputet,cur rem ipſe mutarit aut meliorem fecerit.

Lex 97. Ea ſola.

Lex 138 § 1. Nunquā

CAPUT

LIBRI SECUNDI
PARS TERTIA.
DE ACTIONIBUS.
CAPUT XIII.
De Actionibus in ſpecie.

ATQUE hæ ferè ſunt Regulæ, quæ ad caput de Rebus pertinent. Nūc de his quæ ad Actiones. Quod caput erit trimembre, De Actionibus: De Exceptionibus: & de ipſo Judicio. Quod ad Actiones attinet; pleræque regulæ ſunt generales, paūcæ ſunt ſpeciales. Generalia in Actionibus ſunt cauſſa, effectus, perſonæ, quid in actiones veniat, & quamdiu durent.

Ad Cauſſam actionis pertinet regulà *in l. 47.* qua dicitur ex conſilio non fraudulento nulla naſci actio: ſed ex fraudulento naſci actio de dolo. Et Ratio eſt in *l. 2. in fine. ſupr. mandati*, cur ex conſilio non naſcatur actio; ſive, cur nemo ex eo obligetur: hæc nimirum, quia liberum eſt cuiq; apud ſe explorare, an expediat ſibi conſilium. Sed de conſilio latiùs dictum ſuprà, *lib. 1.* Ex doloſo autem ſive fraudulento conſilio naſcitur quidem actio; ſed prætoria tantùm: jure civili, nulla. Quia jus civile ſtrictum eſt, & prudentiam atq; induſtriam poſtulat, vigilantibus ſcriptum: Prætor benignitatem ſequitur; Ex qua inducta actio de dolo: ut pulchrè Cicero explicat *3. de Offic.* Alterius tamen circumventio alii

alii non præbet actionem: quæ eſt regula *in l. 49. alterius.* Cujus regulæ hoc verbum ALTERIUS CIRCUMVENTIO, eſt ambiguum: Vel enim hoc valet: ut alterius, V.G. tutoris, dolus non pariat actionem, puta pupillo: idemq; & de procuratore dicendum: & ita Accurſius, *l. 15. ſed &. ſupr. de dolo. l. 4. §. illa. ſupr. de doli except.* Vel paſſivè accipi poteſt: ut circumventio alterius ſit ac valeat idem, quod, ſi alter ſit circumventus ac deceptus. V.G. Si Procurator decipitur in emendo ſervo, mandato domini; quem procurator neſciebat vitioſum: hoc caſu Procurator eſt deceptus, Dominus non item: Et proinde non datur actio Procuratori redhibitoria ex perſona Domini; neque Domino ex perſona Procuratoris: ſed datur Procuratori ex perſona ſua: Quia circumventio alterius ipſi quidem circumvento actionem præbet: alteri verò non præbet. Et ita hanc regulam Cujacius interpretatur; Johannem, ut ſæpe ſolet, ſecuus. Ad hoc caput pertinet quoque diſputatio inſignis de Concurrentibus Actionibus: de quibus eſt *l. 43. §. 1.* & reg. *in l* 130. Priore hoc dicitur, *Quotiens concurrunt plures actiones ejuſdem rei nomine, una quis experiri debet.* De concurſu actionum, & quemadmodum plures interdum actiones concurrant, & ex eadem quodammodo cauſſa oriantur, explicatur latè *ſub tit. de obl. & act. l. 32. & 34. & 53. d. t.* Sed quamvis interdum plures concurrant & actori ſuppetant ejuſdem rei nomine: non tamen in judicio niſi una poteſt uti: qua in re differt Actor à

Lex 49. Alterius.

De Concurrent. Actionibus.

Lex 43. §. 1. Quotiens concurrũt.

Q

Reo.qui pluribus poteſt uti exceptionibus, *l. 5. & 8 de except.* Uſus hujus regulæ eſt in *l. 53. plura.d.t.de oblig.& act.* & in *l 76.cum filius §.variis. de legat.2.* & in *d.l. qui ſervum 34.* Regula autem in *l.130* hæc eſt: *Nunquam actiones præſertim pœnales de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit*, Eadem eſt in *l.penult.de oblig.& act.* & in *l.2. nunquam ſupr.de privatis delictis.* Ejuſdem autem rei, ſive DE EADEM RE; rectè in hac regula; non verò de eodem facto. Nam ob eandem rem ſive idem corpus duo facta vel plura intervenire poſſunt; ex quibus plures ſint actiones: ut ſi quis verberet ſervum alienum injuria: & proindè duæ actiones, legis Aquiliæ & injuriæ; quarum una non conſumit ſive tollit alteram, *d.l.34. qui ſervum.* Uſus hujus regulæ eſt maximè in actionibus pœnalibus, ut in *d.l. qui ſervum,* & *d.l.nunquam,l.21. vulgaris.ſupr. de furtis.l.1.§.in tutela & l.ſeq.ſupr. de tutelæ & rationibus diſtrah.§.ult. Inſtit.ſi quadr.paup.fec.dic. l.1.ſupr.arbor.furt.caſ.l. 6.ſupr. ad L. Juliam de adult.* Etſi autem una alteram non conſumit: non licet tamen plures actiones in eodem libello & judicio conjungere; quod vulgò vocant cumulare. Quç actionum cumulatio non eſt juri conſentanea, licet in foro ex gloſſis recepta. Cæterum huius regulæ uſus non peræquè valet in actionibus non pœnalibus: valet quidem in mixtis, *l.9.§. licet. ſupr. quod metus cauſſa.* Sed in rei perſecutoriis non peræquè, ut dixi, valet. Meræ enim pœnales ſi concurrant cum rei perſecutoriis, altera non tollit alteram: ut actio Furti

Lex 130. Nunquam actiones.

non tollit actionem Pro ſocio, vel contrà, *l. 45. ſupr. pro ſocio. & l. 42. ſupr. locati.* ſed per actionem mixtam tollitur rei perſecutoria, *d. l. 9 §. licet*, ut & contrà, per rei perſecutoriam tollitur mixta; ſi quidem ea ſit arbitraria, *l. 14. §. cum qui ſupr. quod metus. d. l. 1. §. in tutela. & l. ſeq. ſupr. de tutelæ & rationibus diſt.*

Ad Effectum autem & Vim actionis, ſive naturam, pertinet reg. *in l. 15.* & 204. Quæ duæ videntur contrariæ. Nam in *l. 15. Rem habere videtur is qui actionem habet ad rem reciperandam.* At *d. l. 204. Minus eſt*, inquit, *actionem habere quam rem.* Dicendum, revera non eſſe idem actionem habere, & habere rem; quia qui rem habet fructus quoque percipit: & plus cautionis in rem eſt, quàm in perſonam. *l. 25. h. t.* Sed quo ad juris effectus interdùm qui habet actionem videtur rem habere. Cujus regulæ uſus eſt in actione in perſonam, *l. 77. cum pater. §. ſurdo. ſupr. de legat. 2. l. 1. ſupr. de reb. eorum qui ſub tutel.* non in actione in rem; quod tamen putant Gloſſographi, ſed refelluntur etiam argumento *d. l. 204 h. t.*

Lex 15. Qui actionem. l. 204. Minus.

De Perſonis, quæ ſunt Actor & Reus, primùm hîc eſt Regula, *in l. 125. Favorabiliores Rei potiùs quàm Actores habentur.* Ratio: tùm quia naturalis eſt favor pro laborantibus, ut ait Quintilianus, *libr. 4. c. 1.* tùm quia Actor in poteſtate ſua habet, quando velit agere: Reus non habet, quando velit conveniri. *l. 5. in fin. ſ. de doli except.* Uſus regulæ in *l. 42. h. t.* qua Rei ignorantia excuſatur, Actoris non itē: de qua & ſuprà dictum,

Lex 125. Favorabiliores.

ubi de heredibus. Eſt & uſus in *l.33. h. t.* ubi & in lucro durior eſt cauſa petitoris, quàm Rei: de qua *l.33.* ſupr. lib. *t.* ubi de lucro. Sic, in duorum delicto melior eſt cauſſa poſſeſſoris, *l. 154. h. t.* Alii favores reorum in *l.38. inter pares. ſupr. de re judic.* in *l.ult. C. de feriis.* Exceptio eſt *in Novell. 53.* ut etiam ſuprà, dictum, ubi de odio & favore, *lib.* 1. Deinde in perſonis ſpectatur, Cui, & Contra quem detur actio. Et de eo, Cui; nulla eſt re-
Lex 107. gula. Contra quem; eſt una, *in l.107. Cum ſervo*
Cùm ſervo *nulla actio eſt.* Ratio eſt perſpicua: quia actionis uſus eſt in judiciis, quæ ſunt juris civilis, *l. 13. ſ. quotiens. ſupr. ſi quis caut. l.9 ſi ſervus. d. t.* Contra Dominum igitur agi ſolet de peculio, ex ſervi contractu: vel noxali actione, ex ſervi delicto. Obſervandum autem, hanc regulam eſſe de Actione: Aliud enim in Accuſatione, *l.12. hos accuſare. ſ. ult. ſupr. de accuſ.* tùm quia corpus habent ſervi, quod puniri poteſt: tùm ne delicta maneant impunita. Huc pertinent & Regulæ de heredibus; An, & quæ actiones dentur con-
tra heredes: quæ ſunt multæ: ut in *l* 38. 44. 111. *ſ.* 1.
l.38. 127. *143. 152. in fin. 156. ſ. 2. & 3 157. ſ.* 2 164. Ex qui-
l.44. bus aliquot hac regulâ continentur: Actiones
l.111. ſ.1. ex contractu in heredes dari, in ſolidum: Pœna-
l.127. les ex maleficio non dari, in heredes, *d. l. 152. in*
l.143. *l.152 in fin.* *fin. d. l.157. ſ. 2. l.38. l.44. l.* 111. *ſ.1. l.* 127. Ratio diffe-
l.156 ſ. 2. & 3. rentię inter contractus & maleficia: quia in con-
l.157. ſ.2. tractibus lucrum & damnum; in maleficiis pœ-
l.164. na verſatur. In damno & lucro heres ſibi imputet: pœnæ autem ſuos tantum auctores tenent, *l. ſancimus. C. de pœn.* & explicatum, *ad ſ.*

non

non autem. Inſtit. de perp. & temp. act. ubi & hæc dicitur certiſſima juris regula. Hæc autē regula eſt bimembris: de Contractu, & de Maleficio. De contractu eſt Regula *in d. l. 152. in fin. & in l. 157. §. 2.* De eo & *l. 12. de oblig. & act.* De Maleficio eſt regula *in d. l. 38 44. 111. §. 1 & 127.* Illius membri de Contractu nulla ſub h. t. eſt Exceptio; ſed eſt *in d. §. non autem,* & *ſupr. l. 8. §. ult. de precario.* Hujus autem membri, de Maleficiis, duæ ſub h. t. exceptiones adferuntur. Prior: *niſi quatenus ad eos pervenerit, d. l. 38. 44. 127.* Ratio, *in d. l. 38.* Perveniſſe autem accipitur, etiamſi momento pervenerit, *d. l. 127* de qua lege, & verbo Perveniſſe, jam ſuprà *libr. 1.* ubi de verbis. Altera Exceptio, *in l. 164. Pœnalia judicia ſemel accepta in heredem tranſmitti poſſunt*; hoc eſt, Actiones pœnales non tranſeunt contra heredes, niſi conteſtatæ contra defunctum. Quæ regula & *in l. 87* confirmatur: ubi heres poſt litem contra defunctum conteſtatam dicitur teneri ex omnibus cauſſis, hoc eſt, tàm ex delictis, quàm ex contractibus, ut in *§. penult. d. t. Inſtit. de perp. & temp. act.* ubi & heredibus dari dicuntur poſt conteſtationem, ut in *d. l. 87.* Ratio Exceptionis, eſt in effectu conteſtationis litis; de quo infrà latiùs. Sed hæc de privatis delictis accipienda. Nam in publicis, ne poſt litem quidem conteſtatam cum defuncto, tenetur heres. *l. 20. ff. de publ. jud.* Heredi Pater comparari ſolet, de quo eſt Reg. *in l. 58. Ex pœnalibus cauſſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.* Quæ regula ex comparatione inter actionem, Noxa-

L. 168. Pœnalia judicia.

L. 87. Nemo in perſequendo.

L. [illegible] pœn[illegible]

cauſa. MORTE actiones pereunt: Rei quidem morte, pœnales ex maleficiis, *l.3 ff. de feriis*, de quibus jam ſuprà dictum. Actoris verò morte, ut injuriarum actio, Actio ingrati in libertum, & donatarium. TEMPORE pereunt: ut multæ Prætoriæ; ut de dolo, &c. Ratio Regulæ pendet ex effectu litis conteſtationis, de quo infrà.

Præſtationes igitur, de quibus jam agendum, voco ea quæ in actionibus præſtantur: ut eſt dolus, (*l.152. in fin. h.t.*) culpa, mora, caſus, id quod intereſt, pœna. Sed de Pœna jam dictum. De Eo quod intereſt eſt una Reg. *in l.24. Quatenus cujusq; interſit in facto, non in jure conſiſtit*, hoc eſt, in omnibus actionibus venit id quod intereſt, maximè bonæ fidei, & in faciendo, *l.1. ſupr. de act. empt. l.13. ſupr. de re judic.* Admonendum, Omnia ferè civilia ad hæc duo, Jus & Factum, revocari; ſive ut alia ſint Juris, vel in Jure conſiſtant, alia ſint Facti: alia ſint mixta, Ut Obligatio, Dominium, &c. ſunt meri juris: contrà Pactum, Bona aut mala fides, ſunt merè facti; ſed mixta ſunt Poſſeſſio, Contractus, Vacuam poſſeſſionem tradere. Nunc ait Juriſconſultus, Id quod intereſt eſſe Facti; pendet enim ex perſonis, locis, rebus, ut aliâs ſit majus, aliâs minus. *d.l.1. ſupr. de act. empt.* Idem & de mora dicitur, eam eſſe magis facti quàm juris: quia in circumſtantiis ſit poſita, *l.32. mora. ſupr. de uſuris.* Ea autem quæ ſunt facti, ſunt incerta, *d. l. mora, l.75. ubi. §. qui id quod ſupr. de verb. oblig.* Quare & id quod intereſt petitur non conditione certi, ut putant Gloſſographi, ſed incer-

Lex 24. Quatenus.

ti, *l. 2. §, incertam. ſupr. de ſtipul. Præt. l. 27. in fin. ſupr. de receptis. l. unic. §. ult. ſupr. ſi quis judic. & dictum in diſputatione de Mutuo.* De Mora dictum ſuprà. De Culpa & de Dolo multæ ſunt regulæ, ſed pleræque iam explicatæ, *in libr.* 1. nempe quid ſit culpa vel dolus; vel quis in culpa, vel dolo ſit, & quis non: Non tamen, in quibus actionibus hæc præſtentur: quò pertinet inſignis Regula *in l. 23. contractus.* Cujus regulæ hæc eſt ſententia: In quibuſdam negotiis vel actionibus præſtari dolum tantùm; ut in depoſito, & precario: in quibuſdam præſtari dolum & culpam; ut in emptione, locatione, pignore, dote, tutela negotiis geſtis: In quibuſdam præſtari dolum, culpam, & diligentiam; ut in mādato & commodato: in nullo præſtari caſum: niſi alter convenerit, extrà quàm de dolo, ne præſtetur. Sed hæc Regula, quia & pleriſque ſatis explicata, etiam à nobis aliàs, jam omittetur.

Lex 23. Contractus.

De ſpecialibus actionibus non multæ hic ſunt Regulæ. Eſt de Dolo, *in l. 47.* ubi tantùm dicitur ex conſilio fraudulento ea naſci: de quo jam antè dictum. Sunt & de Condictione Indebiti, *in l. 53. & 84.* ſed eæ jam ſuprà explicatæ. De actione de peculio, eam non dari ex delictis, item modò dictum ex *l. 58. h. t.*

CAPUT XIIII.
De Exceptionibus.

ATque hæ ferè ſunt Regulæ de Actionibus. Nunc de Exceptionibus. Sed priùs

de Cautione: quia cautiones quædam inſtar actionis habent, ut Prætoriç *l. 1. ſupr. de ſtipulat. præt. l. 37. ſupr. de obl. & act.* De cautione eſt una regula *in l. 25. Plus cautionis in re eſt, quàm in perſona.* Ratio: quia utilius eſt rei incumbere, quàm agere & rem perſequi. Uſus eſt in *l. 1. §. 1. ff. de ſuperficieb.* in *§. unde conſtat. Inſtit. de obl. quæ ex del. naſ.* in *l. 55. ſ. de fideiuſſorib.* De Exceptionib' ſunt plures. ut ea de concurſu, *in l. 43. Nemo ex his qui negant ſe debere prohibetur etiã alia defenſione uti, niſi lex impedit.* In eadẽ lege adiungitur de concurſu Actionum; de quo ſuprà dictum. De concurſu Exceptionum; h. e quòd Reo permittatur uti priùs una, deinde alia atque alia, ſi priores non valeant: eſt & *l. 5. & 8. ſupr. de Exc.* Ratio differentiæ inter Exceptionem & Actionem, eſt favor Rei. Uſus regulæ, in *dd. ll.* Exceptio eſt in verbis *niſi lex impedit.* Quæ ſit hæc lex, & quæ Exceptio, nondum reperi. Nam quæ ab alijs adferuntur, non placent. Hæc enim clauſula, *niſi lex impedit,* mihi Tribuniani videtur, (qui eam multis legibus appinxit: ut *l. 27. §. ult. ff. de minor. l. 46. ff. de cont. empt. l. 36. ff. de recept. l. 1. C. de reb. credit. l. 14. C. de cont. empt. l. 244. ſupr. de Verb. ſignif.*) ex noviſſimo jure, id eſt Novell. 18. Harmenopulus adfert hanc exceptionem ut ei qui ſemel debitum fuerit inficiatus, non liceat alia exceptione uti. Alia regula de Exceptionibus ad perſonas vel etiam ad cauſſas referri poteſt, *in l. 156. §. 1. Cui damus actiones, eidẽ & exceptiones competere multò magis quis dixerit.* Cuius regulç Ratio & Uſus eſt in *l. 1. §. 4. is autem. ſupr. de ſuperfic.* ubi

Lex 25. Plus cautionis.

Lex 43. Nemo ex his.

L. 156. § 1. Cui damus.

& ipſa quoque regula extat. Uſus quoque eſt in *l.28 nec non. §. ultim. ſupr. ex quib. cauß. majores.* Non obſtat *l.25. ſi quis conductionis, C. de locato*: ubi exceptio dominii non datur conductori. Non enim eo contractu de dominio agitur, ſed de fruenda & reſtituenda re. Obſervanda autem & hic inter Actionem & Exceptionem differentia; quòd omni caſu detur Exceptio, quo Actio: ſed non contrà, *l.1 §.retinendæ. & §. perpetuò. ff. uti poſſidetis.* Hæc ratio differentiæ eſt perſpicua: quia ſufficiat interdùm Exceptio; ut poſſeſſori, *d. §. retinendæ. & §. perpetuò.* Huc quoque accommodari poteſt Regula *in h. l. initio;*

Lex 156. Invitus. *Invitus nemo cogitur rem defendere.* REM, ſcilicet ſuam. Nam procurator ob mandatum cogitur rem, ſed alienam, defendere, *l. 35. ſed & hæ perſonæ. §. non ſolùm. l.39. non ſolùm. ſupr. de procur.* Obſervandum autem & hac in re non differre Actorem à Reo: Actionem à defenſione: hoc eſt, neque agere, neque defendere quem cogi invitum rem ſuam, *l. ult. C. de uſuris pupill. l. 20. creditor. C. de pignor. & d. t. Cod. ut nemo invit. ager.* Ratio regulæ: quia ſuæ quiſque rei moderator eſt & arbiter, *l. 21. in re. C. mand.* Uſus huius regulæ latiſſimè explicatur à Petro Fabro, ut & ab Accurſio. Ad Effectum & Vim exceptionum

L. 13. & 115. §. 1. pertinent iſtæ, ut *in l. 13. & 115. §. 1.* ubi de verbis Cepiſſe, & Accepiſſe: quæ jam lib. 1. explicata:

L. 66. Marcellus. ut *in l. 66. Marcellus. Definit debitor eſſe is qui nactus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.* Quod ait; Definit DEBITOR eſſe; idem & de Creditore, *in l. 20. & 55. de verb. ſign.*

ſign. Vera quidem eſt hæc Regula, quo ad jus Prætorium, & effectum: non tamen quo ad legis civilis ſubtilitatem: Exceptio enim actionem ſeu obligationem ſtricto jure nô tollit aut extinguit: ſed ejus vires infringit & elidit. Sic & Regula de Actione, *in l, 15 & 204.* de effectu accipiendæ: ut ſuprà dictum. Rectè autem ait hæc Regula de exceptione, quæ ſit ex ÆQUITATE NATURALI: Etſi enim pleręque exceptiones ex ea ęquitate oriuntur: quędam tamen in odium creditorum inductę ſunt: ut exceptio Senatusconſulti Macedoniani; in qua hęc regula non tantam vim habet, *l. ſed ſi paterfamilias. in fin. & l ſeq. ff. ad Senatusconſult. Macedon.* Ut eſt & exceptio, *Quod quiſq; juris, &c. l. 3. §. ult. ff. Quod quiſq; iuris,* Intelligenda quoq; hęc Regula de exceptione perpetua; & non, de temporali, *d. l. 10. & 55. de verb. ſign.* Uſus hujus regulę, in Exceptione pacti vel doli, &c. *l. 95. Stichum. §. naturalis. ſupr. de ſolut. l. 23. ſi mulier in iure. in fi. ad Velleian. l. 36. de verbor. oblig.* Huic autem regulę *in l. 66* gemina eſt ea quę *in l. 112.* *Nihil intereſt ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur:* quo ad effectum ſcilicet ex jure Prętorio. Videatur & uſus harum Regularum in *l 54 ſupr. de pactis. l. 25. ſupr. de verb. obl.* & in *l. 20. §. obligatum accipere. ſupr. de lib. cauſ.* & hujus præcipuè in *l. 42. §. is cui. ſupr. de procurat.* quę lex ex eodem libr. Ulpian. ex quo hęc *l. 112.* Lex 112. Nihil intereſt.

***

CAN

CAPUT XV.

De Judicio: & primum de Judice.

DIctum de Actionibus, & Exceptionibus Reliquum eſt tertium huius capitis mẽbrum, de Judicio: in quo Actionum & Exceptionum eſt uſus. Sed hoc membrum erit bipertitum. Prius enim de ipſo Magiſtratu & Judice, deinde de ipſo judicij ordine, vulgò proceſſum vocant, agendum. Ad Magiſtratum, eiuſque Officium pertinent aliquot Regulæ. & inprimis Reg. *in l. 176. Non eſt ſingulis concedendum quod per magiſtratum publice poſſit fieri: ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi.* Ratio regulæ in ipſa regula: *ne occaſio &c.* ita fere Quint. *declamat.* 13. Nos igitur magiſtratus legesquè à maioribus noſtris accepimus, ne ſui quiſque doloris judex ſit &c. Damnum accepiſti: Erat lex, forũ, judex: niſi ſi vos jure vindicari pudet. At mehercule iam ad arma mittitur, & inſtituitur perniciosa nocendi contentio, & in vicem legis ira ſuccedit. Uſus eſt multiplex: ut in *l. ait Prætor. §. ſi debitorem. ſupr. quæ in fraud. credit.* & maximè id agit Tribunianus, ut pleraque per magiſtratum, non per ſingulos, licet pactum intervenerit, agantur. *l. 7. ſi alius. §. belliſſimè. in fin. ſupr. quod vi aut clam. l. 3. C. de pign. l. 9. dotis C. ſol. matr. l. pẽ. C. de pig. act. l. 2. C. quibus ex cauſ. maior. l. 3. ff. ne vis fiat. l. 1. §. ſi penſio. ff. de migrando.* In quibus legibus apparet manus Tribuniani, propter hãc regulam. Huc etiam ea regula, Neminem ſibi jus dicere poſſe, pertinet: quæ non hic, ſed extat *in l. 14.*

Lex 176. Non eſt ſingulis.

l.14. nullus. C.de Judæis.& l.54.generali. C. de Decurionibus. Sunt tamen caſus aliquot, in quibus propria auctoritate quis uti poſſit, ut *in tit. C. quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare. & ibi Cuiac.l.3.& 50 ff.de adq.rer.dom.l.5 §.meminiſſe ff.de operis novi nunc. l.7. §. belliſſimè. ff. quod vi aut clàm.* Ubi tamen Tribunianus id moderatus videtur adiecta clauſula *d.l.nullus.& d.l.generali.* Eôdem pertinent Quęſtiones. An Conductor à locatore, Vaſallus à domino cui feudum ſit commiſſum, Emphyteuta, Fructuarius, Colonus, ob abuſum, aliiſque de cauſſis, propria auctoritate expelli poſſint *Vide Hotom. conſi. 108. num.15. & ſeqq. l.3. C.de locato.l.13. ſi enim. §. ſed ſi inter. ff. de uſufruct.* Eôdem pertinent quæſtiones aliquot de pactis ad propriam auctoritatem facientibus: de quibus Duarenus *ad l. alia cauſſa.in fin. ſolut. matrimon.* Vaudus *lib.* 1. *queſt.* 13. Gail. *libr. 2. obſervat.* 44. Huc referri poteſt & regul. *in l.* 199. qua dicitur eſſe in dolo, qui imperio magiſtratus non obtemperat: & contrà, qui paret, vel juſſu judicis quid facit, eſſe bonæ fidei & carere dolo, *in l.167. §1.* & *in l.137.* Sed de his ſuprà, ubi de dolo & bona fide, jam dictum. Officium Magiſtratus eſt & in cognitionibus & in Judiciis. Ad cognitiones pertinēt hæ regulæ: *in l. 71. Omnia quæcunq; cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum expediri non poſſunt.* Eadem eſt regulæ *in l.9.§.1.de offic.proconſ.* Admonendum hæc duo, *per libellum*, & *pro tribunali*, in jure ut contraria opponi. Quædam poſſunt per libellū expediri, id eſt, de pla- *Lex 71. omnia quæcunque.*

ne

no. Sed cognitiones non niſi pro tribunali, & cōſidente judice. Cuius generis ſunt hæ cauſſæ: Dilatio, *l. 4 C de dilationibus.* Bonorum poſſeſſio decretalis, *l. 3. §. ſi cauſſa. ſupr. de bon poſſ.* Venditio prædiorum pupillarium, *l. 6 minorum C. de prædijs minor.* Tutoris datio, confirmatio, & excuſatio, *l. 6. C. qui dare tutor l. 2. & 7. §. 1. ff. de confir. tutor. l. 13. §. oportet autem. & l. 25 excuſare. ff. de excuſat. tutorum:* Alimentorum, *l. 1. ff. ubi pupill. educ.* & Reſtitutio minorum, *l. quid ſi. §. ult. de minorib. &c.* Contra per libellum, id eſt oblato principi aut magiſtratui libello, multa expediuntur; ut leviora crimina, *l. 6 ff. de accuſat.* ut ſervorum manumiſſio, *l. 9. ff. de officio proconſul.* Ad

Lex 105. ubicunque cauſa. cognitiones pertinet & reg. *in l.* 105. *Ubicunque cauſæ cognitio eſt, ibi prætor deſideratur:* h. e. Cauſſæ cognitionum, ſive cauſſæ quæ cognitionem deſiderant, non per judices pedaneos, ut Duumviros, ſed per Prætores & Præſides ipſos, h. e. Magiſtratus populi Romani, expediri debent; non alijs mandari ſolent: ut ſunt cauſſæ modò expoſitæ: in quibus & Cautiones Prætoriæ. *l. 1 ff. de Præt. ſtip.* Cautio tamen damni infecti per magiſtratum municipalem expediri ſolet; quia ea res celeritatem deſiderat *l. 1. & l. 4. §. duas. & ſeq. ff. de damno inf.* quæ eſt quaſi Exceptio huius regulæ. Sic & cognitio de ſuſpectis tutoribus propter utilitatem pupillorum mandari poteſt: quæ eſt altera Exceptio, *l. 4. ff. de officio eius cui mand.* Non mandatur quoque gladij poteſtas; ſive ea, quæ ſunt meri imperij, *l. 1 ff. de off. eius cui*

L. 70. Nemo poteſt. *mand.* Et hoc eſt quod ait Reg. *in l. 70. Nemo poteſt*

teſt gladij poteſtatem ſibi datam, vel cuivis alterius coercitionis, ad alium transferre. Qua de re copioſè explicatum *in d. l. 1.* Videatur & *l. 6. ff. de officio Proconſulis.* Ad officium quoque Jus dicentis pertinet, Actionem dare & denegare: Sic enim intelligenda regula *in l. 103. §. 1. Eius eſt actionem denegare, qui poſſit & dare*: nimirùm Prætoris, & Præſidis; non verò iudicis pedanei: Ea enim res Juriſdictionis eſt *l. 3. ff. de Juriſdict.* Prætoris autem eſt juriſdictio: Judicis eſt notio tantùm *l. 5. ff. de re judic. l. 2. in fin. ff. ad l. Jul. de adult.* Sunt autem hæc, *Actionem dare, & denegare*, ex vetere judiciorum ritu: quæ quemadmodùm Juri Juſtinianeo & moribus noſtris accommodari debeant, non facilè eſt explicare: qua de re alibi pleniùs. Ad hunc locum de magiſtratu & juriſdictione videtur & hæc Regula pertinere, in *l. 123. Temporaria permutatio jus provinciæ non innovat.* Cujus regulæ ſententia à Cujac. *lib. 24. obſervat. c. 2.* rectè expoſita videtur: hæc nimirum, ut cum provinciæ aliæ ſint præſidales, aliæ proconſulares: ſi una proconſularis fiat ad tempus præſidalis, non ex eo jus provinciæ & poteſtatem judicum ordinariorum mutari. Et hæ ferè ſunt Reg. de Magiſtratu, cujus & mentio, *in reg. l. 2.* in qua fœminas, & impuberes, quia ab omnibus civilibus vel publicis officiis removentur, nec magiſtratus gerere, nec judices eſſe poſſe dicitur. Qua de re præclarè diſputat Pet. Faber & Conn. *lib. 1. cap. 8.* De Judicis, qui à magiſtratu differt, officio, hæc tantùm eſt regula *in l. 170. Factum à judice quod ad officium eius non*

L. 103. § Eius eſt actionem.

Lex 123. Temporaria.

Lex 2. Fœminæ.

Lex 170. Factum à

non pertinet, ratum non eſt. Uſus huius regulæ (Ratio enim perſpicua eſt) latiſſimè patet: ut *in l. 6. ea quæ C. fam. erciſc. l. 4. & l. 22. §. 1 ff. eodem. l. 18. ff. communi divid.* in *l. 1. & 2. C. ſi à non compet. jud.* ut in *l. 1. C. de except. rei iud. l. 2. C. de pedan. jud.* Quod autem in hac regula de Judice, id eſt pedaneo Judice: idem & in Magiſtratu locum habet, *l. ult. ff. de Juriſd.*

CAPUT XVI. & ult.

De ordine ac forma Judicij.

Reliquæ ſunt Regulæ de ipſo ordine & ritu judiciorum: Et inprimis illa, quæ eſt *in l. 104. ſi in duabus actionibus alibi ſumma* *Lex 104. Si in duabus.* *major alibi infamia eſt: præponenda eſt cauſa exiſtimationis. Ubi autem æquiparant famoſa judicia, etſi ſummam imparem habent, pro paribus accipienda ſunt.* In qua lege τὸ ÆQUIPARANT neutrè: h. e paria & ęqua ſunt. Sic eo utũtur & alij, Plautus in Trinum. & Apuleius in lib. de dog. Platonis. Sic & Hirtius, Livius, Cicero, alij, verbo *æquare* utuntur: quod & hìc Petrus Faber, & Nos iam antea admonuimus. Hæc autem Regula non, ut vulgò putant, ad tit. de ſolutionibus, ut ad *l. 1. ff de ſolutionibus.* Sed pertinet ad tit. C. de ordine judiciorum: ut & Cuiacius rectè. Quia ordo id poſtulat, ut cauſſa major, ſive judicium majus præponatur minori; id eſt priùs exerceatur majus, quàm minus, *l. ult. d. t. l. 34. ff. de judic.* Quæritur igitur, quod ſit majus judicium, actio, cauſſa? Ad quam quæſtionem propriè pertinet hæc

hac regula. Sententia enim eius eſt: Maiorem eſſe cauſſam famæ quàm pecuniæ: famoſa judicia maiora eſſe non famoſis; etiamſi hæc maiorem pecuniæ ſummam contineant: furti etiam leviſſimi, petitione hereditatis. Fama enim & exiſtimatio bona divitijs præſtat, ut ait Cic. *2. de orat. l. 38. §. pen. ff. ad L. Jul. de adult.* Hæc enim eſt prior pars huius regulæ, qua iudicium famæ comparatur actioni pecuniarię. Altera eius parte, in verbis, *Ubi autem &c.* Judicium famæ comparatur cum judicio famę: & ait, ſi duo concurrant judicia famoſa, eaque ſint paria; ut ſi utraque ſint privata, furti puta, & iniurię: vnum alteri non pręfertur, etſi maior in uno quàm in altero pœna aut ſumma contineatur. Summę enim non habetur ratio, ſed famę. Sed ſi famoſa non ſint paria, h. e. ſi unum ſit criminale, alterum civile; jam illud huic pręferetur; & de eo priùs agetur, *l. ult. C. de ord. jud.* Porrò in ius vocatio, eſt judicij exordium: ad quam pertinet Reg. *in l.* 103. *Nemo de domo ſua extrahi debet.* **Lex 103. Nemo de domo.** Quod argumentum copiosè tractatur in *l. 18. & 3. ſeqq. ff. de in jus vocando:* & prolixe à Speckhan. *cent. 1. q. 56.* Intelligenda autem hęc Reg. de judicio civili. Aliud in pub. judicijs, *Cuiac. lib. 7. obſ. c. 13.* Ad perſonas in Judicijs pertinent Procuratores & Defenſores: de quibus eſt Reg. *in l. 166.* **Lex 166. Qui rem.** *Qui rem alienam defendit, numquam locuples habetur.* Dicitur hęc vetus regula *in §. Si verò. Inſtit. de ſatisd.* Sententia huius regulę eſt: Defenſorem alienę litis cogi ſatisdare ſive dare fideiuſſorem *d. §. inſtit.* & ratio eſt ne judicia ſint illuſoria. Sed

ubi de heredibus. Eſt & uſus in *l.33. h. t.* ubi & in lucro durior eſt cauſa petitoris, quàm Rei: de qua *l.33.* ſupr. lib. *t.* ubi de lucro. Sic, in duorum delicto melior eſt cauſſa poſſeſſoris, *l. 154. h. t.* Alii favores reorum in *l.38. inter pares, ſupr. de re judic* in *l.ult. C. de feriis.* Exceptio eſt *in Novell. 53.* ut etiam ſuprà dictum, ubi de odio & favore, *lib. 1.* Deinde in perſonis ſpectatur, Cui, & Contra quem detur actio. Et de eo, Cui; nulla eſt regula. Contra quem; eſt una, *in l. 107. Cum ſervo nulla actio eſt.* Ratio eſt perſpicua: quia actionis uſus eſt in judiciis, quæ ſunt juris civilis, *l. 13. §. quotiens ſupr. ſi quis caut. l.9 ſi ſervus. d. t.* Contra Dominum igitur agi ſolet de peculio, ex ſervi contractu: vel noxali actione, ex ſervi delicto. Obſervandum autem, hanc regulam eſſe de Actione: Aliud enim in Accuſatione, *l.12. hos accuſare. §. ult. ſupr. de accuſ.* tùm quia corpus habent ſervi, quod puniri poteſt: tùm ne delicta maneant impunita. Huc pertinent & Regulæ de heredibus; An, & quæ actiones dentur contra heredes: quæ ſunt multæ: ut in *l 38. 44. 111. §. 1. 127. 143. 152. in fin. 156. §. 2. & 3 157. §. 2* 164. Ex quibus aliquot hac regulâ continentur: Actiones ex contractu in heredes dari, in ſolidum: Pœnales ex maleficio non dari, in heredes, *d. l. 152. in fin. d. l. 157. §. 2. l. 38. l. 44. l. 111. §. 1. l. 127.* Ratio differentię inter contractus & maleficia: quia in contractibus lucrum & damnum; in maleficiis pœna verſatur. In damno & lucro heres ſibi imputet: pœnæ autem ſuos tantum auctores tenent, *l. ſancimus. C. de pœn.* & explicatum, *ad §. non*

Lex 107. Cum ſervo

l. 38. l. 44. l. 111. §. 1. l. 127. l. 143. l. 152 in fin. l. 156 §. 2. & 3. l. 157. §. 2. l. 164.

non autem. Inſtit. de perp. & temp. act. ubi & hæc dicitur certiſſima juris regula. Hæc autẽ regula eſt bimembris: de Contractu, & de Maleficio. De contractu eſt Regula *in d. l. 152. in fin. & in l. 157. §. 2.* De eo & *l. 12. de oblig. & act.* De Maleficio eſt regula *in d. l. 38. 44. 111. §. 1. & 127.* Illius membri de Contractu nulla ſub h. t. eſt Exceptio, ſed eſt *in d. §. non autem*, & *ſupr. l. 8. §. ult. de precario.* Hujus autem membri, de Maleficiis, duæ ſub h. t. exceptiones adferuntur. Prior: *niſi quatenus ad eos pervenerit, d. l. 38. 44. 127.* Ratio, *in d. l. 38.* Perveniſſe autem accipitur, etiamſi momento pervenerit, *d. l. 127.* de qua lege, & verbo Perveniſſe, jam ſuprà *libr. 1.* ubi de verbis. Altera Exceptio, *in l. 164. Pœnalia judicia ſemel accepta in heredem tranſmitti poſſunt*: hoc eſt, Actiones pœnales non tranſeunt contra heredes, niſi conteſtatæ contra defunctum. Quæ regula & *in l. 87* confirmatur: ubi heres poſt litem contra defunctum conteſtatam dicitur teneri ex omnibus cauſſis, hoc eſt, tàm ex delictis, quàm ex contractibus, ut in *§. penult. d. t. Inſtit. de perp. & temp. act.* ubi & heredibus dari dicuntur poſt conteſtationem, ut in *d. l. 87.* Ratio Exceptionis, eſt in effectu conteſtationis litis; de quo infrà latiùs. Sed hæc de privatis delictis accipienda. Nam in publicis, ne poſt litem quidem conteſtatam cum defuncto, tenetur heres. *l. 20. ff. de publ. jud.* Heredi Pater comparari ſolet, de quo eſt Reg. *in l. 58. Ex pœnalibus cauſſis non ſolet in patrem de peculio actio dari.* Quæ regula ex comparatione inter actionem, Noxa-

L. 168. Pœnalia judicia.

L. 87. Nemo in perſequendo.

L. ... pœn...

cauſa. MORTE actiones pereunt: Rei quidem morte, pœnales ex maleficiis, *l.3 ff. de feriis*, de quibus jam ſuprà dictum. Actoris verò morte, ut injuriarum actio, Actio ingrati in libertum, & donatarium. TEMPORE pereunt: ut multæ Prætoriæ; ut de dolo, &c. Ratio Regulæ pendet ex effectu litis conteſtationis, de quo infrà.

Præſtationes igitur, de quibus jam agendum, voco ea quæ in actionibus præſtantur: ut eſt dolus, (*l.152. in fin. h.t.*) culpa, mora, caſus, id quod intereſt, pœna. Sed de Pœna jam dictum. De Eo quod intereſt eſt una Reg. *in l. 24. Quatenus cujusq; interſit in facto, non in jure conſiſtit*, hoc eſt, in omnibus actionibus venit id quod intereſt, maximè bonæ fidei, & in faciendo, *l. 1. ſupr. de act. empt. l. 13. ſupr. de re judic.* Admonendum, Omnia ferè civilia ad hæc duo, Jus & Factum, revocari; ſive ut alia ſint Juris, vel in Jure conſiſtant, alia ſint Facti: alia ſint mixta, Ut Obligatio, Dominium, &c. ſunt meri juris: contrà Pactum, Bona aut mala fides, ſunt merè facti; ſed mixta ſunt Poſſeſſio, Contractus, Vacuam poſſeſſionem tradere. Nunc ait Juriſconſultus, Id quod intereſt eſſe Facti; pendet enim ex perſonis, locis, rebus, ut aliâs ſit majus, aliàs minus. *d. l. 1. ſupr. de act. empt.* Idem & de mora dicitur, eam eſſe magis facti quàm juris: quia in circumſtantiis ſit poſita, *l. 32. mora. ſupr. de uſuris.* Ei autem quæ ſunt facti, ſunt incerta, *d. l. mora. l. 75. ubi. §. qui id quod ſupr. de verb. oblig.* Quare & id quod intereſt petitur non conditione certi, ut putant Gloſſographi, ſed incer-

Lex 24. Quatenus.

Digitized by Google

ti, *l. 2. §, incertam. ſupr. de ſtipul. Prat. l. 27. in fin. ſupr. de receptis. l. unic. §, ult. ſupr. ſi quis judic. & dictum in diſputatione de Mutuo.* De Mora dictum ſuprà. De Culpa & de Dolo multæ ſunt regulæ, ſed pleræque iam explicatæ, *in libr.* 1. nempe quid ſit culpa vel dolus; vel quis in culpa, vel dolo ſit, & quis non: Non tamen, in quibus actionibus hæc præſtentur: quò pertinet inſignis Regula *in l. 23. contractus.* Cujus regulæ hæc eſt ſententia: In quibuſdam negotiis vel actionibus præſtari dolum tantùm; ut in deposito, & precario: in quibuſdam præſtari dolum & culpam; ut in emptione, locatione, pignore, dote, tutela negotiis geſtis: In quibuſdam præſtari dolum, culpam, & diligentiam; ut in mãdato & commodato: in nullo præſtari caſum: niſi alter convenerit, extrà quàm de dolo, ne præſtetur. Sed hæc Regula, quia & pleriſque ſatis explicatâ, etiam à nobis aliàs, jam omittetur.

Lex 23. Cõtractus.

De ſpecialibus actionibus non multæ hic ſunt Regulæ. Eſt de Dolo, *in l. 47.* ubi tantùm dicitur ex conſilio fraudulento ea naſci: de quo jam antè dictum. Sunt & de Condictione Indebiti, *in l. 53. & 84.* ſed eæ jam ſuprà explicatæ. De actione de peculio, eam non dari ex delictis, item modò dictum ex *l. 58. h. t.*

CAPUT XIIII.

De Exceptionibus.

ATque hæ ferè ſunt Regulæ de Actionibus. Nunc de Exceptionibus. Sed priùs de-

de Cautione: quia cautiones quædam inſtar actionis habent, ut Prætoriç *l. 1. ſupr. de ſtipulat. præt. l. 37. ſupr. de obl. & act.* De cautione eſt una regula *in l. 25. Plus cautionis in re eſt, quàm in perſona.* Ratio: quia utilius eſt rei incumbere, quàm agere & rem perſequi. Uſus eſt in *l. 1. §. 1. ff. de ſuperficieb.* in *§. unde conſtat. Inſtit. de obl. quæ ex del. naſ.* in *l. 55. §. de fideiuſſorib.* De Exceptionib⁹ ſunt plures. ut ea de concurſu, *in l. 43. Nemo ex his qui negant ſe debere prohibetur etiã alia defenſione uti, niſi lex impedit.* In eadẽ lege adiungitur de concurſu Actionum; de quo ſuprà dictum. De concurſu Exceptionum; h. e. quòd Reo permittatur uti priùs una, deinde alia atque alia, ſi priores non valeant: eſt & *l. 5. & 8. ſupr. de Exc.* Ratio differentiæ inter Exceptionem & Actionem, eſt favor Rei. Uſus regulæ, in *dd. ll.* Exceptio eſt in verbis *niſi lex impedit.* Quæ ſit hæc lex, & quæ Exceptio, nondum reperi. Nam quæ ab aliјs adferuntur, non placent. Hæc enim clauſula, *niſi lex impedit,* mihi Tribuniani videtur, (qui eam multis legibus appinxit: ut *l. 27. §. ult. ff. de minor. l. 46. ff. de cont. empt. l. 36. ff. de recept. l. 1. C. de reb. credit. l. 14. C. de cont. empt. l. 244. ſupr. de Verb. ſignif.*) ex noviſſimo jure, id eſt Novell. 18. Harmenopulus adfert hanc exceptionem ut ei qui ſemel debitum fuerit inficiatus, non liceat alia exceptione uti. Alia regula de Exceptionibus ad perſonas vel etiam ad cauſſas referri poteſt, *in l. 156. §. 1. Cui damus actiones, eidẽ & exceptiones competere multò magis quis dixerit.* Cuius regulç Ratio & Uſus eſt in *l. 1. §. 4. is autem. ſupr. de ſuperfic.* ubi

Lex 25. Plus cautionis.

Lex 43. Nemo ex his.

L. 156. § 1. Cui damus

& ipſa quoque regula extat. Uſus quoque eſt in *l.28 nec non. §. ultim. ſupr. ex quib. cauſ. majores.* Non obſtat *l.25. ſi quis conductionis, C. de locato*: ubi exceptio dominii non datur conductori. Non enim eo contractu de dominio agitur, ſed de fruenda & reſtituenda re. Obſervanda autem & hìc inter Actionem & Exceptionem differentia; quòd omni caſu detur Exceptio, quo Actio: ſed non contrà, *l.1 §. retinendæ. & §. perpetuò. ff. uti poſſidetis.* Hæc ratio differentiæ eſt perſpicua: quia ſufficiat interdùm Exceptio; ut poſſeſſori, *d. §. retinendæ. & §. perpetuò.* Huc quoque accommodari poteſt Regula *in h. l. initio*;

Lex 156. Invitus. *Invitus nemo cogitur rem defendere.* REM, ſcilicet ſuam. Nam procurator ob mandatum cogitur rem, ſed alienam, defendere, *l. 35. ſed & hæ perſonæ. §. non ſolùm. l. 39. non ſolùm. ſupr. de procur.* Obſervandum autem & hac in re non differre Actorem à Reo: Actionem à defenſione: hoc eſt, neque agere, neque defendere quem cogi invitum rem ſuam, *l. ult. C. de uſuris pupill. l. 20. creditor. C. de pignor. & d. t. Cod. ut nemo invit. ager.* Ratio regulæ: quia ſuæ quiſque rei moderator eſt & arbiter, *l. 21. in re. C. mand.* Uſus huius regulæ latiſſimè explicatur à Petro Fabro, ut & ab Accurſio. Ad Effectum & Vim exceptionum

L. 13 & 115. §. 1. pertinent iſtæ, ut *in l. 13.* & 115. §. 1. ubi de verbis Cepiſſe, & Accepiſſe: quæ jam lib. 1. explicata: *L. 66. Marcellus.* ut *in l. 66. Marcellus. Deſinit debitor eſſe is qui nactus eſt exceptionem juſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.* Quod ait; Deſinit DEBITOR eſſe; idem & de Creditore, *in l. 20. & 55. de verb. ſign.*

ſign. Vera quidem eſt hæc Regula, quo ad jus Prætorium, & effectum: non tamen quo ad legis civilis ſubtilitatem: Exceptio enim actionem ſeu obligationem ſtricto jure nõ tollit aut extinguit: ſed ejus vires infringit & elidit. Sic & Regula de Actione. *in l.15 & 204.* de effectu accipiendæ: ut ſuprà dictum. Rectè autem ait hæc Regula de exceptione, quæ ſit ex ÆQUITATE NATURALI: Etſi enim plerçque exceptiones ex ea ęquitate oriuntur: quędam tamen in odium creditorum inductę ſunt: ut exceptio Senatuſconſulti Macedoniani; in qua hęc regula non tantam vim habet, *l. ſed ſi paterfamilias. in fin. & l ſeq. ff. ad Senatuſconſult. Macedon.* Ut eſt & exceptio, *Quod quiſq; juris, &c. l.3. §. ult. ff. Quod quiſq; iuris.* Intelligenda quoq; hęc Regula de exceptione perpetua; & non, de temporali, *d. l.10. & 55. de verb. ſign.* Uſus hujus regulę, in Exceptione pacti vel doli, &c. *l.95. Stichum. §. naturalis. ſupr. de ſolut. l.23. ſi mulier in iure. in fi. ad Velleian. l.36. de verbor. oblig.* Huic autem regulę *in l. 66* gemina eſt ea quę *in l. 112. Nihil intereſt ipſo iure quis actionem non habeat, an per exceptionem infirmetur:* quo ad effectum ſcilicet ex jure Prętorio. Videatur & uſus harum Regularum in *l 54 ſupr. de pactis. l.25. ſupr. de verb. obl.* & in *l. 20. §. obligatum accipere. ſupr. de lib. cauſ.* & hujus præcipuè in *l. 42. §. is cui. ſupr. de procurat.* quę lex ex eodem libr. Ulpian. ex quo hęc *l. 112.*

Lex 112. Nihil intereſt.

⁂

CAP.

CAPUT XV.

De Judicio: & primùm de Judice.

DIctum de Actionibus, & Exceptionibus Reliquum eſt tertium huius capitis mẽbrum, de Judicio: in quo Actionum & Exceptionum eſt uſus. Sed hoc membrum erit bipertitum. Prius enim de ipſo Magiſtratu & Judice, deinde de ipſo judicij ordine, vulgò proceſſum vocant, agendum. Ad Magiſtratum, eiuſque Officium pertinent aliquot Regulæ. & inprimis Reg. *in l. 176. Non eſt ſingulis concedendum quod per magiſtratum publicè poſſit fieri: ne occaſio ſit majoris tumultus faciendi.* Ratio regulæ in ipſa regula: *ne occaſio &c.* ita fere Quint, *declamat.* 13. Nos igitur magiſtratus legesque à maioribus noſtris accepimus, ne ſui quiſque doloris judex ſit &c. Damnum accepiſti: Erat lex, forũ, judex: niſi ſi vos jure vindicari pudet. At mehercule iam ad arma mittitur, & inſtituitur pernicioſa nocendi contentio, & in vicem legis ira ſuccedit. Uſus eſt multiplex: ut in *l. ait Prætor. §. ſi debitorem. ſupr. quæ in fraud, credit.* & maximè id agit Tribunianus, ut pleraque per magiſtratum, non per ſingulos, licet pactum intervenerit, agantur. *l. 7. ſi alius. §. belliſſimè. in fin. ſupr. quod vi aut clam. l. 3. C. de pign. l. 9. dotis C. ſol. matr. l. pẽ. C. de pig. act. l. 2. C. quibus ex cauſ. maior. l. 3. ff. ne vis fiat. l. 1. §. ſi penſio. ff. de migrando.* In quibus legibus apparet manus Tribuniani, propter hãc regulam. Huc etiam ea regula, Neminem ſibi jus dicere poſſe, pertinet: quæ non hic, ſed extat *in*

Lex 176. Non eſt ſingulis.

l. 14.

l.14. nullus. C.de Judæis. & *l.54. generali. C. de Decurionibus.* Sunt tamen caſus aliquot, in quibus propria auctoritate quis uti poſſit, ut *in tit. C. quando liceat unicuique ſine judice ſe vindicare.* & *ibi Cuiac. l.3.* & *50 ff. de adq. rer. dom. l.5 §. meminiſſe ff. de operis novi nunc. l. 7. §. belliſſimè. ff. quod vi aut clàm.* Ubi tamen Tribunianus id moderatus videtur adiecta clauſula *d. l. nullus.* & *d. l. generali.* Eôdem pertinent Quæſtiones. An Conductor à locatore, Vaſallus à domino cui feudum ſit commiſſum, Emphyteuta, Fructuarius, Colonus, ob abuſum, aliiſque de cauſſis, propria auctoritate expelli poſſint *Vide Hotom. conſi. 108. num.15.* & *ſeqq. l.3. C. de locato. l.13. ſi enim. §. ſed ſi inter. ff. de uſufruct.* Eôdem pertinent quæſtiones aliquot de pactis ad propriam auctoritatem facientibus: de quibus Duarenus *ad l. alia cauſſa. in fin. ſolut. matrimon.* Vaudus *lib. 1. quæſt. 13.* Gail. *libr. 2. obſervat. 44.* Huc referri poteſt & regul. *in l. 199.* qua dicitur eſſe in dolo, qui imperio magiſtratus non obtemperat: & contrà, qui paret, vel juſſu judicis quid facit, eſſe bonæ fidei & carere dolo, *in l. 167. §1.* & *in l. 137.* Sed de his ſuprà, ubi de dolo & bona fide, jam dictum. Officium Magiſtratus eſt & in cognitionibus & in Judiciis. Ad cognitiones pertinet hæ regulæ: *in l. 71. Omnia quæcunq; cauſæ cognitionem deſiderant, per libellum expediri non poſſunt.* Eadem eſt regulæ *in l. 9. §. 1. de offic. proconſ.* Admonendum hæc duo, *per libellum*, & *pro tribunali*, in jure ut contraria opponi. Quædam poſſunt per libellũ expediri, id eſt, de plano

Lex 71. omnia quæcunque.

no. Sed cognitiones non niſi pro tribunali, & cõſidente judice. Cuius generis ſunt hæ cauſſæ: Dilatio, *l. 4 C de dilationibus.* Bonorum poſſeſſio decretalis, *l. 3. §. ſi cauſſa. ſupr. de bon poſſ.* Venditio prædiorum pupillarium, *l 6 minorum C. de prædijs minor.* Tutoris datio, confirmatio, & excuſatio, *l. 6. C. qui dare tutor l. 2. & 7. §. 1. ff. de confir. tutor. l. 13. §. oportet autem. & l. 25 excuſare. ff. de excuſat. tutorum:* Alimentorum, *l. 1. ff. ubi pupill. educ.* & Reſtitutio minorum, *l. quid ſi. §. ult. de minorib. &c.* Contra per libellum, id eſt oblato principi aut magiſtratui libello, multa expediuntur; ut leviora crimina, *l. 6 ff. de accuſat.* ut ſervorum manumiſſio, *l. 9. ff. de officio proconſul.* Ad cognitiones pertinet & reg. *in l. 105. Ubicunque cauſæ cognitio eſt, ibi prætor deſideratur:* h. e. Cauſſæ cognitionum, ſive cauſſæ quæ cognitionem deſiderant, non per judices pedaneos, ut Duumviros, ſed per Prætores & Præſides ipſos, h. e. Magiſtratus populi Romani, expediri debent; non alijs mandari ſolent: ut ſunt cauſſæ modò expoſitæ: in quibus & Cautiones Prætoriæ. *l 1 ff. de Præt. ſtip.* Cautio tamen damni infecti per magiſtratum municipalem expediri ſolet; quia ea res celeritatem deſiderat *l. 1. & l. 4. §. duas. & ſeq. ff. de damno inf.* quæ eſt quaſi Exceptio huius regulæ. Sic & cognitio de ſuſpectis tutoribus propter utilitatem pupillorum mandari poteſt: quæ eſt altera Exceptio, *l. 4. ff. de officio eius cui mand.* Non mandatur quoque gladij poteſtas; ſive ea, quæ ſunt meri imperij, *l. 1 ff. de off. eius cui mand.* Et hoc eſt quod ait Reg. *in l. 70. Nemo poteſt*

Lex 105. ubicunque cauſa.

L. 70. Nemo poteſt.

teſt gladij poteſtatem ſibi datam, vel cuivis alterius coercitionis, ad alium transferre. Qua de re copioſè explicatum *in d.l.1.* Videatur & *l. 6. ff. de officio Proconſulis.* Ad officium quoque Jus dicentis pertinet, Actionem dare & denegare: Sic enim intelligenda regula *in l.* 103. *§. 1. Eius eſt actionem denegare, qui poſſit & dare*: nimirùm Prætoris, & Præſidis; non verò iudicis pedanei: Ea enim res Juriſdictionis eſt *l. 3. ff. de Juriſdict.* Prætoris autem eſt juriſdictio: Judicis eſt notio tantùm *l. 5. ff. de re judic. l. 2. in fin. ff. ad l. Jul. de adult.* Sunt autem hæc, *Actionem dare, & denegare*, ex vetere judiciorum ritu: quæ quemadmodùm Juri Juſtinianeo & moribus noſtris accommodari debeant, non facilè eſt explicare: qua de re alibi pleniùs. Ad hunc locum de magiſtratu & juriſdictione videtur & hæc Regula pertinere, in *l. 123. Temporaria permutatio jus provinciæ non innovat.* Cujus regulæ ſententia à Cujac. *libr. 24 obſervat. c. 2.* rectè expoſita videtur: hæc nimirum, ut cum provinciæ aliæ ſint præſidales, aliæ proconſulares: ſi una proconſularis fiat ad tempus præſidalis, non ex eo jus provinciæ & poteſtatem judicum ordinariorum mutari. Et hæ ferè ſunt Reg. de Magiſtratu, cujus & mentio, *in reg. l. 2.* in qua fœminas, & impuberes, quia ab omnibus civilibus vel publicis officiis removentur, nec magiſtratus gerere, nec judices eſſe poſſe dicitur. Qua de re præclarè diſputat Pet. Faber & Conn. *lib. 1. cap. 8.* De Judicis, qui à magiſtratu differt, officio, hæc tantùm eſt regula *in l. 170. Factum à judice quod ad officium eius*

L. 102. § 1. Eius eſt actionem.

Lex 123. Temporaria.

Lex 2. Fœminæ.

Lex 170. Factum à.

hac regula. Sententia enim eius eſt: Maiorem eſſe cauſſam famæ quàm pecuniæ: famoſa judicia maiora eſſe non famoſis; etiamſi hæc maiorem pecuniæ ſummam contineant: furti etiam leviſſimi, petitione hereditatis. Fama enim & exiſtimatio bona divitijs præſtat, ut ait Cic. 2. *de orat. l. 38. §. pen. ff. ad L. Jul. de adult.* Hæc enim eſt prior pars huius regulæ, qua iudicium famæ comparatur actioni pecuniariȩ. Altera eius parte, in verbis, *Ubi autem &c.* Judicium famæ comparatur cum judicio famȩ: & ait, ſi duo concurrant judicia famoſa, eaque ſint paria; ut ſi utraque ſint privata, furti puta, & iniuriȩ: vnum alteri non prȩfertur, etſi maior in uno quàm in altero pœna aut ſumma contineatur. Summȩ enim non habetur ratio, ſed famȩ. Sed ſi famoſa non ſint paria, h. e. ſi unum ſit criminale, alterum civile; jam illud huic prȩferetur; & de eo priùs agetur, *l. ult. C. de ord. jud.* Porrò in ius vocatio, eſt judicij exordium: ad quam pertinet Reg. *in l.* 103. *Nemo de domo ſua extrahi debet.* Quod argumentum copioſè tractatur in *l. 18. & 3. ſeqq. ff. de in jus vocando:* & prolixe à Speckhan. *cent. 1. q. 56.* Intelligenda autem hȩc Reg. de judicio civili. Aliud in pub. judicijs. *Cuiac. lib. 7. obſ. c. 13.* Ad perſonas in Judicijs pertinent Procuratores & Defenſores: de quibus eſt Reg. *in l. 166. Qui rem alienam defendit, numquam locuples habetur.* Dicitur hȩc vetus regula *in §. Si verò. Inſtit. de ſatisd.* Sententia huius regulȩ eſt: Defenſorem alienȩ litis cogi ſatisdare ſive dare fideiuſſorem *d. §. inſtit.* & ratio eſt ne judicia ſint illuſoria. Sed

Lex 103. Nemo de domo.

Lex 166. Qui rem.

de hac regula, *in d. §. Inſtit.* latiùs. Obſervandum hic verbum Locupletis, pro eo, qui non cogitur dare fideiuſſorem; credo ex XII. Tab. in quibus tamen Aſſiduus: de quo *in comment. ad* XII. *tab.* Judicij quoque pręcipua pars eſt litis contestatio de qua tres hic ſunt regulę *in l.* 86. 87. *&* 139: pertinẽtes omnes ad vim & Effectum Conteſtationis. Sententia earum hęc eſt: *Actorem litem conteſtando, rem ſuam facere meliorem, non deteriorem:* ut ſi actio non detur heredi, aut cõtrà; per litis conteſtationem fiat ut detur, *d. l.* 87. ut ſi actio eſt temporalis, per litis conteſtationem perpetuetur, *d. l.* 139. de qua & ſuprà dictum. Eſt & alius Uſus harum Regularum: h. e. multò plures ſunt effectus litis conteſtationis: quos Hotoman. *lib. 4. obſ. C.* 5 adfert 14. pro actore; & 6. contra eum: In quibus quaſi Exceptiones harum Regularum continentur. Ratio autem harum regularum, h. e. cur actiones litis conteſtatio perpetuet faciatque hereditarias, videtur hęc eſſe: quia judicio velut contrahitur, & prior actio quaſi novatur, *l.* 29. *aliam. ſupr. de novat.* ne ſcilicet judicia ſint illuſoria, ut temerè litigãtes puniantur. Eſt & Sententia judicij pars principalis: de qua hìc 4. ſunt Regulę: *in l.* 28. 37. 173. 207. Et in hac *l.* 207. eſt iſta. *Res judicata pro veritate habetur.* Quæ regula iteratur in *l.* 25. *ff. de ſtat. hom.* ex qua intelligitur hanc regulam veram eſſe in cauſſa ſtatus, ut libertatis, ingenuitatis, liberti, patroni *l.* 50. *§.* 1. *ſupr. de leg.* 1. *l.* 83. *ſupr. de cond. & demonſt. l.* 8. *§. patroni. ſupr. de in jus voc. l.* 14. *ſupr. de jure patronatus.* Uſus igitur huius regulæ eſt in

Lex 86. 87. & 139.

l. 86. Non ſolet.

l. 87. Nemo enim in perſeq.

Lex 28. 37. 173. et 217.

in cauſſa ſtatus: id eſt, qui ſententia pronuntiatur liber, &c. is: habetur pro verè libero, nec tãtùm apud illos, qui litigarunt, ſed apud omnes. In alijs cauſſis non habet locum hæc regula, In ijs enim ſententia lata pro veritate quidem habetur inter litigatores, & inter eos jus facit; inter alios non item. *l. 50. §. 1 ff. de leg.* 1. Res enim inter alios judicata alijs non nocet: Excepta cauſſa ſtatus. credo ob favorem libertatis. Sed & hæc regula vera eſt; niſi colluſio intervenerit, *l. 4. ff. de colluſ.* quæ *l.* 4. ut & *d. l. 25. de ſtat. hom.* & hæc *l.* 207. ſunt ex eodem libro Ulpiani, & proindè inter ſe conjungendæ. Videtur igitur hæc reg. ad Effectus ſententiæ pertinere: quos 31. collegit P. Rebuff. *ad l. 230. ut ſunt. ſupr. de V. Signif.* Ad perſonas pertinet Reg. *in l. 37. Nemo qui condemnare poteſt abſolvere non poteſt.* Eadem iteratur *in l. 3. ſupr. de rejud.* Qui damnare poteſt, is abſolvendi quoque poteſtatem habet. Olim cum à Prætore judicia ordinabantur, in formula fiebat tãtùm mentio condemnationis, *Si paret, &c. condemna Judex.* Dubitari poterat, an quia cõdemnationis tantùm mentio eſſet facta, cogatur Judex præcisè condemnare: an verò poſſet cauſsâ cognitâ etiam abſolvere? Et ait Regula, poſſe. Quæ eſt vera huius regulæ & ſententia; & dubitandi Ratio: ſed decidendi, ut vocant, hæc eſt quia non eſt ea mens Prætoris, ut ſemper judex condemnet, ſed ita demùm, ſi appareat reum debere &c. Simile quid in *l. 8. ſupr. de offic. præſidis*, & in *l. 102. §. 1. h. t.* Vide Duar. *ad d. l. 3. de rejudic.* rectè hæc explicantem. Huius autem le-

Lex 37. Nemo qui.

l. 102. §. 1

giſ ſcriptura in vulgatis anteà libris eſt: *Qui condemnare non poteſt abſolvere poteſt.* Quæ fortaſſe verior eſt ſcriptura. *vide & l.3.ſupr.de re judic.* In condemnando autem debet hunc modum tenere Judex, ut in quod conventus quis fuerit, & debere eum conſtiterit, in id totum eum condemnet, *argumento l. 18. ut fundus. ff. com. divid.* Excipiuntur quædam perſonæ; quæ non in ſolidum, ſed in id tantùm quod facere poſſunt cõdemnantur: ut parentes, patroni, maritus, ſocius & c. de quibus *§. ſunt prætereà & ſeqq. Inſt. de alien. ll. 16. & 2. ſeqq. l. 25. & aliquot ſeqq. ff. de re jud.* In his perſonis eſt & Donator: de quo eſt hic reg. *in l. 28. Divus Pius reſcripſit eos qui ex liberalitate conveniuntur, in id quod facere poſſunt, condemnãdos.* Et Ratio regulæ, ſive de Donatore, eſt: In liberalitate non eſt illiberaliter & ſtrictè agẽdum & non obſtat *l. pen. ff. de iure dot.* ubi & ipſa hæc Regula iteratur. Nam diſtinguendum inter dotem ex liberalitate; & dotem ex cauſa promiſſam ut rectè in *l. 41. Neſennius ſupr. de re judic.* Quid autem illo verbo, *quod facere poſſint*, contineatur; declarat Reg. *in l. 173. In condemnatione perſonarum quæ in id quod facere poſſunt condẽnantur, non totum quod habent extorquendum eſt: ſed & ipſarum ratio habenda eſt ne egeant.* Qua dicitur ijs perſonis non totum quod habẽt auferendum, ſed aliquid ad victum & ne egeãt relinquendum. Quod & ei qui bonis ceſſit relinqui ſolet *l. 6. ff. de Ceſſ. bon.* Alijs perſonis, quæ hæc beneficia non habent, actor nihil relinquere cogitur, poteſtque eas ſi non ſolvendo ſint

Lex 28. Divus pius.

Lex 173. In condemnatione.

ſint in carcerem curare detrudi : quod tamen eſt controuerſum: ut videre eſt apud Hottom. *illuſt.quæſtion.26.* Ad executionem ſententiæ videtur pertinere reg.*in l.* 148. *Cuius effectus omnibus prodeſt, eius & partes ad omnes pertinent.* Lex 148. Cuius effectus. Eſt enim ea propriè de Miſſione in poſſeſſionē, ut inſcriptio indicio eſt: quæ miſſio prodeſt non uni tantum ei qui juſſus fuerit, ſed alijs quoque omnibus creditoribus, *l.12.cum vnus ſupr.de reb. auct.ind.* Sed cum Regula ſit generaliter concepta: de ea iam ſuprà, ubi de Regulis Generalibus, libro primo.

FINIS LIBRI SECUNDI Commentariorum in Tit.D.de diverſis Regulis Juris antiqui.

by Google

INDEX RERUM ET VOCUM INSIGNIUM alphabeticus.

A.

Abundantia non vitiant ſcripturas. 145
Accepiſſe, verbum. 65
Acceptilatio eſt actus legitimus. 140
Acceſſio cedit principali. 147
Accidētalia principia actionum. 121
Accipere & capere diſtinguuntur. 66
Acceſſorium ſequitur naturam principalis. 147
Accurſiani in Brocardicis comminiſcendis faciles. 3.
Accuſatio improba. 85
Aceruialis ſorites. 73
Acquirere & non acquirere. 68
Acquiſitores in viti. 58
Actio aliqua ubi ſuppetit non introducitur alia. 18. à re differt. 115
Actio de peculio non datur in delictis. 23. de peculio non datur in patrem ex pœnalibus cauſis. ibid.
Actio cui & contra quem detur. 244. in legatū non datur tempore legationis. 56. major quę. 256. non naſcitur ex conſilio non fraudulento. 240. quæ ex fraudulento conſilio naſcitur. 240. quæ datur contra prædonem. 89 quæ heredi datur eſt civilis & directa. 118. negotiorum geſtorum ex ratihabitione oritur. 130. noxalis & de peculio comparatæ. 246 omnis quo modo eſt conſtituta eodem quoque infirmatur. 149 ſemel extincta non reſuſcitatur. 107. tēporalis quando perpetuetur. 258. ingrati in libertum. 247. mandati. 130. pluviæ arcendæ. 74. redhibitoria. 241. reſciſſoria 193. tributoria. 173
Actionem dare & denegare quid 255. efficacem vel utilem habens rem ipſam habere videtur. 65. habere & rem habere differunt. 243
Actionem legis & actum legitimum non differre. 139
Actionem rei petendæ habens fingitur rem habere. 115
Actiones civiles errore & ignorantia vitiantur. 129
Actiones cumulare. 242
Actiones legitimæ per Procuratorem expediri nequeunt. 156
Actiones morte pereunt. 247

Actio-

Actiones concurrentes. 241. 242 ex æquo bono ortæ. 61. ex contractibus filiorum & ſervorum 21. noxales. 165. ob perſonam datæ. 203. pœnales. 245. perpetuæ. 246. temporales. 246
Actionum & exceptionum differentiæ. 249. 250
Actionum humanarum tractatio bimembris. 121
Actionum principia. 121 122. regulæ. 240. vis & effectus. 243. uſus in judiciis. 244
Actor litem conteſtando ſuam rem meliorem facit. 258 priuſquam experiatur deliberare debet. 213. reo favorabilior. 112
Actum Legitimũ à Legis actione nihil differre. 139
Actus contra legem celebratus eſt inutilis. 52. contra prohibitionem ſimplicẽ factus ipſo jure nullus. 53. incidens in eũ caſum à quo incipere non poteſt, an vitietur. 151. inutilis nullus eſt effectus. 156
Actus individui. 198. imaginarii. 235. legitimi an conditionem vel diem recipiant. 153. legitimi qui à principio vitiantur. 153. legitimi qui ſint, difficile eſt explicare. 154 155. multi civiles perſonam poſtulant. 139. qui reſcindi poſſunt. 150. ſemel rectè perfecti ne Principis reſcripto poſſunt reſcindi. 150. ſub conditione facti dicuntur eſſe in pendenti. 146 veri. 231
Actuum infirmatio. 156. legitimorum proprietas non fieri per alium. 140
Aditio ad tempus mortis reducitur. 208. hereditatis non tàm facti quàm animi. 206. 207
Adoptivus eam quæ patris adoptivi uxor fuit ducere non poteſt. 152
ÆQUARE verbum. 256
ÆQUIPARANT verbum. 256
Æquitas duplex. 44. civilis. 41. idem quod æquum bonum. 43 naturalis. 43. pars juris. 62. ſtricto juri præfertur. 61
Æquitatis & juris conflictio. 104 & juris diſtinctio. 42. 43. fons. 182. uſus. 62. 63
Æquum & Bonum. 61
Æs alienum defuncti inter hæredes diviſum. 118
Ætati in pœnalibus judiciis ſuccurritur. 238
Ætatis major eſt favor. 31
Agens per aliũ an videatur tantùm, an ipſe verè id facere dicendus ſit. 142
Agere non cogimur, ſed reſpondere. 213. per Procuratorem ac ægrotanti quidem olim licebat. 139
Agnati præferuntur cognatis. 211
Alciati tres lib. de controverſ. extenſ. & reſtrict. 110.
ALIENARE, verbum. 69 68.

Alienare plus eſt quàm conſentire. 128. poſſe plus eſt, quàm conſentire poſſe. 186. qui poſſit vel non. 185. qui poteſt, etiam conſentire poteſt. 127
Alienatio quid. 68. improba. 85. judicii mutandi cauſa facta. 68.
Alienationes in fraudem factæ. 83
Alienationes variæ. 234
Alimentorum legata. 109
Aliquid pro eo haberi atque ſi ipſe eſſet. 118
Alluvio ad emptorem pertinens. 19
Alteri quod nocet, alteri prodeſſe poteſt. 27
Alterius circumventio. 241
Apices juris. 43
Appellatio facta ſub conditione valet. 52. pro condemnato ad mortem. 59
Ambigua oratio quomodo interpretanda. 96
Ambiguum quid. 93. & obſcurum differunt. 93. 99. pactum contra venditorem interpretandum. 102
AMITTERE, verbum. 70
Amittere poſſeſſionem non autem rem. 70.
Amor voluntatem impetu rapit. 138
Animi deſtinatio. 128
Animus cum facto in delictis inſpiciendus. 84
Anno proximo, quomodo accipiendum. 101
Anteceſſori ſuperveniens delictum non nocet. 205
Antitheſes in Paulo & Ulpiano. 5
Antinomia legum. 120
Arbitraria conditio. 116
Arbitrio alicuius quid committi. 71
Arbitrium duplex. ibid.
Ars juris interpretandi eiusque ſcriptores. 64
Artis rerum parandarum duæ ſpecies. 179
Arrius Pinellus. 143
Aſſiduus. 258
Aſſiduus, Locuples, Idoneus, Solvendo, idem ſunt. 91
Auctoritate propria in quibus caſibus quis uti poſſit. 253
Auctoritas eſt pars mandati. 129. magiſtratus facit ut quis ſit vel in dolo vel non. 77
Auguſtini argumentum contra Manichæos Vet. Teſt. improbantes. 151
Autores in tit. Pandectarum recentiores. 16
ἀξιωμάτων Interpretum [illegible]ilitas. 13

B.

BAronis diſtinctio obligationis naturalis. 218
Bartolus in conjecturarum enucleatores. 98
Beneficia Principum perpetua. 59
Beneficii verbum latè patet. 55
Beneficii & Privilegii differentia. 57

Beneficium eſt jus ſingulare. 55. ceſſionis lege Julia debitorib. datum. 60. legis ſive juris. 60. Principis datum ut viventi, ſi is non vivat non videri datum &c. 59. Prætorium. 58. reſtitutionis in integrum. 56. SC. Vellejani. 58. venditori datum. 57
Benigniora in ambiguis ſequenda. 99
Benignitas JCto. & judici intuenda. 108. naturâ inſita. 111. ubi maximè in jure obſervanda. 108
Boni viri arbitrium. 71
Brocardicæ. 1. 8. 9. unde deſumtæ. 10
Brocardicarum congeſſores. 9. defenſionis argumenta. 10.
Brocardicon de proviſione hominis. 212

C.

CAPERE, verbum. 66. 71. diſtinguitur ab accipere. 66.
CAPI, verbum. 71. 72. eſt interdum damnum ſentire aut lædi. 31
Captionis verbum pro damno poſitum. 32
Captioſum & Lucroſum contraria. 32
Captiunculæ exempla. 73
CAPTUS, verbum. 32. eius vſus. 32.
Captus pro læſus. 71. 72.
Caſualis conditio. 116
Catonis regula. 4.
CAVILLATIONIS, verbum. 72. 73.
Cauſa improba. 85. juris & legû eſt Natura. 17. major quæ ſit. 256
Cauſarum priuilegia. 56. 57
Cautio damni infecti ubi ſoleat expediri. 254
Cautionis regulæ. 249
Cautiones Prætoriæ. 254
Caſtratus non efficit matrimonium. 168
CEPISSE, verbum. 65
Cepiſſe verbi regula. 67
CEPIT, verbum in legatis. 65
Ciceronis liber de jure civili in artem redigendo. 1.
Cicero tres ſpecies Controverſiarum ex Scripto facit. 110
Circumventio alterius, verbum ambiguum. 241
Citatus poſt pronunciatam ſententiam ſtatim veniens. 106
Civilia ad duo revocantur. 247. civiliter conſtituuntur & tolluntur. 149
Civilia præcepta. 46
Civilis ratio non tollit naturalem. 169
CLAM factum. 73
Clam poſſidere ibid.
Claud. Prateï ſtudium in Brocardicis colligendis. 9
Codex etiam antiquiſſimus rationi juris cedere debet. 154
Codicis ordo regularum. 8
Cogi non eſt beneficium. 58
Cognatio ſanguinis ex nuptiis, civilis ex adoptatione naſcitur. 169

Cognitio de ſuſpectis tutoribus. 254
Cognitiones ubi expediri poſſint. ibid.
Commentarij de arte interpretandi juris 64. de controverſ. ex Scripto, eorumq; authores 110
Commoda hereditaria. 202
Commodatarius nō tenetur pœnam reſtituere commodanti. 232
Commodum honori anteponēs dolo non dicitur carere. 41
Commodum ſentiens, præſtet & culpam. 144
Communia propriis anteponenda. 121
Communio lites parit. 233
Concubinatus res licita. 40
Condemnare qui poteſt, abſolvere poteſt. 259
Condictio indebiti. 219
Condictio non datur ubi dantis & accipientis turpitudo verſatur. 41
Conditionalis obligatio. 222
Conditio duplex. 116. noſtra per ſervos fieri poteſt melior non deterior. 165. quæ habeatur pro impleta. 115. 116
Conditionem alterius meliorem aut deteriorem facere. 25
Conductor à locatore an expelli poſſit propriâ authoritate. 253 nō tenetur pœnam reſtituere locanti. 232
Conjectio cauſæ. 4
Conſanguinei qui proprie dicantur. 170
Conſanguinitatis & ſanguinis jura differunt. 169
Conſenſus quid. 126. qualis in ſocietate requiratur. 234. quomodo nuptias faciat 167
Conſenſui contraria. 126
Conſentire eſt paciſci. 127. vendenti eſt aliud quàm vendere. 91
Conſilium differt à mandato. 129 133
Conſilium fraudulentum obligat. 133. 134.
Conſilium idem quod voluntas. 134
Conſilii mutatio quando admittitur. 134
Conſobrinam ducere licet. 40
Conſtitutiones juris. 16
Conteſtationis litis effectus. 258
Contracta jure, contrario jure pereunt. 150 224. non tolluntur niſi verè. 153
Contractibus ponderandis tria accidunt. 101
Contractu alterius nemo obligatur. 220
Contractus & maleficii in actionibus differentia. 244. & Teſtamenti differentia. 215. quævis. 217. 228. regulæ. 215
Contractus ab initio voluntarii mutari non debent. 135. recipientes dolum &c 154. unde legem accipiant 101
Contractus ſive obligatio & Donatio oppoſita 80

Contractus tempus obſervat. 222
Contrahens ne quid imprudenter agat. 216
Contrahentis & heredis in ſolvendo differentia. 216
Contraria duo nō coeunt in uno. 221
Contraria voluntati. 136. 137. 138
Controverſiarum ex ſcripto ſpecies apud Rhetores quatuor. 110
Conventio alternativa. 135
Creditor conditionalis non eſt verè creditor. 146. conſentiens debitori pignus vendenti. 91.
Creditoris pignus non impeditur. 232
Cretio fictionis ſpecies. 209
Cujacii & Hotomanni velitatio. 153. 155.
Cujacius de duobus menſibus, 87.
Culpæ regula. 73
Culpa caret qui imperata facit. 77
Culpa facit ut quis damnū ſentiat, non tamen lucrum. 22
Cumulare actiones. 242
Corneliæ legis fictio. 114
Corporum ſucceſſores. 196

D.

Damni & lucri conflictus. 27 28
Damni & lucri regulæ uſus. 20
Damni potior habetur ratio quā lucri. 27
Dare alteri ereptum non eſt beneficium. 24
Dare quomodo accipiatur. 74
Datum, verbum. 73
Debitor qui non acquiſivit ſed omiſit cenſeatur alienaſſe 184 quis defendi aut non defendi dicatur. 75
Debitum & Noſtrum differunt. 183
Deceptus non videtur qui jure communi uſus eſt. 32
Decere, oportere, licere & honeſtum eſſe. 38
Decretum juſtum, remedium dirimendæ contentionis. 105. 106. 107
Defendens alienam rem nunquā locuples habetur. 257
Defendere verbum. 75. 76
Defenſio neceſſaria excuſat ab homicidio. 114
Defenſor alienæ litis ſatiſdet. 257
Definitiones Dialecticæ pro regulis poſitæ. 14
Definitio in jure difficilis unde. 15. periculoſa. 3. 15 quæ cauſa. ibid.
Delicta leviora. 131. 132
Delicti veniam facere non eſt Principis. 37
Delicto pœna debetur. 239
Delictum ſuperveniens non nocet anteceſſori. 205
Deportationis pœna. 239
Deportatus quomodo bona amiſiſſe dicatur 70. quomodo dicatur nolle adire hereditatem. 123

Diſa-

Dilatio inſtrumentorum cauſa ſemel tantùm datur. 107
Diligentia jure requiritur. 215
Divortium ex irę calore. 169. nō ſtatim concludendum ex cōjugum jurgio. 138
Doli verbum. 76
Dolo carere & non carere. 76
Dolo facta ipſo jure quomodo valeant & reſcindantur. 53
Dolus in quibus tantùm, & in quibus cum culpa præſtetur. 248
Dolus tutoris an noceat pupillo. 174
Dominii acquiſitio. 184. & obligationis differentiæ. 183. 184 proprietas, vis & effectus. 182. 184. regulæ. 182
Dominium eſt jus rei. 184
Dominium transfertur traditione. 228
Domini conditio per ſervum an deterior fieri poſſit. 163
Domino invito ex quibus cauſis res ſuas auferri poſſit. 182
Dominus curactione noxali cōveniatur ex maleficio ſervi. 23. fundi poteſt uſumfructum ejus alteri cedere quem ipſe non habet. 187. legatum ſervo delatum ſolus acquirere non poteſt. 124. per ſervum commodum ſentire poteſt, non damnum. 20. quibus differat à poſſeſſore bonæ fidei. 193. quo jure ex contractu ſervi obligari poſſit. 23
Donare, verbum. 80
plus quàm vendere. 194
Donare qui poſſint. 194
Donatarius omnium bonorum an heredis loco habeatur ut bonorum poſſeſſor. 118
Donatio filiofam. facta cujus ne fructus quidem ad patrem pertineat. 60 inter conjuges non valet & contra. 69. inter conjuges quatenus conſervetur. 28. inter virum & uxorem quatenus prohibita. 33. viri facta uxori, & poſſeſſionem inducat. 49. libera. 81. ſervitute extincta. 164
Donationis definitio. 194
Donum à munere diſtinguitur. 80
Dos ex liberal. & cauſ. diſtinguitur. 260. quam pater conſtituit filiæ repudiando hereditatem an ſit profectitia. 70
Dotes conſervari Reipubl. intereſt. 100
Dotis fructus ad quem. 19
Duareni ſentētia de licito & honeſto. 41
Duarenus legum conciliator. 120. regularum vulgarum reprehenſor. 9
Duorum Mensium nomine quid contineatur. 87

E.

Ecclesiae donatum retinere licet etiamſi donatori poſtea naſcantur liberi. 59
Edicti remedium in contentione juris & æquitatis. 107

Edictum de alienatione judicii mutandi cauſa facta. 68. de calumniatoribus 67. de interrogationibus in jure faciendis. 90. de operis nov. nunciatione. 92. de petit hereditatis. 195. Fraudatorium. 69. quod vi a[illegible] clam. 92. ſi in fraudem Patroni libertus quid alienaverit 69. ſi quis omiſſa teſtam. 78
Effectus in jure maximè ſpectatur. 115
Electionis legatum. 109
Emancipatio an per alium fieri poſſit. 140
Emendatio legis 3. de re judic. 260. Legis 12 ff. de reb. dub. 96. legis l. 24. ff. de condit & demonſt. 115. Leg. 34 ſi in empt. de contrah. empt. 103. leg. 39. In omnibus. 115. Leg. 73. in pr. Quo tutela &c. 172. leg 78. gener. 83. Leg. 77. Papiniani. 153. leg. l. 84. Cum amplius. 232. legis 90. C. de Judicii 62. leg. 141. Quod contrà. 112. Leg. 172. 103. legis 184. vani timoris. 137. legis 201 Omnia quæ &c. 199. Loci Papiniani 153. Quintil. li. 7. c. 6. 105 Ulpiani. 122
Emere à nõ domino & eam rem uſucapere. 75
Emphyteutam dominus non per alium in poſſeſſ. debet inducere, ſed per ſe. 141
Emptio imaginaria. 235
Emptionis ſubſtantia conſiſtit in pretio. 236
Errantes non videntur conſentire. 137
Error conſenſui contrarius. 126. 137. voluntati contrarius. 128. 136. 137.
Erroris regulæ. 137
Eſſe quem loco alterius. 120
Evictio cui & à quo præſtanda. 127.
Exceptio actionem ſeu obligationem ſtricto jure non tollit. 251 omni caſu datur 250 doli perpetua. 213. juſta reddit actionem & petitionem inutilem. 67. pacti vel doli. 251. perpetua. ibid. Senatuſconſ. Macedoniani. ibid. teſtamenti ex poſt facto. 198
Exceptiones ex æquitate ortæ. 251.
Exceptionum concurſus. 249 diviſiones. 56. regulæ 249. remedium. 106. & Actionum differentiæ. 249 250
Exiſtimatio bona divitiis præſtat. 257. vitæ comparatur. 41
Expreſſa nocent, non expreſſa non nocent. 146
Expreſſi & taciti vis. ibid.

F.

FAcere & facienti conſentire differunt. 185
FACERE & NON FACERE. 81
Facere potens ut pareat habetur pro eo qui poſſit parere. 116
Facta duo vel plura ob idem corpus intervenire poſſunt. 248
Facta purè vel ſub conditione. 145

Facti quæ ſunt non poſſunt definiri. 3
Factorum duo genera. 141
Factum an pacto aut contractu tolli poſſit. 228. alterius alteri nocere non debet 134. contra leges non valere. 54. cuique ſuum nocet. 127 in ſervitute connexum cum facto in libertate. 165. legitime retractari non debet. 150. unius ipſi non alteri noceat. 25. unius quomodo alteri noceat. 25
Facultates contrariorum. 123
Favor cujus major. 27.28
Favor libertatis. 111
Favorabiliora benignius interpretantur. 112 in jure. 111
Famæ major cauſa eſt quàm pecuniæ. 257
Fama lucro præfertur. 41
Ferrarius Gloſſographos reprehendit. 198
Fictiones in jure multæ. 114
Fictionum locus. ibi. præceptum commune. 209
Fidejubere non eſt propriè civile officium. 171
Filiis ignoſcitur ob parentum juſſum. 238
Filiorum pacta. 21
Filius conditionem ſine juſſu patris ubi implere poſſit. 22. ex reb paternis nihil alienare poteſt. 21. patri contractum acquirit, ſed non obligat. 21.22. patri obligationem competẽtem ſolvere nõ poteſt. 21. patri legatum adquirere, repudiare non poteſt. 22
Filiusfamil. filiam non habet in ſua poteſtate. 162. filium non videtur habere in poteſtate, 189. juſſu patris manumittere poteſt. 140. patri non poteſt donare. 81
Finis potiſſimum in jur. civ. & legib. ſpectatur. 47
Fiſcus quãdo vim non faciat creditori. 92
Florentinus Codex. 154
Fœminæ ab officiis civilibus remotę. 170. à publicis officiis removendę. 255
Fœmina per alium duci non poteſt. 141
Fœmina 21. viros copulata iteratis nuptiis. 169
Fortuita conditio. 116
Franciſc. Balduinus in brocardic. invehitur. 9
Franciſc. Manticæ volumen de conject. ult. voluntat. 94
Franciſc. Picolominei de actionum principiis locus. 122
Fratris frater an mihi frater. 239
FRAUDATUS, verbi obſervatio. 32
FRAUDIS & fraudare verbum. 33.83
Fraus quomodo æſtimanda. 83
Fridericus I. Imperator. 36
Frivuſculum in jure quid. 138
Fructuarius fructum & onera ſentiat. 19. omnium bonorum loco heredis habetur, ut bonorum poſſeſſor. 118. proprietario rẽ fructuariam vendenti con-

consentiens videtur jus ſuum vendidiſſe. 91. vindicans fundum eo conſentiente venditũ quomodo repellatur. 127
Fructus ex donatione prohibita ad donatarium pertinet. 49
Fructus ſunt heredis uſq; ad diem adjectum. 201
Fructus verbum. 84
Furioſi dupliciter 176 & prodigi comparatio. ibid & pupilli differentia. 174 175
Furioſi nulla voluntas. 175
Furioſus eſt abſentis loco 90 125 quid non poſſit. 125.126
Furor ab initio ſpõſalia & nuptias non impedit: ſed poſtea ſuperveniens non tollit. 152
Furor intermiſſus. 176
Furtum facit qui rem ſublatam retinet. 239

G.

Gabrielii limitationes. 12
Galeni de Hippocratis aphoriſmis ſententia. 2
Generale concludere ex ſpeciali 12. exemplum. 13
Generalia propriis anteponenda. 121
Genus ſcientię non mutãdum. 11
Gladii poteſtas. 254
Gloſſographi mirè fingunt odia & favores. 111. reprehenſi. 15

H.

Habere bifariam dicitur. 75
Habere, tenere, poſſidere tria conjuncta quomodo differant. 191
Haberi pro tali. 129
Heredes duo in ſemiſſe. 204
Heredes quatenus ex dolo defuncti teneantur. 34
Heredes remotiores. 206
Heredi licebat retinere hereditatẽ quamvis juſſus reſtituere. 38
Heredis commoda in quibus. 202 & Poſſeſſoris bonorum differentia. 119. ignorantia. 213 214 vocabulum eſt civile. 118
Hereditas dicitur ſucceſſio. 195 eò pervenit, quo tutela redit. 172. fingitur domina. 114. id tantum in heredem transfundit quod eſt hereditatis. 187. in quibus defunctum repræſentet. 113. inter natum & naſciturum dividenda 46. ſucceſſio in univerſum jus. 196. vera perſona non eſt. ibid.
Hereditariæ rei non fit furtũ. 197
Hereditaria incommoda ſive onera. 202
Hereditatem lucroſam omittere cuiq; eſt liberũ. 78. ſperans, tutelam non recuſabit. 18 repudiare non poteſt, qui adire non poteſt. 124
Hereditatis aditio fit deliberatò. 128 per aliũ fieri non poſſe. 140 requirit liberã voluntatem. 136
Hereditatis definitio. 195. repudiatio fit liberæ voluntatis. 136
Heres cõmodat & onera capere debet. 19 contrahens cũ Legatariis 204. cum cõditione ſcriptus. 112. deliberat de aditione hereditatis. 208. ejuſdem juris cum defuncto. 197. 202. 213.

cum

eum defuncto quaſi eadem perſona. 145. factum defuncti conſervare debet. 143 in legato obſcuro magis ſublevandus quàm onerandus. 94. in teſtamento loco rei. 201. juſſus reſtituere heredit. ſi illibatam reſtituat non dicitur alienare. 69 tantùm unus in ſolidum eſſe poteſt. 204
Hieronymi dictum de Legibus. 41
Homines dupliciter intereunt. 164. non cenſentur velle fruſtra agere. 96
Honeſta duo & duo turpia comparantur. 41
Honeſtas vitæ comparatur. ibid.
Honeſti & utilis contentio. 41. 42. ratio in jure. 34
Honeſtum eſſe, oportere, decere, licere. 38
Honores invitis dati. 59
Hortatio differt à mandato. 129
Hotomanni & Cujacii contentio. 153. 155
Hugo Donellus de ignorantia juris & facti. 54
Humanitas præfertur ſubtilitati. 62

I.

JActurâ alterius neminem locupletari debet. 26
Idoneus quid in jure. 86
Idoneus, Solvendo, Locuples idē valent. 86. 91
Id quod intereſt. 247
Ignorantia bonam fidem inducens. 190. contrahentis. 216. quæ excuſet 54 Solventis. 216. ſucceſſoris. 213. voluntati contraria. 128. 137. regulæ. 137
Illata in urbana prædia tacitè locatori obligantur. 234
Impoſſibilia pactis & contractibus non poſſunt comprehendi. 229
Impoſſibilium nulla eſt obligatio. 47. 221. 228
Impoſſibilium regula. 221
Improbè fieri. 85
IMPROBUS, verbum. 85
Improbus pro imprudente. 85
Imprudens improbus. 8
Imprudenter contrahens. 216
Imprudentiæ in pœnalibus judiciis ſuccurritur. 238
Impuberes à publicis officiis removendæ. 173. 255
Impuberis pœna ex furto. 238
In ANNO PROXIMO, verbum in ſtipulatione ambiguum. 101
Incerta perſona inſtitui non poteſt. 128
Indebiti regulæ. 231.
Individuæ res 204. 205.
Individuum naturâ. 208
In dolo & in bona fide eſſe ſunt contraria. 76
In dolo quis eſſe dicatur. 76
Indultum. 60.
Infamibus perſonis civilia munera non ſunt danda. 179
Infamis improbus. 85.
Infamis procuratoris negotium gerere poteſt. 179.
Infantiæ proximus pupillus. 174
Infans habetur loco abſentis. 177

Initium

Initium vitioſum ex poſtfacto nõ convaleſcit. 144
Injuriarum agere non poteſt ductus in carcerem. 77
Injuria valet damnum. 134
In pendenti ſive in ſuſpenſo quæ dicantur in jure. 146
Inſtitutus ſub conditione quomodo ante ejus eventum dicatur hereditatem nolle. 123
Interdictum fraudatorium 69 84 quod vi aut clam. 73. unde vi contra eum qui mandat dejici. 117
Interpretatio in ambiguis quãdo contra actorem ſit faciẽda. 103 juris & qui de ea ſcripſere. 64 legum JC. munus pręcipuũ. 42
Interrogatus tacitè reſpondens, 90
INTERVENIRE, verbum. 170. pro agere in judicio. 171
Inteſtabilis improbus. 85
Introducta pro ſe cuiq; contemne licet. 58
Invita acquiſitio. ibid.
Invitis quæ dantur. 59
Invito non datur beneficium. 57. 58
Invitus nemo cogitur rem defendere. 250. non emancipatur. 58 volenti contrarius. 135
Irâ commiſſum quando ratum ſit. 138
Iracundia voluntati contraria. ibid.
Ira in vicem legis malè ſuccedit. 252. rapit voluntatem. 138
Jubens facere videtur ipſe facere. 117. 120
Judex à magiſtratu differt. 255 domino inviro rem ſuam auferens. 183. in delictis levioribus ad lenitatem, gravioribus ad ſeveritatem proclivior. 109. jurans ſe carceri detento impunitatem conceſſurum ſi delictum fatetur, an teneatur. 37
Judicia famoſa. 257
Judicis officium. 255
Judicium famæ actione pecuniæ comparatum. 257. majus quid ſit. 256. majus præponitur minori. ibid.
Juramentum contra bonos mores præſtitum non eſt obligatorium. 35. contra leges confirmari poteſt. 36
Jurare per alium an aliquis poſſit. 141.
Jura ſanguinis unde. 169. ſingularia non poſſunt produci. 112. vigilantibus ſcripta. 26
Jure poteſt, permittitur licet. 51
Juris ars unde infinita videatur. 12
Juris civilis proprietas & natura. 45.
Juriſconſulti alii ad æquitatem alii ad ſtrictum jus propenſiores qui. 63. benignitatis ſtudioſi qui fuerint. 108
Juri futuro ſive nondum competenti an quis renunciare poſſit. 125
Juriſdictio eſt Prætoris. 255
Juris apices. 43. cauſa. 45. cum æquitate conflictio. 104. interpretatio. 64. materia. 121. ori-

Digitized by Google

go, 43. origo an ſit utilitas. 17 Ratio 42. Rigor. 43. Subjectū. 121. Subtilitas. 43. Succeſſores. 296. tractatio quadrimembris. 43

Juris gentium verbum bifariam accipitur. 220

Jusjurandum contra jus adhibitum eſt nullum. 48. Judicis de impunitate carceri detento concedenda ſi delictum fatetur. 37. de uſuris præſtandis. 36. per falſos deos. 37. quatenus obligatorium. 35. 36. ſuſtinetur licet principalis actus non valeat. 148. uxoris de alienatione dotis, &c. 37

Jus æternum 44. agnationis. 170. civile 43. 44. civile ſtrictum eſt vigilantibus ſcriptum. 240 commune. 45. dicentis officiū. 255 dominii. 57. gentium. 44. in facto poſitum. 3. naturale. 43. 44. novum in renunciatione ſucceſſionis 211. Prætorium. 45. Publicum. ibid. publicum privatorum pactis tolli non poteſt. 229. quod defunctus habet. 197. ſanguinis differt à jure conſanguinitatis. 169. 170. ſingulare. 45. 55. ſingulare fit commune. 113. ſolemne. 45. ſtrictum. 43. vetus in renunciatione ſucceſſionis. 211. trium liberorum 57

Jus & Æquitas diſtinguuntur. 42. 43

Jus nihil fruſtra fieri patitur. 18 non ex regula ſumendum. 4

exempla. 5. quando non deficit, ſed probatio. 200

Juſſum & Mandatū differunt. 131

Juſſus & Ratihabitio an eadem pœna qua ipſum factum afficiantur. 238

K.

Καθολικά. 1

L.

Læso qui Reipub. cauſa abfuit reſtitutio negatur. 72

Læſus non cenſetur qui jus commune ſequitur. 32

Læt. Taurellus ordinem regularum reſtituit. 9

Legata conditionalia 187. 188. filiofamilias relicta ad tranſmittantur ad patrem. 214. pura 187. 188. poſt mortem demū vim accipientia. 188

Legatarius tempore prior, creditoribus non potior. 29

Legati privilegium. 56

Legatorum & ſtipulationū differentiæ. 187

Legatum accipiens quomodo à bonorum poſſeſſ. cont. tab. & querel. repellatur. 66. alimentorum. 109. Electionis. ibid. optionis. ibid. vini. ibid. continet lucrum, 22. ſervitute extinguitur. 164

Legem dicere eſt paciſci. 220

Leges contrariæ. 120

Leges de futuris non de præteritis agunt. 47

Legis actionem & actum legitimum non differre. 139

Legis Corneliæ fictio. 114.

Legis

Legis nomen generaliter intellectum. 45. officium triplex. 47. virtus. 7
Legitimæ ſucceſſionis ſive ab inteſtato regula. 212. ſucceſſioni quando ſit locus. ibid.
Lex an exceptiones impediat. 249
Lex juris cauſa. 45
Lex perfecta ab Ulpiano dicta. 54. minus perfecta. ibid. quadruplex. 44 quoddam commune præceptum. 45
Lex Cincia 54. Furia teſtamentaria ibid Julia 193. Papia 90. 164. Plautia 193. Pomponii ex lib. 6. ad Pomponium. 187. Triboniani de ſexu. 170. Voconia 39
Locatio imaginaria. 235. venditioni aſſimilatur. 103
Locatori tacitè obligantur omnia illata in urbana prędia. 234
Locuples, verbum. 85. & Locupletior 33. 34. pro eo qui non cogitur dare fidejuſſorem. 258
Locuples, Solvendo, Idoneus idē valent. 86. 91
Locupletior, verbum. 86
Locus de ſcripto & ſententia à quibus explicatus. 105
Loriotus de morte naturali & civili. 164
Libello magiſtratui oblato multa expediuntur. 254
Liberalitas & Dos diſtinguuntur. 260
Liberarum perſonarum non eſt æſtimatio. 181
Liberationis major favor quàm obligationis. 27
Liber ex ſervo qui fit, quaſi novus homo efficitur. 164
Liberorū procreatio cauſa matrimonii ſine qua nō. 168. quærēdorum cauſa, in tabulis nuptialibus clauſula. 168
Liberos cur habeamus. 21
Libertas eſt inæſtimabilis. 157. 158. 181. favorabilis in jure. 111. favorabilior eſt omnibus rebus. 158. invito non datur. 58. religione non eſt potior. 158. relicta matri, fœmellâ ſimul enixâ utri competat. 100
Libertatis fundamentum. 182
Libertorum excuſatio in peccatis. 132
Libertus qualis homo. 35
Libertum acquiſitus non cenſetur locupletior factus. 87
Liberum arbitrium. 71
Licere quid dicatur. 38
Licet, verbum ad legis officium pertinet, 51. valet idem quod Permittitur, jure pōt. 51
Limitationes, exceptiones. 6
Limitationum auctores. 12
Litigatio per procuratores. 140
Litis conteſtationis effectus. 258 regulæ. ibid.
Lucrativæ duæ cauſæ non concurrunt. 31
Lucri & damni conflictus. 27. 28 regula. 18
Lucrum cum damno compenſandum. 31. ex aliena jactura. 26

Lugere parentibus liberos quam diu liceat. 39

M.

Magiſtratui in re turpi vel impia non parendum. 133

Magiſtratus authoritas facit ut quis in dolo vel non. 77. officium. 253. officii regulæ. 252

Magiſtratus Populi Romani. 254

Magiſtratus rectè agere præſumitur. 190

Major pars quod facit, ab omnibus factum cenſetur. 143

Majus prius exercendum quàm minus. 256. 257

Mala fides ab initio uſucapionē impedit. 152

Malefic. & contract. in actionib. differentia. 244

Malitiis non indulgendum. 27

Mancipatio. 11

Mandans quid facere, videtur ipſe facere. 117

Mandatum contrahitur inter debitorem & fidejuſſorem. 235. 238. differt à juſſu. 131. & conſilium differunt. 133. & Ratihabitio in quo differant. 130. fidejuſſorium. 235. inter præſentes fingi poteſt, non inter abſentes. 130

Manichæi vetus Teſtamentum impugnant. 151

Manumiſſio facta in fraudē creditorum. 84

Manumittens ſervum rogante teſtatore non donat. 81

Maritus dotem petens à debitore mulieris nō vero an repellatur exceptione doli. 79

Materia juris. 121

Mater juſt: & æqui. 17

Matrimonium quid. 168. contrahitur conſenſu, divortio ſolvitur 224. moribus potius quàm legibus regitur. 168. non eſt cū caſtrato. 168. per procuratorem contrahere. 141. ſine benedictione celebratū. 53. ſine conſenſu patris contractum. ibid.

Mattheus Gribaldus. 9

Menerius taxatus. 15

Mensis nomen quid contineat. 87

Metu facta quomodo jure valeāt. 53

Metu juſto commiſſum. 114

Metus conſenſui contrarius. 126 contra bonos mores. 37. reverentialis. 136. vanus. ibid. vani nulla æſtimatio. 137. voluntati contrarius. 136

Miles juſſu magiſtratus hoſtem occidens. 77

Militia imaginaria. 235

Militis teſtamentum. 197

Minimum in obſcuris ſequendū. 95. 201

Minor captus aut fraudatus. 31

Minor non eſt tutor licet heres. 172. quando dicatur captus vel læſus. 71. 72. 25. annis an ad civilia munera admittendus. 173

Minori reſtitutionē petens duo probare cogitur. 32

Minus quomodo æſtimetur. 102

Mixta conditio. 116

Momentum cur ſufficiat in herede. 88
Monachus ſervo comparatur. 164
Monitum differt à juſſu. 129
Mora cui noceat. 227. eſt negligentia. 26. magis facti quàm juris. 247. quando videatur facta. 226
Moribus aſſignatum diſtinguitur à legibus & jure civili. 36
Mors naturalis & civilis. 164
Morum diſtinctio Canoniſtarum in jure civili ignota. 36
Morum nomine jus naturale tãtum intelligitur. 36
Mos regionis in contractibus cõſiderandus. 102
Mulier à tutela quatenus removeatur. 18. in dote aliis Creditoribus prælata. 31. in Eccleſia taceat. 170
Mulieri an bis nubere liceat. 40 an Magiſtratum gerere liceat. 171. an quoties velit nubere liceat. 168
Mulieris finis ut pariat. 166
Mulierum infirmitas non calliditas auxilium meruit. 171
Munus neceſſario præſtatur. 80
Muti quidam non habent intellectum plenum. 178
Mutus à ſurdo in reſponſionibus ut differat. 90. differt à furioſo, 178. non poteſt eſſe tutor. ibid. olim teſtamentum facere non poterat. ibid. quando reſpondere videatur. 89. 178. ſtipulare non poteſt. 89

N.

Narratio Rhetoric. duplex. 4
Naturale eſt eo genere diſſolvere, quo colligatum. 148. 169
Naturalia actionum principia. 122
Naturalis æquitas. 62. obligatio, 217. 219
Naturâ prohibitum nulla lege confirmatur. 46
Natura ſive ejus ratio eſt juris & legum cauſa. 17
Nazianzenus de muliere quater nubente. 40
Natus ex quinquagenaria an ſit legitimus. 46
Neceſſaria prætermiſſa imminuunt contractus. 145
Neceſſarii & Voluntarii diſcrimen. 216
Neceſſitas jus quoddam inducit ſingulare. 114
Neceſſitudinis nulla eſt æſtimatio. 181
Negligentia legibus graviter improbatur. 216
Negligentia unius ipſi non alteri noceat. 26
Negotia quæ vocem & præſentiam requirunt: alia tantum præſentiam. 89. 90
Nemo alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor. 86
Nemo alteri prodeſſe cogitur. 26
Nemo plus juris in alium transf-

ferre poteſt quàm ipſe habet, 186
Nicol. Everhard. de veriſimili. 98
Nobili negotiari licet. 39
Nocens uni, alteri prodeſſe poteſt. 27
Nolle qui poteſt, & velle poterit. 125
Nolle, velle, non nolle & non velle, ut differunt. 123
Nomine alterius agere olim nemo poterat. 140
Non omittere pro non acquirere. 69
Noſtrum & Debitum differunt. 183
Novatio non fit per ſervum. 163
Noxa caput ſequitur. 165
Noxales actiones. 246
Nuptiæ quid. 167
Nuptialia lucra. 60
Nuptias conſenſus non concubitus facit. 167
Nuptiis ſecundis benedictio prohibita, 40

O.

OBligatio duplex. 217
Obligationis & Dominii differentia. 183.184
Obligatio & Donatio opponuntur. 80. eſt juris vinculum. 217
Obligatio quid. 80. quotupliciter contrahatur. 212
Obligatio naturalis cadit in ſervum, civilis aut prætoria non item. 163. naturalis & civilis, 61. naturalis ex quibus æſtimetur. 218. 219. non eſt impoſſibilium. 221. 223. ſemel conſtituta, adverſario non cõſentiente reſcindi non poteſt. 135
Obligationes quæ eodem modo & contrahuntur & ſolvuntur. 225. quomodo tollantur. 224
Obligationũ modus pacto mutari poteſt. 230
Obligatus jure gentium. 218. naturaliter. ibid.
Obſcura quomodo inveſtiganda. 96. 97
Obſcuri regulæ in jure. 94
Obſcurum differt ab ambiguo, 93. 99
Obſequens non videtur velle, ſed invitus agere. 136
Odio alieno nemo prægravari debet. 26
Odioſa coerceri debent interpretatione. 112
Odioſa in jure. 111
Officii privilegia. 56
Officium jus dicentis. 255
Officium nemini damnoſum ſit. 31. 193
Omittens poſſeſſionem an alienet. 185
OMITTERE, verbum medium inter acquirere & non acquirere. 68
Omittere poſſeſſionem. 69
Onera hereditaria. 202
Oportet, decet & licet. 38
Optio ſervi per alium fieri non poteſt. 140

Orato-

Oratio ambigua quomodo interpretanda. 96
Orationis ambiguę quis optimus interpres. ibid.
Ordo regularum.8.olim perturbatus.8.reſtitutus. 9
Ortus & interitus eædem in cōtrarium ſunt cauſę. 149

P.

PAciſci alteri nemo poteſt. 220. 230
Pacta ad propriam auctoritatem facientes. 253
Pacti exceptione ſubmotus non videtur accepiſſe. 67
Pactio quę ſervo manumiſſo non prodeſt. 164
Pactis privatorum jus ſolenne nō poteſt tolli. 229
Pactorum regulæ. 228
Pactum contra venditorem ambiguum interpretandum. 237 obligationis modum mutare poteſt. 230. nudum an pariat obligationem.163.nudum non ſervare licet. 39. privatorum, jus publicum non tollit. 52
Pactus de furto quatenus infamis fiat. 77
Paganus partim teſtatus partim inteſtatus decedere non poteſt. 197
Papiniani laus. 2
Pars eſt in toto. 177. 180. 181
Parricidarum pœna. 46
Pater & heres in quo differant. 188
Pater heredi comparari ſolet. 188.245.ex pœnalib.cauſis non cōvenitur actione de peculio. 23. quo jure ex contractu filii obligetur.ibi.vulgò quęſitā filiam ducere nequit. 40
Patria poteſtas adquiritur nuptiis. 167
Patroni privilegium. 56
Pauli locus de regulis explicatus 5.reſponſum de hereditate inter natum & eum qui in utero eſt dividenda. 46
Paulus JC. delectatur antitheſibus.81.quomodo regulam definiverit. 4
Pecunia ſive res alia fidei commiſſo relicta in quibus legib. evaneſcat. 113
Pendentia ex jure & noſtra voluntate. 199
Per libellum & pro tribunali in jure contraria. 253
Permiſſa cenſentur quę nominatim non prohibita. 50
Permiſſionis regula. 50
Permiſſum uno caſu, cenſetur aliis prohibitum. 52
Permittens pro faciente habetur. 125
Permittere eſt medium inter jubere & vetare. ibid.
Perſonalia ad heredem nō tranſeunt. 197
Perſonæ infames civilia munera non poſſunt habere. 179
Perſonæ quæ non in ſolidum cōdemnantur. 260
Perſona incerta nequit inſtitui. 128

Perſonarum privilegia. 56
Perturbationes voluntati contrariæ. 136.138
PERVENIRE, verbum 87. ambiguum. 88
Pervenire ad heredem. 87
Perveniſſe verbum quomodo accipiatur. 245
Petitio per exceptionem juſtam redditur inutilis. 67
Petitor potior poſſeſſore. 30
Petrus Faber in tit. Pandect. 16
Philipp. Porcius Gabrielius. 143
Pignori dare ad fructum pertinet. 85
Pignoris contractus regula. 233
Pignus alienationi prohibitę adjectum ut valeat. 48. creditoris cum re ambulat. 232. ſolvitur permiſſu venditionis. 233
PLENIUS, verbo quomodo JCti ſolent uti. 109. comparatè acceptum. 100 110
Plenius id eſt plenè &c. 100. idem valet quod latè & largè, &c. 110
Plus ut æſtimetur. 102
Pluviæ arcendæ actio. 74
Pœna caput ſequitur. 23
Pœna deportationis. 239
Pœnæ interpretatione potius molliendæ quam exaſperandæ. 108. non ſolent repeti eum depenſæ ſunt. 231, ſuos autores tenent. 244.246
Pœnalia judicia. 245
Pœnitentiæ locus in contractibus. 135
Politica præcepta. 46
Poſſe parêre conditioni quis dicatur. 116
Poſſe quis dicatur. ibid.
Poſſeſſio bonæ fidei. 189. bonorum contra tabul. jus novum. 212. bonorum eſt beneficium Prætorium. 58. eſt jus rei. 184. bonorum eſt remedium Prætorium. 118. ex donatione non valente quomodo procedat. 49. jus continet. 189. non acquiritur ignoranti. 113. non eſt hereditatis. 187. nunquam fuit hereditatis. 196. quæ à defuncto in heredem nō tranſit. 203 quomodo acquiratur & amittatur 193. rei peculiares eur nō ſit penes filiumfamil. vel ſervum, Ratio. 190
Poſſeſſione bonorum hodiè moribus non utimur. 119
Poſſeſſionem non rem amittere. 70
Poſſeſſiones bonorum à Prætore introductæ. 206
Poſſeſſionis acceſſio in teſtamentis. 109. bonæ fidei effectus. 192
Poſſeſſor bonæ fidei eſt loco domini 1 2. quatenus in petitione hereditatis teneatur. 34. bonorum & heres ut differant. 119 bonorum ſucceſſ. prætorius. 118. quibus differat à domino. 193. quis dicatur. 190. reus eſſe ſolet. 192
Poſſeſſoris melior conditio. 29
Poſſeſſores heredis loco. 206

Poſ-

Poſſidentis cauſa in lucri quæſtione melior. 191. potior in delicto pari. 30
Poſſidens dolo quomodo pro poſſeſſore habeatur. 119. iuſſu judicis rectè poſſidet. 132
Poſſidere deſinens dolo pro poſſidente damnatur. 190
Poſſidere, tenere, habere. 191
Poſtliminii fictio. 114
Poſtumo ut teſtamentum rumpatur. 88
Poteſtates contrariorum. 123
Poteſtativa conditio. 116
Pubertati proximus doli eſt capax. 174. poteſt delinquere. 237
Pubertati proximi contrahere poſſunt. 174
Pubes ex furto capite punitur. 238
Pugnantia in teſtamento. 100
Pupilli & furioſi differentia. 174 175
Pupilli privilegium. 56
Pupillis nocere non poſſumus. 124
Pupilli voluntas. 126
Pupillorum tres gradus. 237
Pupillus hæres quod vni ſolverit non eſt repetendum ab aliis creditorib. 79. in triplici ætate. 174. non intelligitur pati. 173. proximus pubertati quatenus in delicto teneatur. 174. quatenus ſeſe obligare poſſit. 20. quatenus ſine tutore auctore teneatur. 34. quatenus velle aut nolle credatur. 173
Præcepta communia. 44
Prædo, verbum. 88
Prædo quis ſit vel non. 88. 89
Prægnantem uxorem relinquens an videatur deceſſiſſe ſine liberis. 117
Prætor benignitatem ſequitur. 240
Prætores deſideratur ad cauſæ cognitionem. 254
Prætori licet ire in lupanar, ſed non decet. 39
Prætoris non rectè creati decreta ut valeant. 50
Præſidiales provinciæ. 255
Præſtationes quid. 247
Princeps in dictis & factis verax. 59. quatenus privatorum res capere poſſit. 25
Principia actionum. 121. 122
Principum beneficia à ſucceſſoribus confirmantur. 59
Prior tempore potior jure. 29
Privatio præſupponit habitum. 185
Privatorum pactis jus publicum non tolli. 51. 52
Privilegia fiſci & mulieris. 31
Privilegii diviſio. 55. 56. & Beneficii differentia. 57
Privilegium eſt jus ſingulare. 55
Proceſſus, id eſt, judicii ordo. 252
Proconſulares provinciæ. 255
Procreatio qualis cauſa matrimonii. 168
Proculianorum & Sabinianorũ controverſia. 151
Procuratoris negotium infami non negatur. 179

Procuratoris, verbum. 171
Prodeſſe ſibi quatenus quis jure poſſit. 24
Prodeſſe ſibi ſine alterius nocumento. 26
Prodigi & furioſi cõparatio. 176
Prodigi nulla eſt voluntas. 126
Prodigi ubi differant à furioſis. 176
Profecta ex teſtamento. 199
Prohibens aliquid ſuo nomine id alieno nomine non permittitur. 51
Prohibita directo, permittuntur per conſequentiam multa. 49
Prohibita unâ viâ non permittitur alia in fraudem. 50
Prohibitio ad conſequentia intelligenda. 48
Prohibitionem quid efficacem reddat. 47
Prohibitum ad tempus, poſtea cenſetur permiſſum. 50. uni, cenſetur & reliquis. ibid.
Prohibitus venandi cauſa. 49
Proletarii orbis prælati. 90
Promiſſor in ſtipulationibus eſt loco rei. 201
Provinciæ variæ. 255
Proviſio hominis excludit proviſionem legis. 212

Q.

Querela contra teſtamentum quatenus legatum accipienti detur. 66
Querela inofficioſi teſtamenti jus vetus. 210
Quæſtio voluntatis & facti. 102
Quaſi regula. 7
Quintiliani locus de definitione in jure. 15
Qui tacet cõſentire videtur quomodo intelligendum. 126. 127
Quod facere poteſt. 260
Quodlibeticæ regulæ. 9

R.

Ratihabitio quid ſit. 130. differt à Mandato. expreſſa. 131. & juſſus an eadem pœna, qua ipſum factum afficiantur. 238. mandato cõparatur. 129. 235. quas actiones pariat. 130. tacita. 131
Ratio ſtricta. 43
Recipere diem vel conditionem quid. 154
Reductio in jure frequens & neceſſaria. 209
Reductionibus in quibus ſit locus. ibid.
Regula conjectio. 2
Regulæ antiquæ juris. 8. bis poſitæ. 11. communes. 6. 7. de lucro & damno. 18. fictionum 115. juris quid ſint. 1. juris nõ perpetuę. 15. novæ. 8. 9. omiſſæ. 13. 14. permiſſivæ. 7. prohibitivæ. ibid. propriæ. 6. quando exceptionibus vitientur. ibid. quaſi regulæ. 7. recentes. 7. veræ. 7. veteres. 7.
Regulæ definitio. 4
Regula non ex jure ſumenda. 4
Regularum diviſiones. 6. 7.
Regularum juris utilitas. 1. 2. 6
Regularum juris libros qui conſcripſere. 1
Regularum ordo. 8. Novarum vitio. 10. 11.

Rei privilegium. 57
Reipubl. intereſt eam liberis hominibus repleri. 158. non multos eſſe ſervos. 99. 111
Rei vnius non poſſunt in ſolidum eſſe duo Domini. 204
Rem habere & actionem habere differunt. 243
Remotiores qui ſuccedunt ſunt heredes ut qui proximè. 206
Renunciatio eſt odioſa & ſtrictè interpretanda. 211
Reo magis quam actori favetur. 201 202.
Reparationē lapſus bis dare. 107
Repudians jus vetus an novum ſimul repudiaſſe cenſeatur. 211
Repudiare hereditatem quis nō poſſit. 124
Repudiatio hereditatis. 210
Rerum capita duo. 180. diviſiones variæ, 180. dubiarum regulæ. 94. parandarum ſpecies. 179. ſucceſſores. 196
Reſciſſio pœnæ ſpecies. 53
Reſcriptum Principis. 106
Res eadem duplici & diverſo jure cenſeri non debet. 147. ex majori parte ſpectari ſolet. 143 ex potiore denominanda. 147 individuæ. 181. 204
Res judicata pro veritate habetur. 258
Respondere, verbum. 89
Restituere vel Restituas verbum. 90
Reſtitutio abſenti Reipub. causâ non læſo negatur. 73
Reſtitutionis in integrum, beneficium. 58 perſonale. 56
Retinens rem ſublatam furtum facit. 239
Reus favorabilior actore. 243. in jure favorabilis. 111. reſpondere cogitur. 213
Rhetorum controverſia de ſpeciebus cōtroverſiarum ex reſcripto. 110
Rigor juris. 43
Rigori juris variis remediis ſuccurritur. 107

S.

Sabinianorum & Proculianorum controverſia. 151
Scævolæ Servilii ſtudium in regulis juris conſcribendis. 2
Scientiæ genus non mutandū. 13
Scientia facit improbum. 85. malam fidem inducens. 190
Scripta in teſtamento ut intelligi non poſſint. 100. quando valeant. 199
Scripti interpretatio tripartita. 93.
Senatus Conſult. Macedonianū ex odio introductum. 31. Orficianum. 210. 211. Tertullianum. 210. 211. 212. Vellejanū. 170. 171.
Senecæ dictum de leg. 41
Sepulcrum diruens juſſu magiſtratus non dolo agit. 77
Sententia Judicis principalis in judicio. 258. lata quando pro veritate. 259. qua relegato ad tempus bona adimuntur reprehenditur ſed non infirmatur. 52

Servi

Servi an de jure Gentium ita ut civili pro nullis computentur? 159. 160
Servi organa noſtra. 166
Servii JC. laus. 42
Servi pro nullis habentur. 163
Servis ignoſcitur ob dominorum juſſum. 238
Servitus eſt maxima capitis diminutio. 159 mortalitati fere comparatur. 163
Servius Sulpitius æquitatis amator. 64
Servorum finis. 166. pacta. 21. uſus. 21
Servos juris civil. non eſſe participes. 160. non multos eſſe Reipub. intereſt. 99
Servus domino nil poteſt donare. 81. in judicio non poteſt eſſe Procurator. 160. naturalia poteſt. 162. naturaliter obligatur. 163. ne velle quidem poteſt. 162. non eſt capax juris gentium. 161. non poſſidet quia poſſidetur. 162. non uſucapit. 189. omnis juris expers. 189 per delictũ domino prodeſſe non poteſt. 166. quoad matrimoniũ habet matrem, quo ad ſucceſſionem non habet. 168. quomodo contrahere poſſit. 160. ſeipſum occidens. 22. vi aliquem poſſeſſione dejiciens. ibid. uſucapere non poteſt. 161
Sine Liberis clauſula in jure notanda. 90
Societas conſenſu contrahitur. 254
Socini fallentiæ. 12
Solonis reſponſum de pœna parricidarum. 46
Solvendo, verbum. 91
Solvendo, Locuples, Idoneus idē valent. 86. 91
Solvendo moram faciens quomodo improbus dicatur. 85
Solvendo quis dicatur eſſe, vel non eſſe. 91
Solvens in cauſa ex poſt facto creſcente &c. 231
Solutio ſi per creditorē ſtet quò minus ſolvatur habetur pro facta. 115
Sorites cavillatio. 72. pro regula. 14
Specialia generalibus inſunt. 181
Sponſalia nudo contrahuntur conſenſu. 167
Statum capere quid. 199
Status perſonæ in triplici jure. 157
Stipulari alteri nemo poteſt. 220
Stipulatio bifaria. 81. 82. impoſſibilis. 46. nequid fiat. 83. pœnalis. 81. 82. 83. pura ab ea quę in diem fit, differt. 223 requirit vocem & præſentiam. 178. ſervi utilis vel inutilis. 209. vocem & pręſentiam requirit 89. ut quid fiat. 81. 82
Stipulationes diviſionem recipientes. 154
Stipulationes puræ & conditionales. 187. 188
Stipulationum & Legatorum differentiæ. ibid.
Stipulatori non ſemper credendum. 137.

Stulti

Stulti non debent melioris conditionis eſſe quàm prudentes. 26
Subjectum juris. 121
Subtilitas potius quàm æquitas attenditur jure civili. 63
Succedere quid requirat. 195
Succeſſio an hæreditas. 195. in jus non in factum. 196. quotuplex. ibid.
Succeſſores corporum. 196. juris qui ſint. 196 rerum. 196
Succeſſoris ignorantia. 213
Suem vocat Nazianzenus mulierem quaternubentem. 40
Superflua non nocent. 145
Suum pro debito acceptum. 79
Surdus differt à furioſo. 178. non poteſt eſſe tutor. 178. quomodo à muto in reſpondendo differat. 90. quomodo reſpondere videatur. 178
Syllogiſticę controverſię ſpecies. 112

T.

Tabulæ nuptiales apud veteres. 168
Tacens quomodo conſentire videatur. 126
Taciti & expreſſi vis. 146
Temeritas accuſatoris pœna calumniatoris liberatur. 138
Tempus actum vitioſum emendare non poteſt. 144. causâ creditoris non debitoris adjicitur. 202. in teſtamento adjectum. 201. ſpectatur in contractibus. 222
Tenere, poſſidere, habere. 191
Teſtamenta teſtamentis tolluntur. 149. 150
Teſtamenti & contractus regula. 215. ordinatio fit certo conſilio. 128.
Teſtamento ſcripta quando valeant. 199
Teſtamentum deſertum. 208. Deſtitutum. ibid. eſt individuum. 198. initio vitioſum poſt convaleſcens. 199. Injuſtum. 208. Irritum. 208. militis. 197. Reciſſum. 208. Ruptum. 208
Teſtamentum voluntates plenius interpretari. 109
Teſtatus & inteſtatus ſunt pugnantia. 198
Timor vanus. 137. non excuſat. 114
Titus Imperator. 60
Traditionis nullus effectus ſine juſta cauſa. 228
Traditio olim duplex. 11
Tribuniani clauſula multis legibus appicta. 249. in regulis colligendis propoſitum. 14. munus. 152
Tutela & cura. 171
Tutor bonorum poſſeſſionem pupillo repudiare non poteſt, 124. incertus dari non poteſt. 128. pupillo invito datus. 55.
Tutores qui eſſe non poſſint. 20
Tutoris dolus an pupillo noceat. 174. 175
Turpia duo & duo honeſtaue comparentur. 41
Tyrannorum leges non omnia reſcindi. 50.

Vaſſlus

V.

VAſallus à domino feudi an propriâ authoritate ob abuſum expelli poſſit. 253
Velle, nolle, non velle, non nolle ne differant. 123
Velle qui non poteſt, nec nolle poterit. 124
Venandi cauſa prohibitus quomodo acquirat. 49
Vendenti conſentire aliud eſt quàm vendere. 91. quemadmodum differant. 180
VENDERE, verbum. 91
Venditio imaginaria. 236
Vēditione reſciſſâ emtor pignus perſequi poteſt. 49
Venditionis nomine omnis alienatio continetur. 233
Venditionis regulæ. 235
Venditio rei ſacræ. 48. ſimulata. 74. vera. 236
Venditoris eſt pactum cōtractui dicere. 102
Venditoris privilegium. 57
Venditor ſimilate dans an emptori dediſſe dicatur. 74. tradere non dare tenetur. 74
Verborū interpretatio loco juris allata. 14. turpitudo non impunita. 35
Verecundia Liberti. 136
VERISIMILIUS & plerumque 97
Veriſimilium exempla. 98
Veriſimilitudo variè colligitur. 97
Veritas differt à bona fide. 193
Veritas pro proprietate. 192
Vi factum. 91. 92
Vim facere. 91. quia dicatur. 92. non facere. 92. vi repellere 92
Vini legatum & vaſa complectitur. 109
Vir qui 20. uxores duxit. 169
Virtutes mediocritates. 17
Vis ac metus, Voluntatis contraria. 136. Conſenſui contraria. 126. contra bonos mores. 37. juſta bonis moribus conſentanea. 37. vim repellens quatenus producenda. 114
VIS, verbum. 91
Vitioſum initio non poteſt tractu temporis cōvaleſcere. 144
Ulpiani diſtinctio inter legē perfectam & minus perfectā. 54 ſenſus de conſenſu in contrahendis nuptiis. 167
Unde cognati. 211. 212
Unde Legitimi. 211
Voconia lex. 39
Volens invito opponitur. 138
Volenti non fit injuria. 129. 135
Voluntarii & Neceſſarii diſcrimen. 216
Voluntas & regulæ de ea. 122
Voluntas libera in hereditatis aditione. 136
Voluntas qualium rerum fit. 123
Voluntatē taſtatoris approbans non poteſt agere querela inofficioſi teſtam. 66
Voluntati contraria. 126. 128. 136.
Voluntatis proprium eſt eſſe liberam. 135
Voluntatis ultimæ difficilima inter-

interpretatio. 94. ejùs proceſſus ad inveſtigationem. 95, 97
Voluntatum interpretatio in teſtamentis. 100
Vox olim in teſtamentis requirebatur. 178
Uſucapio ab initio malâ fid. impeditur. 152. eſt juris civilis. 161. non eſt ſine poſſeſſione. 189. nulla eſt ſine poſſeſſione, 161
Uſucapionis regula. 189
Uſucapi qui patitur videtur alienare. 183
Uſusfruct. bonorum filiifam. adventitiorum patri debetur. 64
Utero latens pro jam nato habetur. 117
Utilis & honeſti contentio. 41. 42
Utilitas in jure maximè ſpectatur. 115. juſti mater & æqui. 34
VVeſenbecius brocardicarum reg. defenſor. 9

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google